Fredy**Perlman**

Er-Tarih'e Karşı, **Leviathan'a Karşı**

KAOS

Fredy Perlman

Yazar, yayıncı ve aktivist olan Fredy Perlman 20 Ağustos 1934'te Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Çekoslovakya'nın Brünn kentinde doğdu. 1938'de Nazilerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi üzerine ailesiyle birlikte ABD'ye göç etti.

Columbia Üniversitesi'nde edebiyat, felsefe, politika ve Avrupa tarihi okudu. Eşi ve yoldaşı Loraine ile birlikte Amerika'yı baştan başa motosikletle katettiği seyahatinin ardından anarşist politik tiyatro çalışmalarına ve savaş karşıtı eylemlere katıldığı Manhattan'a yerleşti. 1963'te Yugoslavya'ya taşınarak orada ekonomi yüksek lisansı ve hukuk doktorası yaptı.

1966'da Amerika'ya dönerek ders vermeye başladığı Michigan Üniversitesi'nde öğrencilerin özyönetimine ve kendi kendilerini mezun etmelerine izin verdiği için tepkileri üzerine çekti. Mayıs 1968'de İtalya'da iki hafta ders verdikten sonra tüm Batı Avrupa'da demiryolu trafiğini aylarca felç edecek olan büyük demiryolu grevi başlamadan hemen önce son trene atlayarak Paris'e gitti. Burada Citroen fabrika komitesinde yer alarak 68 Mayısı'na katıldı.

1969'da tekrar Amerika'ya dönerek Michigan'a yerleşti ve çoğunluğu öğrencilerden oluşan arkadaşlarıyla birlikte Black and Red *dergisini çıkardı, birkaç yıl sonra da Detroit'te Black&Red Yayınevi'ni kurdu.*

1977-80 yılları arasında dünya tarihi üzerine çalışmaya başladı. Bu esnada Lorraine'le beraber ABD'nin çeşitli tarihi bölgelerinin yanı sıra Avrupa, Türkiye ve Mısır'ı da kapsayan uzun bir seyahate çıktı.

Başyapıtı olarak kabul edilen ve günümüzdeki uygarlık karşıtı anarşist hareketi de derinden etkilemiş olan bu tarih karşıtı kitabını 1983'te tamamladı.

Pek çok edebî ve politik çalışmaya imzasını atmış olan Fredy Perlman 26 Temmuz 1985'te bir kalp ameliyatı sırasında yaşama veda etti.

Ben Afrika'da kanat çırpan kelebeğin
Kuzey Amerika'da yarattığı kasırgayı istiyorum.
Ben kaos istiyorum!

Er-Tarih'e Karşı
Leviathan'a Karşı
Fredy Perlman

İngilizce'den Çeviren:
İnan Mayıs Aru

Kitabın Orijinal Adı ve Basımı:
Against His-story, Against Leviathan
Black&Red, Detroit, 1983.

İllüstrasyonlar: William Blake

Bu kitabın yayımlanmasında gösterdiği
çaba için Lorraine Perlman'a, kapak resmi için
James Koehnline'a teşekkür ederiz.

Kapak Tasarım-Uygulama:
Metin Tekeroğlu

Kapak resmi: *Merrymount* (Şendağ)
James Koehnline, Kolaj, 1991.

Kaos Yayınları: 26
1. Baskı: Nisan 2006, İstanbul

Ofset Hazırlık: Kaos

Baskı/Cilt: Sena Ofset

Kaos Yayınları
Piyerloti Cd. Dostlukyurdu Sk. No: 8
Çemberlitaş - İstanbul
Tel/Fax: (212) 518 25 62
www.kaosyayinlari.com
E-mail: kaosyayinlari@yahoo.com

ISBN 975-7005-20-7

Fredy**Perlman**

Er-Tarih'e Karşı,
Leviathan'a Karşı

(Against His-story, Against Leviathan)

William Blake'in İlüstrasyonlarıyla

İngilizce'den Çeviren:
İnan Mayıs Aru

KAOS

Önsöz

Fredy Perlman'ın belki de en önemli eseri olan *Er-Tarih'e Karşı, Leviathan'a Karşı* adlı çalışması, insan topluluklarının ve onların Batı'daki uygarlık Mega-makinesine karşı türlü türlü direnişinin hikâyesidir. Kitabın yaklaşık olarak yarısı dünyadaki en son dinî uygarlık olan İslam da dahil olmak üzere Mezopotamya bölgesinin özgün uygarlıklarını ele alıyor. Bu son derece çarpıcı, tarihsel bakımdan doğru olduğu kadar lirik ve tutku dolu da olan eserin geri kalanında ise sapkınların, hayalperestlerin, yerli direnişçilerin ve diğer isyancıların mücadeleleri aktarılarak günümüz gerçekliğine varılıyor.

Er-Tarih'e Karşı, uygarlığın ta kendisi olan Leviathan'la çağlardan beri kaçınılmaz bir mücadele içerisinde yaşamın özerkliğini ve neşesini korumaya çalışan zeklerin –tüm biz avamın, mahpusların, zorunlu emekçilerin– panoramasıdır.

Leviathan'ın hayat çalan, doğayı mahveden pençelerinin ötesinde, kimilerinin "ilk anarşist toplum" dediği şey vardı; tapınaklar, hükûmet, evcilleştirme ve angarya henüz onu yoketmek için geliştirilmeden önce. Marshall Sahlins'in daha önce ortaya koyduğu gibi insanların hiçbir şeye sahip olmasalar da fakir olmadıkları "ilk varlık toplumu" tanımlaması da bu toplum için kullanılabilecek bir diğer ifade.

Fredy, "daha yukarı"ya tırmanarak başarılı adımlarla türümüzün geliştiği şeklindeki Gelişim Merdiveni yalanını ortaya seriyor. "Merdiven, yani daha yüksek aşamalar teorisi, insanların doğa durumunu neden terk ettiğini tabii ki açıklıyor," diyor alaycı bir biçimde. Aslında uygarlık-dışı topluluk, bir özgürlükler topluluğudur. "Pranga hiçbir özgür insanı cezbetmez."

Bugün derinleşerek her şeyi içine alan kriz, uygarlığın öteden beri neyin peşinde olduğunu, ne anlama geldiğini gösteriyor. Uygarlığın içinde saklı olan mantık en acı meyvelerini veriyor: Evrensel olarak insanlıktan çıkma ve ekokıyım.

Leviathan, Canavar, tüm yaşamı yalayıp yutan Kanser artık kasırgaya yol açıyor; küresel ısınma, bulaşıcı hastalık dalgaları, terör saldırıları, ilaç bağımlısı milyonlar, küreselleşmenin steril standardizasyonu, bir tekno-kültürün anlamdan yoksun pek çok yeni dehşeti.

Aynı zamanda gene-doğumun, yeryüzüyle yeniden ilişkilenmenin, yenilenmiş direnişin işaretleri de mevcut. *Er-Tarih'e Karşı, Leviathan'a Karşı* bu meydan okuma günlerinde bize verilmiş bir hediye. 1983'te Fredy "Er-Tarih'te ilk kez biricik hale gelerek dünya çapında yayılmış olan Leviathanın, yani Büyük Yutturmacanın dağılmakta," olduğunu yazmıştı. Yağmalayıp biat ettireceği alanlar tükenmekte ve kendi kendini yemeye başlamakta. Ama şunu da eklemişti: "Dünyayı dolduran ve zehirleyen teknolojik döküntülerin insanlara dans edecek bir yer bırakıp bırakmadığı da meçhul."

"Yağmur mu yağmak üzere? Yeni bir şafağın alaca karanlığı mı bu? Yoksa gün kavuştuğu için ancak Minerva'nın baykuşunun görebildiği bir alacakaranlık mı?"

Bunun bize bağlı olduğu açık seçik ortada, hepimize bağlı.

Fredy yirmi yaz önce aramızdan ayrıldı. Son çalışması olan *The Strait* (1985) elinizdeki kitabın bir nevi devamı niteliğinde olup Fredy'nin de yaşadığı ve şimdi Michigan denen yerde geçiyor. *The Strait* özgünlük, gelenekler ve hayatta kalmak için verilen Yerli mücadelesinin hikâyesi.

Fredy'yi sıkça anıyorum. 1980'lerin başlarından ortasına dek, daha yeni yeni Leviathan'ın patolojisini incelemeye; durmaksızın ona, ölüm marşına karşı gelen mevcut akımlardan bir şeyler öğrenmeye başlamıştık. Birlikte çalışmak için yeterince zaman bulamadık, ama o benim için hâlâ yaşıyor, daima da yaşayacak.

John Zerzan
Temmuz 2005

Son derece faydalı önerileri ve yorumları için Lorraine Perlman, Jim O'Brien, Peter Rachleff, Jeff Gilbert, Kemal Orcan, Peter Werbe ve Terri Finkel'e, karanlık oda malzemelerini bağışladığı için Millard Berry'e, dizgi makinelerini ödünç verdikleri için Dumont Matbaa Grafik'ten Steve Izma ve arkadaşlarına ve teşvikleri, yüreklendirmeleri, dostlukları ve sevgileri için burada adı geçmeyen pek çok arkadaşa çok teşekkürler.

-I-

Ve buradayız işte karanlık bir ovada gibi
Birbirine karışan hücum ve ricat borazanlarıyla sürüklenmişiz
Cahil orduların çarpıştığı gecede

M. Arnold

Burada insan ne dikilebilir ne yatabilir ne oturabilir
Sessizlik bile yok dağlarda
Yalnızca yavan kısır bir gök gürültüsü boşalmayan...

T.S. Elliot

Karanlıktaki ova burası. Çorak toprak burası: İngiltere, Amerika, Rusya, Çin, İsrail, Fransa...

Ve bizler işkencelerin, katliamların, zehirlemelerin, dalaverelerin, yağmaların failleri, seyircileri ya da kurbanları olarak buradayız.

Hic Rhodus!* Atlanacak yer burası, burası dans edilecek yer. Yaban burası. Hiç başkası oldu mu ki? Vahşet bu işte!

(Bu kitaptaki tüm dipnotlar çevirmen ya da Kaos Yayınları tarafından konulmuştur.)

* *Hic Rhodus: Hic Rhodus, hic salta!* (Rodos burası, atlanacak yer burası!) Ezop'un bir meselinden alınan bir diyaloğun Latince'ye tercümesidir. *Palavracı* fablında bir atlet Rodos'ta bir zamanlar muhteşem bir atlayış gerçekleştirdiği ve tanık gösterebileceğiyle övünmektedir. Bu mesel, tanıklığa gerek olmadığını çünkü atletin bu atlayışı şimdi ve burada yapabileceğini söyleyen bir seyircinin yorumudur.

Siz özgürlük mü diyorsunuz buna? Bu barbarlıktır. Hayatta kalma mücadelesi işte tam da burada. Bunu her zaman bilmiyor muyduk? Aleni bir sır değil mi bu? Hep büyük bir aleni sırrımız olmadı mı?

Bu bir sır olarak kalmakta. Herkes tarafından biliniyor ama itiraf edilmiyor. Halk için yaban başka bir yer, barbarlık dışarıda, vahşet diğerinin yüzünde. Boşalmayan, yavan, kısır gök gürültüsü, hücum ve ricat borazanlarının karmaşası dışarıya, büyük bilinmezin içine, denizlerin ötesine ve dağların ardına dair tasavvurlar. Bizlerse meleklerle aynı taraftayız.

Aslan bedenli ve insan başlı bir suret,
Güneş gibi boş ve acımasız bir bakış
Kımıldatıyor ağır butlarını...

W.B. Yeats

...ağır butlarını kımıldatıyor öne sürülen yabanıllığa doğru, yansıtılan barbarlığa, göletin içinden bakan vahşi yüze doğru; devinimi göleti boşaltıyor, kıyılarını parçalıyor ve geriye bir zamanlar içinde yaşam olan çorak bir krater bırakıyor.

Beyond Geography (Coğrafyanın Ötesinde) isimli müthiş berrak bir kitapta, ki bu kitap aynı zamanda tarihin, teknolojinin ve uygarlığın da ötesine geçiyor, Frederick W. Turner* (sınır sakinlerinin avukatı Frederick Jackson Turner'la** karıştırılmamalı) perdeyi kaldırarak sahneyi ışık seline boğuyor.

Turner'dan önce başkaları da perdeyi kaldırmıştı; bunlar sırrı alenen ortaya koyanlardır: Toynbee, Drinnon, Jennings, Camatte, Debord, Zerzan çağdaşlar arasından ışığını ödünç aldıklarım; önceki kuşaklar arasında da Melville, Thoreau, Blake, Rousseau, Montaigne ve Las Casas var, bir de belleğin gidebileceği kadar önce yazmış olan Lao Tze tabii.

---

* Frederick William Turner: Amerikalı araştırmacı yazar. Amerikan yerlileri tarihi ve doğa konularında yazmıştır.

** Frederick Jackson Turner: Amerikan hayatının sınırlardaki öncüler tarafından şekillendiğini ve Avrupa'daki kurumlarla örtüşmediğini savunan Amerikalı tarihçi.

Turner, coğrafyanın ötesini görebilmek için uygarlığın bilgisi ötesindeki insan topluluklarının ışığına başvuruyor. Amerika adı verildiği günden beri, ormanları çorak kraterlere dönüşen, göletleri boşaltılan ve kıyıları parçalanan bu çifte kıtaların, bir kaplumbağanın sırtında duran bu bir zamanların güzel dünyasının mülksüzlerinin gözleriyle görüyor.

***Spiritus Mundi*'nin* engin imgesi**
Kapatıyor görüş açımı...

Bu imgeye odaklanarak sormuştu Yeats,

Ve hangi hoyrat canavar, sonunda vakti gelen
Sarsak adımlarla yürüyor *Kudüs'e, doğmak üzere?*

Görüm Turner için de Yeats için olduğu kadar açık:

Gene karanlık düşüyor; fakat şimdi biliyorum
Yirmi yüzyıllık ağır uykunun
Kâbuslara boğulduğunu sarsılan bir beşikte.

Eskinin kâhinleri topluluklarıyla görümlerini paylaşmak üzere döndüler; tıpkı kadınların mısırı ve erkeklerin avı paylaştığı gibi.

Ama artık topluluk yok. Topluluğa dair en taze anı *Spiritus Mundi*'den kalma puslu bir imge.

Günümüzün kâhini görümlerini kâğıt sayfalara döküyor, zırhlı zorbaların bekçilik edip parolayı, Kesin Kanıt'ı sorduğu çorak kraterlerin kıyılarında. Kapılarından hiçbir görüm geçemez. Geçebilen tek şarkı kumdaki fosiller kadar kuru ve ölgün bir şarkı olabilir ancak.

Kendisi de bir bekçi, bir profesör olan Turner, Bartolome de Las Casas'a özgü bir cesarete sahip. Kapılarda fırtınalar estiriyor, parolayı vermeyi reddediyor, şarkı söylüyor, söylev çekiyor, neredeyse dans ediyor.

Zırh düşüyor. Kıyafet ya da maske gibi üstüne geçiriliver-

---

* Dünyanın Ruhu.

miş olmayıp yüze ve bedene zamklanmış da olsa, et ve deri onunla sıyrılıp çekilecek de olsa zırh düşüyor.

Son zamanlarda pek çok kişi kapılarda fırtınalar estiriyor. Daha yeni, birisi fabrika ve madenler ağının Gulag Takımadaları* tüm işçilerin de zekler** (yani tertipler, koğuş arkadaşları, emek takımı üyeleri) olduğu şarkısını söyledi. Bir diğeri Nazilerin savaşı kaybettiğini ama yeni düzenlerinin kaybetmediğini söyledi. Bir alay dolusu söylevci var şimdi. Yağmur mu yağmak üzere? Yeni bir şafağın alaca karanlığı mı bu? Yoksa gün kavuştuğu için ancak Minerva'nın baykuşunun görebildiği alacakaranlık mı?

Turner, Toynbee ve diğerleri canlı varlıkların bilinen biricik yuvasını yok eden mahlûka odaklanıyorlar.

Turner'ın kitabının alt başlığı "Yabanıllığa Karşı Batı Ruhu". Batı Ruhu'yla şimdilerde Uygarlık olarak kabul edilen Batı Uygarlığı'nın ruhu ya da canını, tutum ve böbürlenmesini kast ediyor.

Turner Yabanıllığı tıpkı Batı Ruhu'nun yaptığı gibi tanımlıyor; tek bir farkla ki, Turner bu deyimi olumlu anlamda kullanıyor: Yaban, Uygarlığın bilgisinin ötesindeki tüm insan topluluklarını ve tüm Doğa'yı içerir.

A Study of History'de (Bir Tarih Çalışması) Arnold Toynbee tarihe ve uygarlığa yönelik şevkini ifade etmişti. Ancak Nazi Üçüncü Düzeni'nin yükselişi ve düşüşünü ve vagonlarında taşıdığı tüm ıslahatları gördükten sonra Toynbee şevkini kaybetti. Bu şevkin kayboluşunu da *Mankind and Mot-*

* Rusça'da Kamplar Genel Müdürlüğü'nün kısaltması olan Gulag sözcüğü, Sovyet Rusya'da mahkûm edilen siyasî ya da dinî muhaliflerin veya adlî suçluların ıslah iddiası ile zorunlu çalışma kamplarında çok ağır şartlarda çalıştırıldığı sistemi ifade etmektedir. Soljenitsin'in *Gulag Takımadaları* adlı eseri SSCB'de varolan siyasî ve kültürel baskı üzerine hazırlanmış bir suç dosyası niteliğindedir.

** Rusça'da mahkûmlar anlamına gelen *zakliyuçenniy*'in kısaltması.

her Earth (İnsanoğlu ve Tabiat Ana) ismini verdiği bir kitapta ifade etti. Bu kitaptaki görüm Turner'ınkine çok benzer: İnsanoğlu Tabiat Anayı parçalarına bölmektedir.

Toynbee'nin İnsanoğlu terimi Batı Ruhu'nu içerdiği kadar, Uygarlığın bilgisinin ötesindeki tüm insan topluluklarını da içerir; Tabiat Ana ise tüm bir yaşamı içermektedir.

Toynbee'nin Tabiat Ana terimini ödünç alacağım. Tabiat Ana, ilk kahramanımız. Canlıdır, bizzat yaşamın kendisidir. Büyüyen her şeye o gebe kalır ve doğurur. Pek çok kişi ona Doğa diyor. Hıristiyanlar ona Yaban diyor. Toynbee'nin onun için kullandığı başka bir deyim de Biyosfer. O gezegenimizi sarmalayan kara toprak, su ve yeryüzüdür. O canlı varlıkların yegâne yaşam ortamıdır. Toynbee onu, uçakların uçabileceğinden daha yüksek olmayan ve madenlerin kazılabileceğinden daha derin olmayan ince, nazik bir deri olarak tarif ediyor. Kireçtaşı, kömür ve petrol onun özünden parçalardır, bir zamanlar canlı olan maddelerdir. O güneşten gelen radyasyonu öyle bir şekilde süzer ki yaşamı kavrulmaktan korur. Toynbee onun bir dışkı, gezegenin yüzeyinde bir hale ya da pas olduğunu söylüyor ve başka Biyosferler olmayabileceğini iddia ediyor.

Toynbee'ye göre İnsanoğlu, insanlar, başka bir deyişle Biz, çok fazla güçlendik; yaşayan herhangi bir varlıktan çok daha fazla, ve sonunda Biyosferden de fazla. İnsanoğlu, narin kabuğu mahvedecek güce sahip ve bunu yapıyor da.

Bir tuzaktan bahsetmenin pek çok yolu vardır. Kendi dengesini koruyan çevrenin bakış açısından anlatılabilir; ya da tuzağı kuranın, ya da tuzağa düşen hayvanın bakış açısından. Tuzağın kendi bakış açısından bile anlatılabilir; yani nesnel, bilimsel, teknolojik bakış açısından.

Aynı şekilde, Biyosferin mahvedilmesinden bahsetmenin de pek çok yolu vardır. Tek kahramanın Yeryüzünün kendisi olduğu açıdan bakarsak, Yeryüzünün intihara teşebbüs ettiği söylenebilir. İki kahramanın, İnsanoğlu ve Tabiat Ananın olduğu açıdan bakarsak, onu öldürdüğümüzü söyleyebiliriz. Bu bakış açısını kabul edenler ve utançtan kıvrananlar hepi-

mizin balina olmasını dileyebilirler. Ancak tuzağa yakalanmış hayvanın bakış açısını benimseyenlerimiz üçüncü bir kahraman arayacaktır.

Toynbee'nin kahramanı olan İnsanoğlu çok kapsayıcıdır. Tüm uygarlıkları içerir, hatta Uygarlığın bilgisinin ötesindeki tüm toplulukları da içine alır. Ne var ki topluluklar, Toynbee'nin kendisinin de gösterdiği gibi, başka canlılarla binlerce nesil boyunca Biyosfere hiç zarar vermeden bir arada yaşayabilmişlerdir. Onlar tuzak kuran değil, tuzağa düşenlerdir.

O halde Biyosferin mahvına neden olan kim? Turner, Batı Ruhu'na işaret ediyor. Yabanla kapışmaya başlayan, Canla Doğaya karşı, Ruhla Bedene karşı, Teknolojiyle Biyosfere karşı, Uygarlıkla Tabiat Anaya karşı, tanrıyla tümüne karşı yok edici bir savaş çağrısında bulunan kahraman işte budur.

Marksistler Kapitalist üretim biçimini, bazen de yalnızca kapitalistlerin kendisini hedef alıyor. Anarşistler, Devlet'i hedef alıyor. Camatte, Sermaye'yi hedef gösteriyor. Yeni Söylevciler, Teknolojiyi ya da Uygarlığı ya da her ikisini de hedef gösteriyor.

Toynbee'nin kahramanı, İnsanoğlu, çok kapsayıcıysa, diğerlerinin çoğu da çok sınırlı sayılır.

Marksistler yalnızca düşmanın gözünün çapağını görüyorlar. Kötü karakterin yerine bir kahraman geçirmekle yetiniyorlar; Anti-kapitalist üretim biçimi, Devrimci kurumlaşma. Kendi kahramanlarının da tastamam "aslan bedenli, insan başlı, güneş gibi boş ve acımasız bakışlı" olduğunu göremiyorlar. Anti-kapitalist üretim biçiminin tek isteğinin Biyosferi mahvetme işinde kardeşini sollamak olduğunu göremiyorlar.

Anarşistler de İnsanoğlu gibi türlü türlü. Birkaç kiralığın yanı sıra ticarî zihniyetli ve hükûmetçi anarşistler bile var. Bazı anarşistlerin Marksistlerden tek farkı daha az bilgili olmaları. Devletin yerine bilgisayar merkezleri, "işçilerin kendileri tarafından" ya da Anarşist bir sendika tarafından düzenlenen fabrikalar ve madenler arası bir ağ geçirirler. Bu

düzenlemeye devlet adını vermezler. İsim değişikliği canavarı kovuverir.

Camatte, Yeni Söylevciler ve Turner'ın gözünde, Marksistlerin ve anarşistlerin kötü kahramanları gerçek kahramanın basit sembollerinden başka bir şey değildir. Camatte canavara bir beden veriyor; terimi Marx'tan ödünç alarak ama ona yeni bir içerik vererek canavarı Sermaye olarak adlandırıyor. Canavarın kökenini ve güzergâhını açıklama sözü veriyor ama şimdiye dek bunu gerçekleştirmedi. Yeni Söylevciler, ışıklarını L. Mumford'dan, J. Ellul'dan ve diğerlerinden aldılar ama benim bildiğim kadarıyla Camatte'ten öteye gidemediler.

Turner daha ileriye gidiyor. Tek amaçladığı canavarın ruhunu açıklamak; ama biliyor ki insan toplulukları ve Tabiat Ana'nın bedenlerini yok eden, canavarın bedeni. Canavarın kökeni ve güzergâhı hakkında daha çok konuşuyor ve sıklıkla da onun zırhından söz ediyor. Ama canavara bir isim koymaya ya da onun bedenini tasvir etmeye çalışmıyor.

Ben canavarın bedeni hakkında konuşmayı amaçlıyorum. Çünkü bir bedeni var, devasa bir beden, Biyosferden daha güçlü hale gelen bir beden. Kendine ait bir yaşamı olmayan bir beden olabilir. Ölü bir şey olabilir, kocaman bir ceset. Ağır butlarını yalnızca yaşayan varlıklar onun içine yerleştiğinde oynatıyor olabilir. Ne olursa olsun mahvetme işini gerçekleştiren, onun bedeni.

Eğer Biyosfer gezegenin yüzeyindeki bir dışkıysa onu mahveden canavar da bir dışkı. Yeryüzü-enkazcısı bir insan topluluğunun yüzeyinde oluşan bir hale ya da pas. Her topluluk tarafından, İnsanoğlu tarafından dışkılanmıyor. Toynbee, kendisi de suçu küçük bir azınlığa, birkaç topluluğun üzerine atıyor. Belki de cesetvarî canavar, pek çok topluluk arasından yalnızca biri tarafından dışkılanmıştır.

Bir insan topluluğu tarafından dışkılanan cesetvarî canavar henüz genç, en fazla iki üç yüz nesil yaşında. Ona dönmeden önce, insan topluluklarına bir göz atacağım, çünkü onlar çok daha yaşlılar, binlerce nesil yaşındalar.

İnsan toplulukları çok genç olsalar da, bize bir zamanlar, bir misk sıçanı denizin dibine dalıp da yeryüzünü bir kaplumbağanın sırtına oturtana kadar her şeyin sudan ibaret olduğu bir çağ olduğu anlatıldı. Bize anlatılan işte buydu.

Misk sıçanının gayretlerinin meyvesini yiyen ilk yürüyüşçüler, muhtemelen, şimdilerde dinozorlar denilen devler ya da tanrılardı.

Modern mezar soyguncuları bu tanrıların kemiklerini kazıp çıkarıyor ve bu çıkardıklarını da Kesin Kanıt'ın cam sandıklarında sergiliyor. Mezar soyguncuları, bu kemik sandıklarını kendi hikâyeleri dışında tüm hikâyeleri insan hafızasından zorla silip süpürmek için kullanıyor. Ama mezar soyguncularının hikâyeleri pek çok başka hikâyenin arasında en bayağı olanı ve onların kemik sandıkları yalnızca mezar soyguncularının kendilerine ışık veriyor.

Hikâyeler de anlatıcıları gibi türlü türlü. Hikâyelerin pek çoğunda hafıza –kendisi de onlardan daha sık arka ayakları üstünde yürümediği için– yüzücüleri, sürüngenleri ve yürüyenleri kendi türü olarak bilen bir büyükannenin hafızası olduğu bir çağa ulaşmaya çabalar.

Kadim bir hikâyeye göre ilk büyükanne yeryüzüne gökteki bir delikten düşmüş.

Modern bir hikâyeye göre ise o, burnu olan bir balıkmış ve burnunu sudan dışarı çıkararak nefes alma oyunu oynarmış; bu numara sayesinde göleti kuruduğunda hayatta kalmış.

Başka bir kadim hikâyede, Biyosfer, ortak dölveren ortaya çıkmadan önce bir sürü büyükanne yutmuştur ve bu dölverenin de büyük büyük torununu yutması beklenmektedir. Belki de Toynbee iki kahramanın göreli güç ilişkisinde yanılmıştır.

Pek çok hikâyede minyatür büyükanne ve büyükbabalar-

dan, cücelerden söz edilir; modern bir hikâyede onlara ağaç fareleri denmektedir.

Bu cüceler; devler, yani dinozorlar gün ışığında gezindiği sıralarda yeryüzüne yerleştiler. İhtiyatlı ağaç soreksleri böcek ziyafeti çekmek için geceleri aşağı iniyorlardı, devler kaba oldukları için değil de daha çok ebatlarındaki uyumsuzluk yüzünden. Pek çok ağaç soreksi bu düzenlemeden memnundu ve ağaç soreksi olarak kaldı. Bazıları, şüphesiz küçük bir azınlık, gün ışığında dolanmak istedi.

Delişmen olanlarının şansına, büyükanneler arasındaki dinozorlar Biyosfer tarafından yutuldu. Eski ağaç soreksleri ezilme korkusu olmadan gün ışığının tadını çıkartabilir ya da güpegündüz dans edip oyunlar oynayabilirlerdi. Bunlar arasında gene yerinde duramayan azınlıklar vardı; kimi sürünmek istiyordu kimi uçmak. Kendini beğenmiş, muhafazakâr çoğunluk, kapasitelerinden memnun, çevrelerinden tatminkâr olarak, ne iseler öyle kaldılar.

Gulag adalarının yöneticileri bize yüzücülerin, sürüngenlerin, yürüyenlerin ve uçanların yaşamlarını yiyecek bulmak için didinmekle harcadıklarını söylüyorlar.

Bu yöneticiler bu haberi vermek için fazla acele ediyorlar. Değişik canlıların hepsi henüz yok edilemedi. Ey okuyucu; uyanık oldukları süre boyunca yaşamlarının danslarla, oyunlarla ve şölenlerle dolu olduğunu görebilmen için tek yapman gereken onların arasına karışmak ya da yalnızca belli bir mesafeden onları izlemek. Avlanma, iz sürme, numara yapma ve avının üstüne atılmaları bile bizim İş dediğimiz şey değil, Eğlence dediğimiz şeydir. Çalışan yegâne canlılar Gulag adalarındaki koğuş arkadaşlarıdır, zeklerdir.

Zeklerin ataları bir şirket sahibinden bile daha az iş yapıyorlardı. İşin ne olduğunu bile bilmiyorlardı. J.J. Rousseau'nun "doğa durumu" dediği bir durumda yaşıyorlardı. Rousseua'nun terimi ortak kullanıma yeniden taşınmalı. Bu R.

Vaneigem'in sözcükleriyle "ağızlarında ceset çiğneyenlerin" sinirlerini bozar. Zırhı görünür kılar. "Doğa durumu" deyin, cesetlerin aradan çıkıverdiğini görürsünüz.

"Özgürlük" ve "doğa durumu"nun aynı anlama geldiği konusunda diretirseniz, cesetler sizi ısıracaktır. Ehlileşenler, evcilleştirilenler özgürlük sözcüğünü tekellerine almaya çalışır, bunu kendi durumları için kullanmayı isterler. "Vahşi" sözcüğünü özgür olana atfederler. Ama ehlileşenlerin, evcilleştirilmiş olanların, nadiren vahşiye döndükleri, kümeslerinde kaldıkları sürece ise asla özgür olamayacakları da başka bir aleni sırdır.

Genel sözlük bile bu gerçeği yarım yamalak gizleyebiliyor. Özgürün yurttaş anlamına geldiğini söyleyerek başlıyor. Ama sonra diyor ki, "Özgür: A) Kendi doğası ya da oluşu dışında başka hiçbir şey tarafından belirlenmeyen; b) aktörün tercihi ya da arzuları tarafından belirlenmiş olan..."

Sır meydanda. İnsanlar onları kafese koyana dek kuşlar özgürdür. Biyosfer, Tabiat Ana'nın kendisi, kendi kendini nemlendirdiğinde, güneşte uzandığında ve derisinden sürüngenlerle ve uçucuların kaynaştığı rengârenk tüyler püskürttüğünde özgürdür. Eşit büyüklükte başka bir küre ona çarpana ya da cesetvarî bir mahlûk derisini deşene, bağırsaklarını yırtana dek kendi doğası dışında hiçbir şey ya da oluş tarafından belirlenmez.

Ağaçlar, balıklar ve böcekler; her biri kendi potansiyelini, arzusunu keşfederek tohumdan olgunluğa erişinceye dek özgürdür, ta ki böceğin özgürlüğü kuş tarafından kısılana dek. Yenilen böcek, kendi özgürlüğünü kuşun özgürlüğüne hediye etmiştir. Kuş, sırası geldiğinde, böceğin en sevdiği tohumu toprağa düşürüp onu gübrelediğinde böceğin vârislerinin özgürlüğünü çoğaltacaktır.

Doğa durumu bir özgürlükler topluluğudur.

İlk insan topluluklarının çevresi de aynen böyleydi ve binlerce nesil boyunca da böyle kaldı.

Kafalarında Gulag'ı taşıyan modern antropologlar bu insan topluluklarını, çoğunlukla işe benzeyen kısır hareketler-

le özetliyorlar ve en sevdikleri yiyeceği toplayan ve bazen de depolayan insanlara Toplayıcı adını veriyorlar. Bir banka kâtibi bu topluluklara Tasarruf Sandığı derdi herhalde.

Guatemala'daki bir kahve plantasyonunda çalışan zekler Toplayıcılardır, antropologlar ise Tasarruf Sandığı. Onların özgür atalarınınsa yapacak daha mühim işleri vardı.

!Kung halkı bizim yok edici çağımızın içinde mucizevî bir biçimde hayatta kaldı. R. E. Leakey onları anavatanları olan gür Afrika ormanlarında gözlemledi. Yetiştirdikleri tek şey kendileriydi. Ne olmak istiyorlarsa kendilerini öyle kılıyorlardı. Kendi oluşları dışında hiçbir şey tarafından belirlenmiyorlardı; ne çalar saatler, ne borçlar ne de üstler tarafından verilen emirler vardı. Uyumadıkları sürece tüm zamanlarını ziyafet çekip, kutlamalar yapıp, oyunlar oynamakla geçiriyorlardı. Topluluklarıyla her şeylerini paylaşıyorlardı: Yiyecek, deneyim, görümler, şarkılar. Yüksek kişisel tatmin, derin içsel neşe hep paylaşmaktan kaynaklanıyordu.

(Günümüz dünyasında kurtlar hâlâ paylaşmaktan kaynaklanan neşeyi tadıyor. Belki de bu yüzden hükûmetler kurtları öldürenlere ikramiye dağıtıyorlardır.)

S. Diamond da, Afrika'da çağımıza kadar hayatta kalmayı başaran başka insanları gözlemledi. Hiç çalışmadıklarını gördü ama bunu İngilizce söylemeyi beceremedi. Bunun yerine iş ve oyun arasında bir ayrım yapmadıklarını söyledi. Diamond özgür insanların etkinliklerinin antropologun hislerine bağlı olarak bir an için iş, bir an sonra oyun olarak görülebileceğini mi kastediyor acaba? Etkinliklerinin iş mi oyun mu olduğunu bilmediklerini mi kastediyor? Senin ve benim, Diamond'un zırhlı çağdaşlarının, onların oyunuyla işini ayırt edemediklerini mi kast ediyor?

!Kung'lar bürolarımızı ve fabrikalarımızı ziyaret etselerdi, herhalde oyun oynadığımızı düşünürlerdi. Başka ne diye orada olalım ki?

Bence Diamond daha derin bir şeyi kast ediyordu. Böğürtlen tarlasındaki bir ayıyı izleyen bir zaman ve hareket mühendisi, saatini ne zaman çalıştıracağını bilemezdi. Ayı bö-

ğürtlen tarlasına doğru yürümeye başladığında mı başlıyor çalışmaya, yoksa böğürtlen toplarken mi, ya da çenesini açtığında mı? Eğer mühendis yarım akıllı olsaydı ayının iş ve oyun arasında bir ayrım yapmadığını söylerdi. Biraz hayal gücü olsaydı ayının böğürtlenlerin kızardığı andan haz duyduğunu ve yaptığı hareketlerin hiçbirinin iş olmadığını söylerdi.

Leakey ve diğerleri, insanların ilk atasının, bizim ilk büyükannelerimizin, gür Afrika ormanlarında, !Kung'ların yurdunun yakınlarında bir yerlerde ortaya çıktığını öne sürüyorlar. Tutucu çoğunluğun –doğanın hiçbir şey esirgemeyen cömertliğinden son derece memnun, becerileriyle mutlu, dünyayla ve kendileriyle barışık olanların– yuvalarını terk etmek için hiçbir nedenleri yoktu. Onlar kaldılar.

Delişmen bir azınlık dolaşmaya çıktı. Belki rüyalarının peşinden gittiler. Belki en sevdikleri gölet kurumuştu. Belki en sevdikleri hayvanlar uzaklara gitmişti. Bu insanlar hayvanlardan çok hoşlanırdı; onları kuzenleri bilirlerdi.

Dolaşanların Avrasya'nın her ormanına, ovasına ve kıyısına gittiği söyleniyor. Neredeyse her adaya yürüdüler ya da yüzdüler. Kuzey buz kütlesinin yakınındaki kara köprüsünden Amerika denilen çifte kıtanın en güney ucuna yürüdüler.

Gezenler sıcak ve soğuk diyarlara gittiler, bol yağışlı ve az yağışlı topraklara. Belki bazıları geride bıraktıkları sıcak yuvanın özlemini duydu. Eğer öyleyse, en sevdikleri hayvanların, kuzenlerinin varlığı kayıplarını telâfi etmiştir. Bazılarının bu hayvanlara duyduğu hürmetin izlerini hâlâ Altamira'nın mağara duvarlarında, Amazon Vadisi'ndeki Abrigo del Sol'daki kayalarda görebiliriz.

Kadınların bazıları kuşlardan ve rüzgârdan tohum saçmayı öğrendi. Adamlardan bazıları kurtlardan ve kartallardan avlanmayı öğrendi.

Ama hiçbiri asla çalışmadı. Ve herkes bunu biliyor. Daha sonradan bu toplulukları "keşfeden" zırhlı Hıristiyanlar bu insanların hiçbir iş yapmadığını biliyordu ve bu onların sinirlerini bozdu, içlerine dert oldu, cesetler ortaya döküldü. Hıris-

tiyanlar, kadınların kendilerini gündelik işlerle sınırlamak yerine çayırlarda "dehşet verici danslar" yaptıklarını söylediler, avcıların yayı germeden hemen önce şeytanca "hokus pokus"lar yaptıklarını söylediler.

Bu Hıristiyanlar, ilk zaman ve hareket mühendisleri, oyunun ne zaman bitip işin ne zaman başladığını ayırt edemediler. Uzun zamandır zeklerin angaryalarına aşina olan Hıristiyanlar, Emeğin Lâneti üzerlerine düşmemiş gibi davranan bu dehşet verici ve şeytansı putperestlerden iğrendiler. Hıristiyanlar bu "hokus pokus"a ve danslara hemen bir son verdiler ve bundan böyle işle oyunu ayırmakta güçlük çekmeyecekleri biçimde onların icabına baktılar.

Atalarımızın –Turner'ın terimini ödünç alıp onlara Sahipliler (Possessed) diyeceğim– hayatta kalmak için mücadele etmekten daha mühim işleri vardı. Onlar doğaya aşıktı ve doğa da aşklarını karşılıksız bırakmıyordu. Marshall Sahlins'in Taş Çağı Ekonomisi'nde ortaya koyduğu gibi her nerede olurlarsa olsunlar bolluk içindeydiler. *Devlete Karşı Toplum*'da Pierre Clastres, Sahiplilerin geçim mücadelesi verdiğinin kanıtlanabilir bir şey olmadığı konusunda ısrar ediyor, oysa ilerlemeci sanayileşmenin hudutları ve çukurlarındaki Sahipsizler için bu kesinlikle kanıtlanabilir. Leslie White, uzak yerler ve çağlardan raporların sarsıcı bir eleştirisinden, "bütünsel bir İlkel kültür" manzarasından sonra sözlerine "'uygarlar' arasında pek nadir görülen bir yaşam zenginliği içinde herkes için yeterince yiyecek mevcut" diyerek son veriyor. Ben yaşam zenginliği içindeki insanlar için İlkel sözcüğünü kullanmazdım.

İlkel sözcüğünü yaşamımızın ilerlemeci sefaleti içinde daha ziyade kendim ve çağdaşlarım için kullanmayı yeğlerim.

Sefaletimizin esas kısmı Sahiplilerin yaşam zenginliğinin bizim için güç bela erişilir olmasında yatıyor, hayal gücünü zincirlemeyenlerimiz için bile bu böyle.

Profesörlerimiz meyvelerden, fındıklardan, hayvan derilerinden ve etten söz ediyorlar. Biz atalarımızın hayal bile edemeyeceği bir bolluğa sahibiz, *QED**. Ne de olsa, tüm bunlar gerçek şeyler, maddî şeyler. Meyvelerden ve fındıklardan daha fazlasını istediğimizde de tiyatroya gidip bir oyun seyredebiliriz; televizyonun karşısına yayılıp dünya çapındaki gösteriyi de tüketebiliriz. Şükürler olsun! Daha ne isteyebiliriz ki?

Profesörlerimiz sayesinde meyve ve fındıkların gerçek şeyler değil ıvır zıvırdan ibaret olduğunu düşünen, kendilerini görümlere, mitlere ve seremonilere terk eden, tehlikeli, şeytansı ve sahipli atalarımıza güç bela erişiyoruz. Profesörlerimiz sayesinde artık biliyoruz ki görümler kişisel yanılsamalardır; mitler, peri masalları ve seremoniler filmlerde her zaman görebileceğimiz rol kesmelerdir.

Sahiplenme hakkında bile çok şey biliyoruz. Sahiplenme mülkiyettir. Evlere, garajlara ve müzik sistemlerine sahibiz, ve sürekli olarak daha fazlasına sahip olmaya çabalıyoruz; sahip olmak istediklerimizin sınırı yok. Şurası kesin ki sahiplenme bizim temel amacımız, onlarınki değil.

Nadiren de olsa, Mircea Eliade gibi zırhından soyunan ve çarpıtma ve saptırmanın demir perdesi ardına bakan profesörler çıkıyor. Eliade bile bizim dünyamızda da benzerlikler ve izler bulduğunu iddia ederek gördüklerini bulandırıyor. Bizi diğer kıyıdan ayıran boğaz üç yüz nesildir genişliyor ve diğer kıyıdan bizimkine yamanan her ne varsa artık onların uğraşlarından eser bile kalmamış olan kendi dışkımızdan, boktan başka bir şey değil.

Okul tarafından boş karatahtalara indirgenmişken, binlerce neslin görümlerinin, kavrayışının ve deneyiminin mirasçısı olarak büyümenin ne olduğunu bilemeyiz.

Bitkilerin büyüdüğünü hissetmeyi öğrenmenin ve bunu hissetmenin ne olduğunu bilemeyiz. Rahimdeki tohumu his-

---

* Latince'de İşte İspatı anlamına gelen *Quod Erat Demonstrandum* ifadesinin kısaltılmışı.

setmenin ve yeryüzünün rahmindeki tohumu Yeryüzü gibi hissetmeyi öğrenmenin ve sonunda kendini terk etmenin ve Yeryüzü'nün sana sahip olmasının, Yeryüzü olmanın, tüm yaşamın ilk annesi olmanın ne olduğunu bilemeyiz. Açıkçası biz fakiriz. Binlerce nesillik görüm, kavrayış ve deneyim silinip gitti.

Kendimizi terk etmek yerine, onların gücünün birazcığının tadını çıkarmak yerine, tanımlayıp sınıflandırıyoruz.

Ana-erkillikten söz ediyoruz. Ad, deneyimin yerine geçen ucuz bir temsilci. Bu bir pazarlık ve biz hep pazarlık peşindeyiz. Bir kere kapının üstüne isim konduktan sonra, kapı kapatılabilir. Ve biz kapıların hep kapalı kalmasını istiyoruz.

Anaerkillik adı, kadınların kendilerini gebe kalan, yaşamın yaratıcısı, ilk oluşun cisimleşmesi, ilk oluşlar olarak bildikleri ve erkeklerin de onları böyle bildiği bir çağın kapısının üzerinde duruyor.

Kapıdaki adı bilmek hiçbir şey bilmemektir. Bilgi eşiğin diğer tarafında başlar. Kapıdaki isim bile yanlış. Ana, anne demek ama erk tamamen başka bir çağdan gelme. Erk devlet demektir, doğal düzene karşı olan yapay demektir, Arkhon'un* değişmez bir biçimde bir adam olduğu bir düzen demektir. Anarşi kapı için daha iyi bir isim olabilirdi. Yunanca'daki "an-" öneki, "-siz, -sız" sonekine karşılık gelir.

Eşiğin diğer tarafında, sahipli anne, bedenine döner ve türüyle deneyimini paylaşma yolunu tutar, tıpkı meyve ve fındıkları paylaştığı gibi.

Bizim dilimiz meyve ve fındıklar için bir karış dışarıda olabilir. Ama onun kız kardeşleri, kuzenleri, kız ve erkek yeğenleri deneyime açtırlar.

Anne deneyimini paylaştığında binlerce neslin görüm ve irfanını da, kendi deneyimini böylesine anlamlı, böylesine ürkütücü biçimde derin kılan bilgeliği de paylaşır. Karatahtaya

---

* Yunanca'da erk sahibi, hükümdar anlamını taşıyan bu unvan, bazı eski Yunan sitelerinde yüksek dereceli devlet memurlarının yanı sıra Hıristiyan Ortodoks Kilisesi'nde de bazı din adamlarına verilmekteydi.

tebeşir sürmez. Bir metin yazmaz. Sıçrar. Şarkı söyler. Bir gün Hıristiyanların ödünü patlatacak olan "dehşet verici dansına", "*orji*'sine" başlar.

Kuzenleri ve kız yeğenleri de dansa katılırlar. Her şeyi akışına bırakırlar, kendilerini onun şarkılarına, devinimlerine terk ederler. Onlar da yeryüzünün ruhunun kendilerini sahiplenmesine izin verirler. Onlar da hayal edilebilecek en büyük neşeyi tadarlar.

Erkek yeğenler de kendilerini terk ederler; onlar da sahip olunur, zenginleştirilir. Ama seremoni bittiğinde, kız kardeşlerine göre dört gözle bekleyecek daha az şeyleri olduğunu hissederler. Yaşamın yaratıcıları, ilk varlıklar olmadıklarını bilirler. Günther Grass, *Flounder*'de (Pisibalığı) bu yeğenlerin, doğa durumundaki bu erkeklerin, aşağılık kompleksini berrak bir biçimde gözler önüne serer. Onlar damızlıktır. Cinsel birer objedirler. Onlar, tavus kuşu, ördek ve diğer kuzenleri gibi, kadınlar için çekici olmak uğruna süslenip püslenenlerdir.

Erkek yeğenler fallus biçimli mızraklar ve oklar alıp ormana giderler ve köye etle dönerler. Ama etin, meyveler ve fındıklar kadar sıradan olmasa da, teyzelerinin sahiplenme ve kendini terk etme gezintilerine kıyasla yine de önemsiz olduğunu bilirler, çünkü bu gezintiler kişiyi Oluşun kaynaklarıyla yüz yüze getirir.

Yeğenler de görümler arar. Onlar da binlerce nesillik gözlem ve bilgeliğin mirasçılarıdır. Amcaları buna dikkat etmişlerdir. Onlar toprağın günümüzde dönüştüğü şey olmadığını bilirler: Et dolu bir ağıl, bir kereste fabrikası. Onlar ormanın yaşayan varlıklarla dolup taşan, yaşayan bir varlık olduğunu bilirler. Onlar da teyzeleri gibi kendilerini koyuverirler, bırakırlar bir ağacın, bir yerin, bir hayvanın ruhu tarafından sahiplenilsinler. Eğer yeterince öğrenmişlerse ve iyilerse, yukarıya da bakarlar, ormanın üstüne. Gökyüzü için çabalarlar. Ve nadiren de olsa gökyüzünün ruhu onları sahiplenir. Uçarlar. Tüm devinimlerini hissederek, tüm niyetini sezerek gökyüzü olurlar. Yeryüzüyle çiftleşerek yaşamı

doğuran gökyüzü olurlar. Köyüne böylesi haberlerle dönen bir adam çoğalır ve paylaşacak çok fazla şeyi vardır, yalnızca etten çok daha fazlası.

Ne gezintiler olmalı ama! Böylesine derin yaşam kutlamalarının Turner'ın sözünü ettiği "Batı uygarlığının huzursuzca aşina olduğu kısıtlı, cinsiyetsiz, insan merkezli biçimleriyle" uzaktan yakından ilişkisi yoktur.

Gelişmenin bizi ne kadar ileriye götürdüğü, bir kâhine rast gelen turistin durumunda açığa çıkar. Turist, her nasılsa diğer kıyıdan zamanımıza süzülmüş yaşlı adamı dinler. "Seans" dediği şey boyunca kıpırdayıp durur ve fotoğraflar çeker. Sonunda kâhinin uçmadığını, koltuğundan bile kalkmadığını kanıtlayan fotoğraflar elde eder. Ve kendisinin değil onların enayi ve ahmak olduğu düşüncesiyle keyiflenerek ayrılır.

Fotoğraflar en çok ilgilendiğimiz şeyi gösterirler: Şeylerin görünür yerlerini. Niteliği ve ruhu göstermezler.

İnsan topluluklarını geride bırakmış insanlardan bazıları, bazı nitelikleri hatırladılar. Sahip olmaya dair bazı zevkleri hatırladılar; şeylere değil, Varlığa sahip olmaya dair zevkleri.

Hatırladılar; ama üstü örtülü ve sisler içinde. Şeylerle sarılı olduklarından, nitelikleri ifade etme yeteneklerini kaybetmişlerdi. Geride bıraktıkları çağın daha değerli, daha saf, ve şimdiye dek buldukları her şeyden daha güzel olduğunu biliyorlardı. Ama dilleri fakirleşmişti. Kaybettikleri şey hakkında yalnızca onu kendi dünyalarındaki şeylerle karşılaştırarak konuşabiliyorlardı. Unutulmuş çağa Altın Çağ adını verdiler.

-2-

Zırhlılardan biri şöyle soracaktır: Eğer Altın Çağ o kadar değerli, güzel ve saf idiyse neden insanlar onu bıraktı? Eğer Uygarlaşmış olanlar onu hatırlıyorsa neden ona geri koşmuyorlar. Eğer o kadar rahat idiyse neden çiftçiler sabanlarını bir kenara atıp kazma küreğe geri dönmüyorlar? (Aym sorgucu şu soruyu da soracaktır: Eğer o kadar zekiysen neden zengin değilsin?)

Bu sorulara verilecek cevaplar vardır. Ama soruyu soran duymak istemez. O zaten cevabı biliyordur. İnsanlık doğa durumunu terk etti, çünkü Uygarlık daha ileri bir aşamaydı. (Neyin ileri aşaması? Zırhlı olan bunun cevabını asla vermeyecektir. Hemen başka bir şeyden bahsetmeye başlayıverir.)

Daha ileri bir aşama teorisi Uygarlığın kendisi kadar eskidir. Bunun daha etkili modern versiyonlarından birinin kaynağı da New York'un dış kesiminde yaşayan on dokuzuncu yüzyıl avukatı Lewis Henry Morgan'dır.

Spekülasyon yapan işadamlarının danışmanı, Cumhuriyetçi bir politikacı ve bir ırkçı olan Morgan şüphesiz New York'un dışında komşu olduğu, bir zamanlar kalabalıkken kıyıma uğramış İrokua toplulukları üzerine çalışma fırsatı bulmuştur. Morgan'dan önceki ırkçılar, Washington ve Jefferson, İrokuaların çocuksu oldukları üzerinde ısrar ediyordu ancak Morgan, İrokuaların çocukluk ve ergenlik arasında bir safhaya eriştiklerini düşünüyordu.

Morgan ırkçılığını her basamağı ırkçı bir cilayla parıldayan bir merdivenle ortaya koydu. Küçümsemesini gizlemek için hiçbir çaba sarf etmedi; tam tersine bununla caka sattı; böylesi bir küçümseme Amerika'da bir nezaket işaretiydi (ve hâlâ da öyledir). En alt basamağı, bebeklik safhasını, Vahşilik olarak adlandırdı. Bir sonraki basamağı, çocukluk safhasını, Barbarlık olarak adlandırdı. Ve elbette üst basamaklara Uygarlık adını verdi, en üsttekine de Amerikan Uygarlığı. Büyük Beyaz Irkla birlikte Morgan'da bu zirvede yerini alıyordu. Amerikan profesörleri öylesine memnun olmuşlardı ki Morgan'ı Amerikan Bilimsel Gelişme Derneği'nin başkanı seçtiler.

Profesörler daha sonra oylarından pişmanlık duyacaklardı. Morgan'ın ırkçı merdiveni ajitatör Karl Marx ve devrimci işadamı Friedrich Engels tarafından ödünç alınmıştı. Marx merdiveni yamamaya niyetlenmişti ama buna hiç zamanı olmadı. Morgan'ın merdivenini yamayan Engels oldu. Çok fazla da değişiklik yapmadı. Merdiveni aynen aldı, Morgan'ın tüm ırkçı terminolojisiyle birlikte: Vahşilik, Barbarlık vs...

Engels yalnızca merdivenin zirvesine bir ek yaptı ve en tepeye daha yüksek bir basamak yerleştirdi.

Engels, Morgan'ın Büyük Beyaz Irkını, Kapitalist Sınıf olarak adlandırdı, ve merdivende bunun da üstüne Marx'ın politik partisinin yandaşları ve liderlerini koydu. Ve bu şekliyle Morgan'ın ırkçı merdiveni basamakların isimlerinin okul çocuklarının kafasına bir ilmihal gibi sokulduğu SSCB, Çin, Batı Avrupa ve diğer ülkelerde resmî bir din haline geldi.

Elbette ajitatörlerin merdiveni ele geçirmesinin ardından Amerikan profesörleri artık aynı merdiveni kullanırken yakalanmak istemediler. Morgan'ı unuttular. (Hafıza, yazılı sözcüklerin basımcılarının merhametine kaldığında bu çok kolay gerçekleşir.)

Ama ırkçılık Amerika'dan silinip gitmedi ve Morgan'ın merdiveni ajitatörlere bırakılamayacak kadar iyi bir şeydi. Arkeolog V. G. Childe, kendisi de bir Marksist olduğu halde, tüm basamaklarına en son elde edilen Kesin Kanıtlarla dolgu yaparak merdivene bir saygınlık halesi kazandırdı. Ve merdiven Amerika'ya geri döndü, tam olarak resmî bir din olarak olmasa da, bir son çare olarak, acil durumlarda kullanılabilecek bir şey olarak. "Doğa durumu"na atıflar her zaman acil durumları ortaya çıkarır.

Merdiven, yani daha yüksek evreler teorisi, insanların doğa durumunu neden terk ettiğini tabii ki açıklıyor. Bu iş için tasarlandı. Engels'in kitabının başlığı *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni.* Açıklama basit, net; işin doğrusu, mekanik ve ilkokullarda öğretilebilecek bir açıklama. Yapmamız gereken tek şey gözlerimizi yaşayan varlıklardan ayırıp, nesnelere konsantre olmak. Merdiven bir nesne. Basamakları da öyle. Alt ve üst basamaklar arasındaki bağlantı da öyle. Bunların tümü araçlar. Childe yanıltıcı bir biçimde kitabına *Kendini Yaratan İnsan* adını vermiş, sanki konu aldığı şey yaşayan bir varlıkmış gibi. Childe için İnsanın kendisi bir nesnedir, nesneleri ve araçları içeren bir kaptır, Madde özdür, İnsan ise dışkı.

İnsanın Vahşilik denen basamaktan Barbarlık denen ba-

samağa geçmesine neden olan araç Maddî Koşullar ya da daha eksiksiz söyleyecek olursak Üretim Güçlerinin Gelişim Düzeyi denen bir zımbırtıdır. Bu aynı araç diğer yüksek basamakların tümüne geçişten de sorumludur.

Marx ve Engels, ve tabii Morgan da maddî koşulların, daha genel bir söyleyişle zeminin eski yöneticilerin, nefret edilen baronların ve piskoposların ayağının altından kaydığı bir zamanda yaşamışlardı: Kapitalist maden ve fabrika sahipleri aristokratların topraklarını satın alıyorlardı. Marx ve Engels, zeminin kapitalistlerin ayağının altından da aynı şekilde kayabileceğini tahmin ederek dünyayı böyle tasavvur etme işini şafağın ilk doğduğu güne kadar vardırdılar.

Bu senaryoya göre İnsan binlerce yıl boyunca Vahşi olarak yaşar. Sonra, üç yüz nesil kadar bir zaman önce maddî koşullar vahşetten daha yüksek bir durum için elverişli hale gelir. Bu koşullar içinde tarım, metalürji, tekerlek falan vardır. Bu şeyleri bir kez elde ettikten sonra İnsan, bir artı değer, bir ihtiyaç fazlası oluşturabilir. (Turner da teorinin bu kısmına boyun eğiyor.) Bu artı değer, bu ihtiyaç fazlası günümüzde makûl hale gelmiş olan cesur yeni dünyayı (kralları, generalleri, köle sahiplerini, emek takımının patronlarını) destekleyen, kelimenin tam anlamıyla bunu besleyen şeydir. İnsan her zaman yöneticiler, düzenli ordular, kölelik, iş bölümü istemiştir ama maddî koşullar olgunlaşana kadar bunun farkına varamamıştır. Ve bu koşullar olgunlaşır olgunlaşmaz, ilerlemeci zekâya sahip tüm vahşiler hiç tereddüt etmeden daha yüksek basamaklara sıçrayıvermişlerdir.

(Ey okur, bana bir iyilik yap ve daha üst aşamalar teorisini tekrar gözden geçir. Ondan sonra bu karikatürleştirmemi hâlâ aşırı buluyorsan bana söyle.)

Daha üst aşamalar teorisi ancak çocuklara anlatılabilecek türden bir şey; çünkü bu bir peri masalından ibaret. Peri masallarıyla bir sorunum yok. Ama bu peri masalının yandaşları bunun bir peri masalı olmadığını iddia ederken peri masallarını da küçümsüyorlar.

Sözüm ona maddî koşullar ziyafet çekmeye, yürümeye ve yüzmeye yardımcı olan şeylerden başka bir şey değildi. Bunlar ihtiyarların dayanak yaptıkları baston gibiydiler. Bunların çeşitliliği ve karmaşıklığı insanların hünerlerinin kanıtıdır. Ancak bizim bu şeyleri merkeze yerleştirmemiz doğa durumundaki insanların meyveler, fındıklar ve bastonlar etrafında dönüp durduğunu kanıtlamaya yetmez. Onların önem verdiği şeylere dair bildiğimiz bir şey varsa, o da bunların endüstri fuarları, yeni icatların kutlanması ya da maharetli alet sergileri olmadığıdır. Eşyalar önemli olabilir ama kişinin başlangıçla, yaşamın kaynağıyla, Oluşun kendisiyle temas kurduğu anlarla kıyaslandığında ıvır zıvırdan başka bir şey değildirler.

Ivır zıvırlar çok eskidir ve eski günlerde bugün olduğundan çok daha çeşitli olmaları muhtemeldir. Yüksek dallardaki meyveler olgunlaştığında, meyvelere maymunlardan önce ulaşmak üzere türlü türlü kancalı değnekler, ipler ve merdivenler geliştirilmişti.

İnsanlar kendilerini hayvanların kuzeni olarak görüyordu. Kullandıkları aletlerin çoğu hayvanların yöntemlerini taklit etmelerini sağlıyordu. İnsanlar, nehir ve göl yataklarında ördekler ve kazlar gibi suyun üzerinde kalabilmek için türlü türlü sal ve kanolar geliştirdiler. Sincapların davranışını taklit ederek kışın yemek üzere fındık biriktirdiler. Kuşların yaptığı gibi tohumları saçtılar. Örümcekleri taklit ederek ağlar dokudular. Kurtlar gibi geyik izi sürdüler. Kurtların güçlü dişleri ve çeneleri vardır. İnsanlar da sopaları ve taşları bilediler. (Arkeologlarımız onları zekler gibi bütün gün yontup, çenterken resmediyorlar. Yine bu günün dünyasından bakıyoruz. Bu insanlar Toynbee'nin deyimiyle "kişisel olmayan kurumlar" tarafından hiçbir şeye zorlanmıyorlardı. Artık eğlence olmaktan çıktığında yontup çentmek için hiçbir nedenleri yoktu.)

Modern kazıcılar, Anadolu ve Yakın Doğu'da daha sonra Şanidar, Eriha, Çatal Höyük, Hacılar ismini verdikleri antik kentlerin kalıntılarını da kazıp çıkardılar. Şanidar'da tüm

bir topluluk kış barınağı olarak bir mağarayı paylaşıyordu; mağarada oturanlar metallerden de faydalanıyordu. Eriha' da insanlar muhtemelen saldırgan yabancılardan korunmak için duvar örerek kendilerini mağaralara kapatıyorlardı. Öyle görünüyor ki bu insanlar ya hiç bitki ekmemiş ya da çok az ekmişlerdi. Bunların kuzeyinde bitki eken ve hayvan güden ama şehir duvarları inşa etmeyen insanlar yaşıyordu. Ve dünyanın diğer ucunda, Ojibwa'ların ataları ya da öncelleri yaşıyordu ki bunlar, metali işleyerek Superior Gölü çevresinde enfes bakır süsler ve aletler yapıyorlardı.

Bu insanların hiçbiri "kişisel olmayan kurumlar" geliştirmediler. Akraba olarak kaldılar. Sahip oldukları her şeyi ve tüm deneyimi paylaşmaya devam ettiler. Superior Gölü'nün bakırcıları tohum ekmediler ya da hayvan gütmediler. Belki yapabilirlerdi ama böyle bir maddî gereksinimleri yoktu. Köpekleri vardı. Anlaşılan, köpekler kendi kendilerine evcilleşmişti, ya akıl almaz bir insan sevgisi yüzünden ya da asalakça bir güdüyle. Ama köpek gibi bir elkya da diğer adıyla Amerikan geyiği soyu geliştirmek nasıl bir tatmin verebilirdi ki?

Maddî nesneler, bastonlar ve kanolar, kazmalar ve duvarlar tek başına bir bireyin yapabileceği şeylerdi, ya da duvar gibi şeyler münferit bir vakada birçok bireyin ortaklığını gerektiren şeylerdi. Eriha'nın duvarlarını örenlerin, işlerini bitirdiklerinde duvarcılığı da bir kenara bıraktıklarını sanıyorum; daha mühim faaliyetlere geri dönmüşlerdir. Hatta daha da ileri giderek onların o duvarı rahatsız edilmeden daha mühim faaliyetlerle uğraşabilmek için ördüklerini de tahmin edebilirim.

Artı değere, bu aletlerin mümkün kıldığı farz edilen meşhur ihtiyaç fazlasına gelince: Sahlins ve diğerleri pek çok alete sahip olan toplulukların da, çok azına sahip olanların da, verimli çevre şartlarında yaşayanların da, amansız çevre şartlarında yaşayanların da hepsinin artı değerle çevrelenmiş olduklarını göstermişlerdir. Tüm insanlar karınlarını doyurduktan sonra bile, tüm böcekler, kuşlar ve hayvanlar karınlarını doyurduktan sonra bile gene de toprağa düşen ve bir

sonraki baharın filizlerini dölleyen fiili bir cömertlik kalıyordu geriye. Pek çok hayvan ve pek çok insan ortalama bir kış boyunca kullanmayı düşündükleri kadarını depolamışlardır ama hiç kimse bundan fazlasını istiflememiştir; özgür insanların buna ihtiyacı yoktu.

Araç gereçlerin pek çoğu eski çağlardan kalmadır ve ilk şafaktan bugüne dek artı değer varolmuştur; ama kişisel olmayan kurumların ortaya çıkmasının nedeni bunlar değildir. Her ikisinin de ortaya çıkmasının nedeni insanlar, yaşayan canlılardır. Ve bunun sorumlusu İnsanlık ya da İnsanoğlu değil, tek bir topluluktur, Toynbee'nin deyimiyle küçük bir azınlıktır.

Dahası, bu küçük azınlık bunların ortaya çıkmasına maddî koşulların en elverişli olduğu yerlerde, örneğin Büyük Göller'in çevresindeki bereketli ormanlarda ya da Afrika ya da Avrasya'nın bereketli ormanlarında neden olmaz. Bunu en az elverişli koşullarda, aman vermeyen bir çevrede yaparlar.

Kazıcılar kişisel olmayan kurumların ilk zamanlarını aydınlatacak tabletleri bilfiil kazıp çıkaracak ve çözeceklerdir.

Bu tabletler Orta Asya kökenli olabilecek bir dil olan Sümerce yazılıdır. Yazarları ilk okur-yazar insanlardır. Köylerinin isimleri Uruk, Ur, Eridu ve Lagaş'tır. Bu köyler Tigris* ve Euphrates** nehirleri arasındaki vadide kurulmuştur. Çağlar sonra bölge, minarenin kılıfını uydurabilmek için Bereketli Hilal*** olarak adlandırılacaktır.

İlk tabletler bölgeden pek de olumlu bahsetmez. Burayı Allah'ın belası bir yer olarak tasvir ederler ve insan neden burada kaldıklarını sormadan edemez. Balta girmemiş bir

---

* Dicle. - ** Fırat.

*** Ortadoğu'da Suriye çölünün kuzeyi boyunca bir yay çizen, Nil vadisinden Fırat ve Dicle nehirlerine dek genişleyen bölgeye verilen ad. Mısır, Fenike, Asur, Babil uygarlıkları hep bu bölgede gelişmiştir.

ormana tarım yapmak için yerleşmişler. Nehirlerse her yıl taşıyor ve vadiyi bereketlendirip bataklığa çeviriyor.

Kadınlar tohum ekiyor. Selin çok şiddetli olduğu bir sene sular ürünle birlikte evleri de alıp götürüyor. Bir sonraki yıl ise yeterince su olmuyor ve ekinler yakıp kavuran güneşin altında kuruyup gidiyor.

Şüphe yok ki köylülerin, maddî koşulların daha uygun olduğu, sırf hayatta kalabilmek için bu kadar zaman ve enerji harcamayacakları ve daha keyifli faaliyetler için vakit bulabilecekleri Orta Asya'ya dönmeyi düşünmeye başlamaları gerek.

Ama onlar inat ediyorlar. Büyükanneler ihtiyar adamları konsey toplantısına çağırıyor. Bu adamlar rüyalar görüp duruyorlar. Kadınlar adamları güvenilir su kaynakları düşlemeleri için sıkıştırıyor; ne daha azı ne de fazlası için.

Hiç şüphesiz zihinsel yolculuklarından böyle önemsiz meseleler yüzünden ayrıldıkları için adamların canı sıkılıyor. Muhtemelen bir ikinci, üçüncü ve dördüncü kez çağrılmaları gerekiyor, ki bu sonuncusu bir kıtlık zamanında oluyor.

İhtiyar adamlar miskince karşılık veriyor. Kunduzların nasıl güvenilir bir su kaynağı temin ettiklerini görmüşlerdir belki. Onlar düş görüyor. Gereken tek şeyin bir baraj, kanallar ve sulama arkları yapmak olduğunu görüyorlar. Ama tüm bunları kim inşa edecek? Tabii ki ihtiyar adamlar değil. Onlar kunduz değil ki. Tüm genç erkekleri biraraya toplayıp rüyalarını anlatıyorlar.

Genç adamların uğraştığı hiçbir şey yok ve bu yüzden ne kadar istekli ve cömertçe verebileceklerini göstermeye hevesliler.

Ama nereden başlanacağını kimse bilmiyor. İhtiyar adamlar işin nasıl yapılacağını düşler ya da düşlemez ama şurası kesin ki yapılan işi denetlemeyeceklerdir. Güçlü bir adam seçiyorlar; bir Lugal; ona gidip kunduzlara bakmasını söylüyorlar. İhtiyar adamlar böylece daha mühim felsefî uğraşlarına dönüyorlar.

Sümerce'de nüfuzlu adam anlamına gelen Lugal, kunduz-

lardan işi öğrenebilir ya da öğrenmeyebilir ve planlamayı yapabilir ya da yapmayabilir. Kesin olan bir şey varsa o da denetim işini yaptığıdır. Ne de olsa ihtiyarlar tarafından atanmıştır.

Ark ve kanallar kazıldığında Lugal gururla akranlarının yanına dönüyor, ama henüz kibirli değil. Henüz hiçbir şey değişmiş değil. Böylesi ortaklaşa tehlikeli girişimler akraba topluluklarında çok sık olmasa da görülen şeyler.

Ama burası Uruk, tanrıların kesinlikle insanların yaşamasını istemediği bir yer. Tek bir sel yapılan tüm işi önüne katıp denize sürüklüyor. Kadınlar, ihtiyar adamları başka bir toplantıya çağırıyor. Bu sefer ihtiyarlar daha nüfuzlu genç bir adam seçiyor ve onu, kunduzları daha özenli çalıştırması ya da daha derin düş görmesi için zorluyor. Ve bu sefer setler ve bentler dayanıyor, en azından başlangıçta.

Ama Uruk maddî koşullar bakımından perişan bir yer olmaya devam ediyor ve çok geçmeden setler ufalanıyor. Deneyimli Lugal setleri ve bentleri onarmak için çağrılıyor. Lugal ve kuzenleri daha erken, bir ay önce, setler hâlâ onarılabilirken çağrılmış olmaları gerektiğinden yakınıyor; şimdi bütünüyle yeni baştan inşa etmeleri gerekiyor. Bu iki, en fazla üç kez tekrarlanıyor, ta ki Lugal bentlerin ne zaman onarılacağının belirlenmesinde söz hakkı olması için ihtiyar heyetinde bir yer edinmekte ısrar edene dek.

Şölenler, festivaller, danslar ve oyunlarla baharlar ve kışlar geçiyor.

Ur ihtiyarları, hatta Lagaş ihtiyarları da, gidip Uruk'un sulama işlerinden feyiz alması için Lugaller atıyor.

Uruk ihtiyarlarından, önce biri sonra bir diğeri ölüyor ve konseyde yerlerini yeni gelenler alıyor.

Şimdi Lugal yeni gelenlere göre daha deneyimli bir büyük; ve bentler dışındaki konularda da fikir beyan ediyor. Kibirleniyor ve kuzenleri onun arkasında duruyor. O ve kuzenleri her şeye rağmen Uruk'a güvenilir bir su kaynağı sağladılar. Lugal, işi yaşlı bir büyükanneye tohumlarını nereye ekmemesi gerektiğini söylemeye kadar vardırıyor.

Bir gün Lugal ölü bulunuyor; aşağılanan büyükannenin yakın ilişkide olduğu bir tanrıça tarafından öldürülmüş halde. Yeni bir Lugal seçiliyor, daha az kibirli olan biri ve ihtiyarlar onu konseylerinden uzak tutmaya dikkat ediyorlar.

Bunların hiç birinin kesin bir kanıtı yok. Aslında Sümer tabletleri esrarengiz bir biçimde, ilk Lugallerin seçildiği sıralar kadınların ve ihtiyarların ne yaptığı konusunda tamamen sessiz. Ve zaman ilerledikçe, tablet-yazıcıları Sümerlerde kadınların önemini, ihtiyarların bir zamanlar bir heyette toplandıklarını, ilk Lugal öncesi bir çağ olduğunu insanların unutmasına katkıda bulunuyor.

Ama ben hikâyeme döneyim.

Ur ve Lagaş insanları su şebekelerini tamamlamıştır. Bu her yıl daha geniş bir alana yayılır.

Bir yıl Lagaş'ın sulama arkları Ur'un kanallarına doğru taşar ve sel olup Ur'daki çalışmaları harap eder.

Urlugal denilen Ur'un Lugal'i öyle çileden çıkar ki, mızraklarla silahlanmış kuzenleriyle beraber Lagaş'takilerin üzerine yürür. Öfkeli Ur gençliği komşularının su sistemlerini yok eder ve Lagaş insanlarını çöle kaçmaya zorlar. Öfke içinde olduklarından pek çok yabancıyı, yolda karşılaştıkları çöl göçebelerini de katlederler.

Sonunda kuşatılmış Lagaşlılar şiddete bir son verilmesi için yalvardıklarında, başlarında Urlugal bulunan galipler, mağluplara şeytanca bir ağır yükü zorla kabul ettirir. Lagaşlılardan tazminat olarak hem kendi hem de Ur'un su şebekelerini tamir etmelerini talep ederler. Bu yükü kabul etmek istemeyen ya da yerine getiremeyecek olan Lagaşlılardan belirli dönemlerde Ur'daki adama büyük hediyeler vermesi istenir.

Urlugal kendisine borçlanılan tüm haraçlık hediyelerin kaydını tutmaya kararlıdır çünkü o da Bereketli Hilal'i terk etmeyen ataları gibi inatçıdır. Hediyelerin ve bunları veren-

lerin kayıtlarını tutmak için bir iki kuzenini Uruk'a, Uruklugal'in adamlarının arkların onarımı için en uygun zamanları kil tabletlere nasıl işaretler koyarak kaydettiklerini öğrenmeye gönderir. Urlugal'in adamları kısa sürede kendi kil tabletlerini yaparlar ve bu tabletlerin üzerine Lagaş'ta hâlâ haraç mahiyetinde hediye borçlu olanları ve borçların miktarını belirtmek üzere çivi-biçimli şekiller kazırlar.

Tüm bunlar tek bir Urlugal'in yaşamı boyunca olmaz. Urlugal yalnızca Ur'un Lugal'lerine verilen isimlerden biridir. Sümerlerin yüzlerce, belki binlerce Lugal'i vardır ve yazıcılar Lugal'ler için hep ilk şafaktan kendi zamanlarına kadar geçen zamanı dolduracak biçimde yeni isimler icat eder dururlar. Sümerler için, Başlangıçtan kendilerine kadar geçen süre sonraları Hıristiyanlar için olacağı kadar kısa değildir. İnatçı Sümerler milyonları hesaba katarlar.

Etkili ismi yüzünden Urlugal'e kenetlendim, bu yüzden onunla devam edeceğim. Kendisi hâlâ Lagaş'tan haraç toplamaktadır. Yeğenleri şimdi kanal işini kendileri yapmak yerine komşularına yaptırmanın keyfini sürmektedir.

Tam da bu anda, tehlike haberleri ulaşır. Urlugal'in kuzenlerinden bazıları avlanmaya gitmişlerdir, belki Lübnan ormanında bir yerlere. İçlerinden biri, ömrü ancak hikâyesini anlatmaya yetecek kadar yaralı halde geri döner. Avcılar mızraklarla silahlanmış göçebelerin saldırısına uğramıştır; anlatıcının dışında herkes öldürülmüştür. Saldırganlar muhtemelen Lagaş akını sırasında Urlugal'in adamları tarafından öldürülen yabancıların akrabalarıdır.

Urlugal derhal en güçlü kuzenlerinin başına geçip cani yabancılara saldırmaya hazırlanır. İhtiyarlar, yabancıların Urlugal'in ilk akınının kurbanlarının öcünü aldığını ve yeni bir akının yalnızca yeni misillemelere yol açacağını öne sürerek kam kaynayanları sakinleştirmeye çalışırlar. Ama akacak kan damarda durmaz.

Urlugal ve kuzenleri hâlâ Lagaş zaferiyle sarhoş olduklarından, Lübnan ormanına doğru yola koyulurlar. Ormanda gerçekten de bir yabancı obası bulurlar. Obayı yerle bir eder-

ler ve göçebelerin çoğunu katlederler. Ele geçirdikleri hayvan sürüleriyle geri dönerken Ur'un adamları başka bir yabancı grubunun saldırısına uğrar. Görünüşe göre orman yabancılarla dolup taşmaktadır.

Urlugal ve pek çok kuzeni öldürülür. Sağ kalanlar ganimetlerini geride bırakıp kargaşa içinde Ur'a kaçarlar.

Ur'u öfke sarmıştır. Birisi öfkeli kalabalığa ihtiyarların kehanetini hatırlatır ve oracıkta öldürülür. Sağ kalanlar ve onların kuzenleri, aralarından en güçlü ve azimli olanının Lugal olarak atanması için bir yaygara koparır. Çünkü basit yabancılar Lagaş fatihlerinin hakkından gelemeyeceklerdir; şehirlerde yaşamayan ve tohum ekemeyenlerin karşısında örümceğin ağına düşmüş bir sinek gibi çaresiz kalmaya hiç niyetleri yoktur. Tüm kasabanın öfkesiyle kuşatılmış olan ihtiyar heyeti, tereddütler içinde yeni Lugal'i atar.

Öfkeli savaşçılar yabancıların üstüne yürümek üzere yola koyulur. Başka bir pusuya düşmemek için keşifçiler gönderirler. Mühimmatlarının yanı sıra Lugal'in kendisini de tekerlekli arabalarda taşırlar; böylece Lugal gücünü esas savaşa saklayabilecek ve Urlular yabancılardan daha hızlı hareket edebilecektir. Göçebelere ait birkaç oba bularak hepsini yerle bir ederler.

Ur'a geri dönerler; bu kez yalnızca sürüleri değil yabancıları da tutsak almış olarak. Geri dönen savaşçılar endişeli akrabaları tarafından kucaklanır. Tüm Ur'da iki hafta boyunca şölenler, danslar, kutlamalar yapılır. İhtiyarlar, erkekler ve kadınlar, kendilerine zafer bahşeden güçlere ve ruhlara cömert kurbanlar adarlar. Lugal'in tanrıçasına özel kurbanlar adanır.

Kutlamalar bittiğinde, zafer sarhoşluğu yaşayan savaşçıların, kahramanların kanal tamiri işine dönmeye hiç niyetleri yoktur. Lagaşlılarsa üzerlerine yüklenmiş olan bu işi bitirmek üzeredirler. Aslında Lagaşlılar hep Ur için kabul ettiklerinden daha fazlasını yaptıklarından şikâyet etmektedir. Peki ama şimdi tamir işlerini kim yapacaktır? Lugal'in kuzenleri uzun süredir mağlup Lagaşlıların çalışmasını denet-

lemektedir ve şimdi mağlupların yerini alma olasılığı hiç de hoşlarına gitmez.

Kanallarda, esir alınan yabancılar çalıştırılmaya başlanır. Lugal'in kuzenlerinden her biri, şimdi bir Lugal, bir denetleyici olmuştur. Sümerce'de bunun karşılığı Ensi'dir. Bu bir çeşit alt-Lugal'dir, Lugal'in asistanı, patronlardan biri ama esas patron değil.

Göçebeler Urlu avcıları ve gezginleri canlarından bezdirmeye devam eder. Ama akınlarının haberleri artık o kadar da dehşet yaratmaz. Lugal, anlaşılmaz bir Sami dili konuşan yabancıların üzerine düzenli olarak sefer yapar.

İhtiyarlar artık bu seferlere karşı çıkmazlar, ihtiyatlı bir biçimde kendilerini felsefe ve görüm uğraşlarına hasrederler. Ara sıra Lugal, yaşlı bir adama ya da kadına zafer olasılığı konusunda danışır ama bunun dışında onlara saygılı bir mesafede durur.

Lugal şimdi bu seferleri dört gözle beklemektedir; çünkü her yeni akın Ur'a yeni yabancılar getirir. Artık Ur'da her mevsim kanal tamir etmek için yeterince yabancı vardır. Çok geçmeden ilk seferlerde ele geçirilen tutsaklar yeni akınlar için askere alınırlar.

Artık yabancılar yalnızca arkları tamir etmekle kalmayıp ihtiyar adam ve kadınların evlerini de tamir eder hale gelirler. Lugal'in angaryalarıyla ilgilenirler ve kısa süre sonra Ensilerin angaryalarıyla ilgilenmek de onların işi haline gelir.

Sümer kadınları hâlâ tarladaki bitkilere can verir ama artık bunu bitkilere bakmaktan sorumlu ruhlarla ve Yeryüzü'yle derin ve sürekli ilişkiler kurarak yaparlar. Tohumların saçılması işini ise tutsak alınan yabancılar yapmaktadır.

Peki kimdir bu yabancılar? Şüphesiz onları ilk zekler olarak kabul edebiliriz. Onlar işçidir, proletaryadır, tam günlük emekçilerdir. Sümer dili başka bir çağa aittir. Kral, Yönetici, İmparator, Başkan gibi sözcükleri olmadığı gibi Zek, İşçi, Köle gibi sözcükleri de yoktur. Sümerler Lugal'e Lugal demeye devam eder ve Yabancılara da Yabancı demeyi sürdürür-

ler. Ama inanılmaz derecede kısa bir süre içinde Ur, kâhinlerin ve görümlerin egzotik dünyasını terk eder.

Hikâyemi anlatırken şimdiki zamanı kullanıyorum. Ur, Şu An'da. Egzotik falan değil. O bizim dünyamız.

Peki ne oldu?

Marksist açıklamanın üstesinden geldim bile. Uruk'un ilk Lugal'i elverişli maddî koşullar sayesinde ortaya çıkmadı. Maddî koşullar nesillerdir ne iseler öyle kaldılar ve Uruk insanları bunların en iyisine de sahip değillerdi. Maddî koşullar ancak ilk Lugal'den sonra değişmeye başladı ve o andan itibaren hızla da değişti.

Pierre Clastres bir devrim olduğunu söyleyecektir; maddî değil, politik bir devrim. Bu iyi bir açıklama ama ancak geriye dönük bir bakış açısıyla geçerli. Sümerler şüphesiz büyük bir değişime girmişlerdir; biz buna devrim adını verebiliriz, ama onlar bunu bir anda yaşamazlar.

Sümerlerin bakış açısından, hiçbir şey değişmemiştir. Bir bakıma doğa durumunu asla terk etmemişlerdir. "İlk uygarlıklar" adını vereceğimiz yapılara yapışıp kalan egzotizm de muhtemelen bununla açıklanabilir. Sümerler zek olmamıştır. Onlar hâla sahiplenilmektedir. Sümer kadınları hâlâ, işçi ve asker üreten makineler olarak değil, Oluşun kaynaklarıyla yakın temasta olan canlılar olarak doğum yaparlar. Sümer erkekleri, özellikle ihtiyarlar, hâlâ rüzgârların, bulutların ve hatta bizzat göğün ruhlarıyla ilişki kurma peşindedir. Aslında kendilerini daha önce yaptıklarından çok daha bütünlüklü biçimde arayışlarına adayabilirler. Şimdi tüm enerjilerini danslara, festivallere, seremonilere ayırırlar. Artık yaşamı sürdürmenin maddî ıvır zıvırıyla uğraşmak zorunda değiller. Tüm ıvır zıvır onlar için yapılmaktadır.

Dahası, Lugal ve adamları ruhlara daha önce verebileceklerinden çok daha cömert hediyeler sunarlar. Lugal'in adamları tüm ruhlar ve güçler için kalıcı türbeler bile inşa etmiş-

tir, akıl almaz güzellikte türbeler, ve türbelerin çevresinde bahçeler düzenlemişler ve bu bahçeleri tüm çöl ve orman canlılarıyla doldurmuşlardır.

Daha önce insanlar, yaşamdan sorumlu varlıklara asla bu kadar hürmet ve saygı göstermemiştir. Şurası bir gerçek ki, Lugal en büyük türbeyi kendi tanrıçası için yaptırır. Bu açıkça kendini beğenmiş Lugal'in küstahlığıdır; çünkü ruhlar arasında yaptığı bu tür bir hiyerarşik düzenlemenin ruhlar tarafından kabul görüp görmediğini biliyor olamaz. Bu bir çeşit devrimdir. Ama Sümerler bu küstahlık yüzünden Lugallerine karşı çıkmayacaklardır. Küstahlığına alışmışlardır ve şimdi bu yaptığı da onları bıktırmaktan ziyade açık bir gururla gülümsemelerine neden olmaktadır. Şükürler olsun ona ki şimdi kendilerini tamamen şehirlerinin iyiliğine adayabilmektedirler.

Sorgucuma itiraf etmem gerekir ki, Sümerler yeni aletlerin bir tanesinden bile vazgeçmezlerdi. Altın Çağ'a dönme özlemi içinde falan değillerdir. Zaten Altın Çağ'dadırlar, eskiden olduğundan bile fazla.

Ama altın Sümerler artık Sümer'in tamamını oluşturmaz. Aslında daha sonraki bilimsel hesaplara göre, altın Sümerler asla varolmayacaktır, tek bir sözcükle bertaraf edileceklerdir. Bu sözcük, Tapınak'tır. İnanna'nın, Ay'ın sevgili kızının müritleri; Anu'nun, göğün ruhunun habercileri, yeni aletleri kullanmazlar. Onlar sulama işlerinin yöneticisi, devasa sarayların yapıcısı, askerî mücadelelerin kahramanları değillerdir. Onlar bizim Rahip ve Rahibe dediklerimizdir, gaipten haber verenler ve kâhinlerdir. Sümerlerde doğa durumundan geriye kalan tek şey bizim Din adını vereceğimiz şeye indirgenmiştir.

Belki artık tohum saçmayan kadınların bazıları, belki artık ava ya da sürü gütmeye gitmeyen adamların bazıları geçmişe özlem duymaktadır. Ama Sümer ruhban sınıfı arasında bir "toprağa geri dönüş" hareketi olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamakta. Tabletlere işaretler kazıyan yazıcılar Lugal'in tuttuğu adamlardır; onlar ruhbanların nostaljisini

kaydetmek için tutulmamıştır. Elimizdeki tek ipucu Lugal'in adamlarının tapınak sakinleri için yaptıkları ve düzenledikleri bahçelerdir.

Bu Tapınak bahçeleri, ormanlardan ve dağlardan yürüyüş mesafesindedir –ki Sümerler oldukça iyi yürüyüşçülerdir– ve kent dışı manzaralarla çevrili küçük kasabalar için akıl almaz biçimde bereketlidirler. Turner'ın ileri süreceği gibi, şehrin dışındaki dünya şimdiden yaban olmaya mı başlamıştır acaba?

Bu konu üstünde dikkatle durmalıyız. Ur'un dışındaki dünya bizim dünyamızın tanımlayacağı yaban değildir. Onların yabanı kesinlikle orman ya da çöl, bitkiler ya da hayvanlar değildir, çünkü bunların hepsi doğa-sever Tapınak sakinleri tarafından şehrin içine taşınmıştır.

Onların yabanı Lugal ve adamları tarafından yaratılan yaban olabilir mi acaba: Tüm Sümer şehirlerini çevreleyen savaş alanları, akınlar ve karşı akınlar, işkence, katliam ve esir alma sahneleri? Orman içindeki bir gölet aracılığıyla Ay' la söyleşmek isteyen bir rahibe, silahlı bir muhafızın koruması altında dışarı çıkmak zorunda kalacaktır. Oysa minyatür bir göleti ve ormanı şehrin sınırları içine taşımak çok daha kolaydır.

Eğer eski özgür topluluk bir Tapınağa indirgenmişse, bu topluluğun dışkısı hatırı sayılır miktarda artmıştır, çünkü şimdi Tapınak telâş içinde bir şehirle, dini dışında neredeyse her şeyiyle modern –tamam, belki tamamen modern değil ama en azından bizim için son derece anlaşılır– bir şehirle çevrelenmiştir.

Zengin ve fakir aileler vardır, çünkü Ensi ailelerinin yabancılarla bir akrabalığı yoktur ve onlarla hiçbir şeylerini paylaşmazlar. Bir Pazar vardır, çünkü yapacak daha iyi şeyleri olanlar artık toplayıcılık yapmaz, yiyeceklerini kendileri yetiştirmez ya da avlanmazlar. Su şebekesi projesi yöneticileri ve onların emek takımı vardır. Generaller ve askerleri vardır. Kayıt tutucular vardır ve hatta yazıcılar için bir okul bile vardır. Ve tüm bunlar saat gibi tıkırında işlemektedir.

Biraz daha yakından bakalım. Eğer Tapınak'taki insanlar altındansa, o halde dışarıdakiler daha basit madenlerden olmalı.

Emek takımının Sami dillerini konuşan üyeleri, evli ve bir ya da daha fazla çocuklu olanlar, henüz yeterince Sümerleşmiş olmayanlar daha iyi günleri hatırlarlar. Bu ilk zeklerin Ensilerini kendilerinden sonrakilerin sevdiğinden daha fazla sevmediğini düşünmek pek de akıldışı olmasa gerek. Sümer tabletlerinde kutlanan zaferlerden bazıları yabancılara karşı kazanılanlardır; başka bir deyişle isyan eden zeklere karşı kazanılan zaferler.

Yabancılara zulmedilir; aşırı çalıştırılır ve aşağılanırlar. Ne özgürdürler ne de bütün. Onlar Sahipsizlerdir. Belki çocuklarından bazılarını daha iyi bir gelecek bekliyor olabilir, özellikle savaşa giden ve diğer yabancıları cesurca doğrayanları. Sümerler henüz kalıtsal sefalet aşamasına kadar gelişmemiştir. Buna rağmen, Sümer zeklerinin hiçbiri kesinlikle altından değildir.

Rousseau ve ondan da önce, de la Boetie, bu gibi durumlar üzerine düşünecekler. Herhangi bir emek takımına bakacak olursak, bir sürü zek ve bir tane Ensi vardır. Zekleri Ensi'ye karşı çeteleşmekten alıkoyan nedir? Neden insanlar sefil bir gündelik hayatı yeniden üretirler?

Biraz Ensilere bakalım. Maddî koşulları kesinlikle yerinde. Ama korkularla kuşatılmış durumdalar, Ensilerden en az biri paranoyaktır. Takımındaki zekler tarafından öldürülmekten korkmaktadır. Şimdiden birkaç suikastçıyı idam ettirmiştir. Lugal'e yeteneksizliği hakkında laf taşınmasından korkmaktadır. Ve tanrılar esirgesin, Tapınak'tan birinin kendisine kin güttüğünden şüphelenmektedir.

Ensi'yle ilgili başka bir şey daha var. Zekleri özgür ya da bütün değil. Ama o da değildir. Ensi'ye karşı çeteleşmedikçe ya da ayaklanmadıkları sürece, zekleri yönlendiren şey kendi doğaları ya da oluşları, kendi seçimleri ya da istekleri değildir. Günlerini harcadıkları mevzular kendi meseleleri değildir. Ama bu meseleler Ensi'nin de meselesi değildir.

Ensi, zek suikastçılar tarafından denetleyicisi katledilen bir emek takımından bahsedildiğini duymuştur. Katledilen adamın yerine gerek görünüşü gerekse de ilgi alanları bakımından tamamen farklı biri getirilmiştir. Ancak bir kere denetleyici olduktan sonra bu adam katledilen denetleyiciyle tamamen aynı şeyleri yapmış ve neredeyse tamamen aynı biçimde davranmıştır.

Ensi'nin aklına tuhaf şeyler gelmeye başlar. Acaba, diye düşünür, Ur'da kendi kendinin efendisi olan tek kişi Lugal mi? Bunun gerçek olup olmadığı üzerine düşünmeye başlar. Zeklerin bir ayaklanması sırasında Lugal'i Ensiler tarafından öldürülen bir kasaba hakkında bir şeyler duymuştur. Hikâyeyi ilk duyduğunda tamamı Lugal'in isteklerinden kaynaklanan faaliyetlerde bir durgunluk olduğunda şamatanın kopmasına şaşırmamıştır. Ama şimdi aklına, işlerin hiçbir zaman tam bir durgunluğa girmediği gelir, iki Lugal arasındaki saltanat boşluğunda bile. İhtiyar heyetinden hiç kimsenin ölü Lugal'in yerine yenisini seçmediğini bile hatırlar; ihtiyarlar Tapınak'ta kalıp kapıları kilitlemişlerdi. Kasabadaki işlerin çoğu, özellikle de önemli olanları, eskisi gibi devam etmişti, Ensinin soyundan gelenlerin de tıkır tıkır çalıştığı gibi.

Ensi'nin aklına daha da ilginç fikirler gelmeye başlar. Sanki kasabanın kendisi bir irade sahibidir. Ama öyle olmadığını bilir. Kasabada iradeye sahip olan tek kişi Lugal'dir. Ensiler yalnızca Lugal'in isteklerini yerine getirir. Ve eğer zeklerin bir iradesi varsa bile bu ancak firar etme yönündedir. Ensi düşünmenin bir işe yaramadığı sonucuna varır. Düşünmek rahiplerin ve gaipten haber verenlerin işidir.

Yıllar sonraki bir Ur'da, Ensi'nin çok uzak bir torunu, Thomas Hobbes adlı bir yazıcı, Ensi'nin doğa durumundan kaynaklanan düşüncelerle Uygarlığı anlamaya çalıştığım bilecektir. Bu Hobbes denen adam, Ur'un artık doğa durumunda olmadığım bilecektir, bu artık kendi kararlarını alan insanlardan oluşan bir topluluk değildir.

Hobbes Ur'un sıradan bir şehir olmadığını bilecektir. Ur bir Devlet'tir, belki de ilk devlet. Ve Hobbes bir devletin "yapay bir hayvan" olduğunu söyleyecektir. Bu yepyeni bir şeydir; ne İnsan'ın ne de Doğa'nın düşlediği bir şey. Bu, "Latince' deki Civitas'tan türeyip Cumhuriyet, ya da devlet denen, ama yapay bir insandan başka bir şey olmayan" şeydir.

Düşünen Ensi gibi, Hobbes da bu yapay insanın kendine ait bir yaşamı olmadığını bilecektir ve şunu soracaktır; "tüm *automata*'ların (saat gibi zemberekler ve çarklar sayesinde kendi kendine hareket eden makineler) yapay bir yaşamı olduğunu söyleyemez miyiz?"

Ensi henüz kafasında bir saat canlandıramaz. Daha gelişmiş olan Hobbes ise artık doğayı ya da insanı kafasında canlandırmayı beceremeyecek. Ve şöyle diyecek: "Kalp bir zemberekten başka nedir ki; ve sinirler bir sürü zemberek; ve düğümler de bir sürü çarktan başka nedir?.." Saatlerden ibaret bir dünyada, Leviathan Hobbes'a Ensi'ye göründüğü kadar tuhaf görünmeyecektir.

Hobbes, Leviathanı yapay bir İngiliz olarak resmedecek: Eril, sarışın, kafasında bir taçla, bir elinde hükümdar asası diğerinde kılıçla; bedeni sayısız yüzsüz insandan, zeklerden oluşan.

Hobbes, Leviathanın başının bir insan başı olduğu konusunda ısrar edecek. Belki kendinden sonra gelecek olan şair Yeats'e canavarın "bir aslan bedeni ve bir insan kafası" olduğu konusunda katılırdı. Ancak insan başı konusunda ısrar edecektir. Zeklerin başsız olduğunu, onların bedeni hareket ettiren yaylar ve zemberekler olduğunu bilecektir. Canavarın içinde özgür ve bütün olan tek bir insan olduğunu düşünecektir; o da Lugal'dir. Hobbes Lugal'e Kral, Tekerk, Hükümdar ve başka adlar verebilecektir, çünkü dili bu arada sayıları artan Leviathanlar tarafından zenginleştirilmiş olacaktır.

Aklı başında Ensi, canavarın bir bedeni, –İngiliz ya da Sümer fark etmez– herhangi bir başı olmadığını Hobbes'tan daha iyi bilir. Ensi, Lugal'in bile, Ur'un en özgür adamının

bile, kendi gönlünce sabah avlanmaya, öğleden sonra balık tutmaya, gece de dansa gidemeyeceğini bilir. Yalnızca iki kez avlanmaya giden ve ikinci seferinde en sevdiği Ensi, Lugal olarak yerine geçtiği için komşu bir şehirden sığınma talep etmek zorunda kalan bir Lugal tanır. Kendi ruhu tarafından belirlenmeye karar veren bir Lugal'in Ensiler hatta zekler tarafından devrileceğini ve hatta Tapınakta bile büyük şamata kopacağını bilir.

Hobbes'tan daha az gelişmiş olan Ensi, yaşayan canlılara henüz zembereklere ve saatlere olduğundan daha fazla aşinadır. Leviathanı ne insan başlı ne de aslan bedenli olarak tasavvur edebilir. Belki Hobbes'un ilk tasvirini kullanıp canavarın yapay bir hayvan olduğunu düşünebilir ama aslan gibi zarif ve heybetli bir hayvan değil.

Onu bir solucan olarak düşünebilir; dev bir solucan, canlı bir solucandan çok bir solucan leşi, devasa bir ceset olarak, bedeni sayısız parçalardan oluşan, derisinde mızraklardan, tekerleklerden ve diğer teknolojik aletlerden müteşekkil sivilceler çıkmış olarak. Leşin tamamının, içinde kapana kısılan insanların, zemberekleri ve çarkları çalıştıran zeklerin sayesinde yapay bir yaşam bulduğunu kendi deneyimlerinden bilir; tıpkı cesedin kafasının da sadece bir zek tarafından, baş zek tarafından çalıştırıldığını bildiği gibi.

Bu Hobbes'un kendi Ur'una adak olarak sunacağı teoriler arasında, zeklerin aslında leşin içinde hapsolmak için bizzat anlaşma yaptıkları iddiası da olacaktır ya da kendi söylemiyle, başın bedenle bir anlaşma yaptığı iddiası, Hobbes'un Ur'unda olmasa bile gerçek Ur'da böyle olduğu iddiası.

Artık emekli olup Tapınağa geçen aklı başında Ensi, işin aslını daha iyi bilir. Zeklerin aslında Lugal'in dilini bile anlamıyorken zorla Ur'a getirilen yabancılar olduğunu bilir; zekler o zaman bir anlaşma falan yapmamıştı, o günden bu yana da yapmış değiller.

Ensi Ur'un kanallarını onarmak için anlaşma yapan mağlup Lagaşlıların bile bu anlaşmayı mızrakların gölgesi altında yaptıklarını hatırlar.

Dahası, hiçbir Lugal Hobbes'un iddia ettiği şeyi yapmaya asla kalkışmadı; böyle bir şey olsa gıyabında alay konusu olurdu. Lugal ihtiyarların bile kendisini atamadığını bilir, çünkü ihtiyarlar artık atama falan yapmamaktadır; türbelerin bakımıyla meşguldürler. Lugal iktidarının kaynağının Ziggurat* denilen farazî dağda bulunan hunhar ruh olduğunu iddia etmektedir. Bu sere serpe uzanan insan yapımı fallus şekli, Leviathanın gerçek başıdır ve anlaşma falan da yapmaz.

* En üstte bulunan tapınma odasına doğru daralan Mezopotamya kökenli, çok katlı dinî yapı.

-3-

Artı değer, meşhur ihtiyaç fazlası, Leviathanı ortaya çıkarmamıştır. Tam tersine, ihtiyaç fazlasını ortaya çıkaran Leviathandır. İnsan topluluklarının bu ihtiyaç fazlasına ancak kurtların olduğu kadar ihtiyacı vardı.

Arılar kraliçeyi beslemek için bir ihtiyaç fazlasına ihtiyaç duyar. Leviathan ihtiyaç fazlasına ihtiyaç duyar, yalnızca tanrıları ve türbe bekçilerini beslemek için değil, savaşa katılacak tüm zemberekler ve çarkların yanı sıra esasen Lugali, Ensileri ve Yazıcıları beslemek için.

İlk Leviathan üretimin maddî koşullarında bir devrim yapmamıştır, çünkü bunları kuran zaten kendisidir; o kendisi üretimin maddî koşullarıyla aynı anlama gelmektedir. İlk Leviathan varoluşun kendisinin maddî koşullarında bir devrim yapmıştır, hem yalnızca insanlar için değil, tüm yaşayan canlılar ve Tabiat Ana'nın kendisi için de.

Artı değer muhafaza edildiği kaplarla beraber ortaya çıkar. İnsan topluluklarının uzun süredir sepetleri ve küpleri vardır, her ne kadar kışlaklarından yazlık obaya taşıyabileceklerinden daha fazlasını nadiren kullansalar da. Bunlara ihtiyaçları yoktu. İlk Leviathanın ortaya çıkışı ile kap üretiminde fiili bir teknolojik devrim gerçekleşir. Turner ve ondan önce de Mumford, şimdi ortaya çıkan kutuların, saklama kaplarının ve kil çömleklerin artışına dikkat çeker.

Aslında Ur'un kendisi, duvarlarla çevrelenmiş ve tahılla doldurulmuş dev bir çömlekten, bir kasaba büyüklüğünde bir saklama kabından başka bir şey değildir.

Artı değer, Leviathanın maddî içeriği yani karnı için kullanılan başka bir isimdir sadece. Havada asılı, etrafında canavar leşi oluşsun diye "olgunlaşmış" halde kendi başına varolması çok zordur.

Özgür insan toplulukları genelde vasat bir kış boyunca kendilerine yetecek kadar yiyecek depolardı ve düş görücülerinin bazıları havadan çok iyi anladığı halde, gök, düş görücüleri kurnazlıkla alt ettiğinde genellikle kemer sıkmak zorunda kalırlardı.

İşi artık özgür insanlar yapmadığı için, Leviathan olası en kötü kışı çıkaracak yiyecekten de fazlasını saklar. Böyle tıka basa doldurulan bir canlı ya boğulur ya da patlar. Olası her ürün istifler halinde mevcuttur. Ve nerede istif varsa, orada ticaret olur.

Ticaret çok eskiye dayanır. Doğa durumunda ticaret, insanların düşmanlarıyla yaptığı bir şeydir. Akrabalarıyla ticaret yapmazlar.

Bir insan akrabalarına şarkıları, öyküleri ya da görümleri nasıl veriyorsa eşyaları da öyle verir. Alan kişi başka bir zaman karşılığını verir ya da vermez. Vermek tatminin kaynağıdır. Bizler bundan o kadar uzaklaştırılmış olacağız ki bunu anlayamayacağız bile. Bu bizim eksikliğimiz olacak, onların değil.

O yalnızca düşmanlarla ticaret yapar. Eğer düşman bir grup, ister yakın ister uzak olsun onun istediği bir şeye sahipse, o ve birkaç iyi silahlanmış kuzeni düşmanların isteyebileceği bir şeyle oraya giderler. O hediyesini sunar, ve eğer düşmanlar onun istediği şeyi hemen oracıkta sunmazlarsa hediyesini alıp köyüne geri döner.

İlk Ur'un ortaya çıkışından hemen sonra ticaret yaygınlaşır. Şimdi fiilen herkes herkesin düşmanıdır. Birine hediye verdiğinde, karşılığında istediğin şeyi almayı beklersin; kil tabletleri üzerinde özenli kayıtlar tutarsın; borcunu ödemeyenin ise vay haline.

Yeni bir insan niteliğini ortaya çıkarmak için stoklara şöyle bir göz atmak yeter. Söz konusu nitelik öylesine yaygın hale gelir ki onun her zaman varolmadığına inanmayız bile: Bu nitelik açgözlülüktür.

Her sene, saklama kaplarındaki tahılın yarısı kullanılmadan çürümektedir. Zagros Dağı'nda ve Levant'ta* ise zor bir kışı atlatmaya yetecek kadar yiyeceği nadiren depolayan yabancılar vardır. Zagros Dağı'ndakiler güzel kürk giysiler giymektedir, Levant'takiler ise deniz kabuklarından mor bir boya elde etmektedir.

Bir Rahibin kardeşi ve bir Ensi'nin kuzeni olan sen, zekler tarafından çekilen kırk araba dolusu tahılla, kırk zekin bir yıllık emeğinin ürünüyle Zagros dağlarına doğru yola çıkarsın. Oraya vardığında uzun ve sert bir kışın sonlarıdır.

---

* Eskiden Akdeniz'in doğu kıyısına verilen ad.

Her araba dolusu tahıl için on kürk kaftan alırsın. Ur'a daha az görünen bir yükle dönersin ama Ur'a vardığında insanlar sana her bir kaftan için bir arabadan fazla tahıl vermeye can atmaktadır. Kısa süre içinde Ur'daki herkesten fazla kaftana ve tahıla sahip olursun.

Ama bir kış yabancıların obasına gittiğinde bir bakarsın ki artık bir araba tahıl karşılığı on kaftan vermek istemiyorlar. O kadar çok kürkleri olmadığını iddia ederler. Belki de yağmalandıkları, seninle kurdukları ilişkinin senin tahılın ve onların kürkleri arasında değil, onlar ve tahılı hasat eden zekler arasında olduğu ve senin her iki taraftan da çaldığın kafalarına dank etmiştir.

Bunun üzerine sen tahılını alıp hızla Ur'a dönersin ve yabancıların obasına kuzenin olan Ensi ve iyi silahlanmış bir grup adamla tekrar gidersin. Ensi'nin adamları kaftanları yabancıların sırtlarından çekip alırlar. Gene de yeterince kaftan yoktur ve bunun üzerine Ensi'nin adamları Ur'a dönerken yabancıların çocuklarını da alıp yanlarında götürürler.

Ur, artık dış ticaretle uğraşma aşamasına kadar ilerlemiştir.

Sümer tüccarlarının doğuda Hindistan'a, batıda Anadolu'ya ve hatta belki Ege'ye dek, güneyde Nil'in ilk ya da ikinci çavlanına dek açgözlülüklerinin peşinden gittiklerine dair bazı kanıtlar var. Yolculukları hakkında tahminlerde bulunmadan önce biraz konu dışına çıkmam gerek; çünkü modern önyargılar varolan sınırlı sayıdaki kanıtı da içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

İlk arkeologların hepsi değilse de pek çoğu aydınlanmacı, ilerlemeci ve yüzsüz ırkçılar olacaktır. Ölüm saçan Leviathanların ortaya çıkışını büyük bir an sayacaklar ve uygun ırktan olan Leviathanın diğer tüm Leviathanların atası olduğunu iddia edeceklerdir.

Bir süre sonra, Ulusların Birliği devrinde, ırkçılığın dozunun bir miktar azalması gerekecektir. Acem diyarı ve Hin-

distan kadar Mısır'daki insanların da sürekli savaş makineleri geliştirecek dehaya sahip olduğu, hepsinin tesadüfen aynı birkaç nesil içinde kendi Leviathanlarını geliştirdikleri söylenecektir.

Bir Leviathan başlatma hüneri dehanın işareti sayılacaktır. Bu hüner gerçekten bir dehaya mı yoksa zihinsel bir sakatlığa mı işaret eder acaba? Embesillerden başka kim doğa durumundan çıkıp da yapay bir solucan leşinin karnına girmek ister ki? Belirli bir anda sayısız insan topluluğunun, her birinin de kendi inisiyatifiyle bu ahmaklığa yenik düştüğü iddiası ne akla yatkındır, ne de zarif. Deha gerektiren şey canavarı uzak tutmaktır.

Canavarı uzak tutmanın pek çok yolu vardır. İnsan topluluklarının bahtsızlığına, bu yolların hepsi güvenli bir sığınağa çıkmamıştır. Kısa kesmek için, bu yolları ikiye indirgeyeceğim: Topluluk kendisini fiziksel olarak canavarın erişemeyeceği bir yere taşır ya da olduğu yerde kalır ve canavara karşı mücadele etmeye çalışır.

İlk tabletler Sümerlerin çevresinden ayrılan topluluklara dair kayıtlar içermiyor. Ur'dan dünyanın öbür ucu kadar uzak olan çifte kıtalara giden son göçmenlerin, Inuit insanlarının, Sibirya'dan Alaska'ya ve Grönland'a hareketlerinin ilk Leviathanın harekete geçişiyle hemen hemen aynı zamanda olduğu öne sürülecektir. Bu insanların, şimdilerde pek meşhur olan devrilen domino benzetmesinin erken bir uyarlamasında, birbiri ardına itildiğine dair hiçbir kanıt bulunamayacaktır. Toynbee ve diğerleri bu göçlerin başka bir çağda –Çinli generallerin kazandığı askerî zaferler sonucunda, Çin seddi önünde ordugâh kurmuş olanların, yollarına çıkan herkesi önlerine katarak Roma kapılarına ulaştığı bir çağda– olduğunu belgeleyecektir. Nice Avrasya topluluğunun, zamanımızda SSCB denen Leviathan sonuncusunu da yutana dek canavarın menzilinden uzak kaldığını öğreneceğiz.

Fiziksel taşınma, yani kaçma ya da bizim ifade ettiğimiz şekliyle ayrılma, canavarın menzilinden etkili bir biçimde

uzaklaşmayı sağlar. Ancak sonuçta hiçbir kaçış işe yaramaz, çünkü Leviathan dünyanın boyutlarını küçültecektir ve tüm kuytuluklar açık alana dönüşecektir.

Ayrıca bütün topluluklar kaçmak da istemez. Vadileri, koruları ve vahaları, atalarının yattığı topraklar, tanıdık ve çoğunlukla da dost ruhlarla doludur. Böyle bir yer kutsaldır. Burası dünyanın merkezidir. Mekânın sınır taşları bireyin tinine yön veren prensiplerdir. Onlar olmadan yaşamın anlamı olmaz. Böyle bir topluluk açısından yerini yurdunu bırakmak, toplulukça bir intihara girişmekle eşdeğerdir.

Bu yüzden oldukları yerde kalırlar. Ve canavarın grotesk dudakları tarafından öpülürler. Sümer kökenli nesneler erken dönem Mısır ve Hindistan sitelerinde de bulunacaktır. Nesneleri kimin taşıdığını bilemeyeceğiz ama Ur zamanında Mezopotamya'dan Nil'e yürümenin bugünden daha kolay olduğunu bileceğiz, her ne kadar Urlugal bölgeyi "birbirine karışan hücum ve ricat borazanlarıyla sürüklenmiş cahil orduların çarpıştığı gecede karanlık bir ovaya" çevirmiş olsa da. Modern Leviathanların bu bölgeyi ne hale getirdikleri düşünüldüğünde, Urlugal'in kararan ovaları huzurlu bir bahçe sayılır ve bir Ensi'nin kuzeni hiçbir güçlük çekmeden burada dolaşabilir.

En uzak mesafelere gelince; Bereketli Hilal ve Hindistan arasındaki deniz ve kara kervanları yeni bir şey değildir, kayıtlarda ilk kez geçtiklerinde yeni bir şey olarak değil, çok eski bir şey olarak geçeceklerdir ve Çin'e uzanan ipek yolu için bir açılış töreni de düzenlenmeyecektir.

Leviathanlar sonunda devasa boyutlara ulaşır, kıta büyüklüğüne varırlar. Ancak bu muazzamhğın ilk günlerden itibaren olduğunu düşünmemeliyiz ve bu ilk temasların sık görüldüğünü ve pek çok insanı kapsadığını sanmamalıyız. Bazı durumlarda, bir kaynağa yakın olduğunda, bir çakıl taşı tüm akıntının seyrini değiştirebilir. Daha sonraki gezgin Marco Polo'nun; Çin pizzasının, spagettisinin, ravyolisinin tadını alan ve aldığı tadı tüm Avrasya boyunca taşıyan adamın, İtalyan beslenme rejimini topyekûn değiştireceğini bili-

yoruz. Öyle sanıyorum ki biri Ensi'nin tüccar kuzeni tarafından yapılan ve ikincisi de Ensi'nin ceza seferi olan iki ziyaretin doğa durumundaki herhangi bir topluluk üzerinde çok derin etkileri olmuştur. Ve Sümer tüccarları çok uzaklara seyahat ederler, karadan ve denizden, Dilmun, Magan ve Meluhha adını verecekleri uzak diyarlara.

Bırakayım bu ilişkiler hakkındaki detayları okuyucu tahmin etsin. Sadece şunu söyleyeceğim, borcunu ödeyemeyenlerin çocukları mızraklarla silahlanmış kiralıklar tarafından götürüldükten sonra, Uygarlığın olumlu nimetlerinden söz eden bir topluluk üyesi bir morondan başka bir şey değildir; hem yalnızca kendi hısımlarının gözünde değil, bizim gözümüzde de.

İşte burada karşımıza ilk Ur'dan bu yana insanların başına bela olan bir problem çıkıyor; direniş problemi. Bazılarımız, geçmişe bakarak, Ur'un erişebileceği yerlerde olan toplulukların ilk canavarı, henüz yalıtılmışken ve o kadar da büyük değilken ininde yok etmiş olmasını dileyecektir.

Kesinlikle Zagros dağlarındaki ve Acem ovalarındaki sayısız topluluk da aynen öyle yapmaya kalkışır ve başarısız olurlar.

Daha az ümitli olan diğerleri, belki zırhlara ve tekerleklere karşı tanrılarının gücüne daha az güvenenler, kaçarak yapılacak ikinci en iyi şeyi yaparlar; kendilerini duvarlar içine kapatarak canavarın pençelerini de duvarın dışında bırakırlar. Duvarlar bu direnişçileri Ur'un pençelerinden korur ama onları Leviathanın karnından koruyamaz.

Direnişçiler neden yenilirler? Bu önemli bir soru, Ölümün karşısındaki Yaşamın sorusu. Norman O. Brown bunu, oldukça aydınlatıcı bir kitabın başlığı olarak kullanacaktır.

Devlet öncesi topluluklar, yaşayan ama ölümlü canlıların biraraya gelmesiydi. Tüm sırları ve tüm usûlleri doğrudan, konuşma aracılığıyla aktarılırdı. Eğer önemli ve nakledilmemiş sırları saklayan biri ölürse, sırları da onunla birlikte

ölürdü. Husumet ve kinler onları taşıyanlarla birlikte ölürdü. Görümler ve usûller onları tecrübe eden ve uygulayan bireyler kadar türlü türlüydü; bu yüzden bu kadar çok zenginlik vardı. Ama görümler ve usûller de insanlar gibi ölümlüydü. Ölümlülük yaşamın ayrılmaz parçasıdır: O, Yaşam'ın sonudur.

Bizler, modern kurumların doğa durumunda da varolduğunu farz edip duracağız. Doğa durumunda kurum falan yoktu.

Kurumlar kişisel değildir ve ölümsüzdür. Bu ölümsüzlüğü, güneşin altında hiçbir canlıyla paylaşmazlar. Elbette onlar yaşayan varlıklar değildir. Onlar leşin parçalarıdır. Kurumlar Yaşamın değil, Ölümün parçalarıdır. Ve Ölüm ölmez.

Ensiler ölür, zekler ölür ama emek tayfası "yaşamaya" devam eder. Generaller ve askerler ölür ama Ur'un ordusu "yaşamaya" devam eder ve aslına bakılırsa giderek büyür ve ölümcülleşir. Ölüm'ün krallığı büyür ama yaşayanlar ölür. Bu, direnişçilerin şimdiye kadar üstesinden gelemedikleri sorunlar yaratır.

Leviathanın kapılarında fırtınalar estirmeye çalışanlar, Cudi ve Zagros dağlarındaki diğerleri, Acem ovalarındaki Elamlar, Kenanlar ve Levant'taki diğer Samiler, eski günlerde olduğu gibi, başlarında gayri resmî bir kabile reisiyle basit bir savaş birliği gönderemezler. Tek bir obadan toparlanmış bir savaş birliği Ur'un civarına bile yaklaşamaz. Ciddî bir akını tasarlamadan önce bile diğer obalarla, olabildiğince fazla sayıda obayla çeteleşmeleri gerekir. Ve bir kez çeteleşip saldırdıktan sonra dağılıp daha önce sürdürdükleri köy yaşamına geri dönemezler. Ur'un esas ordusunu yenilgiye uğratsalar bile, daha zafer kutlamaları sona ermeden, akrabalarından çok daha fazlasının Ur'un ölümsüz ordusu tarafından katledileceğinden emin olabilirler.

O halde, çeteleşip biraraya geldiklerine göre, çete olarak kalmaları gerekir. Genç adamlar mızraklarını bırakmazlar. Bu şimdiye dek görülmemiş bir şeydir, ama canavara başka

nasıl direnebilirler ki? Kalma sorumluluğunu almışlardır ve korkunç sonuçları da kabul etmek zorunda hissederler.

Silahlı adamlar yabancılara, yabancılar onlara ne yaptıysa aynını yapar. Eve, esir alınan Sümerlerle dönerler ve yabancılar buranın türbelerinde ve istihkâmlarında işe koşulur.

Teknoloji hızla ilerler. Ölüm'ün krallığı genişler. Kısa süre sonra bir sürü Leviathan olacaktır. Acem ovalarında Elam, Levant'ta Mari ve Ebla, ve hatta dağlarda bir yerlerde bir Guti Leviathanı hakkında bile sözler dolaşır. Cesur savaşçılar yalnızca kendilerini alt etmeyi başarmışlardır.

Kendilerini duvarlar ardına kapatanlar da benzer bir tuzağa düşerler.

Topluluklar daha önce de duvar örmüşlerdi, örneğin Eriha'da. Fakat duvarı bir kereliğine örmüşlerdi. Duvarcılık aralarında kurumlaşmış bir şey değildi. Dışarıda ordugâh kuran düşmanlar Urlugal'in ölmeyen ordusu değildi. Onlar yalnızca ya başka bir bölgeye taşınan ya da Eriha'dakilerin arasından kendilerine karı ya da koca bulup düşmanlığa son veren başka topluluklardı.

Nil kıyılarında duvar örenlerin, Indus'un kıyılarında Mohenjo Daro'yu duvarla çevirenlerin, çok geçmeden Orta Anadolu'da kendilerini kalelere kapatanların karşı karşıya kaldığı durumsa çok farklıdır.

Leviathamn davetsiz misafirleri özgür ölümlülerden oluşan topluluklar değildir. Onlar ne yaşayan ne de ölen bir şeyin temsilcileridir. Hafızaları bile insana ilişkin bir şey olmaktan çok keselerde taşınan taşlardır. Eriha'nın duvarları artık işe yaramayacaktır. Duvarların yüksek ve güçlü olması ve Uruk'un arkları kadar sıklıkla onarılması gerekmektedir.

Mevsimler geçer, nesiller geçer ama duvarları yine de korumak gerekir. Ve nesiller boyunca da korunurlar.

Bu duvarların zaruretini düşleyen kadın kâhin son önemli görümünü düşlemiştir. O günden itibaren akrabaları ona pek az önem verir olmuşlardır; artık erkek kardeşinin, kendisinde Sümer rahiplerinin ve Sümer Lugali'nin güçlerini birleştiren Firavunun etrafında dört dönmektedirler.

Duvarlar geçici bir işbölümü ile sürekli olarak desteklenemez. Başlangıçta Firavunun adamları tarafından diğer ekicilerden yağmalanan tahıl ve kışkırtıcı görümler karşılığında, toprağın özgür ekicileri duvar örmeye yardıma çağrılırlar. Ve özgür çiftçiler anlaşılan kendi gönül rızalarıyla, yüzeylerine Nil'deki herkes için anlamlı olan figürler yontulmuş ve boyanmış olan son derece güzel duvarlar, sütunlar ve türbeler inşa ederler.

Ama kalıcı işbölümünün zorunlu hale gelmesi için kalıcılığın sürmesi yeterlidir ve çok geçmeden dayatma Nil kıyılarında da Fırat kıyılarında olduğu kadar yaygınlaşacaktır. Bir nesil tarafından gönüllü olarak yapılmış olanlar bir sonrakinden de beklenir ve zorla kabul ettirilir. Mısır, artık insanların usûlleri paylaştığı bir yer olmaktan çıkmıştır, burada artık birileri diğerlerine yasaları dayatmaktadır. Usûller her zaman yaşayan usûller olmuştur, yasalar ise özgür insanların usûlü değildir. Yasalar, Leviathanın usûlleridir.

Firavun için yapılan işler özgürce seçilmez; bunlar dayatılan işlerdir, zorunlu çalışmadır.

Ve tıpkı tek bir parçasından kendini tekrar oluşturan canlı bir solucan gibi, Firavun'un ahalisi de bütün bir Leviathanı dışkılamaya yeter. Yapıcılar ve zanaatçılar artık davet edilmezler. Firavun şimdi kuzeyde Sina'ya ve Levant'a, güneyde de Nubia'ya doğru ordularına komuta eder. Tutsaklarla geri döner. Tutsak alınmayanlara ağır haraçlar koyar ve uzak garnizonlarda haraç tahsildarları bırakır. Lugal gibi şimdi onun da haraçların kaydını tutan yazıcıları vardır ve o da ceza seferleri düzenlemektedir.

Şimdi Firavun'un da yapay bir belleği vardır, bizim vereceğimiz adıyla bir veri bankası. Yazıcıları kendilerine özgü bir yazı geliştirmiştir, tıpkı İndus'taki Mohenjo Daro yazıcı-

larının yaptığı gibi. Karakterler ve malzemeler değişir ama amaç aynıdır. Ve Firavunun yazıcıları da Lugal'inkiler gibi, haraç olarak alınan mahsûlün ne zaman olgunlaşacağını önceden bilmek için yapay bir yıl, bir takvim, saatin en erken biçimini geliştirmişlerdir.

Ne acı! Tüm bunlar eski usûlleri "güneş gibi boş ve acımasız bakışlı" bir canavarın saldırısından korumak için yapılmaktadır. Tüm bunlar vadinin ruhları için, kadim toplulûğun tanrıları için yapılmaktadır.

Şunu hatırlamalıyız ki tüm bunları üretici güçler için, Bilim ve Teknoloji için, Leviathanın kendisi için yapan aydın ilerlemeciler henüz doğmadılar. Belki inanılmaz biçimde dünyevî olan Sümer şehirlerinde şimdiden modern ilerlemecilerin öncüleri vardır, ama orada bile Ziggurat'taki tanrı her şeyden önce gelir.

Mısır'da ise ilerlemeci aydınlanmanın henüz zerresi bile yoktur ve en azından birkaç yüz nesil boyunca da olmayacaktır. Burada tüm şiddetin, yabancıların esir alınmasının, toplulukların parçalanmasının amacı eski topluluğu korumak, devasa cesede karşı Yaşamı savunmaktır. Akınlardaki, istilalardaki, savaşlardaki kıyımların tümü kurban mahiyetindedir. Tüm bunlar yaşam adına, hayvanların, bitkilerin, nehrin, yeraltının ve göğün ruhları adına yapılmaktadır.

Ama ruhlar dünyası burada da Sümer'de olduğu gibi ufalır ve Mısır'da da Firavun'un ev ahalisi olarak Tapınağa kapatılırlar.

Mısırlıların bahtsızlığına Yaşam mühürlü bir kavanozda saklanabilen bir şey değildir. Bitkin düşer ve sonunda ölür.

Bu yavaş, acıklı ölüm Mısır resimlerinde, heykellerinde, irfanında ve türbelerinde görülebilir.

İlk ressamlar ve heykeltıraşların, Firavun'un ev ahalisinin el değmeden korumaya niyetlendiği topluluk havasını soludukları çok açık. Bu insanlar, hâlâ bedenlerini terk edip yeraltını ziyaret eden kadınlarla, göğe uzanan ve uçan adamlarla, Çakal ve Dağ Keçisiyle bilfiil konuşan insanlarla bir aradadır. Firavunun ilk zanaatkârları çok fazla olmasa da

böyle kâhinleri tanımaktadır, bir sonraki nesil ise daha da azını tanır.

Hâlâ esin ve görüm tecrübe eden kâhinler mevcuttur, ama yabancıların bunlara neler esinlediğini kim bilebilir ki? Tek güvenilir görüm Firavun'unkilerdir ve Firavun eskilerin görümlerine kendini sıkı sıkıya kapatır.

Firavun tanrıları korumayı ve savunmayı üstlendiğinden beri tanrılar insanların arasına karışmayı bırakmıştır. Ve Firavun'un tüm çabalarına rağmen tanrılar ölür. Bana öyle geliyor ki ölmelerinin nedeni de onun bu çabalarıdır. Tanrılar hakkında çok şey bildiğimi iddia edemem, ama öyle görünüyor ki insanlar vebaya ne kadar dayanabiliyorsa onlar da Leviathana o kadar dayanabiliyorlar; tanrılar cesedin ilk kurbanları arasında yer alırlar; canavar tanrı-kıyıcıdır.

Mısır tanrılarının ölümü kayıtlıdır. İki ya da üç nesil boyu Firavun korumasından sonra, tapınak duvarlarındaki ve sütunlardaki figürler artık atlayıp uçmamaya başlar; nefes bile almazlar. Ölmüşlerdir. Yaşayan ilk figürlerin ölü kopyalarıdır. Kopyacılar titizdir, bizim deyişimizle kılı kırk yararlar; orijinalleri, hakkını vererek kopyalamanın kopyalara can vereceğini düşünür gibidirler sanki.

Benzer bir ölüm ve çürüme, şarkıları ve merasimleri de sarartıp soldurmuş olmalıdır. Bir zamanlar neşeli kutlama, kendini terk ediş, öteyle *orji*'sel paylaşım olan şeyler cansız ritüele, devletin başı ve onun memurları tarafından yönetilen resmî merasime dönüşür. Hepsi de tiyatrodan ibaret olur ve hepsi de sahnelenir. Artık paylaşmak için değil gösteri için olan bir şeydir. Ve artık basit bir seyirciden ibaret olan katılımcıyı çoğaltmaz. Katılan kişi kendisini Firavun ailesinin iktidarı tarafından eksiltilmiş, gözdağı verilmiş, riayet ettirilmiş hisseder.

Resmimiz, müziğimiz, dansımız ve Sanat adını verdiğimiz her şey bu can çekişen ruhsal etkinliğin mirasçısı olacaktır. Din dediğimiz şeyse başka bir ölü mirasçıdır, ama bir zamanlar canlı olan kaynağı bulunamayacak denli bozulmuştur.

Bir zamanlar canlı olan topluluğun coşkusu Tapınağın içinde düşerken, yavaş ve acılı bir ölüm sürerken, Tapınak sınırlarının dışında ama devletin içinde olan insanlar da içlerindeki coşkuyu yitirirler. Ruhları içlerinde pörsür. Neredeyse boş kabuklara dönüşürler. Bunun, en azından başlangıçta böylesi bir ufalmaya direnmek için yola koyulan Leviathanlarda bile böyle olduğunu gördük.

Nesiller geçtikçe, cesedin yapay bağırsaklarındaki bireyler, zekler kadar Ensiler de, büyük solucanın parçalarının operatörleri de giderek çalıştırdıkları zemberek ve çarklara benzerler, öyle ki bir süre sonra zemberek ve çarklardan bir farkları kalmayacaktır. Yine de asla tam olarak bir otomata indirgenemeyeceklerdir; Hobbes ve ardılları için ne üzücü.

İnsanlar asla tamamen boş kabuklara dönüşmezler. İnsandan çok zemberek ve çarklara benzeyen yüzü belirsiz Ensi ve zeklerde birazcık da olsa yaşam pırıltısı kalır. Onlar potansiyel insanlardır. Her şeyden öte onlar cesede can veren yaşayan canlılardır, Leviathanı yeniden üreten, sütten kesen ve hareket ettiren onlardır. Onun yaşamı ödünç bir yaşamdan başka bir şey değildir; ne nefes alır ne doğurur; canlı bir parazit bile değildir; o bir dışkıdır ve onu dışkılayan da bu canlılardır.

Cesedin yaşamının zorunlu ve zorlayıcı yeniden üretimi tek bir denemede ele alınamayacak bir konudur. İnsanlar neden bunu üretiyor? Bu, uygar dünyanın en büyük gizemidir.

İnsanların buna zorlandığını söylemek yeterli değil. İlk esir alınan zekler bunu yalnızca fiziksel olarak buna zorlandıkları için yapıyor olabilirler, ama artık fiziksel zorlama zeklerin çocuklarının işlerine neden sıkı sıkıya sarıldıklarını açıklamaya yetmez. Bu, zorlama ortadan kalktı demeye gelmez. Kalkmamıştır. Emek her zaman zorunlu emektir. Ama başka bir şey daha var; fiziksel zorlamaya ilaveten başka bir şey.

Başlangıçta zorla kabul ettirilen görev bir yük olarak görülür. Yeni esir alınan zek, bir ark onarıcısı olmadığını bilir, tepeden tırnağa esrik yaşamla dolu özgür bir Kenanlı oldu-

ğunu bilir, çünkü hâlâ Levant dağlarının ve ormanlarının ruhlarının yüreğinde küt küt attığını hisseder. Hendek onarımı kıyıma uğramaktan kurtulmak için yaptığı bir şeydir; yalnızca üstüne giydiği bir şey, ağır bir zırh ya da çirkin bir maske gibi. Ensi arkasını döner dönmez zırhı çıkarıp atacağını bilir.

Ama işin trajik yanı, zırhı ne kadar uzun süre giyerse, onu çıkarması o kadar güçleşir. Zırh, bedenine yapışır. Maske, yüzüne zamklanır. Maskeyi çıkarma çabaları giderek daha acı verici olur, çünkü deri de onunla birlikte sıyrılmaya meyleder. Maskenin altında hâlâ bir insan yüzü vardır, tıpkı zırhın altında hâlâ potansiyel olarak özgür bir beden olması gibi, ama sırf onları açığa çıkarmak bile neredeyse insanüstü bir çaba gerektirir.

Ve tüm bunlar yetmezmiş gibi, bireyin içsel yaşamına, coşkusuna da bir şeyler olmaya başlar. İyice kurumaya başlar. Önceki topluluğun yaşayan ruhları Tapınağa kapatıldıklarında nasıl pörsüyüp öldülerse, bireyin yaşayan ruhu da zırhın içinde öyle pörsüyüp ölür. Ruhu, kapalı bir kavanoz içinde nefes almakta tanrılardan daha başarılı değildir. Havasızlıktan boğulur. Ve içindeki yaşam pörsürken geride giderek büyüyen bir vakum bırakır. Genişleyen uçurum boşaldığı kadar çabuk dolar, ama coşkuyla değil, yaşayan ruhlarla değil. Boş uzay, zemberekler ve çarklarla, ölü şeylerle, Leviathanın cismiyle doldurulur.

Bir zamanlar özgür olan insan giderek Hobbes'un farz edeceği şey olmaktadır. Bir zamanlar dışa giyilmiş olan zırh kendini bireyin iç organlarına sarmalamaktadır. Maske, bireyin yüzü olup çıkar. Ya da bizim diyeceğimiz gibi, baskı içselleştirilmektedir. Coşkulu yaşam, özgürlük yalnızca bir potansiyele indirgenmektedir. Ve potansiyel, Sartre'ın işaret edeceği gibi, Hiçbirşeydir.

Bu indirgemenin en görünür olduğu yer Leviathanların

da bu bakımdan şaşılacak derecede modern olduğu Sümer şehirleridir. Bu o kadar açığa çıkar ki Sümerler kendileri de bunu fark etmeye başlarlar. Onların canını sıkan, ne tapınak faaliyetlerinin gitgide aptallaştırıcı biçimde törenselleştirilmesidir, ne de Ensilerle ailelerinin artık çok daha bariz şekilde ortaya çıkmış olan içsel boşluğudur. Bunların hepsi güvenilir su kaynaklarına ve zeklere duyulan ihtiyacın zorunlu sonucu olarak kabul edilmeye başlanmış gibidir. Onların canını sıkan, bizzat ilk Sümerlerin torunlarının da zeklere dönüştürülmüş olmasıdır. Bu indirgemenin temel aracı ticaret, ya da bizim deyimimizle iştir. İşadamlarının gözünde Sümer şehri diğer erken dönem Leviathanlarının hepsinin ötesinde bir cennettir.

Bir işadamı, yaşam dolu insanlığının tamamı boşaltılmış bir insandır. Tanım itibariyle, Leviathanın cismanî karnında serpilip gelişen bir insandır. Nesnelere indirgenen insanlar canavarın karnında bulunan nesneler arasındaki yerini alır ve hiç şüphesiz bu kâr avcısı için gayet uygun avlardır. Adam Smith bunu kamuya maletmeden çok önce de işadamının aksiyomu şöyleydi: *Her koyun kendi bacağından asılır* ve hepsi de tanrıların sofrasını süsler.

Şimdiden Sümerli işadamlarının nasıl yabancı bir topluluğu önce borçlulara, sonra borcunu ödemeyenlere, sonunda da zeklere dönüştürdüğünü gördük. Şimdi de aynı ekonomi bilgisini Sümer'in içindeki yabancılara uygularlar ve en sonunda yabancılar ile Sümerliler arasında bir ayrım yapmaya da son verirler.

Urukagina'nın hükümdarlığı süresince bu indirgeme alıp başını öyle bir gider ki ucu bizzat Lugal'e dokunur. Ve bu Lugal konuyla ilgili bir şeyler yapmaya karar verir ya da en azından böyle bir niyet ortaya koyan bir tablet yayınlar.

Güneydeki komşuları Nil'in kıyılarını çoktan ilk piramitlerle süslemişken, Lagaş Lugali'yle aynı görevi üstlenen bu Urukagina belki de ilk reformcu değildir. Ama ilk belgelenmiş reformcudur. O, solucanın tamamının refahını, bir parçasının refahından daha önemli sayacak pek çok kişiden ilki-

dir. Bütünün yalnızca bir parçası olan açgözlü kâr avcılarının karında ne varsa yiyip bitirerek cesedin biraradalığını bozduğunu, hareket etme kabiliyetini engellediğini görür. Engereklerin, "fukaranın bahçesinden meyve toplayamayacağını", "zayıf ve dulları, nüfuz sahibine teslim edemeyeceklerini", Sümerleri zeklere indirgeyemeyeceklerini ilan eder.

Tüm solucanın refahını semirmiş parçanın üzerinde tutmakla bu reformcu Lugal, pek çok liberal ardılı gibi, kendisini sıkıştıran kuvvetleri gevşetir. Solucanın ilk evrelerinden hatırladıklarına dayanarak solucanın parçaları arasında düzenleme yapmanın en iyi, ya da en azından en adil yolunu bildiğini sanır.

İlk Urlugal tanrılar arasındaki hiyerarşiyi bildiğini sanmıştı ve tanrılar çoktan zayıflamış ve ölmek üzere olduğundan bu cüreti çok da göze batmamıştı.

Urukagina ise yakasını kurtaramaz, çünkü saldırdığı parça tanım olarak ölü de olsa zayıf değildir. İntikam Umma'dan bir istila kılığında gelir. Urukagina, Umma'nın Lugalzaggizi' si tarafından alaşağı edilir. Urukagina, liberal Ensileri ve zeklerinin çoğu öldürülür ve Lagaş yerle bir edilir.

Umma şehri ne gücüyle ne de cesaretiyle nam yapmıştır ve bu nitelikleri öyle birdenbire kazanıvermiş falan da değildir. Nüfuz sahibi Lugalzaggizi, Lagaş'ı Umma'nın güçleriyle işgal etmez. Böyle bir istila için gereken güç de, teknoloji de Urukagina'nın saldırmış olduğu parçada mevcuttur. Lugalzaggizi'nin reformcunun düşüşüne aracılık etmesinin tek sebebi güçlünün yanında yer almak değildir, aynı zamanda Urukagina'nın bilmediği bir şeyi de bilmektedir.

Lugalzaggizi, Leviathanm başının bir yıl ya da bir nesil önce olduğu yerde bulunmadığını fark eder, Urukagina'nın olması gerektiğini düşündüğü yerde de değildir. Tıpkı Lugal' in tanrısının daima Ziggurat'taki fallus biçimli tanrı olması gibi, Leviathanın en güçlü kısmı da her zaman başıdır. Leviathanın adaleti budur ve solucanın gerçek savunucusu Lugalzaggizi'dir, Urukagina değil.

Lugalzaggizi'nin güçlü olanı desteklemesi ona tüm Sümer

şehirlerinde müttefikler kazandırır. Belki hepsi de daha eski bir Leviathan düzenine özlem duyan reformcular tarafından kuşatılmışlardır. Lugalzaggizi'nin güçleri hepsini alaşağı eder.

Daha cesetler soğumadan Lugalzaggizi Umma, Lagaş, Ur ve Uruk'un Lugal'i olmuştur bile. Yazıcıları onu Uruk'un Adamı, Tek ve Biricik olarak tanımlar. Dicle-Fırat vadisi tek bir Leviathan tarafından işgal edilmiştir. Sümer ilk kez bir bütündür. Solucan tüm ardıllarını yiyip yutmuştur. Lugalzaggizi'nin yazıcıları onu Lugallerin Lugali olarak da tanımlar, Sami dillerini konuşan uyruklarının Kralların Kralı ya da Rablerin Rabbi olarak çevirebileceği bir ifade.

Ama bu Kadir-i Mutlak'ın günleri de sayılıdır. Sümer dillerini konuşanların hepsi artık rahip ve Ensi olmadığı gibi, Sami dillerini konuşanların hepsi de zek değildir. Evlenme, yiğitlik ya da dalkavukluk yoluyla zeklerin torunları saraya ve Tapınağa kapağı atmıştır. Tapınağa girmiş olanları Sümer tanrılarına uzun süre önce unutulmuş Sami tanrılarının isimlerini vermeye cüret ederler; kaba İştar ismini Ay'ın kızına verirler. Sümerce konuşan rahipler artık umursamıyor gibidir; Sümer tanrılarının artık isimden başka bir şey olmadığını çoğu biliyor olmalı. Bununla beraber, Sami dillerini konuşan rahiplerin kardeşlerinin çoğu şimdi Ensi olmuştur; öyle çokturlar ki, aslında İştar'ın gerçek adının İnanna olduğunda ısrar etmek akılsızca olacaktır. Dahası, Sümer'den Levant ve Sina'ya uzanan yoldaki şehirlerde yalnızca Sami dillerini konuşan Ensiler yok, bunların arasından birkaçı Lugal'in makamına da göz dikiyor. Bunlardan biri de Akadlı Sargon.

Sargon, dili dışında tam anlamıyla bir Sümerli'dir. Görünüşe göre kariyerine Ur Lugali'nin yanında bir Levant eyaletinden haraç toplayan bir Ensi olarak başlamıştır. Lugalzaggizi Ur'u ele geçirdiğinde Sargon eyaletine Akad adını vermiş ve Lugal'in makamını gasp etmiştir. Sargon, Lugalzaggizi'nin bizim imparatorluk adını vereceğimiz şişman Leviathanını tam bir nesildir incelemektedir. Birden Lugalzaggizi'nin bile bilmediği bir şeyin farkına varır; yazıcısı bunu

ona İştar'ın söylediğini belirtir. Sargon, Leviathanın fallus biçimli başının tüm güçlüler için olduğunu fark eder, yalnızca Sümerce konuşan güçlüler için değil.

Birazcık olsun aşağılanan tüm güçlüler Sargon'dan medet umarlar. Lugalzaggizi'nin açtığı yolda, onun kılavuzunu zapteden Sargon ilk Leviathanların kaynağı olan tüm şehirlere yayılır.

Nil kadar uzun ve ondan kat be kat geniş tek bir Leviathan şimdi Bereketli Hilal'de serpilmektedir. Mezopotamya' daki Umma, Ur, Lagaş ve Uruk'un yanı sıra Levant'a uzanan yoldaki tüm şehirleri de karnının içine almıştır.

Kariyerine haraç toplayarak başlayan Sargon, solucanın en iyi yaptığı işi bir Firavun ya da Lugal kadar iyi bilmektedir. Solucan haraç yer; sadece artık Sami isimleri taşıyan Lugal ve Ensileri beslemek için değil, hepsinden öte giderek şiddetlenen Tapınak'taki tanrıları, Leviathanın kendisi kadar ölü ve bir o kadar da aç olan tanrıları beslemek için de.

Urukagina, Lugalzaggizi ve Sargon'un marifetleri ve kaderleri bizim "tarih" diyeceğimiz şeyin konusudur. Mary Jane Shoultz bu sözcük üzerindeki esrar perdesini kaldırmıştır. Gerçek tarihten, hakikî tarihten söz ettiğimizde aslında erkeğin hikâyesini kast ederiz. Bu tamamen eril bir mevzudur. Kadınlar sahnede yer alsa da bu ancak zırhlar içinde ve fallus biçimli bir nesne kullanarak olabilir. Bu kadınlar da erildir.

Tüm mevzu fallus biçimleri etrafında döner; mızrak, ok, Ziggurat, Obelisk, hançer ve elbette daha sonraları kurşun ve füze. Tüm bu nesneler sivriltilmiştir ve hepsi de delmek ve öldürmek için yapılmıştır. Mezopotamya'daki Ziggurat ve Mısır'daki Obelisk, göğü delip geçen insan yapımı dağlar, erkeklerin ozon tabakasını deleceği ve kendilerini bir zamanlar yalnızca tanrıların uçtuğu havasız boşluklara fırlatacağı günü önceden haber vermektedir.

Euripides'ten Bachofen, Shoultz, Grass ve Turner'a dek bir çoğu Tarihin neden bu kadar eril olduğunu soracaktır. Doğa durumunda erkeğin damızlık karakterini hatırlayıp, Leviathanın Tarihi oluşturan marifetlerinin erkeklerin intikamı olup olmadığını soracaklardır.

Leviathanların ortaya çıkışıyla beraber, kadınların itibarı azalmış, evcilleştirilmiş, istismar edilmiş ve araçlaştırılmışlardır; daha sonra ise yazıcılar, kadınların bir zamanlar ne kadar önemli olduğunun izlerini silmeye kadar vardırmışlardır işi. Diamond okuryazarlığın –ki Shoultz buna Eril okuryazarlık diyecektir– geçmişi hafızadan silmek için çok uygun olduğunu söyler.

Eski topluluklarda bir ihtiyarın unuttuğunu bir diğeri genellikle hatırlardı ve gelenekler tüm topluluk bir felaketle karşılaşmadığı sürece nadiren yitirilirdi.

Ancak toplumsal belleğin, yazıcıların parşömenlerine ve tabletlerine sıkışmasıyla beraber geçmişin büyük bir kısmı, hatta tamamı Firavun ya da Lugal'in tek bir emriyle silinip gidebilir hale gelmiştir. Mısır'da, üzerlerinde güçbela okunan bir kadın adı, Anaerkin ismi olan pek çok eski kartuş ve kitabelik bulunacaktır, hepsinin üzerindeki kadın adı yazıcılar tarafından silinip yerine bir adamın adı yazılmıştır.

Kadın annedir; o Yeryüzü'dür, Yaşama can *verir*. Buna rağmen erkek artık kendini ikincil hissetmemektedir; o kendini cinsiyetsiz olan ve hiçbir şeye can vermeyen ama ölümsüz olduğu için buna ihtiyaç duymayan Leviathana kaptırmıştır. Leviathanın zırhından aldıkları yetkiyle erkekler karşı hücuma geçerler.

Turner, Sargon'la iktidarı paylaşan Sümerleştirilmiş Akadların anlattığı bir uyku öncesi hikâyesini örnek verir. Onlar hâlâ asıl anneyi, Tiamat'ı, yaşamın ilk dölverenini anımsamaktadırlar. Ancak Gökyüzünün ve Yeryüzünün onun parçalanmış cesedinden oluştuğunu söyleyerek, onu da Leviathan gibi ölü bir şey haline getirirler. Onu parçalayan Marduk'tur, Sargon'un tanrısı. Turner'ın sözleriyle, Marduk "onun kafasını ezer, bedenini bir deniz kabuğu gibi ikiye ayırır ve

itaatkâr rüzgârlar kanını uzaklara taşır". Turner, zalim Marduk'un Yeryüzü düşmanı ardıllar silsilesinin uzayıp gideceğine işaret eder; bizim çağdaşımız Lugal Reagan da bunların sonuncusu olmaya uğraşmaktadır.

Er-Tarih, Leviathanın penis-başındaki adamların icraatlerinin uzun vakayinamesidir ve en geniş mânada Hobbes'un Yapay İnsan diyeceği şeyin "biyografisidir". Ne kadar çok Leviathan varsa o kadar çok Er-Tarih vardır.

Ancak Er-Tarih de, Sümer'in ve şimdi tüm Bereketli Hilal'in tekilleşmesiyle aynı nedenden ötürü tekilleşme eğilimindedir. Leviathan bir yamyamdır. Kendisinden önce gelenleri de ardından gelenleri de yer. Yeryüzünden ne kadar nefret ediyorsa Leviathanların çokluğundan da o kadar nefret eder. Kendisi dışında her şeye düşmandır.

Er-Tarih Ur'la başlar, ilk Leviathanla. İlk Leviathan öncesinde ya da dışında Er-Tarih yoktur.

Devletsiz bir topluluğun özgür bireylerinin bir Er-Tarih'i yoktu, yani Er-Tarih'in konusu olan ölümsüz cesetle kuşatılmamışlardı. Böyle bir topluluk, bireylerin çoğulluğundan oluşuyordu, özgürlüklerin biraradalığından. Bireylerin biyografileri vardı ve ilgi çeken de onlardı. Ama bu toplulukların bir "biyografisi", bir Er-Tarih'i yoktu.

Oysa Leviathanın bir biyografisi var, yapay bir biyografisi. "Kral öldü, Yaşasın Yeni Kral!" Nesiller ölür, ama Ur yaşamaya devam eder. Leviathanın içinde ilgi çekici bir biyografi bir azınlığa ya da bir kişiye verilen bir ayrıcalıktır, geri kalanlar ise tekdüze biyografilere sahiptir; tıpkı bir zamanlar güzel olan orijinallerin Mısır'daki kopyaları gibi birbirine benzerler. Şu an ilginç olan Leviathanın hikâyesidir, en azından Onun yazıcıları ve Tarihçileri için.

Diğerleri için, Machbet'in de fark edeceği gibi, Leviathanın hikâyesi de yöneticisininki gibi, "bir ahmak tarafından anlatılan, gürültü ve şiddet dolu, hiçbir şey anlatmayan bir masal"dan ibarettir. Yönetici, bir işgalci ya da gaspçı tarafından öldürülür ve yaptığı büyük işler de onunla birlikte ölüp gider. Ölümsüz solucanın hikâyesi bir başka ölümsüz tara-

fından yutulduğunda sona erer. Adından da anlaşılacağı gibi, tüm Yeryüzü'nü karnının içine alan tek bir Leviathanı önceden tasarlayan Dünya Tarihi'nin konusu, yalayıp yutma hikâyeleridir.

Ölü solucanların bağırsaklarından insan tutsakların ayrılması da küçük Leviathanların daha büyükleri tarafından yutulması kadar yaygındır. İnsanlar yalnızca isyan etmekle kalmaz. Fiili olarak ayrılırlar, kaçarlar, dışarı çıkarlar. Her zaman bunu yapmaya çalışırlar. Sık sık da başarılı olurlar.

Sargon'un hükümdarlığı oldukça uzun sürdü. İmparatorluğu iki nesil boyunca yaşadı. Bir çiviyazısı tablete göre "tüm topraklar isyan edip onu Agat'ta kuşattıklarında" sona erdi. Tüm Bereketli Hilal'e yayılmış olan devasa Leviathandan geriye ise hiçbir şey kalmadı.

Ne yazık ki, ayrışan solucanın parçaları dağınık halde taşrada dururlar ve her parça kendini bütün bir solucan olarak yeniden kurma eğilimindedir. Ölü şeyler canlıların sahip olmadığı güçlere sahiptir. Biyologlar ölülerin bu tuhaf meziyetlerini klonlama denen bir yöntemle yaşayanlara da kazandırmaya çalışacaklar.

Parçalardan bazıları, zengin ve güçlü olanları içerenler, yeni bir solucanı harekete geçirmekte başarılı olur ve bu yeni Leviathan kendinden ayrılanları mutlak köleliğe, ebedî zekliğe mahkûm ederek cezalandırır. Sargon'un ardından gelen Rimuş solucanın cesedini Acem ovalarındaki Elamlara kadar genişletir.

Dört bir yanda isyanlar vardır ve sonunda Rimuş kendi muhafızları tarafından öldürülür. Onun ardından yazıcıları tarafından "Agad'ın Tanrısı" olarak anılan Naram-sin gelir, ancak bu tanrının imparatorluğu sürekli bir ayrışma içindedir. Leviathanın karnındaki tutsaklar kendilerine canavarı içerden parçalamaya yardım etmeleri için dört bir yandan kralsız göçebeleri çağırırlar.

Mide içi savaşlar bir sonraki halefin hükümdarlığına dek

uzun bir süre devam eder. Sonunda Elamlar ayrılır, Lagaşlar ayrılır ve tüm canavar küçük parçalara ayrılır. Zekler bile kanalları terk eder.

Pek çok insan büyük Leviathanın ilelebet yok edildiğini düşünür. Dört nesil boyunca benzer bir Leviathan dünyanın bu bölgesinde tekrar ortaya çıkmayacaktır. Bereketli Hilal'e anarşi geri gelir.

Ne yazık ki bu, eski çağın anarşisi değildir. Leviathandan ayrılan insanlar sakatlanmıştır. Zırhları üstlerinden çıkmaz. Çoğu için insan olma potansiyeli Hiç'tir artık. Bölgenin kendisi, Leviathanların savaşları yüzünden barınılmaz bir yabana dönmüştür. Ve büyük solucanı devirmek için yardıma çağrılan bazı müttefikler, örneğin Guti'ler, Lugalzaggizi'nin ve Sargon'unkini örnek alarak kendi solucanlarını harekete geçirmeye çalışmaktadırlar. Yine de, anlaşıldığı kadarıyla, bu kusurlu anarşiyi Leviathan düzenine tercih eden tutsaklar ayrılmaya devam ederler.

Tam da eski Sümer-Akad'a anarşinin geri geldiği nesilde, Firavun'un askerleri de piramit ve saray inşası görevlerini bırakıp Firavun'a ve tüm rahiplerinin resmî törelerine karşı çıkarlar.

Ve Nil'e de bir nebze olsun anarşi getirirler. Firavun'un zekleri köylerine dönerler ve yaşamlarını eski günlerde olduğu gibi sürdürmeye çalışırlar. Canavarın Memfis hükümdarı tarafından yönetilen kısmından kopan parçalar Nil kıyılarına yayılmıştır. Devrik Firavun'un eski temsilcileri bu parçaların bazılarını harekete geçirmeye çalışır. Ne kadar başarılı olabildiklerini ise "Yetmiş günde yetmiş kral" özdeyişi ortaya koyar.

Ve bu iki devin çöküşünden bir ya da iki nesil sonra (arkeologlar kronolojiye itiraz edecektir), bir Leviathan başlatmak üzere üçüncü bir girişim de bocalamaya başlar. İndus'taki Mohenjo Daro zekler tarafından boşaltılır. Bu ayrılmanın ayrıntıları bilinemeyecektir, çünkü yazıtların şifresi çözülememiştir. Bu ayrılma Uygar beyinli insanlar için bir gizem olarak kalacak ve nedenleri sellerde, kuraklıkta, istilalarda ve

hatta bir "tektonik kayma"da aranacaktır. Bir kişi insanların asla Uygarlığın karnını terk etmeyeceğine ikna olmuşsa, insanların neden ayrıldığını açıklamak için tektonik kaymalara başvurmak zorunda kalır. Ama bundan o kadar da emin değilse, o zaman asıl sır insanların neden ayrıldığı değil neden bu kadar uzun süre bunun içinde kaldıklarıdır.

İndus kenarındaki insanlar pek çok nesil boyunca bir devlet tarafından zincirlenmekten kendilerini korumuştur. Fırat ve Nil kıyısındakilerse o kadar uzun süre korunamadılar.

Burada şunu belirtmek gerekir ki ayrışan Leviathanın parçalarının özgür insanlardan oluşan topluluklara göre haksız bir avantajı vardır. Parçalar makineler gibidir. Eğer yalnızca boşaltılmışlarsa ve çok kötü paslanmamışlarsa, iyi bir tamirci tarafından yağlanıp tekrar işler hale getirilebilirler. Parçalar, zaten ölü şeyler olarak paslanabilir ama asla ölmezler.

Ancak insan toplulukları bir kez ölmüşlerse ölü kalırlar. Yaşayan canlıların oluşturduğu topluluklar bu bakımdan kesinlikle daha aşağıdır. Başka türlü söyleyecek olursak, Ölüm her zaman makinelerin tarafını tutar.

Ağır cesedi başlarından defetmekte başarıya ulaşanlar için bunun sonuçları trajiktir. Eski topluluklarına dönemezler; çünkü bunlar yağmalayan, adam kaçıran ve cana kıyan Uygarlıklar tarafından yok edilmiştir. Ancak kaldıkları yerden de devam edemezler; yeni baştan başlamaları gerekir. Bizim Kültür adını vereceğimiz, binlerce nesil boyunca ekilip yetiştirilen usûllerin bir gecede yeniden üretilebileceğini sanmayalım Bu usûllerin pek çok nesil boyunca yetiştirilmesi gerektiği ortadadır.

Ancak yeni bir Başlangıç yapmak için didinip duran insanların bunu yapacak bir asırları yoktur. Herhangi bir iyi tamircinin bütün bir kuşağın tüm çabalarını tek bir seferberlikle boşa çıkaracak şekilde yeniden harekete geçirebileceği makinelerin, Leviathanın parçalarının, tam ortasında konaklamışlardır.

Nitekim, olan tam da budur. Nil'de Tebeş ve Herakleapolis'te ayrışan Leviathanın parçaları tekrar işler hale getirilmiştir ve her ikisi de bütün birer solucan olma yolundadır. Fırat-Dicle'de, aslında Uruk'ta, Gutilerin harekete geçirdiği hantal solucanın kontrolünü nüfuz sahibi Utukhegal ele alır, sırf kendi vekili onu devirebilsin diye; ama bu vekil, Urnammu, tüm Sümer-Akad Leviathanını tekrar harekete geçirir ve bu Leviathan yeniden Levant'tan Elam'a kadar yayılır. Yeni bir Başlangıç yapmak için harcanan tüm emekler heba olur; bu bir kesintiye uğrama değildir, bütünüyle ezilirler.

İki nesil sonra, yeniden canlandırılmış olan canavarın tutsakları tekrar ayrılır. Bu sefer Sümer-Akad Leviathanı temelli terk edilir. Ancak zırhlı, Sümerleşmiş Samiler parçaları kurcalamakta ısrarcıdır ve Asur'da yeni bir solucanı harekete geçirirler, bu sefer Sami dillerini konuşan yeni yabancılar, Amoriler zek olarak atanır.

Beş nesil sonra Amori zeklerin torunları, Babil'de hâlâ emek takımı patronlarına "Amorilerin yöneticisi" dedikleri kendi Leviathanlarını kurarlar. Ve bundan da beş nesil sonra, Amori Hammurabi, Babil solucanını eski Urukagina'nın hükümdarlığına dek genişletirken, Amorilerin eski efendileri Asurlular da solucanlarını Lugalzaggizi'nin hükümdarlığının batı eyaletlerine dek genişletirler.

Bu sırada, Cudi dağlarından ve ormanlarından isimsiz insanlar Mezopotamya zırhının küçük parçalarını tüm Avrasya ve Çin'e taşımıştır; Yang Şao kültürünün kaynağında bunun yattığı söylenir. Yalnızca iki nesil sonra, kurucusu Yü'nün güvenilir bir su kaynağı sağladığı için övüldüğü bir Şia Hanedanı ve yazı ortaya çıkar.

Bereketli Hilal'in batısına doğru, kadınların nesiller boyu Yeryüzü'nün sınırsız cömertliğini kutlamaya devam ettiği Anadolu'da, Asurlu tüccarların sık sık ziyaret ettiği iki noktada daha sonra Mısırlıların ve Asurluların Hititler olarak tanıyacağı toy solucanlar şimdiden boy vermiştir bile.

Her yeni modelin kendisinden öncekilerde varolmayan aksesuarları olur. Sargon'un canavarının dağılmasından son-

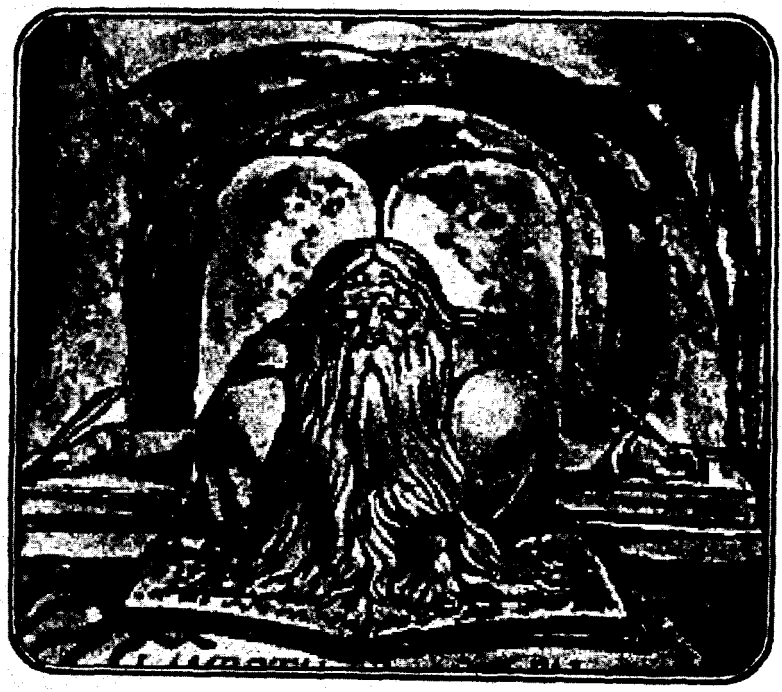
ra Levant'ta kalan parçalar, Fenike ticaretini sabit solucanların ulaşabileceğinden çok uzak yerlere taşıyacak hareketli, ahtapotsu ucubeler şeklinde yeniden düzenlendi. Biblos ve Ugarit'teki Fenikeli tüccarlar hiyeroglif ve çiviyazısı yazıtlarını bile daha etkili bir ticarî araca dönüştürdüler; alfabeye.

Solucan ilerlerken insan toplulukları geriler. L. Mumford'un öne süreceği gibi, Leviathanın en büyük başarısı insanları şeylere indirgemesidir, adamlardan etkili mekanik dövüş birimleri yaratmasıdır.

Tüm bunlar oldukça can sıkıcıdır. Ölüm'ün hükümdarlığı genişler. Ve tıpkı Gece'nin karşısındaki Gün misali, Ölüm'ün hükümdarlığı genişledikçe Yaşam'ınki küçülür. İnsanlık dışı masal hakikaten de insanî hiçbir şey barındırmaz.

İnsan topluluklarına ve Tabiat Ana'nın kendisine karşı harekete geçen ana karakterleri belirttikten sonra, şimdi de en büyük Leviathanlardan birinin bağırsaklarından ayrılan küçük bir grup insandan bahsedeceğim. Bu insanlar ayrıldıkları sırada kendileri dışındaki hiç kimse için bir anlam ifade etmiyordu ve onların Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman vârisleri yerkürede o zamanlar güvenli olan her sığınağa ayrılışlarının gölgesini taşımasalardı hâlâ da öyle olabilirdi.

Bu insanlar tabii ki Mısır Uygarlığından ayrılan İsrailoğullarıdır; bu noktada şunu da söylemeliyim ki, kendini beğenmiş bir edayla Uygarlığın nimetlerini suratıma fırlatan zırhlı sorgucu karşısında şaşırıp kalıyorum, ne de olsa zırhının bir parçası da bu nimetlerden el etek çekip giden bu küçük grubun enkazından yapılmadır.

-4-

Günümüzün Uygarlaştırıcı Dinleri'nin temelinde yatan kitabın girişinde Uygarlığı kuranlar, yani ilk Leviathanı oluşturan Sümerler yoktur. İlk bölümde dünyevî bir bahçeden söz edilir, Aden, doğa durumunu anımsatan bir yer. İkinci bölümde büyük bir Leviathanın karnından ayrılan insanlar anlatılır. Daha sonra kitap bu insanların kendilerine ait bir Leviathan kurma girişimlerini eleştirel olmayan bir dille aktarır, ama kitap diğer solucanların karnındaki acı dolu ve çoğunlukla da tahammül ötesi tutsaklıklardan söz etmeye devam eder. Verdiği genel izlenim Uygarlığın nimetlerinin olumlu, yaşamı geliştiren nimetler olmadığı yönündedir.

Uygarlıktan ayrılma vakaları o kadar çok ve sıktır ki yaşamla beslenen solucanlar sürekli bir dağılma içinde gibi görünür.

İsrailoğullarının Mısır'dan göçü büyük bir ayrılma değildir, ama iyi belgelenmiş bir örnektir, böylece olup bitenler ve katılımcıların bazı fikirleri hakkında içeriden bir görüş edinebiliriz.

Göçün özneleri Mısır'daki zeklerdir, ama bunlar nispeten ayrıcalıklı zeklerdir. Henüz okur-yazar olmamışlardır. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında ortaya çıkacağı gibi dar görüşlü insanlar değillerdir ve tek bir kabile olmasalar da daha sonraki ortak deneyimleri onları tek bir çatı altında birleştirecektir.

Bu zekler Mısır'a geleli çok olmamıştır, yalnızca birkaç nesil geçmiştir, yani Mısır'ın dışında da bir dünya bulunduğunu hâlâ hatırlıyorlardır. Hatta dünyevî bahçeye dair atıfları Leviathanın dışındaki bir dünyaya dair bir anı olabilir. Turner'a kalırsa hatırlayacakları tek bahçe Lugal ve onun Akadlı ardıllarının Mezopotamya bahçesidir.

Bazıları için durum gerçekten de böyle olabilir ama bana öyle geliyor ki çoğunun zihninde başka bir şey vardır.

Mısır'dan göç ettikten kırk yıl sonra, yazıcıları Kitabını yazacaktır; bu kitapta modern bilginlerin erişebildiği ama yazıcılar için erişilmesi imkânsız olan tablet ve parşömenlerde aktarılan politik ve askerî olaylar tam olarak anlatılacaktır. Okuma yazma bilmeyen insanların belleği güçlüdür. Firavunların, Hititlerin ve Asurluların yaptıklarını hatırlayan insanlar bir zamanlar kendi atalarının da Yemen'de ya da Etiyopya'da özgür insanlar olarak yaşadığını ve bu ataların hayvanlarla, Yeryüzüyle, göğün ruhuyla ve elma ağacının ruhuyla sohbet ettiğini anımsayabilir.

Bana kalırsa başkalarının Altın Çağ adını verdiği şeyi hatırlayıp ona Aden diyor olmalılar. Ve eğer Mısır'da huzurlu değillerse, dışarıya, dahası keyifli, kırsal bir dışarıya ait bir anı onlarda tüm eski Uygarlıkların en büyük ve en varlıklısını terk etme isteği uyandırmış olmalı.

Morgan ve Engels'in, varlığın daha ilkel bir aşaması, bir üretim biçimi olmayan bir aşama adını vereceği şeye dair özlemleri bir yana, bu ayrıcalıklı zekler kendi çağlarının

maddî ve sosyal koşulları hakkında bilgisiz değildir. Mısır Leviathanı'nın diğer yekpare anıtlar arasında bir anıt olduğunu bilirler, ve öyle görünüyor ki diğerleri hakkında da oldukça fazla şey bilmektedirler. Bu hiç şaşırtıcı değil, çünkü yakın atalarını Aden'deki Adem'den daha canlı olarak hatırlarlar ve bu atalardan en azından biri, İbrahim adında bir adam, Harran'dan gelmiştir; dünyanın en büyük Leviathanlarının kesişim noktasından. Bu İbrahim yöneticinin sarayının ya da Tapınak'ın yakınında değil de dış mahallerde yaşamış olsa bile, şüphesiz şehrin içi ve bahçelerine ve hatta belki başka şehirlerin bahçelerine de aşinaydı.

İbrahim dev Leviathanların tüccarlarına ve askerlerine daha da fazla aşina olmalı; çünkü Harran, Anadolu'da çantada keklik kârlar arayan Asurlu gezgin satıcıların kullandığı yol üzerinde yer alıyordu ve satıcıların gün boyu süren barışçıl ticaretleri kaçınılmaz olarak cahil orduların Harran civarını karanlık bir ovaya çevirdiği gece çarpışmalarıyla sonuçlanıyordu.

İbrahim'in hısımları hiç şüphesiz birbirine karışan hücum ve ricat borazanlarıyla sürüklenmişlerdi. Hatta Mısır ve Hitit'in zırhlı adamlarının yanında yardımcı olarak dövüşmüş de olabilirler. Asurlulara yardım etmiş olmaları ise pek muhtemel değil; ne de olsa Kutsal Kitapları Asur ve Ninova tiranları tarafından gönderilen ölüm mangalarının saçtığı korku ve dehşetten söz edip durmakta.

Yazıcılar ataları İbrahim'in daha o zamandan yalnızca Yehova'ya ibadet ettiğini yazacaklardır ama bu hiç şüphesiz bir temenniden ibarettir; İbrahim'in torunları bile Mısır'daki tutsaklıkları sırasında birkaç doğa tanrısına birden ibadet ediyor olacaktır.

Bize İbrahim'in hısımlarının ne zaman ya da neden Mısır'a gittikleri ya da götürüldükleri anlatılmaz ama böyle bir yolculuğun uygun ya da gerekli olabileceği pek çok durum olmuştur.

Lugalzaggizi'nin Amori ya da Akadlı ardıllarının tüm dünyayı kuşatan bir Leviathanı harekete geçirmek için ardı arkası kesilmeyen girişimleri, dolaylı olarak dünyadaki halkların çoğunun göç etmesine neden olmuştur.

Bir tüccarın, tüccarın yeğeninin ve birkaç zırhlı adamın ziyaretinin ne kadar rahatsız edici olabileceğini görmüştük. Tohum eken topluluklar ya da çobanıl göçebeler gerek kendilerini gelecekteki ziyaretlerden korumak için olsun gerekse de esir alınan hısımlarını kurtarmak için silaha sarıldılar.

Anadolu'daki nüfuzlu kadınlar, usûllerini Ölüm tüccarlarının şiddetli saldırılarından koruması için herkesin konseyi olan Pankuş'u sıkıştırdı, ve nüfuzlu kadınların daha da nüfuzlu kocaları duvarlar inşa etmeye başladı. Daha sonraları Hitit yazıcıları tabletlerinde yalnızca nüfuzlu kocadan bahsedecek ve ona kral birinci Labarnaş diyecekler, ama kralın yalnızca bir koca olduğunu hatırlayacaklardır; çünkü Yazıcıların zamanına dek kadınlar hâlâ gururlu ve güçlü olmayı sürdürmektedirler. Anadolu kadınları o kadar da kolay kıymetten düşmeyecekler; elli nesil sonra bile Herodot Anadolu "Amazon"larından söz edecektir ve Roma'nın ataerkil devrinde bile Anadolu'da hâlâ nüfuzlu kadınlar olacaktır.

Yerleşik topluluklar kendilerini duvarlar arasına kapatarak canavara direndikçe, hareketli çobanıl göçebeler de tıpkı Gutilerin yaptığı gibi dolandırıcı Leviathanların kapılarında fırtınalar koparacaktır. Bu esnada çeşitli Leviathanların yakalayan dokunaçları daha sonraki çağlarda Leviathanların kapılarında fırtınalar koparacak olan hemen hemen tüm halkların büyük büyük babalarını bozguna uğratmıştır; Sanskrit ve İran dillerini konuşanların büyükbabalarını, Tunguz ve Türk dillerini konuşanların büyükbabalarını, Moğolların, Finlerin ve Macarların büyükbabalarını. Mezopotamyalılar onlara Kasitler, Huriler ve Mitanniler adını verdi. Mısırlılar onlara Hyksos dedi. Anadolu'da kabul gören Hititlerin onların arasından çıktığı söylenir.

Bu kralsız insanların çoğu at binerdi ve bazıları demir aletler kullanırdı, ama bu onları Büyük Göller bölgesindeki

Ojibwaların bakır kullanan atalarından daha uygar yapmaz; at ve demir ancak Leviathanın zırhının bir parçası olduktan sonra üretim aracı, Uygarlık teknolojisi haline gelmişlerdir.

Bu insanlar şehirlere saldırmaktan çekinmiyorlardı ve öfke içinde bozguncuların kentlerini tam bir harabeye çeviriyorlardı. Elamlarla birleşen Sanskritçe konuşan Kasitler, Amorilerin imparatorluğunun büyük bir kısmını yerle bir ettiler ve Babil'in kapısına dayandılar.

Asurluların Huriler dediği Kasitlerin kuzenleri, Ermenistan yaylalarındaki atlı süvarilerle kendi federasyonlarını kurup Asur ve Asur'un Levant'taki ileri karakollarını canlarından bezdirdiler.

Hyksos denen halk ya da halklar Mısır ordularıyla birleşip Asurluları tüm Levant'tan defetti.

Hyksoslar, Huriler ve Kasitlerle birleşen Hitit ordusu, uzaktaki Babil'in yam sıra Levant'ın incisi, ticaret merkezi Halep'i de yağmaladı ve daha önce Amoriler tarafından Kasitlere yüklenen yüklerin aynını Kasitlerin Amorilere yüklemesine yardımcı oldular.

İbrahim'in hısımları, Asur ileri karakollarını Levant dolaylarından atmaları için Hyksoslara yardım etmiş ve yaşamın birbirine karışan hücum ve ricat borazanlarıyla daha az sürükleneceği Nil'deki ağabeyin anayurduna dek bu dostlarına eşlik etmiş olabilirler. Ya da belki de bir nesil sonra, atlı Mitanniler Kasitlerin Babil'e yaptığının aynını Asur hükümdarlığına yaptıkları sırada Nil'de sığınacak yer aramışlardır.

İbrahim'in hısımlarının galip Ahmoseler tarafından tutsak alınmış olması da muhtemeldir. Ya da birkaç nesil sonra, ikinci Tutmosis tarafından Nil'e düzenlenen bir zek avlama seferi sırasında da yakalanmış olabilirler.

Girit'te volkanik bir patlama daha sonra Minos Sarayı adı verilecek olan komünal bir taş barınağı yerle bir ettiğinde ve Menelaos ile Mikenler, Akdeniz'in kuzey kıyılarında şehirlerini güçlendirdiğinde, İbrahim'in hısımlarının Karnak'ın eteklerinde ya da daha güneyde çoktan birer zek olmuş olması muhtemeldir.

Büyük olasılıkla Nil'in diğer kıyısında, daha sonradan çöl kumullarına dönüşecek olan gür tropik ormanlarla çevrili bir saray olan Kraliçe Hatşepsut'un sarayının, gelmiş geçmiş en güzel mimarî harikalarından birinin yapımını görmüş ya da belki de inşatına katılmış bile olabilirler. Ama bu başyapıttan etkilenmemişlerdir. Muhtemelen, her yerdeki zekler gibi, efendilerinin devasa anıtlarına her baktıklarında mafsalları daha da beter ağrımakla kalmıştır. Tam da bu yüzden Aden'i andıklarında Lugal'in bahçesini düşünmüş olamazlar ve atalarının da Lugal'in bahçesinden geldiğini düşünmüş olmalarına imkân yok.

Vârisi tarafından öldürülen Kraliçe Hatşepsut'un adı yazıcıları tarafından kartuşlardan silinip asla kadın bir firavunun olmadığına dair kesin kanıt imal edildiği sırada onlar hâlâ Mısır'daydılar. Zekler bir adamdan başka bir şey olmadığını iddia etmiş bir kadının anısını silmek için tüm bunların gerekli olup olmadığını düşünmüş olmalılar.

Tutsaklar, Hatşepsut'un ismi kazınıp unutulurken, bir Miken topluluğunun kumandanı ya da Basilik'i olan kadın düşmanı Theseus'un, Anadolu Amazonlarını bozguna uğrattığını, Antiope'yi öldürdüğünü, kız kardeşlerini esir aldığını ve güçlenen Truva'da yerini sağlamlaştırdığını bilemezlerdi.

Mısır'daki İsrailoğulları kesinlikle yaşadıkları çağın büyük Leviathanlarının usûlleri ve icraatleri hakkında bilgisiz değillerdi. Onların bu usûller ve icraatler hakkında tek bir ortak görüşe sahip olmadıklarını bile varsayabiliriz. Tıpkı kimi Hyksoslar gibi muhtemelen onlardan da bazıları Lugalzaggizi ve diğer güvenlik güçlerinin geniş bölgelere mızrak değil barış getirdiğini düşünen modernleşmecilerdi. Hiç şüphesiz modernleşmeciler bir azınlıktı. Çoğunluğu bizim İlkelciler diyeceğimiz, kadim bahçeyi ve onun doğa tanrılarını özlemle ananlar olmalı.

Aralarındaki modernleşmeciler ne mülteci dostları ne de

Mısırlı ev sahipleri arasında kendilerini rahat hissetmiş olmalılar; nitekim saygın Mısırlılar eski müttefiklerinin yerine Sina ve Levant valisi olarak atanırken, birçok Hyksos yabancı anlayış ve usûlleri yüzünden kovulmuştu. Modernleşmeciler bir tek, üçüncü Tutmosis, Kenan dillerini hiç bilmeyen Mısırlıları firavunun Levant'taki topraklarını yönetmeye ve bu toprakları zalim Mitannilerden korumaya gönderdiğinde gücenmiş olabilirler ve ikinci Amenofis, Mitannili Artatama'nın kızıyla evlenip Hititlere karşı bu arabalı savaşçılarla müttefik olunca bu sözümona büyükelçiler de bir hayli öfkelenmiş olmalılar.

Gerek modernleşmecilerin gerek ilkelcilerin çocukları ya da torunları, sadece Mitannililerle nefret edilen ittifakını devam ettirmekle ve kaba Asurlulara elçi göndermekle kalmayıp kendi öz kızıyla da evlenen üçüncü Amenofis'ten iğrenmiş olmalılar. Bu eleştiri kabul etmeyen tiranın hükümdarlığı neredeyse iki nesil boyunca sürdü; neyse ki tirana uzun ömür vermesi için Mitannilerin gönderdiği İştar yeterince başarılı olamadı.

Firavun makamına dördüncü Amenofis olarak geldikten sonra adını Akhenaton olarak değiştiren kraliyet ailesi mensubu bir modernleşmeci başa geçtiğinde modernleşmeciler sonunda ilk kez rahat bir nefes almış olmalılar. Bu firavunun, ilk totaliter değilse bile, ilk devrimci totaliter olduğuna hiç şüphe yok.

Günümüzde, Musa'nın büyükbabalarının tektanrıcılığı, bunu ilk kez icat ettiği düşünülen Akhenaton'dan öğrendiği söylenecektir. Bence bu firavunun, Ziggurat diken komşularının elli nesilden fazladır süren gündelik pratiğini icat etmesine hiç gerek kalmamıştır. Belki de bu pratiğin ayrıntılarını sarayının içinde ve çevresinde Sami dilleri konuşan mültecilerden öğrenmiştir.

Firavun, nasıl ki kendisi kralların kralı ve rablerin rabbiyse, bundan böyle Güneş Aten'in de tanrıların tanrısı olduğunu buyurdu. Gerçek devrim bu buyruğun kendisi değil, ardında gerçekleştirilenlerdi. Yeni kurulan silahlı Aten Rahibi

birlikleri, Firavun'un orduları ve belki de modernleşmeci mülteciler eşliğinde tüm diğer tapınaklara hücum edip tüm diğer papazlıkların mallarına el koyarak tüm toprak ve sarayları Aten'e devrettiler. Bu daha sonraki çağlarda Avrupa'yı harap eden ünlü din savaşlarının habercisiydi. Mısır daha önce asla böyle bir gelenek karşıtlığıyla, böyle bir eziyetle, böyle bir içsel şiddetle karşılaşmamıştı.

Modernleşmecilerin bahtsızlığına, dışarı atılan tanrılara bağlı muhafazakâr rahipler kitleler halinde gaspçılara ve onların tanrısı Aten'e karşı ayaklandılar. Mültecilerden her kim Akhenaton'un tarafını tutmuşsa şimdi başı belada demekti. Dokuz yaşındaki Tutankhamon'u tahta geçirdikten sonra putperest rahipler tektanrıcılığın partizanlarını, tıpkı kendilerine yapıldığı gibi tehdit etmeye başladılar. Yeni bir yabancı tasfiyesi başladı. Mısır'dan ayrılmanın tam zamanıydı.

İsrailoğullarına tektanrıcılığı öğreten Akhenaton değilse bile onlara başka bir iyilikte bulunduğu kesin: Ordularını putları kırmak için çağırdığı zaman Levant'ı boşaltmıştı. Ne var ki, zulme uğrayan Hititlerin Levant'ın yeni işgalcileri olarak Mısırlıların yerini aldığını ve Levant'ın Mısırlılaşmış Samiler için henüz güvenli olmadığını öğrenmeleri uzun sürmedi.

Bu yüzden ordu komutanı Horemheb, tektanrıcının yönetiminin yoz, topladığı vergilerin haksız, taleplerinin keyfî ve ordusunun bir avuç yağmacı olduğunu söyleyerek Akhenaton'un adını lekelerken İsrailoğullarının kılı kıpırdamadı.

İsrailoğulları, göçebe Aramilerle ittifak yapan zeklerin yakınlarda Babil'in tiranını defettiğini ve Asur ölüm mangalarının Babil'i tamamen işgal edip isyancıları iğrenç biçimde sakatladıklarını duymuş olabilirler. Bu havadisler potansiyel isyancılar için pek de yüreklendirici sayılmaz. Bu durumda Tutmosis'in Hatşepsut'a yaptığı gibi, birinci ve ikinci Ramses Akhenaton'un anısını kökten silerken, İsrailoğulları yerlerinden kıpırdamadı.

Sonunda beklenen gün yaklaştı.

Tüm Mısır'da dağ büyüklüğünde heykellerinin dikilmesini emredecek kadar megaloman olan ikinci Ramses dünyayı fethetmeye karar verdi. Bu firavun, ordularını beslemek için Mısır'ı yiyeceksiz ve erzaksız bıraktı. Batıya akın etti ve özgür Libyalıları haraç ödeyen uyruklar haline getirdi. Daha sonra gelmiş geçmiş en büyük orduyla doğuya ve kuzeye, Levant üzerine akın etti. İhtiyaçlarını, yolu üzerindeki her topluluğu yağmalayarak karşılayan bu ordu, tüm güney doğu Akdeniz sahili boyunca dinmek bilmeyen bir infiale yol açtı.

Bu arada, önceden uyarılan Hititler Mısır'ın kuzeyinde oluşturulmuş en güçlü orduyu toplayarak işgalcilerle yüzleşmeye hazırlanırken, bu ordu da içdenizin tüm kuzeydoğu sahilinde infiale neden oldu.

İki sarsak, zırhlı dev, Asi nehri kıyısındaki Kadeş'te karşı karşıya geldi. Mısır yazıcıları da Hitit yazıcıları da kendi efendilerinin galip geldiğini yazar ama her iki Leviathan da zaferin ardından dağılma sürecine girdi.

Muzaffer Hititler Anadolu'ya döndüler ve kızgın Mikenler ve diğer silahlı serüvenci birlikleri tarafından kuşatıldılar. Hititlerin Anadolu'daki tebaasından kimsenin, Hattuşili'nin sarayını ya da ordusunu desteklemeye gönlü yoktu.

Levant'ta, Hititler hâlâ Karkamış'ı ellerinde tutuyorlardı ama Salmanasar'ın önderliğindeki Asurlular Hitit Karkamışı'na beklenmedik bir biçimde son verdiler. Asurlular "Mitannilerin ev sahiplerini katletmeye" devam ettiler ve yönlerini, Elamların yardımıyla yeniden güç kazanan Babillilere karşı çevirmeselerdi tüm Levant'ı yutmuş olabilirlerdi.

Sonunda Hitit derebeylerinin tanrıları yerine kendi Baal ve Molok'larını beslemekte özgür olan Fenikeli ticaret şehirleri, özellikle Tyrus ve Sidon, Libya'ya ve Afrika'nın diğer yerlerine, Ege ve Adriyatik'e, daha doğrusu Akdeniz boyunca ve Atlantik'e doğru her tarafa büyük gemiler gönderdi. Dünyanın pek çok yerinde ziyaretlerinin izlerini bıraktılar ama hedeflerini rakiplerine asla belli etmediler.

Tesadüf bu ya, yerkürenin diğer tarafında, Kolomb mari-

fetini sergileyene kadar resmî olarak asla geçilemeyecek olan bir okyanusun karşı kıyısında, devasa başlar yontulmuştu, Tehuantepec'te yaşamış kimseye benzemeyen insan başları, Olmek başları denen heykeller. Atalarının asla Zigguratlar inşa etmek ve insan kurbanlarıyla Baal'i beslemek gibi pratikleri icat edememiş olduklarını günümüzün Nahuatl ve Maya insanlarına söylemek elbette küçük düşürücü olabilir. Ancak böylesi bir iddia, denizi aşarak gelen tuhaf görünümlü yabancılardan çok şeyler öğrendikleri konusunda ısrarcı olan ataları için pek de küçük düşürücü olmazdı.

Şimdilik bu konuyu bir kenara bırakalım, Akdeniz'deki büyük gemilerin tüccarları küçük gemilerden oluşan savunma birliklerini ortaya çıkarmıştı ve bunlar da çok geçmeden kendi kıyım seferlerine başlamışlardı.

Tüm dünya çılgınca harekete geçmiş gibiydi.

İkinci Ramses, sırası gelince başarısını kutlamak üzere Nil'e döndü ve heykeltıraşlarına her yeni tapınağın duvarına Kadeş zaferini resmetmelerini buyurdu; her duvarda farklı bir savaş sahnesiyle.

Ama çok geçmeden Ramses'in Leviathanı da düşmanınınki gibi kesin biçimde dağıldı. Bir saray komplosu az daha Firavun'u canından ediyordu. Emek takımındaki zekler verilen görevleri reddettiler. Bu bir grevin ilk kayıtlı örneklerindendi. Yazıcıların kaygısına bakılırsa bir genel grev bile söz konusu olabilir. Ve sonra, denizden gelen Libyalıların ve diğer gizemli yabancıların Nil deltasına akın ettikleri haberleri geldi.

İsrailoğulları Mısır'daki tutsaklıklarından ayrılacaklarsa, tam zamanıydı.

Ayrılan tutsaklar başlarına Musa adında birini getirirler, en azından anne tarafından bir Mısırlı. (Mısır'da isim ve servet hâlâ kadın üzerinden geçmektedir, yazıcıların ve firavunların kaldırmakta en az Anadolu Hititleri kadar başarısız oldukları kadim bir gelenektir bu.)

Musa muhtemelen ailesinin yabancılarla olan bağı yüzünden yükselemeyen alt düzey bir saray memurudur. Adamın daha sonraki ifadeleri fanatik bir biçimde ataerkildir ve bu fanatiklik çobanıl göçebelerin ataerkil eğilimleriyle açıklanamaz; Mısır'daki çobanıl göçebe İsrailoğullarının erkek tanrılara olduğu kadar dişi tanrılara da ibadet ettiğine dair kanıtlar bulunacaktır. Musa'nın babası muhtemelen Akhenaton zamanında bir memurdur, tektanrıcı Firavun devrildiğinde işini kaybetmiştir ve o zamandan beri de yurttaşlarına yakınıp modernleşmeci görüşlerini açıklamaktadır. Oğul Musa, açıkça annesini ve onun insanlarını reddeder; babasının ve üvey kardeşinin insanlarının savunucusu ve sözcüsü olmayı seçer.

Musa'nın dürtülerini deşelemek, seçimini hınca bağlamak için hiçbir geçerli nedenimiz olmayacak. Kitap onu kaderini ezilenlerinkine bağlayan, yönetici sınıfın ilkeli bir üyesi olarak resmeder ve biz de bunu kabul edip buradan başlayabiliriz. Tutsakları Leviathanın dışına çıkarmak için biçilmiş kaftandır; tıpkı bir Ensi'nin kuzeni gibi. Tek yapması gereken "Bırakın insanlarım gitsin," demektir; eski dostu olan memurlar ve hatta akrabaları ile gerekli emirleri ve geçiş kâğıtlarını verecektir.

Hedef açıktır. Musa tutsakları, tüm büyük orduların henüz boşalttığı ve işgalcilerden en az ikisinin pek dönme ihtimalinin olmadığı Kenan'a götürecektir: Grevciler, komplocular ve istilacılar Mısır'ın elini kolunu bağlamıştır; Musa'nın duymuş olması gereken tüm raporlara göre Hititler de sürekli kıtlık ve düşman akınlarıyla kuşatılmış olarak topyekûn dağılma sürecindedir. Üçüncü büyük ordu, Asurlular ise başka bir yerde meşguldür; tiran Tukulti-Ninurta Tigris'te Babillileri ve Elamları boyunduruk altına almakta ve kendini Kralların Kralı, Rablerin Rabbi ve tüm insanların Güneşi ilan etmektedir. Yani Kenan iltica için güvenli bir yer gibi görünmektedir, en azından başlangıçta.

Ancak Musa'nın yandaşları için, en azından aralarındaki "ilkelciler" için Kenan'ın başka bir anlamı vardır; O, ortak bir

dil demektir, özgün bir ortak yuva demektir, muhtemelen dönmek istedikleri Aden benzeri bir şeydir. Yoksa neden savaşların parçaladığı bir Levant vilayetine "vadedilen ülke" desinler ki?

Musa'nın da babası gibi bir modernleşmeci olduğunu düşündürecek hiçbir neden yok; özellikle de Mısır'ı zeklerle birlikte terk ettiği gerçeğini göz önüne aldığımızda. Kitap, yola düşen tüm grupta hiç modernleşmeci olmadığını açıkça ortaya koyuyor. Aslında, bu insanların Uygarlığın nimetlerinden duydukları tiksinti o kadar derindir ki kırk nesil sonra bile hâlâ Mısır'ın "lüks hayatı" ve "fahişe" Babil'den tiksintiyle bahseden Uygar kentli yazıcılarda bile görülecektir.

Musa'nın Mısır'dayken modernleşmeci olmadığına şüphe yok. Ama bir kez çöl kumullarına düştükten sonra ve insanların bir kısmı Yemen'e, diğerleri Kızıldeniz ve Etiyopya'ya gitmeye çalıştığı sırada Musa'nın kim ve ne olduğuna tam mânasıyla karar vermesi gerekir.

Kitap'taki Musa modernleşmeci değildir. Bir Leviathanın yağlanıp cilalanmasının insanî hiçbir anlamı olduğuna inanmaz. Asur, Hatti ve Ur'dan en az yandaşları kadar tiksinmektedir.

Ama vadedilen ülke neredediir? Takipçilerinin çoğu görünüşe göre ilkelcidir. Ve bir kez çöle güvenli bir biçimde vardıktan sonra Musa'nın kendileri için yapabileceği hiçbir şey olmadığı bu kadar açıkken, anlaşılan ya kördürler ya da çok zayıf. Ya sadakatlerinden ya da Mısır saray kadrosunun bu eski üyesinden hâlâ çekindiklerinden yanından ayrılmazlar.

Musa ne bir modernleşmeci ne de ilkelcidir. Şurası açık ki, o zırhını çıkartmaya muktedir olmayan zırhlı bir adamdır. Tıpkı Lenin gibi. Kendi içine bakar ama orada hiçbir hedef bulamaz; tek bulduğu Leviathan zırhından parçalardır. Ur ve Asur'dan nefret eder ve çağdaşı Tukulti-Ninurta onu öfkeden deliye döndürür. Ama içindeki tek ses Lugalzaggizi' ninkidir, Kadir-i Mutlak'ın, Kralların Kralı'nın ve Rablerin Rabbi'nin, Erillerin Erili'nin sesi. Lenin Elektrifikasyonun sesini duyacaktır. Yine de Musa Kralların Kralı olan herkes-

ten nefret eder, tıpkı Lenin'in kapitalistlerden nefret etmesi gibi. Musa Kral'ı soyutlar, onu bir tanrı yapar, tıpkı Lenin'in Elektrifikasyonu soyutlayıp Komünizm yapması gibi.

Bu eylemiyle Musa kendi iç yalnızlığını, zırhını, kendi ölü ruhunu Kozmos'un derinliklerine yansıtır.

Bu grupta, Aden'i Lugal'in bahçesi olarak düşünen biri varsa o da Musa'dır. Bu üst sınıf Mısırlı için tanrılar hepten ölmüştür. Onun için Aden falan yoktur, yalnızca Leviathan vardır.

Dışarıya inanmayan bu adamın diğerlerini dışarı çıkarması ironiktir.

Elbette Mısır'dan ayrılmadan önce tüm bunları düşünmemiştir ve belki de zırhın çıkmasını ummuştur, belki de içinde bir pırıltının canlanmasını beklemiştir. Ama hiçbir şey olmaz. Yalnızca bir soyutlama dönüp durur içinde; bedensiz, cinsiyetsiz, nötr ve ölümsüz. Kavramsal olarak bu soyutlama Leviathanın kendisidir.

Hepimiz yandaşlarının duydukları şeyi beğenmediğini bileceğiz. O sırtını döner dönmez yandaşları eski topluluğun kadim, kutsal halkasını oluştururlar. Kendilerini terk ederler. Düş görürler. Sahiplenilirler. Altın bir düveye hürmet ederler; altın olduğu için değil, dişil olduğu için, yaşama can verdiği için, Yeryüzü'ne ait olduğu için ve Yeryüzü olduğu için.

Bu insanlar Mısırlıların ölü putları ve kendi atalarının canlı sembolleri arasındaki farkı bilmektedir. Anımsarlar. İçleri geçmemiştir. Onlar zektir ve zeklerin çocuklarıdır. Zırhın bir gün çıkarıp atmaları gereken bir yük olduğunu hep bilmişlerdir ve zamanı geldiğinde bunu yapmayı becerirler.

Musa'ya meydan okunmuştur. Musa onlara yaklaşarak, seslerine kulak vererek karşılık verebilir. O hâlâ insan Musa'dır, potansiyel insan. Özgürdür. İçindeki canlı pırıltının bir yumurta gibi açılmasına izin verebilir; hayata dönmeyi seçebilir.

Ama Musa onlara sırtını dönerek yanıt verir. Zırhın perçinlenmesine izin verir. Sertleşir. W. Reich, onun katılaştığı-

nı söyleyecektir. O, potansiyeli Hiç olarak bırakmayı seçer, zırhın varolan pırıltıyı söndürmesine izin vermeyi seçer. Leviathanın, kendi ağzından konuşmasına izin verir. Ve konuşan ses Akhenaton'un, Güneş'in sesi değil, Lugalzaggizi'nin, Rablerin Rabbi'nin sesidir.

Zırh bir bahçeden söz etmez. Turner'ın ifadesiyle, "ruhsal olarak aydınlık yılların mitsel topluluktan ayrıldığına yönelik bir hayat görüşünü" ifade eder. Leviathanın sesi Emirler ve Cezalardan söz eder. Usûllerden, Oluşun yollarından değil yasalardan, kapalı kapılardan söz eder. Yapabilirsin ve Olacaksın, demez. Yapmayacaksın, der.

Ve vay haline itaat etmeyenlerin. Tıpkı cismanî Leviathanın, adaletinden sapanlara zulmedecek, işkence yapacak ve infaz edecek polisi olduğu gibi, Leviathan kavramının –Yehova'nın– da polisi vardır.

Ama kavramın polisi bir kavram değildir. Musa, bu işi hayat verenin kendisine, Doğa'ya verir ama tüm Doğa'ya değil, tıpkı Lugalzaggizi'nin Ziggurat'taki kendi tanrısında olduğu gibi tek bir yerde yoğunlaşmış olarak yalnızca onun baskınlarına, şiddetine verir. Depremler, fırtınalar, seller ve kıtlıklar Yehova'nın zulüm, işkence ve infaz araçlarıdır. Düvenin kimliğinde ibadet edilen tanrıça, kendine tapınanlara karşı çevrilir.

Ve bunun üstüne bir de tuz biber eker. Şimdi Musa hakikaten Lenin'in habercisidir. "Benim önümde başka tanrınız olmayacak." Bu Musa'nın Akhenaton'dan öğrenmiş olabileceği bir şey. Modern bir şey. Şimdiye kadar hiçbir Sümer-Akadlı "başka yok"u dayatmaya kadir olmadı. Musa zırhın ufak parçalarını taşımakla kalmaz, hepsini üstüne geçirir.

Emir hâlâ Sümerli bir biçime sahip ama modern anlamı açıkça okunuyor:

> **Ve yaptıkları düveyi aldı ve onu ateşte yaktı ve onu kül etti ve suya serpti ve İsrailoğullarına onu içirdi.**

Firavun'un eski memuru özgür topluluklardan gelen tutsakların zeklere dönüştürülmesi gerektiğini biliyordu; evcil-

leştirilmeli, kendi özgürlüklerini yemeye zorlanmalıydılar.

Ama düvenin müritleri direnmeye devam eder. İsyan ederler. Yeniden ayrılmaya hazırdırlar, bu kez kendi liderlerinin Leviathanından.

Böylece zırhlı adam peçeyi kaldırır ve zırhı herkes için görünür kılar. Lugalzaggizi'nin konuşmasına aracılık eden bir medyum olmayı bırakır. Lugalzaggizi olur. Bir kavram ya da Yeryüzü'nün yoğunlaşmış öfkesi olmayan bir polis gücüyle genel bir tasfiye başlatır:

> **"Tüm adamlar, belinize birer kılıç takın ve obanın içinde bir kapıdan diğerine dolaşın ve her adam kardeşini, her adam dostunu, her adam komşusunu kılıçtan geçirsin." Ve –daha sonra bir Savunma Birliği oluşturacak olan– Levi'nin oğulları Musa'nın sözünü yerine getirdi; ve o gün yaklaşık üç bin insan oracıkta can verdi.**

Bu katliam Yehova adına işlenen ilk Soykırımdır. Ve ne insanî yardım ne de insanî savunma söz konusudur. "Ben, benden ibarettir." İşte Dogma.

Daha sonra Totaliterlik denecek olan şeyin insanlık dışı, doğa dışı yüzü, zırhın geri kalanıyla birlikte giyilmek zorundadır. İnsan derisi son zerresine kadar örtülmelidir. Leviathanın ne yaşamı ne de ruhu vardır. O neyse odur. O kendi kendinin tek amacıdır. O Ölüm'dür; dinmek bilmeyen, gayri meşru, açıklamasız.

Bilime, Teknolojiye ve Dünyevî Devlete alışacağız; bu adamın tasavvurunun insanlık dışılığı bizi dehşete düşürmeyecek; bazılarımız onun gelişmeci, hatta peygambersi karakterinden etkilenecek bile.

Ama onların arasından hâlâ hayatta kalıp da Mısır'ı terk edenlerin midesi bu korkunç gerilemeyi kaldırmaz, ve Musa bunu bilmektedir. Eğer acele etmezse kitlesel kıyımı kitlesel intihar ya da geriye kalanların Toplu Göçü izleyecektir. Hâlâ hatırlayan insanlara, "Ben benden ibarettir" yetmez.

Böylece meşhur Akdi ortaya atar. Zaten "benim sesime kulak verirseniz, benim kıymetlim olacaksınız," demiştir.

Şimdi, bir at eğiticisi gibi onlara nasıl kıymetli olacaklarını anlatır, itaatkârlıklarının onlara getireceği ödülü anlatır. Vadedilen Ülke'ye ulaşacaklardır. Ama bu ülkede zek olarak kalmaya devam edeceklerdir. Zahmetli çalışma üstlerinden eksik olmayacaktır. Bu ülke Aden olmayacaktır, bu zırhlı adam için artık öyle bir yer yoktur (tıpkı kadınların da onun için varolmaması gibi; yalnızca oğullar vardır; kadınlar çocuk doğuran makinelerden başka bir şey değildir, pekâlâ kilden de olabilecek kaplardan, Yeryüzünün kendisinin de indirgendiği şeyden, manipüle edilip sakat bırakılacak bir şeyden başka bir şey değildirler).

Vadedilen Ülke yeni bir Leviathandır ve kıymetlenenler, Lugalzaggizi'nin Ensileri ödüllendirdiği gibi ödüllendirilecektir. Başkalarının malını istimlâk edeceksin. Kendin inşa etmediğin büyük ve muazzam şehirler ve içini kendin doldurmadığın güzel şeylerle dolu evler ve ekmediğin bağlar ve zeytin ağaçlarını miras alacaksın.

Burası süt ve balın aktığı ülkedir ve Musa'nın taburları ona Öncüler gibi hücum etmeye hazırdır:

> **Ve Kenanlıları, Amorileri ve Hititleri, ve Perizzileri, Hivileri ve Yebusileri süreceğim...**

Kenanlıların, kuzenlerin ilk kurban olması dikkat çekici. Leviathanın hısımı yoktur. Yolunda kim durursa, onun dışında yaşayan kim varsa düşmandır. Karnına alamadığı her şey, ister insan olsun ister hayvan ya da ağaç olsun, onun düşmanıdır.

> **Yeryüzünü doldurun ve boyun eğdirin ve denizdeki balıklar ve gökteki av kuşları ve yeryüzünde hareket eden tüm canlılar üzerinde hâkimiyet kurun.**

Bu, Turner'ın da işaret edeceği gibi, Yaban'a karşı ilan edilmiş bir savaştır, ve şimdi bu sözcük dehşet verici bir anlam kazanacaktır: "Yeryüzünde hareket eden tüm canlılar"ı işaret eder. Bu Leviathanın tüm Yaşama savaş ilan etmesidir.

Musa ölür, ama "Levi'nin oğulları" hakikaten de Vadedilen Ülke'ye, bir zamanlar hısımları olanların topraklarına ulaşırlar. Ve oraya hısım olarak gelmezler; ne kadim halkası oluştururlar ne de kayıp topluluğu yeniden canlandırırlar. Tukulti-Ninurta'nın silah kuşanmış Asurluları gibi, eski hısımlarının Nemesis'i gibi gelirler. Levi'nin oğullarından biri, Deborah adında bir adam, zırhlı Jan Dark'ın bir habercisi, Öncüleri soykırım nefretiyle doldurur. Bu kadın, ya da daha doğrusu adam, oğullarını Vadedilen Ülke'de kalan son Moabite, Hazorit ve Kenanlılara karşı öfkelendirmek için doldurușa getirir, çene patlatır, çırpınır.

Musa ölür ama harekete geçirdiği Leviathan ölümsüzdür ve elbette zamanı gelince o da yutulacaktır; gün gelecek, ortaya koyduğu bu anlayış, Lugalzaggizi'nin de Musa'nın da hayal bile etmediği ucubelerin yolunu aydınlatacaktır.

Ve Rabbiniz Tanrı'nın size göndereceği tüm halkları mahvedeceksiniz; gözlerinizde onlara acımadan eser olmayacak...

Turner'ın da ifade edeceği gibi, bu olacakların bir tasviridir; bu "Afrika, Amerika ve Uzak Doğu üstündeki kara bulutların" öngörüsüdür; "ta ki, en uzak ada ve balta girmemiş ormanlardaki yerleşimler de ateş ve kılıçla ve din değiştirmenin nazik silahı ve alaycılıkla vurulana dek". Bu, Yeni Dünya'nın şimdiden keşfedilmesidir.

-5-

Mısır tutsaklığından ayrılan ve şimdi kendi çabalarıyla kendilerine ait bir solucanı harekete geçirerek yollarına devam eden İsrailoğulları akıl hocalarının tüm yenilikçi teorilerine rağmen aslında Levant'a yeni bir şey getirmezler.

Askerî olarak yenebileceklerinin topraklarını ve evlerini işgal ederler ve sonra da ölü liderlerinin prensiplerini izlemeye çalışırlar.

Soyut Yehova'nın yanı sıra Musa'nın da vârislerine, Soyutlamanın ölümsüz nazarında kendilerini temiz tutabilmeleri için bir dizi yasa verdiği söylenir. Onlar da iki üç nesil boyunca kendilerini temiz tuttuktan sonra temiz olmayan komşularının usûllerini kopyalamaya başlarlar. Musa'nın kafasında tam olarak ne olduğunu ortaya çıkarmaya uğraşırken dolduruşçu hatipler çılgınlık nöbetlerine tutulur.

Böylesi kamusal patlamalar, nöbetler ve translar kadim Leviathanların hepsinde ortakmış gibi görünür ve bizlerin içinde yaşayacağı kontrollü iletişim kafeslerine kıyasla buraların neredeyse özgür yerlermiş gibi görünmesine neden olur.

Kenan evlerine ve arazilerine el koymaya alışmış olan hatiplerden bazıları, Yehova'nın, seçilmiş halkından Fenikeli komşularının "eşyalarını" ya da Filistinli komşularının demir silahlarını ve askerî becerisini de almalarını isteyip istemeyeceğini merak ederler. Dolduruşçu bir kâhin; doğudaki insanlar, yani Asurlular, ikinci Asur-rabi'nin kişiliğinde gerçeğine sahipken kendilerinin Kralların Kralına sadece kavramsal düzeyde sahip olduklarını keşfeder.

Saul adında bir adam Asurlulara meydan okumayı kabul eder ve zorla topladığı birlikleri arkasına alıp Asurlularla boy ölçüşür. Saul, ordusunun gücünü demir Filistinlilere karşı test ederken öldürülür ve demir devlerin usûllerine daha aşina olan bir adam, İsrail Leviathanı'nı Filistin solucanıyla yarışabilecek biçimde yeniden düzenler. Kral Davut, Levi oğullarından geriye kalanları demirden paralı askerler tarafından desteklenen sürekli bir ordunun etkili ölüm makinelerine çevirir.

Bu güçle, hükümdar sonunda Musa ve Deborah'nın hayallerinin geri kalan kısmını da gerçekleştirmeye; Moab, Ammon, Edom ve Aram'ı da fethetmeye muktedir olur. Bunun üzerine, Tyrus'taki Baal müridi Fenikelilerle eski müttefikleri Filistinlilere karşı ittifak kurar ve rahatça kazandığı zaferle demir adamların devler olmadığını açığa çıkarır.

Başka bir hatip tarafından kışkırtılan galip hükümdar kendi tanrısı için bir Tapınak inşa ederek Baal müritleriyle boy ölçüşür. Bu tanrının Leviathan öncesi bir dönemden kalma bir ölü kalıntısı olmadığı, bizzat Kralların Kralı, Leviathanın ta kendisinin soyutlaması olduğu gerçeğini kimse kafaya takmaz. Bu Tapınak'ın tanrısına da tıpkı Zigguratların tanrılarına davranıldığı gibi davranılır.

Kral Davut'un oğlu tacı devralır ve tanrı adına daha da fazla insana boyun eğdirir ve güçlü, itaatkâr adamlar da

tıpkı Babillilerin Marduk adına, Asurluların Asur adına ve Fenikelilerin Baal adına yaptığı gibi tanrıları adına evlerini eşyalarla doldururlar. Tanrının kökeni ve karakteri dışında değişen bir şey yoktur; birleşik Leviathan, İsrail ve Kudüs denen iki küçümen Leviathana bölündüğünde bile. Hikâyeler Sümer-Akad'tandır, Yasa Babil'den, atasözleri Mısır'dan, ilahiler Fenike'den.

Hatip Elişa, böylesi sıra dışı bir tanrıya tapan insanlar adına bu özgünlük yoksunluğuna öfkelenince, bir anlığına farklı bir şeyler parıldar ama bu hatip de yeni bir başlangıç yapmakta ya da ikinci bir Göç başlatmakta başarısız olur.

Stanley Diamond, Eski Ahit'in Eyüp bölümünün, insanî olarak daha anlamlı bir yöne doğru gitmekteki bu isteksizliğe dair bir mazeret olduğuna işaret eder. Arkaik zihniyetli Eyüp sefalet denizindeki kişisel serveti eski toplumsallıkla uzlaştıramaz, ta ki servetin esrarengiz tanrıya körü körüne itaatin bir ödülü olduğuna kendini ikna edene dek.

Çok sonra Max Weber tarafından tarif edilen Püritenlerin kendini beğenmişliği şimdiden kamusal alanda boy göstermektedir. Eşitlikçi çoban Amos bundan yakınana dek bu gönül rahatlığı alenen suçlanmayacaktır, ama o zaman da Amos'un kendisinin de duvardaki yazıdan anlayacağı gibi, çoktan geç kalınmış olacaktır. Üçüncü Tiglatpileser, can çekişen bir Asur Leviathanını etkili bir savaş makinesi şeklinde yeniden düzenleyecek ve tüm Mezopotamya ve Levant'ı yutmaya başlayacaktır. Bu militaristin ardından gelen ikinci Sargon, ilk İsrail devletini yutacak ve burada yaşayanları sınır dışı edecektir; Sanherib de benzer bir lâneti Kudüs devleti üstüne savuracaktır. Musa'nın takipçilerinin yeni bir şeye doğru ilerlemesi önce Asur'da ardından da Babil'deki uzun tutsaklık dönemlerinde olacaktır. Onları daha önce bir esaretten kurtaran Mesih'in anısı onlara ümit vermekle kalmayacak hiçbir çağda tutsaklar arasında görülmeyen bir dayanışmaya da kaynaklık edecektir.

Musa'nın vârislerinin karşı karşıya olduğu bu özgünlük yoksunluğu, daha sonra Lenin'in takipçilerinin kullanacağı karşı-devrimci düşman orduları tarafından kuşatılmışlık özrüne de bağlanamaz. Kenan'daki İsrailoğulları on ya da yirmi nesil boyunca (sayılar genel kabul gören kronolojiye güvenip güvenmemenize göre değişebilir; bunun güvenilirliği sorgulanacaktır) ne devlerin ne de cücelerin orduları tarafından rahatsız edildiler.

Hitit devi Levant'ta kimseyi rahatsız edemez, çünkü resmin tamamen dışında kalmıştır. Kadeş'te Mısır'ın gücüyle karşılaşan bu hantal Leviathan öylesine dağılacaktır ki daha sonra gömülü istihkamları üzerine zeytin ağaçları diken Yunanlılar, adını bile hatırlamayacaktır. Kitab-ı Mukkades'i yazan İsrailoğulları Hititlerin ismini hatırlayacaktır ama bu Uygarlığın gelişiminin görkemi günümüz arkeologları onu toz toprak arasından kazıp çıkarana dek hatırlanmayacaktır. Mohenjo Daro'nun yazgısının tersine bu vârisin çöküşünü açıklamak için kitlesel istilalar, kuraklık ya da tektonik bir değişim aramaya gerek kalmayacaktır. Devasa düşmanlarının ölümüne tanıklık eden Mısır yazıcıları Hattileri* kimsenin savunmadığını yazacaktır. Anadolu Leviathanı'nın ordularında askere alınmaya direnen Miken, Frig ve İyon grupların Hattilerin son kalesinde de fırtınalar estirmesi, Atilla Han'ın daha sonra Roma'yı yağmalamasıyla aynı nedene dayanır. Canavarın içi boşaltılmıştır.

Her şeye rağmen ölümsüzler de ölür, hem yalnızca daha büyük Leviathanlar tarafından yutulduklarında değil. Ölümsüzler aynı zamanda içindeki insanlar kendilerini terk ede-

---

* Hattiler: Hatti, Anadolu Yarımadası için kullanılan en eski addır. Asur tabletlerinde geçen ad buraya gelen Hint-Avrupa kavmi Hititler tarafından da benimsenmiştir. Hitit Uygarlığının, Hattiler tarafından kurulmadığı, bölgede bulunan Hattilerin de Hitit uygarlığı içinde asimile olduğu kabul edilir. Yazar burada yaygın bir kullanım hatası yapıp Hititlerle Hattileri aynı anlamda kullanmıştır. Kadeş'te Mısırlılarla çarpıştıktan sonra dağılmaya başlayan uygarlık Hititlerdir.

rek ve cesedi çürümeye terk ettiğinde de ölürler. Yapay solucanların kendilerinden menkul bir yaşamları yoktur.

Dansçılar, Yeryüzü tanrıçası Kibele etrafında halkalar oluşturarak yeniden kazanılan özgürlüklerini kutlamaktadır. On-onbeş nesil sonra, Atinalı ziyaretçiler onları ecelerin yönettiği insanlar olarak tanımladığında da –ki daha sonra Atinalılar bu insanlara ne "arkhon"ların ne de kralların hükmedebildiğini anlayacaktır– hâlâ dans ediyor olacaklardır.

Anadolu'da Hitit solucanından geriye bir şey kalmadığını söylemek abartılı olur. Homeros'un, kahramanlıklarına övgüler yağdıracağı eskiden askere alınmış olan demir zırhlı Miken ve İyonyalı erkek maceracı ve katiller, son Leviathan tarafından Kibele'nin Anadolu Toprakları'nda açılmış olup kapanmayan yaralardır. Parçalar işlemeye devam eder. Ama bu parçalar Fenike ahtapotu onları mor balçığıyla doldurana kadar barışçıl köylerin dış kesimlerindeki musibetler olmaktan öteye gidemezler.

–Her ne kadar, komşusu olan Hitit gibi tamamen dağılmamış olsa da– Mısır Leviathanı da benzer nedenlerden dolayı Levant'la uğraşmayı bırakır. Duraklar. Potansiyel komplocuları terfi ettirmekle uğraşmaktan, grevdeki emek takımının liderlerini satın almakla uğraşmaktan, Libyalı serüvencilere katılan eski eyaletleriyle anlaşmakla uğraşmaktan dolayı Mısırlılar kendilerinden öncekilerin yapamadığı şeyleri yapmaya cüret edecek halde değildir. Bu muhafazakâr durum Firavun'a, rahiplere ve halka tapınaktaki ve türbelerdeki ölü tanrılara gereken hürmeti göstermeleri için bol bol fırsat verir. Solucanı kuranların temel amacı da bu değil miydi zaten? Tanrılar ilk Mısır'a gelir; modernizm ve laiklik ancak uzun süredir ölü olan bir geçmişin kırıntılarını süpürebilir.

Asur devi de Levant'ı kendi haline terk eder; en azından Levant'ın İsrailli ve Fenikeli sakinlerini yutup dışarıya boşaltmadan önceki on-yirmi nesil boyunca. Ama bu deve daha sonra döneceğim.

Önce cücelere bakalım; Tyruslu Fenikeliler, Sidon ve diğer bağımsız yerleşimler; Kenan'daki İsrailoğullarının kapı

komşuları. Bu denizle gelen tüccarlar gemilerinin ulaştığı her sahilde Kırmızı Adamlar ya da Mor Adamlar olarak anılır, çünkü Fenikeliler mor boya tekelini dünya çapında ellerinde tutar ve bunu çok iyi korurlar. Onların mor kıyafetleri ve giyim eşyaları daha sonraki çağlarda altın ve uranyumun olacağı kadar kıymetli şeylerdir.

Levioğulları Fenikeli komşuları ile çok yakın ilişkiler kurarlar, işi Tyruslu kadınlarla evlenmeye kadar vardırırlar hatta zaman zaman Baal önünde secde bile ederler. Ben Levant'taki İsrailoğullarının özgünlük yoksunluğunu tam da bu yakın ilişkinin açıklayabileceğini düşünüyorum. Yıllık mahsullerinin hatırı sayılır bir kısmını varlıklı komşularının mor giysilerine ve çoğu uzak diyarlardan gelen diğer eşyalara veren ekici ve biçicilerin üzerine emeğin ağır lâneti düşer.

Daha sonraki çağların önyargılı insanları tüm Yahudileri tüccar olarak resmedecektir, ama Kral Davut'un zamanından Kral Ezehyas'ın zamanına dek ticarî hesap kitap onlara Baal'den daha yabancıdır. Günümüzün bakış açısıyla, iki küçük İsrail devletini açgözlü Fenikelilerin ekonomik sömürgeleri olarak değerlendirebiliriz ve daha sonraki ekonomik sömürgelerdeki zekler gibi onların da özgün olmak için ne vakti ne de enerjisi vardır.

Tireli adamların, ağır bir çalışma içinde olan komşularına bu kadar cömertçe verdikleri giyim eşyaları ve diğer ziynetlerin Fenikeliler için maliyeti çok azdır ve bunun karşılığında ticaret şehirleri ihtiyaç duydukları sığır ve tahılın çoğunu kendi iç bölgelerinden temin edebilmektedir. Anadolu ve Siracusa'ya bu ihtiyaçlar için gemiler göndermelerine gerek yoktur ve gemilerini sığır ve tahıldan daha hafif ve değerli şeylerle doldurabilirler.

Temel sırları kendilerine çok aza malolan şeyler verip diğerlerine çok pahalıya malolan şeyler almak olan Fenikeli tüccarlar, bir yerde bol olan şeyi, o şeyin çok nadir bulunduğu

başka yerlere taşırlar. Ve aslında bir yerdeki bol kaynakları tüketip başkalarına yönelene dek oradan taşımaya devam ederler.

İsrail'deki Kral Süleyman ve Tyrus'taki kayınbabası Kral Hiram zamanına dek Levant ağaçlar ve fillerle dolup taşardı. Bu hısımların saltanatından sonra ağaçların hepsi gemi omurgaları ve tapınak duvarlarındaki yerlerini aldı ve Levant'ta filler karibu* kadar egzotik hale geldi.

Büyük Fenike gemileri artık Levant'ın moruna ve Libya'nın maden cevherlerine aç olan Hintli fil katillerinden fildişi toplamak için Kızıldeniz ve Arap denizlerini geçmektedir. Canlı varlıkların gemilerde taşınabilecek şeylere indirgenmesi açısından ve katledilen fauna ve floranın büyüyüp gelişebileceği yerlerden büyüyemeyeceği yerlere nakli açısından Fenikelilerin yapay ahtapotu Biyosfer için daha önceki Leviathanların hepsinin toplamından daha büyük bir ırz düşmanıdır. Yabana karşı olan Batı Ruhu, Fenikelilere mor boyalardan çok daha fazlasını borçludur.

Hititlerin çöküşüyle başlayan ve Asurluların fethiyle sona eren yirmi ya da on nesil Levant metropollerinin görkemli devridir, onun ekonomik sömürgesinin değil. Minik Tyrus ve Sidon'daki ahtapotsu Yapay Adamlar hâlâ, Çin'in batısında işlemekte olan yegâne Leviathanlardır ve Asur denen savaş makinesinin görece sessizliğinin kısmen de olsa egzotik ürünlere büyük bir açgözlülükle saldırmasıyla yani Asur servetini bile tehdit eden satın almayla ilişkili olduğunu iddia etmeye kadar vardıracağım işi.

Ne var ki Atinalıların, Venediklilerin ve girişimci Amerikalıların Fenikeli öncüleri tüm kadim Leviathanlar arasında en az kayıtlı olanıdır. Onlar hakkında öğrendiklerimizin çoğunu diğerlerinin onlar hakkında söyledikleri oluşturur. Tüccarlar sırlarını kendileriyle birlikte mezara götürürler.

Tek bildiğimiz gemilerden ve ticaret sömürgelerinden olu-

---

* Kuzey Amerika ren geyiği.

şan ahtapotsu imparatorluklarının dünya kıyılarının hepsine değilse de çoğuna ulaştığıdır. Afrika'da ve İspanya'nın Atlantik kıyısında sömürgeler kurduklarını biliyoruz. Barry Fell, Fenike gemilerinin hoyrat okyanusları, Seville denizcilerinden çağlar önce aştıklarını iddia edecektir; başkaları ise onların "Pasif" deryaları dahi aşmaya cüret edip Polonezya adalarındaki sakallı adam heykellerine esin kaynaklığı ettiklerini iddia edecektir.

Kral Hiram'ın saltanatı sırasında ya da çok kısa süre sonra, İtalya yarımadasında Etrüsklerin birdenbire Hiram'ın alfabesini kullanarak kendi dillerinde yazmayı öğrendiğini, hem Attika'da hem de Anadolu'da dolaşan serüvencilerin de aynı alfabeyle yazmayı öğrendiğini bileceğiz. Bu ticaret sömürgelerinin çoğunun, ister Gades (Cádiz) ister Atlantik sahilindeki Tarsis olsun, ister meşhur Kartaca, Sardinya ya da Sicilya olsun isterse Adriyatik ve Ege denizindeki daha sonradan Yunan isimleri alacak olan sayısız sömürgeler olsun büyük gemiler geldiğinde tedarikli olmak için titiz kurucuları sayesinde hızla kendi iç bölgelerini yağmalayıp tüketen ahtapotsu canavarlar haline geldiklerini bileceğiz.

Ketum Fenikelilerin ilerlemeci faaliyetleri sayesinde Batı Avrasya birbirine bağlanan dokunaçların oluşturulduğu sıkı bir ağ, özgür bir insanın ne zıplayabileceği ne ayakta durabileceği ne de oturabileceği bir yer olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Fenike ahtapotu, İsrailoğulları ve başlangıçta Leviathanlaşmaya karşı direnmeye karar verdikleri için Akdeniz'e sürülen diğer halklarla beslenir.

İlk Leviathanların, Bozkır insanlarını kaçmaya ya da kendilerini savunmaya ittiğini ve her iki alternatifin de Çin'den bile fark edilebilecek dalgalanmalar yarattığını gördük.

Mitanniler, Kasitler ve Hititler, Leviathanın ilerlemesine göğüs germek için kendilerini güçlendirirken kendi yaptıkları bir Leviathanın ağına düşmüş bulan pek çok benzerle-

rinden birkaçıydı. Demir Hititler bir kez zırhlanıp kök saldıktan sonra, asker devşirme avları ve haraç akınlarıyla yeni dalgaları harekete geçirdiler.

Mikenler, İyonlar ve Dorların Hitit tahrikleri sonucunda Anadolu ve Yunan topraklarına ve takım adalarına üşüşmüş olmaları mümkündür. Dilsel olarak bu insanlar Hititlerin, Kasitlerin ve Mitannilerin, Hindistan'da ortaya çıkan Aryanların ve hatta sonunda tüm Anadolu ve Levant'ta yerini alan Acemlerin kuzenleridir.

İran dillerini (ya da Hint-Avrupa dilerini) konuşan insanlarla Türk dillerini konuşan insanlar anlaşılan bozkırlarda birlikte hareket etmektedir. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına da birlikte dayanacaklardır; en azından birbirlerine yabancı sayılmazlar. Bu insanlardan bazıları yalnızca zorlandıklarında bulundukları yerden ayrılan tohum ekicilerdir; diğerleri ise çobanıl göçebeler. Bir kısmı Mezopotamya'dan Çin'e kolayca yolculuk yapabilen at yetiştiricileridir, bir kısmı da demirden silahlarını dövmektedir.

Miken'in Yunanlıları Hitit Leviathanı'nın en parlak devrinde çoktan Anadolu ve Yunan topraklarındaydılar. Kıbrıs'ta, Mısır'da, Levant'ta ve hatta Sicilya ve İrlanda'da bile Hititlerin orta dönemine tarihlendirilen Miken küpleri bulunur; büyük bir Miken ticaret filosuna dair kanıtlar bulunmadığına göre Miken zeytin yağları tüm bu yerlere Fenike gemileriyle taşınmış olmalı. Nadiren de olsa bir yazıcıları olurdu ama ne bir kralları ne de düzenli bir orduları vardı. Eski toplulukları parçalanıp dağılmıştı ama Theseus'un bütün çabalarına rağmen kendilerini henüz kendi Leviathanlarının içine kapatmamışlardı. Ya asker devşirme avlarında Hititlere katıldılar ya da kendi adlarına haraç topladılar; neredeyse aynı dile sahip olan yeni gelenler onlara hısımdan çok düşman gibi davrandı. Mikenler şehirlerini güçlendirdiler ve yeni gelenleri uzak tuttular, muhtemelen Hitit yardımıyla. Hititlerin çöküşünden nerdeyse hemen sonra, Miken kaleleri İyonlar ve Yunan Dorları karşısında birbiri ardına düşmeye başladı.

Yeni gelenlerin, gelmeden önce uğradıkları hakaretleri bulmak için yapılan araştırmalar sonuç vermeyecektir; çünkü daha sonraki Yunanlılar Leviathan öncesi geçmişlerini unutmayı seçecektir. Yine de başka yerlere bakarak bu hakaretlerin doğası hakkında bir fikir edinmeye çalışabiliriz.

Mikenlerin yok oluşuyla aynı zamana denk düşen bir Asur tabletinde, birinci Tiglatpileser'in yazıcısı, Van Gölü'nün kuzeyine yapılan tek bir seferde, tiran ve ordusunun binlerce Muşki'yi esir alışıyla böbürlenir; ki Muşki sözcüğü Asurluların Frigleri, Hurileri, Yunanlıları ve Hint-İran dillerini konuşan diğer toplulukları belirtmek için kullandığı bir sözcüktür.

Yunanlılar, Fenike ticaret imparatorluğu gücünün zirvesindeyken, Mikenli haleflerini silip süpürür. Kendilerinden önceki Gutiler gibi, bir zamanlar rahip, şimdiyse bir savaş şefi olan Basileus* tarafından yönetilen savaşçı kabile birlikleri oluştururlar. Yine Gutiler gibi, oluşturdukları birlikler o kadar uzun sürer ki özgün topluluklarıyla olan tüm bağlarını yitirirler. Eski tanrılarından esas olarak Zeus'u, savaş şefine rehberlik eden mızraklı yıldırımcıyı muhafaza ederler. Minotoros'u, Labirentos'u, Helen'i, Artemis'i ve Demeter'i Anadolu ve Kıbrıs'tan alırlar. Fenike gemileri onlara Kadmos'u, Europa'yı ve bir Leviathan tasarımını getirir.

Aralarında meşhur Agamemnon'unkinin de bulunduğu en erken federasyonlar, Yunanlıların sonradan Uygarlık adını vereceği şeyin tüm izlerini silip süpürme konusunda en az kendilerinden sonra gelen Moğollar kadar kararlı görünmektedir. Kaleleri yerle bir ederler ve yeniden inşa etmezler, sarayları dümdüz ederler ve onları kopyalamazlar, yazıları yok ederler ve alfabelerini öğrenmezler. Hitit yazıcılarının tabletlerine yeni kalelerin duvarlarındaki taşlarla aynı muameleyi yaparlar. Tek tanrıları mızraklarıdır ve mücadele için yaşarlar.

Ama büyük gemilerin gelip mor kıyafetleri ve fildişlerini

---

* Doğu Roma imparatorluğu'nda bir yönetici unvanı.

boşaltmalarının ardından kahramanlar kendilerini bir dahaki sefere yabancıların gönlünü hediyelerle hoş tutmaya adarlar. Komşuları, özellikle onların aralarındaki kadınlar zeytinin yağını ve üzümün suyunu sıkmaktadır. Yunanlılar onları taciz etmek yerine korumayı önerirler ve Fenikelilerden aldıkları hediyelerden bazılarını onlara sunarlar. Kadınların içkiyle çılgına döndüğü ve koruyucularına karşı biraraya geldikleri türbelere ve dans alanlarına bekçiler koyarlar. Ve Yunanlılar küplerle stokçuluk yaparlar.

Agamemnon'un büyük torunu Ege sahillerine şarap ve zeytin yağı tüccarı olarak döner. Yerleşim bölgeleri birbiri ardına Fenike ahtapotunun birer dokunacı olmaktadır.

Ahtapotun başı Asur solucanı tarafından yutulduğundaysa her dokunaç kendi başına kalır.

Bu hikâye genellikle Yunanlıların karanlığın içinden Uygarlığın aydınlığına belli belirsiz çıkışları olarak anlatılır. Ama en azından henüz zırh kuşanmamış olan bir Yunan bu ardışıklığı Aydınlığa çıkıştan oldukça farklı bir şey olarak algılamaktadır.

Şair Hesiodos daha iyi zamanları anımsar. Asurluların Fenike'yi işgal ettiği zamanlarda yaşamış ve bu yüzden kendilerine ait ticarî bir imparatorluğu başlatmaya hazırlanan Yunanlıların çağdaşıdır.

Hesiodos ölümlü insanların beş nesli ya da çağından bahseder. En erkeni, bozkırda ya da dağlarda bir yerlerde yaşayan çobanıl göçebeler,

> **altın bir ırktılar... Ve yüreklerinde keder taşımayan tanrılar gibi, çalışmaktan yorulmayı ve derdi bilmeden yaşadılar... Topraklarında güzellikler içinde, sürülerle, zengin ve tanrılar tarafından kutsanmış olarak huzur ve barış içinde oturdular.**

Bu ilk olanlar tümden yok olup gitmedi; onlar

> **yeryüzünün her tarafında, sisle örtünmüş dolanıyorlar ve yargılamaları ve zulmü seyrediyorlar.**

Hâlâ bozkırlarda yaşayan, çobanıl göçebe topluluklar Leviathanlardan birinin temsilcileri tarafından dağıtıldı ve orada ortaya çıktı,

gümüşten olma ve asaletten çok uzak ikinci bir nesil. Altın ırka ne bedensel ne de ruhsal olarak yaklaşabilirlerdi... Kronos'un oğlu kızgındı ve onları uzaklaştırdı; çünkü onlar Olimpos'ta yaşayan kutlu tanrılara onur veremezdi.

Yönünü şaşırmış ikinci neslin üstü toprakla örtüldüğünde, yağmacılara karşı birleşenler ortaya çıktı;

Ölümlü adamlardan olma üçüncü bir nesil, küstah bir nesil, dişbudak ağaçlarından filizlendi; ve hiçbir şekilde gümüş neslin dengi değillerdi, ama korkunç ve güçlüydüler. Ares'in içler acısı işlerinden, şiddet kullanılmasından hoşlanıyorlardı; ekmek yemezlerdi, ama mangal gibi yürekleri olan adamlardı. Güçleri muazzamdı ve güçlü kollarının üstündeki omuzlarından yükselen amansız zırhları vardı. Zırhları bronzdandı, evleri bronzdandı, kullandıkları aletler de bronzdandı... Kendi elleriyle yok edildi hepsi ve soğuk Hades'in ayaz evine terk edildi; geride bir isim bile bırakmadılar...

Ve sonra Homeros tarafından övgüler düzülen savaş şefleri geldi;

Yarı-tanrı denen kahraman adamlar; bizden önceki ırk... Acımasız savaş ve dehşetli çarpışma yok etti onların bir kısmını, bir kısmı Oidipus'un güruhları için yedi kapılı Tebai'nin Kadmos ülkesinde dövüşürken, ve bir kısmı büyük körfez boyunca Truva'ya taşınırken gemilerle...

Son olarak beşinci nesil gelir, Hesiodos'un kendi nesli, şarap ve zeytin tüccarlarının kurbanları ve suç ortakları, Fenikeli rehberleri aracılığıyla sonunda Uygarlık sanatına katılan Yunanlılar. Hesiodos şöyle yazıyor:

Beşinci neslin adamları arasında olacağıma, daha önce ölmüş ya da daha sonra doğmuş olmayı yeğlerdim. Çünkü bugünkü hakikaten demirden bir ırk; gündüzleri çalışmaktan geceleri ise helak olmuşluktan dinlenemiyorlar... Hakikatleri güç olacak; ve her bir adam öbürünün şehrini yağmalayacak. Yeminini bozmayan adamın ya da adalet ya da iyiliğin kimseye faydası olmayacak; aksine kötülük yapana ve onun zorbalıklarına övgüler düzülecek... Kem sözlü, kötülükten haz alan kıskançlık, çatık kaşlı bir yüzle perişan adamların yakasını bırakmayacak. Ve Aidos ve Nemesis, beyaz cüppelere sarılı hoş siluetleriyle geniş patikalı yeryüzünden gidecekler; ve vazgeçecekler insanoğlunu ölümsüz tanrıların arasına katılmaya çağırmaktan.

Hesiodos'un geçmişte olanları hatırlaması ona Musa'da olmayan bir güç vermektedir: Ağına düştüğü halde Leviathanın maskesini çıkarabilme gücü. Biz bu güce "eleştirel bakış" diyeceğiz, ne yavan bir isim. Bu güce daha sonra iki yanı keskin bir hançer biçimi verilecek, ama Hesiodos'un bunu atfettiği Yunanlılar tarafından değil.

Hesiodos'un yoldaşı Yunanlılar kendilerine böyle teklifsizce verilen hediyeye sırtlarını döneceklerdir; çünkü tam da Hesiodos onlara Altın Çağ'larını hatırlattığı sırada, Asur Leviathanı, Yunanlıların Fenikeli akıl hocaları ve rehberlerini yutmaktadır ve Hesiodos'un yoldaşları kendilerini, kendi ahtapotlarının kucağına atma hazırlığındadır.

-6-

Fenike ahtapotu ve ardından gelen Yunan, Venedik ve diğer dölleri Asur solucanından tamamen farklı bir şey olarak ortaya çıkacak. Ahtapotu insan özgürlüğünün bir biçimi olarak görenler bile olacak. Bunun bir göz yanılması olduğunu gösterme niyetindeyim.

İki Leviathanın birbirlerinden farklı oldukları gün gibi ortada. Yapay solucanın pençeleri ve dişleri yani orduları genellikle bedenine bitişik, ne var ki yapay ahtapotun dokunaçları kendilerini vücuttan ayırıyorlar ve özgürce hareket ettikleri söylenebilir; özellikle dokunaçlar gemilerse. Ahtapot denizde hareket etmeye yatkınken solucan büyük oranda karada hareket ediyor.

İki farklı tipin söz konusu olduğuna hiç şüphe yok. Fakat dikkat edilmesi gereken şey şu ki; bunlar insan topluluğu tipleri değil Leviathan tipleridir. Her ikisi de Hobbes'un "yapay insanlar" diyeceği şeydir. Her biri birer otomattır, birer makine; ve tüm diğer makineler gibi zaman zaman diğerlerinin yaptığını yapmaya uyarlanabilir ya da dönüştürülebilirler.

Aradaki temel fark ne dokunaçların hareketinde yatar, ne de içinde hareket ettikleri ortamda ya da başın büyüklüğünde; daha çok iki otomatın evvelce anılmış olan artı değeri kullanma biçimlerinde yatar. Her ikisi de zeklerin emeğinin artı değeriyle yaşamaktadır. Ama solucan artı değerin büyük kısmını başını ve gövdesini yani memurlarını ve ordularını beslemekte kullanırken ahtapot artı değerin büyük kısmını kaynaklar ve uzandığı yerler arasında sürekli hareket halinde tutar.

Artı değerin bu farklı kullanımları her birine diğeri üzerinde belirli bir üstünlük sağlar. Biri daha fazla zenginliğe diğeri daha fazla güce sahip olma eğilimindedir. Verimli ve esnek bir ahtapot –ki Fenike şehirleri her ikisine de sahip görünmektedir– Tabiat Ana'nın hatırı sayılır bir kısmını dokunaçlarıyla emebilir. Fenikeliler gemilerinin ambarlarında büyük oranda yağmalanmış ve doğasından ayrılmış Biyosfer taşıyabilirdi ve anlaşılan böyle de yaptılar. Ama tüm bu zenginlikle beraber üçüncü Tiglatpileser tarafından düzenlenen tek bir seferin ortaya koyduğu gibi Fenike ahtapotu güç bakımından hâlâ Asur solucanına göre dezavantajlıdır.

Asur'un fethedilme kolaylığı karşısında şaşırıp kalacağız. Güçlünün zenginliği ele geçirdiği gibi, zenginin de gücü kolayca satın alabileceğini düşüneceğiz. Aklımıza İngiliz İmparatorluğu gelecek, bir solucanın gücüne sahip bir ahtapot; ya da Amerikan İmparatorluğu, bir ahtapotun dokunaçlarına sahip bir solucan.

Fenikeliler gerçekten de orduları satın alır. Aslında Levi'nin torunlarından birkaçı bu orduların içindeki paralı askerler olarak sivrilir. Ama ordular gemilerin ambarlarındaki artı değeri tüketirler ve ticaret odalarının başındakiler Fenike'nin tüm zenginliğinin, ambarlardaki şeyleri nadir oldukları yere götürüp, oradan da ambarları başka bir yerde nadir olan bir şeyle doldurmaktan geldiğini bilir. Tüccarlar aynı zamanda büyük orduların öğünlerde doymak bilmediğini ve gemi ambarlarındaki her şeyi yutmakla tehdit ettiklerini de bilir. Ve nitekim tüccarlar yanılmazlar.

Üçüncü Tiglatpileser'in savaş makineleri Fenike kapılarına dayandığında, Asurluların miras aldığı, yüzen bir dokunaçlar imparatorluğu değildir. Asurlu asker zihniyetlilerin Fenikeli tüccarları sınır dışı etmeye ihtiyaçları yoktur ve yüzen imparatorluğun sona ermesini bile istemiyor olabilirler. Ama aç orduları gemilerin ambarlarını yağmaladığı an Fenike ahtapotu çöker. Ondan geriye kalan tek şey Asurluların ulaşamayacağı dokunaç parçaları, Akdeniz ve Atlantik'in her iki yakasındaki ileri karakollardır. Tüm bu ileri karakolların ebeveyni ise limanlardaki boş gemiler gibi çürümektedir. Ambarları şimdi bir zamanların gür Levant ormanlarından geriye ne kaldıysa onu taşıyan gemiler sonunda batacaktır. Gemilerin ambarlarındaki ağaçların mirasçısı olmayacaktır; çünkü üzerinde büyüdükleri toprak, örtüsünü yitirdiği günden beri denize akıp gitmektedir. Canlı organizmalar bakımından hâlâ zengin olan bu toprak Akdeniz'in dibindeki batık gemilere katılacak ve burada her ikisi de açıkdeniz petrolüne dönüşeceklerdir.

Fenike'nin denizde hareket eden ahtapotu başlangıçta bir dokunaçtan ya da Sümer ve Mısır'ın toprakta hareket eden solucanlarının doğal sonucundan başka bir şey değildi ve ahtapotun nasıl olup da bu kadar uzun süre gevşek kalmayı başarabildiği, özellikle de Asur canavarının karşısında askerî bakımdan kaçınılmaz olarak daha aşağı olduğunu göz önüne alırsak, merak konusudur.

Şunu aklımızdan çıkarmamalıyız ki, karada hareket eden solucanın uyumlu ve iyi çalışan bir varlık olduğu yalnızca Hobbes'un hüsnükuruntusudur. Pratikte, sürekli dağılma yapay solucanların normal durumudur. Zembereklere ve çarklara indirgenen insanlar bu indirgemeye direnmekten asla vazgeçmezler. Canavarın iç ve dış direnişçilere karşı seferleri, yani dağılmayı durdurmaya yönelik girişimleri aslında Er-Tarih'in malzemesidir.

Fenikelilerin yirmi ya da on kuşak süren en parlak dönemlerinde dağılma Asur Leviathanı'nın da normal haliydi.

Hitit Leviathanı çöktüğünde Asurlu Tukulti-Ninurta, ordusunu yenik imparatorluğun güç durumdaki askerlerinden binlercesini yakalayıp tutsak etmeye götürmüştür; belki de diğerinin kaybettiğine denk bir güç kazanma düşüncesiyle. Ama Asur bu ele geçirmeyle güç kazanmadı; böbürlenme tabletlerinin birdenbire azalması, genişlemiş ordusunu beslemeye çabalarken Asur'un kendi kendini idame ettirme yeteneğini kaybettiğini düşündürüyor. Elam'ın yam sıra Babil de canavarın doğusundan ayrılmıştır ve birinci Tiglatpileser bu kaybı telâfi ettiğinde birleşik Muşki kabileleri Asur'un batısında fırtınalar koparmaya kalkışmıştır. Bu öfkeli Muşkiler arasında Medlerin ve Acemlerin büyük büyükbabalarının da olduğu söylenir.

Asurluların askerî araçlarla zirvede tutunma girişimi anlaşılan başarısız olmuştu; tabletler kıtlıklardan ve ayrılmalardan bahseder. *Hurice* konuşan Muşkiler kendilerine Ermenistan dağlarında Urartu adında bir kale kurdular ve dahası ister Arami ister Keldani olsun, Asur'daki Samice konuşan zekler de emek takımından ve ordulardan ayrılmaya başladı. İkinci Asurnazirpal, isyancıların sığınaklarına yakın olmak için Asur Leviathanı'nın başını Ninova'dan Kalah'a taşıdı ama onun ardından gelen üçüncü Salmanasar daha da büyük bir direnişle karşılaştı ve bu Uygarlaştırıcı, Pax Asur'u* yeniden kurma uğruna Asur'un yam sıra Ninova'yı da yerle bir etti.

O zaman bile Asur'un başı beladan kurtulmuş değildi. Urartulu Huriler Asur'u içerden çökerten zeklerle ittifak kurarak saldırdılar, böylece üçüncü Asur-dan, Asurluların gözünde en büyük kepazeliği yaşadı: Her cephede askerî yenilgi. Ve sonra onun ardılı beşinci Asurnirari kendi başkenti Kalah'ın ayaklanması sonucu daha da büyük bir kepazelik

---

* Asur'un uzun süre bölgede tek baskın güç olduğu döneme işaret eder.

yaşadı. Tüm bu nedenlerden ötürü, Tukulti-Ninurta'nın yüzüstü bırakılmış Hititleri ele geçirmesinden on ya da yirmi nesil sonra Asur Leviathanı tüm rakiplerini yutma kariyerine henüz başlamamıştır bile.

Çağdaşlarının Yenileyen Pulu dediği Asur'un üçüncü Tiglatpileser'i, Barbarlıktan Uygarlığa giden geniş patikadaki büyük yenilikçilerden bir başkasıydı. İnsanlık dışı zulüm daha önce Uygarın yapmadığı bir şey değildi. Bu ilerlemeci hükümdarın yeniliği ise büyük insan topluluklarını yerlerinden, yurtlarından edip yiyecek için bile fatihlerinin cömertliğine muhtaç oldukları yaban ellere sürmesiydi.

Tyrus'taki ikinci Hiram, Asur tabletlerinde talepkâr bir vasal* olarak gösteriliyor; anlaşılan bu Hiram, Asur tiranından bir ceza ertelemesi satın almaya çalışmıştır. Böylesi bir ertelemenin Tyrus'a ve diğer Fenike şehirlerine neye mal olduğunu görmüştük.

Şam, Edom ve Samiriye'deki başkentiyle küçük İsrail Devleti, Yenileyen Pulu'ya direnmeye çalıştılar ama Yahuda'daki Kral Ahaz ve taburları Asur'un direnişçileri bastırmasına yardım eden yardakçılar olarak sürgüncüye hizmet ettiler. Musa'nın vârislerinden çoğu, peygamberlerin yam sıra halk da bu işbirliğine isyan etti ve Ahaz'ın yerine Asurlulara karşı krallığını duvarlar içine hapseden Kral Ezehyas geçti. Ama daha şimdiden Levant'taki diğer tüm bağımsız Leviathanlar Pulu'nun ardılı beşinci Salmanasar tarafından paçavraya veya vasala çevrilmişti bile ve sıradaki Asurlu, ikinci Sargon, Samiriye'nin kapılarını yerle bir etmiş ve denildiğine göre yirmi yedi bin kişilik koca bir nüfusu sürgün etmişti. Yahuda Krallığı şimdi Levant'taki son bağımsız Leviathandı.

İkinci Sargon'un hükümdarlığı bir başka Uygarlık atılımıdır. Bu tiran, ölüm teknolojisinde, insanlık dışı zulümde ve katıksız öldürme gücünde Akadlı adaşının çok ötesine geçer. O da adaşı gibi dünyayı fethetmek için yola koyulur.

---

* Bir senyöre, beye sadakat ve görev borcuyla bağlı kimse.

Hûrsabad'da çağdaşlarımız tarafından kazılıp çıkarılacak bir saray inşa eder: Kişisel olmayan, korkutucu hiyerarşik yontusu ve mimarisi, benzersiz bir zulüm ve terörün ifadesidir.

Bu Sargon, gene adaşı gibi, kendinden sonra gelenleri de yutacak güçleri harekete geçirir. Daha kendi hükümdarlığı sırasında ayrılan Keldaniler ve Aramiler Elamlarla birleşerek Merödah-Baladan adında eski bir zeki başlarına getirirler ve Asur'a bir an bile huzur vermezler.

Sargon'un ardılı Sanherib sürekli isyanlar tarafından kuşatılmışken, kendi imparatorluğunda yaşayanların çoğunu yağmalar ve katleder. Bu çılgın adamın hükümdarlığı sırasında Asurlular nihayet Yahuda Krallığı'nı yıkarlar ve sakinlerinin çoğunu sürgün ederler, Fenikelilerin boş gemilerine el koyarlar, Keldani ve Arami isyancıları sığındıkları Babil'de katlederler.

Daha sonra, Asarhaddon'un yönetimindeki Asurlular Fenike'deki Sidon'u yok eder, yoksullaştırılmış Tyrus'u kuşatma altına alarak Mısır'ı istila etmek üzere yollarına devam ederler.

Asur'un son tiranı Asurbanipal, bilinen tüm Leviathan dünyasını içine alan bir imparatorluk miras alır ve imparatorluğunun Pulu tarafından yenilenmeden önceki haline dönmesine seyirci kalır. Asurbanipal, Asur'un geçmişteki bütün görkemini Ninova'da topladığı binlerce çiviyazısı tablete geçirmeye niyetlenip bir kütüphaneci olarak kendini avutur. Benzer bir avuntuyu kütüphanelerinde bulan Er-Tarih âlimlerinin öncüsü sayılır.

Mısır, Levant ve Babil zarar görmüş ve kaldıkları yerden devam etmeleri olanaksız bir biçimde, dağılan Asur Leviathanı içinde baş gösterirler.

Baş gösteren bir şey daha vardır; dünyanın ırzına geçen Asur savaş makineleri tarafından harekete geçirilen bir şey: Bozkırlarda ve dağlarda yeni bir kabileler federasyonu.

Dışarıdan gelen bu yeni baskı, az daha mahvolacak olan Elam'a kolayca uyum sağlayan Medlerin suretinde ortaya çıkar. Medlerin arkasında, Yunanlıların Saktiyan ve Acem-

ler adını vereceği Türk ve İran dillerini konuşanların birliği vardır. Yeni gelenler Keldani Nabupolassar'a Asur gücünü Babil'den atmakta yardım ederler ve sonra Asur Tarihi'ne kesin bir son vermek üzere Nabupolassar'a katılırlar.

Gençliğini Asur savaş makinesinde harcamış zırhlı bir adam olan Nabupolassar sanki yeni gelenlerin yenik Ninova karşısında Babil'i ayağa kaldırmasına yardım etmek üzere Avrasya bozkırlarından hücum ettiklerini düşünüyor gibidir. Keldaniler İbrahim'in kadim şehrinde, Harran'da, Asur gücünün saklanan son kalıntılarını da yok edip Levant'a doğru ilerlerler.

Bir sonraki Keldani, Nabukadnezar, ışıldayan servet ve perişan sefaletten oluşan bir Babil nüfusunun tepesindeki Tiran, şimdiden sersefil olmuş Levant şehirlerini fetheder ve Yahudalı Zedekias'ı Yahuda'nın yanı sıra Tyrus, Sidon ve Moab'ın da başına kukla vali olarak geçirir ama Zedekias benzer bir hizmeti Mısır Firavunu'na da önerdiğinde Babil' deki Keldaniler Tyrus'u kuşatır, Kudüs'ü ateşe verir ve geride kalan Levantlı Yahudileri de Babil'e sürerler.

Keldaniler neo-Babil Leviathanlarını ancak bu kadar genişletebilirler. Nabunidus, Nabupolassar'ın vârislerinin sonuncusu, tıpkı son Asurlu Asurbanipal gibi bir antikacıdır. Bozkırlardan yeni gelenler Sümerlerin, Akadların, Asurluların ve Neo-Babillilerin elindeki her bir kaleyi ezip geçerler.

-7-

Medler, Acemler ve Saktiyanların gelişiyle birlikte, Avrasya bozkırlarında ve dağlarındaki şamanların ve cadıların kazanında ne kaynadığı bir an için, ama sadece bir an için gözümüze ilişiverir.

Gutiler, Kasitler, Hititler ve Yunanlılar geldiklerinde onların geçmişlerine bakamamıştık, çünkü geçmişe dair her anıyı ya bastırmış ya da unutmuşlardı. Yunan Hesiodos geçmişin yalnızca kendi zamanına kıyasla altından olduğunu hatırladı ama detayların çoğunu unuttu.

Acemler geldiklerinde, Zerdüşt adındaki bir görüm sahibini ya da görümler görenlerin bir davranışını hatırlarlar; bu hatıranın izlerini kitaplarda koruyacaklardır.

Bu Zerdüşt'ün bozkırlarda mı yoksa Neo-Babil İmparatorluğu'nun dış mahallelerinde mi yaşadığı, hatta onun bir adam mı bir topluluk mu olduğu bile kesin olarak bilinmemektedir.

Zerdüşt Hesiodos'un beş neslini ikiye indirmiştir: Biri Leviathanın dışarısıdır, diğeriyse içerisi.

Dışarıdaki Işıktır, Ahura Mazda; ateşin, toprağın ve suyun ruhlarıyla, hayvanlar ve bitkilerle, Yeryüzü ve Yaşamla bağlantılıdır. Ahura Mazda, Hesiodos'un ilk nesil, altın nesil dediği neslin gücü ve özgürlüğüdür.

İçerideki karanlıktır, Ehrimen, başka bir adla Yalan. Ehrimen, Leviathanın yanı sıra kadim topluluğu dağıtan Leviathan zırhıdır da.

Nietzsche Zerdüşt'ün insanları daha mühim kişiler olmaya, şarap ve yağ tüccarlarından daha fazlası olmaya çağırdığını fark edecektir. Zerdüşt, Ahura Mazda'nın Ehrimen'e karşı savaşını duyurmuş, hatta belki de başlatmıştır.

Bu savaş bir memurun önderlik ettiği nazik bir göç olamazdı. Zerdüşt körü körüne takip edenlerin özgürlüklerini geri kazanamayacağım biliyordu. Ehrimen dünyada ve bireyin içindedir. Ehrimen'e karşı savaş hem dünyada hem de bireyin içinde açılır. Hem Leviathana hem de onun zırhına karşı bir savaştır. Ateşle açılmıştır, büyük arındırıcıyla. Maske yanarak çıkar, zırh yanarak düşer, Leviathan yanıp kül olur. Ve ateş Ehrimen'in, zırhlı adamın eline geçerse vay dünyanın haline!

Zerdüşt'ün uyarılarına ve önlemlerine rağmen Ahura Mazda'nın ateşi zırhlı bir adamın eline geçer; Acem Ahemenes'in büyük büyük torunu Kirus'un (Keyhüsrev'in) eline. Bu Kirus kendisini körü körüne takip eden insanlara önderlik ederken hiç tereddüt etmemiştir. Yalnızca Acem diyarım miras almakla kalmayıp Acemlerin yüz nesildir Mezopotamya Leviathanlarından öğrendiği her şeyi de miras alan Medler tara-

fından eğitilen Kirus da Musa gibi kendini zırhı tarafından sürüklenmeye bırakır.

Körü körüne götürülmeye ses çıkarmayanlar Kirus'un zırhını görmez. Tek gördükleri Kirus'un harmanisidir, Zerdüşt harmanisi. Kirus'un kendilerini eski bildik tuzağa geri götürmediğini, tamamen bambaşka bir yere götürdüğünü düşünürler.

Bu yandaşlar arasında toplulukları Mezopotamya Leviathanı tarafından parçalanan sayısız yabancı vardır; dağlardan ve bozkırlardan gelen insanlar, Parthiya'dan,* Afganistan'dan ve Hindistan'dan gelenler. İçerden de sayısız zırhlı Kirus'u takip eder, bunlar daha önce Keldanilerin Asur canavarını yeniden kurmaktansa tamamen yok etmesini umanlardır.

Bu içerideki zırhlılar arasından hürriyet hakkında çok kıt bir görüşü olan, yalnızca kendi daracık çemberinden gören İşaya adında bir adam Kirus'un Mesih olduğunu düşünür:

Ben [Rab] kuzeyden birini uyandırdım, ve o geldi...

Ve o yöneticilerin üzerine havan döver gibi gelecek,
Ve kili çiğneyen çömlekçi gibi.

Kör gözleri açmak için,
Mahpusu zindandan çıkarmak için,
Ve dahi hapishanenin dışında karanlıkta duranları.

Böyle dedi Rab takdis edilmişine,
Sağ elinden tuttuğum Kirus'a,
Onun önünde uluslara boyun eğdirmek için,
Ve kralların kuşaklarını gevşetmek için,
Onun önünde kapıları açmak için,
Ve kapanmasın diye kapılar:
Önünden gideceğim,

---

* Parth ülkesi anlamında olup bir kısmı da İran sınırları içinde kalan Horasan bölgesi.

Ve eğri yerleri düzleştireceğim,
Küstahlık kapılarını paramparça edeceğim,
Ve demir parmaklıkları lime lime edeceğim...

Daha az zırhlanmış olanların beklentileri hiç şüphesiz daha da büyüktür. Zerdüşt'ün harmanisini giyen Acemlerin böyle beklentilere neden olması doğaldır; çünkü Cebelitarık Boğazı'ndan Çin Denizi'ne kadar tiksinti hâkimdir ve bu tiksinti Leviathana yöneliktir.

Uzak Çin'de insanlar Leviathanın zırhının ve maskesinin Yol'la ilişkisi olmadığını söylemektedir. Onlar güneşin yükselmesinden ve bir kaynaktan bir derenin fışkırmasından zevk almayı öğrenmektedir, düşmanın düşüşünden ya da bir yaradan kan fışkırmasından değil. Zırhı üstlerinden atmaya başlamaktadırlar. Bir zamanlar ne çok olan insanoğlunun ne kadar azaldığından bahsetmektedirler.

Hindistan'da insanlar Leviathan ve onun yapay ayrımlarıyla hiyerarşilerinin nihaî gerçeklik olmadığını, aslında gerçek bile olmadığını söylemektedir. Leviathanla olan tüm bağlarını koparmaktadırlar ve iç organlarına sarılan zırhı yakıp çıkarmaya uğraşmaktadırlar. Son zerresine dek çıkarmaya niyetlidirler; çünkü onlar da insanoğlunun ne çok olduğunu, insanların bir zamanlar uçtuğunu hatırlamaktadır.

Geniş kıtanın bir ucundan diğer ucuna, kadınlar ateşlerin etrafında halkalar halinde dans ederek yeni insanların küllerden ortaya çıkışını kutlamaktadır. Tüm Avrasya dans etmektedir.

Eğer dansa illa ki bir etiket gerekiyorsa, buna, Uygarlığa ve onun tüm maskeleriyle zırhlarına karşı genel bir reddiye diyebiliriz belki.

Dansa "din" diyemeyiz. Özgür bir insanın yolu Herşeydir; bunun üstünde bir şey yoktur. Din Leviathanın bir parçasıdır; bir yol olarak başlamış olabilir ama artık öyle değildir; parçalanmış ve Leviathanın zırhına eklenmiştir.

Tiksintiyi ya da insanî yenilenme beklentisini dansçıların kendilerinden öğrenemeyiz; çünkü cahil ordular, en başta da Kirus'unki, halkaları dağıtır.

Biz, kendileri dans etmeyen ama dans edenleri duymuş olan çocuklardan ve torunlardan öğreniriz bunları.

Çin'de, Zerdüşt'ün kendisi kadar gizemli çağdaşı Lao Tze' nin görümleri de kitaplarda toplanır ve Yol olarak bilinegelir.

Hindistan'da Gautama* diye birinin görümleri toplanır, maskeli ve zırhlı olanlar bunları maskeyi ve zırhı çıkarma teknikleri olarak değerlendirir.

Yunanistan'da dans etmeye devam eden ve küllerden ortaya çıkan yeni bir Dionysos'u görmüş olan kadınlara umutların yankıları eşlik eder. Yankılar, Samoslu Pisagor'un çevresinde umutları yenilemek üzere toplanan müzisyenlere de eşlik etmektedir.

Turner'ın "kriz kültü" diyeceği Hıristiyanlığın ana hatlarını oluşturan şey yirmi beş-otuz nesil öncesinden gelir. Ve kriz kültünün karşıtının ana hatları da en az bir o kadar nesil öncesinden gelmektedir. Zerdüşt'ün harmanisini giyen Acemlerin Kirus'u ve daha sonra Buddha'nın harmanisini giyen Hintlilerin Ashoka'sı, Konstantin** ve Papa'nın öncüleridir.

Keldanilerin neo-Babil İmparatorluğu'nu ezip geçen Acemler, Asur savaş makinelerini tekrar çalıştırmaz. Böylesi bir sapma yandaşların beklentileriyle pek de uyuşmaz.

Kirus fil, deve ve at filolarıyla yavaş yavaş ilerler. Asur terörüne ihtiyaç duymaz. Sadece ordusuyla Avrasya boyunca yürür. Hareket halindeki ordunun salt büyüklüğü ve görünümü bile dehşet yaratmaya yeter ve Asur zulmünün anısıyla itaate teşvik eder.

Kirus'un oğlunun hükümdarlığının daha ilk yıllarında Acem Leviathanı, Mısır'ı, hatta Asurluların sadece adını duymuş olduğu dünyaları da içine alır.

---

* Buddha'nın soy adı.

** I. Constantinous.

Bu arada, Zerdüşt'ün görümleri bir dine indirgenmiştir. Daha çok olmak isteyen insanlar daha azıyla yetinip beklemeye teşvik edilmiştir. Rahipler, Yolu, Avesta'yı, bir kitaba kopyalayıp koruyarak vaatlerindeki kararlılığı gösterirler. Aynı rahipler insanları, yenilenmenin gelişinin günün geceyi takip etmesi kadar kesin olduğuna, ama bunun büyük Kirus' un hükümdarlığı sırasında olmayacağına ikna ederler. Yenilenme insanlar öldükten sonra gelecektir, çünkü ondan sonra köprüden Işık'ın hükümdarlığına giden yola geçecekler ve orada, yalnızca orada, Kurtarıcı Saoşyan onları Ölüm'ün pençesinden çekip alacaktır.

Büyük Kirus'un kendisinin de köprünün ardındaki patikada Saoşyan'ı aramaya gitmesinin ardından, oğlu Kambyses zırhlı mihmandarına tüm Levant ve Nil boyunca rehberlik eder. Bu Acem'in gezici sirkinin yalın egzotizmi direnmeye niyeti olan her Mısırh'ya silahlarını bıraktırır. Acem geldiğinde kadim tapınak uygulamalarıyla alay eder ama bu alayını Tapınak'ı destekleme sözü vererek telâfi eder. Tapınak'ın tüm ihtiyaçlarıyla ilgileneceğine söz verir, böylece Firavun ve rahipleri tanrılarına ibadet etmek için daha çok zamana sahip olacaktır.

Kambyses'in sözünü bile etmediği şey ise, büyük ordu Bereketli Hilal'e geri döndüğünde kataın bir kısmının –Levanth ve Babilli tüccarların– geride kalacağıdır. Mısır kendisini Mezopotamya yağmacılığından sakınmak için savunmasını arttırmıştı. Ama Asurlu tüccarlar geldiğinde Mısırlıların hiç biri ilk duvarın neden örüldüğünü hatırlamadı; Kambyses'in ayrılışının ardından satılacak malları olan meşgul adamların orada kaldığını ise pek az insan fark eder.

Galip Kambyses Mısır'dan ayrılır ama çelenklerle karşılanmak yerine hükümdarlığının yarısını kendine karşı ayaklanmış bulur. Anlaşılan, Kirus'un eski yandaşları Kirus ve oğlunun kuzeyden haraç kesme makinesini işletmek üzere değil, gerçekten de ateşe vermek üzere döndüğünü düşünmüşlerdir. Kambyses, son Asurluların da ayaklanan zeklerinden saklanmak için sığındığı İbrahim'in kadim şehrine,

Harran'a doğru ilerler ve rivayete göre Kirus'un oğlu orada intihar eder.

Acemler tiranın ölümünü kutlamada Keldaniler ve Aramilere katılır ve bir Zerdüşt yandaşı Leviathanın sonunu ilan eder.

Ama Kambyses'in kudreti adında saklı uzak bir kuzeni olan Dara, Asur'a özlem duyan zırhlı adamları çevresine toplayıp bu adamlar ve kimi yöntemler yardımıyla isyancıları bastırır ve haraç toplayan Leviathanı onarır.

Daha sonra Dara, "Ahura Mazda'nın lütfuyla" kendini hükümdarlığın Kralı ilan eder. İnsanların şu ana kadar canlı tutmayı başardığı tüm umutlar şimdi Tyrus'un boş gemileri gibi içlerinde çürüyüp gitmektedir.

Tarihçiler Dara'ya Asur yöntemlerini çok daha büyük bir hükümdarlık için, güney Nil'den İndus'un yatağına dek Avrasya'nın yarısını kateden bir Leviathan için yenilemesi nedeniyle "Büyük" diyeceklerdir.

Ama Mısırlılar nihayet duvarlarını ne için ördüklerini hatırlarlar. Böylece, Mısır Tapınaklarının ihtiyaç duyduğundan çok daha fazlasını toplayan ve Tapınaklara bunun çok azını veren haraç toplayıcılarınkine kıyasla tüccarların gelirlerinin çok daha fazla olduğunu fark ederler.

Mısırlılar Acem Leviathanı'ndan ayrılmaya çalışır, ama büyük Dara dünyanın yarısından asker devşirebilir ve devşirme arayanlar daha çok güney Mısır'ın orman ve vadilerine giderler, toplulukları dağıtırlar, Afrika'da daha önce Avrasya'yı etkileyen dalgaların benzerlerini harekete geçirirler.

Büyük ordu Mısır'ın duvarlarını nihaî olarak yerle bir eder. Büyük Acemler, büyük Yunanlılar ve büyük Romalıların Mısır'ın içine girmesiyle dünyanın en varlıklı krallığı dünyanın en fakir sömürgesi haline gelecektir.

Acem Leviathanı artık dünyadaki diğer tüm Leviathanları yalayıp yutmuştur. Uzak bir Çin Leviathanı olduğundan kuşkulanılır ama oraya giden çok azdır ve Saktiyanların anlattığı hikâyelere güven olmaz.

Her halükârda, Acemler Çin'den daha yakın Leviathan

dışı bir dünyanın ellerinin altında olduğunun farkındadır. Dikkatlerini Saktiyanlara çevirirler, ilk Acemlere Bereketli Hilal yolunda eşlik eden ama henüz Dara'nın hükümdarlığına katılmamış olan filo güdücüleri ve demir kullananlara. Dara ve mihmandarı bu dalgınlığı telâfi etmek üzere yola koyulur. Devasa ordu, Anadolu boyunca terk edilmiş Hitit rotasını izler, Hellespontos* üzerinden geçer, Trakya'ya dek ilerler.

Ama tüm o Asur ve Babil zırhları içinde Acemler, bozkır insanlarının ne kadar çevik olduğunu unutmuştur. Orada bir akıncı burada bir akıncı yakalarlar, ama ne bir şehir ne bir saray, ne bir tapınak ne de tek bir merkezî yerleşim yeri bulabilirler. Zırhlı adamlar insanların nasıl olup da böyle yaşadığını hayal bile edemezler: Koruluklar arasında, emek takımı olmadan. Bu, Leviathanın zırhlı adamları için Yaban' dır. Ve Dara ne kadar büyük olursa olsun ordusunun henüz Yaban'ı yutmaya yetecek kadar büyük olmadığına hükmeder.

* Çanakkale Boğazı.

-8-

Acemler Trakya'dan doğuya yöneldiklerinde, Ege ve Anadolu Yunanlılarıyla, kadim tabletlerde Muşki olarak anılan insanlarla birbirine girer. Acemler eski Muşkileri bir zamanki Saktiyan yoldaşlarına kıyasla gerçekten Uygarlaşmış bulur.

Ege ve İyon denizlerinin, önemsiz çekişmelerle, kan davalarıyla ve çelimsiz şehirler arasında bitmek bilmeyen savaşlarla kaynayan bir eşek arısı kovanı olduğu doğrudur.

Ama daha yakından bakıldığında eski Muşkiler tamamen Asur ve Babil tabletlerinde tarif edildikleri gibi değillerdir. Acemlerin kendi özgün İran dillerinin Yunan diyalektini konuşuyor olsalar da Asurluların Muşki dedikleri başka her bakımdan Fenikeli olmuşlardır; Dara zamanının Fenikelileri gibi değil, dünyayı-kuşatan kadim Fenikeliler gibi. Yunanca-

larını Fenike karakterleriyle yazarlar, Fenike giysileri giyerler, Fenike masalları anlatırlar, Fenike gemilerinde yolculuk ederler ve her minik şehrin Akdeniz'in her bölgesinde ticarî sömürgeleri vardır, tıpkı Fenikeliler gibi.

Polis denen her şehrin tanrılar için türbeleri vardır; bunlardan bazıları da Fenike tanrılarıdır. Ama tanrılar Tapınağın olduğu yerde değildir. Tanrılar Agora'dadır, pazar yerinde.

Polis'teki adamların –köleler dışında– hepsi şarap ve zeytin tüccarıdır ve hepsi de en az Fenikeliler kadar iyi yalan söyleyip dolandırır. Fiziksel güçlerinin güneş altında dinçleştirici egzersizler yapmaktan geldiğini iddia ederler; ama Acemler, Yunanlıların güçlerinin en azından bir kısmının her gün gelen gemiler dolusu buğdaydan geldiğini çabucak öğrenir ve Yunanlılar buğdayın kaynağı konusunda yalan söylemeye kalkışsalar da, Dara, bu eski Muşkilerin Saktiyanların yerini bulmakta hiç zorlanmadıklarını keşfeder; hakikî Fenikeliler gibi onlar da, nüfuz sahibi birkaç Saktiyan'a birkaç kavanoz zeytin ve birkaç küp şarap verip karşılığında ihtiyaç duydukları tüm buğdayı yükleyerek Ege'ye geri dönmektedir.

Asur zırhına bürünmüş Acemler, yüzen imparatorluklarıyla bu minik Yunan Fenikelilerinin zayıf noktasını içgüdüsel olarak görür: Yunan şehirleri büyük orduları besleyemez; zenginliklerini arttırmak hatta korumak için denizde yüzer halde tutmaları gerekir. Acemler tek bir seferle bütün Anadolu *polis*'lerinin efendisi olabileceklerinin farkındadır.

Ama böyle bir sefere gerek yoktur. Yunanlılar da kendi zayıflıklarının farkındadır ve her İyon şehri, ordusunun Persepolis'e taşıyabileceğinden çok daha fazla hediye vererek Büyük Dara'nın gönlünü hoş tutmakta birbiriyle yarışır. Tyrus'taki ikinci Hiram gibi, Yunanlılar da dünyayı kuşatan Leviathanın karnından çıkan yolu satın almaya çalışır.

Alay edercesine "Ahura Mazda'nın lütfuyla Kral" olan büyük Dara, bu Yunanlıları daha öncekilerin hepsinden ayıran bir şeyi kesinlikle fark eder.

Yunanlılar tanrılarının ölü olduğunun, Tapınakların boş

olduğunun farkındadır. Hesiodos'un tanrılarla insanların karıştığı bir çağı anlattığı tasvirini duyan dinleyicilerin dikkati Hesiodos'un anlatısındaki uyaksız dizeleri saymaya kaymaktadır.

Muhtemelen Dara Zerdüşt'ün görümlerini dinleyen Acemlerin dikkatinin de vezin ve koşuğa kayabilmesini dilemiştir. Dara'nın, alaycılığı sayesinde, Yunanlıların bizim Dünyevî dediğimiz şey olmaya başladığını fark ettiğine şüphe yok ve hiç kuşkusuz bu bakımdan onları eşsiz buluyor olmalı ne de olsa uzak Çin'dekilerin de tam bu esnada benzer bir dünyeviliğin içine atıldıklarını bilmesi mümkün değil.

Yunanlılar hâlâ tanrılarına kurban ve adak adıyorlar ya da öyle görünüyorlar; yalnızca öldürme ve yağmalama adına öldürüp yağmalamıyorlar. Ama tapınaklarına ve türbelerine gittiklerinde Yunanlılar tanrılara yoğunlaşmıyor, ölü tanrılara bile. Akılları fikirleri odaların ve sütunların hatlarında, biçimlerinde ve renklerinde.

Böyle bir şey nasıl olur? Eski Fenikeliler, ölü Baal'leri olmadan yaşamaya, kendilerini yalnızca mor ve fildişi tüccarları olarak görmeye katlanamazlardı.

Yunanlıların da buna akıl hocalarından daha çok katlanabildikleri söylenemez. Hesiodos'un hiçbir çeşit metal içermeyen kil küplerde saklanan şarap ve zeytinyağından müteşekkil bir altıncı nesil tasvir ettiğini düşünmek bile onları dehşete düşürür. Şarap, zeytinyağı ve bunları ekip biçen ve sıkan ve suyunu depolayan köleler dışındaki her şey hakkında konuşurlar. Hayır, kendilerinin şarap ve zeytinyağı tüccarı olduklarını düşünmezler. Kendilerini bunların konulduğu küpler de dahil olmak üzere hatlar, biçimler ve renkler konusunda uzman otoriteler olarak görürler.

Yunanlılar bizim Sanat Uzmanları adını verdiğimiz kişilerdir. Tapınak etkinliklerini Agora'ya aktarma ustalığını sergilemişlerdir. Bunu yapabilirler, çünkü Tapınak etkinliklerinin çok az bir kısmı kendi geçmişlerine aittir; çoğu Fenike'den gelmedir ve Yunanlılar için hiçbir zaman fazla bir anlam ifade etmemişlerdir.

Tapınağı yağmalarken, artık ne kendilerine ne de başka hiç kimseye ait olan etkinlikler uydurmuşlardır. Başkalarının biricik gerçeği Yunanlılar için neredeyse tüm gerçekliğini kaybetmiştir. Büyük kanunlar Dramaya indirgenir, türbeler Mimariye, görümler Resim ve Heykele. Görümlerin cismanileştirilmesi sanat olur; içsel arayışlar Felsefe, paylaşımsa Retorik.

Yunanlılar Tapınak ve Leviathan arasındaki ilişkiyi ters yüz etmiştir. Kendilerinden öncekiler için yapay solucan ne kadar büyük ve güçlü olursa olsun Tapınak'taki ölü tanrıları beslemeye yarayan basit bir araçtan başka bir şey değildi. Ama Yunanlılar karnı deşilmiş Tapınaklarının parçalarını alıp bunları Leviathanın basit süslerine çevirmiştir. İbadet ettikleri tek Tanrı *polis*'leridir, her ne kadar sadece hakkıyla süslenmiş bir *polis*'e ibadet etseler de.

Aristoteles'leri, kanunlarının ve süslerinin insanları zırhlardan kurtarmaya, onları arındırmaya yaradığını düşünecektir; ama bu adam başka kimseler için apaçık olan pek çok şeyi çarpıtarak gösteren mercekler ardından görecektir. Yunan kanunları ve süsleri insanların kendilerini temizleyip arıtmasını engellemeye yarar; çünkü zırhı örter, maskeler ve ona Sanat görünümü verir.

Acem Dara, Yunanlıların hakikaten de Leviathanın soyutlamasına ibadet eden ama bu soyutlamaya kendi gerçek Leviathanlarına boyun eğdiren bir Sümer tanrısı gibi davranan Levant'taki Kenanlı uyruklarından çok daha ileride olduklarını fark etmiş olmalı. Bu Kenanlılar işi, Tapınaklarında soyutlamaya ibadet etmeyen Amonitlere, Moabitlere, Edomitlere, Samaritlere, Fenikelilere ve diğer Kenanlılara zulmetmeye kadar vardırırmışlardır.

Ancak çok sonraları Musa'nın mirasçısı olduğunu iddia eden insanlar, hakikî Leviathana ibadet etmeyi öğrenecektir ama bu bakımdan Yunanlıların ve Leviathana süsler olmadan ibadet etme becerisini sergilemeye çalışan Hobbes dönemi İngiliz Yunanlılarının mirasçısı sayılırlar.

Dara ve nüfuzlu adamları öğrenebilecekleri ne varsa öğre-

nirler ve çok geçmeden başkentleri Persepolis ve idarî merkezleri Susa, tapınak olmayan binalarla ve türbe olmayan anıtlarla dolar. Kısa süre sonra Bereketli Hilal'de ilk kez Mimarî doğar ve Ahura Mazda'nın ışığını arayan Acemler Sanat'ın yapay ışığını keşfederler.

Kserkses ve Artakserkses'in hükümdarlıkları sırasında, Acem Leviathanı giderek süslenir ve ikinci Dara'nın hükümdarlığı zamanında bir *polis* kadar hoş bir hale gelir.

Üçüncü Dara, Aristoteles'in dünyaca ünlü öğrencisinden kaçtığında, Acemler Zerdüşt hakkında neredeyse Yunanlılar kadar az bilgiye sahip olacaktır ve Yunanlılar da Zoroaster olarak ismini hatırlasalar da tüm bildikleri bundan ibaret olacaktır.

Acem yöneticiler, her bir küçük *polis*'in tüm solucanı komşu bir *polis*'le önemsiz bir kan davasına sürükleyeceği Ege'deki eşekarısı kovanından uzak durmaya çalışır.

Sonuç olarak, Yunan *polis*'lerinin hepsi Acem Leviathanı'nın kucağına düşmez. Ve yutulmayan Yunanlılar, Mısır'daki tutsaklıkları yüzünden ticaretten hiç anlamayan Kenanlı dostlarının cehaletinden faydalanmakta hiç duraksamayan Fenikeliler gibi tereddüt etmeksizin kardeşlerinin zayıflığından faydalanırlar.

Aslında, Ege'deki tüm Yunanlılar Anadolulu kardeşlerinin zor durumundan çıkar sağlamaz. Spartalılar gibi bazıları, bundan en ufak bir çıkar sağlamayı beceremez. Spartalılar, nesiller önce, Hesiodos'un ilk nesil dediği durumda kalmayı denemiştir. Kadınlar, onlar arasındaki önemini sürdürmüştür ve erkekler de efendiler gibi davranmaktansa süs gibi davranmaktan hiç şikâyet etmemiştir. Ama Spartalılar topluluklarını yok olmaktan korumak için başkalarını da bunu yapmaya zorlama yanılgısına düşmüşler, Mesenyalı komşularını fethedip onları köle yapmışlardır. Bu hareket, saklamaya değer bir şeyleri korumak yerine, Spartalıların *helot*'

lara* indirgenen eski Mesenyalıların ayaklanıp Sparta'dan geriye ne kalmışsa yıkacakları korkusuyla mızraklarına yapışıp kalan donuk zırhlara dönüşmesine neden olmuştur.

İyonların huzursuzluğundan çıkar sağlayan Yunanlılar geçmişinden bir şey koruyamamış olanlardır; Korinthos, Aigina, Eritre ve Atina'dan yukarısı.

Drakon'un kanunları tohum ekenleri borçlular haline getirmişti ve şimdi eski borçlular şarap ve zeytin tüccarlarını süsleyen kölelerdir. Tüccarlar için dünya bir yağma nesnesidir. Yeryüzü, Ana olmaktan çıkmıştır. Tıpkı *polis* gibi o da hareket eden atom girdabından başka bir şey değildir.

Dara bir eşekarısı kovanı olarak görse de her minik şehir aslında Afrika, İspanya ve İtalya sahillerindeki ticarî sömürgeleriyle Akdeniz sahillerindeki her kovuğu ve çatlağı derinlemesine kolaçan eden, serbestçe hareket eden dokunaçlara sahip bir ahtapot başıdır. Yunanlılar Kartaca'ya, Gades'e ya da Tartessus'a** gönderilen dokunaçlarla karşı yakaya geçmeyi denemezler, çünkü ticarî cesaretlerine, hâlâ bu yerleri işletmekte olan hakikî Fenikelilerle karşı karşıya gelecek kadar güvenmezler. Ama Yunanlılar, özellikle de Atinalılar buradan başka her yere giderler ve onları Acem Dara için gemilerini boşaltmak zorunda kalan bahtsız İyonların ticarî sömürgelerine mal yüklü gemiler göndermekten hiçbir şey alıkoyamaz. Ve Atinalılar Dara'nın oğlu Kserkses tarafından üzerlerine gönderilen donanmayı yenerek Acemlere haraç ödemekten kurtulurlar; böylece de kısa zamanda Fenikeli akıl hocalarının hayatta kalan vârisleri Kartacalılar kadar zengin olurlar.

Gelecekteki Batı Ruhu'nun sözde Rönesans'ı sonrası pek bir hürmet ettiği büyük ve devasa Atina'nın yükselişi baş-

* Sparta'da yaşam hakkı da dahil olmak üzere hiçbir hakka sahip olmayan köle sınıfı mensupları.

** Tarsis.

lamıştır artık. Zırhlı Batılı'nın gözünde, takip eden altı nesil sonsuz çeşitlilikte "özgürlük biçimleriyle" dolup taşacaktır.

"Özgürlük biçimleri" kölelere, üzüme ve zeytine değil de sırf Atina Retoriğine bakanların gözüne görünür olacaktır.

Atina Retoriği, Anadolu şehirlerinin şimdi özgür olduklarını ve kaldıkları yerden devam edebileceklerini iddia eder.

Ama yenilmez Atina deniz kuvvetleri, Atina İmparatorluğu'nun tumturaklı bir ifadesi olan Delos Konfederasyonu altında hepsini bağrına basar. Kucaklanmayı kibarca reddeden Karya ve Lidya şehirleri, karadaki Acem solucanının denizdeki yerini alan Atina ahtapotu tarafından mecbur edilir.

İhtilaf başkente kadar ulaşır. İki Parti oluşur, Solucan Partisi ve Ahtapot Partisi.

Solucan partisinin içindeki otoriterler bir imparatorluğun parçalanmaktan korunması için büyük bir askerî güce ihtiyaç duyduğunun farkındadır.

Anayasal despot Perikles'in başını çektiği Ahtapot Partisi mensubu tüccarlar ise, Atina'nın varlığının serbestçe dolaşan dokunaçlarından geldiğinin ve büyük bir askerî yığılmanın tüm zenginlik kaynaklarını yiyip bitireceğinin, gemileri boşaltacağının ve imparatorluğu mahvedeceğinin farkındadır. Tüccarlar dokunaçların serbest insanlar değil zırhın parçaları, *polis*'in parçaları, tıpkı oklar gibi yalnızca gevşek bırakıldıklarında amaçlarına hizmet eden kıymıklar olduğunun farkındadır.

Bu keskin ticarî öngörüsü için daha sonraları Arkhon Perikles'e özgürlüğün savunucusu olarak övgüler düzülecektir.

Perikles meta dolaşımı özgürlüğünü savunur, insanların özgürlüğünü değil. Başkent nüfusunun üçte ikisi zeklerden, madencilik, taş ocağı işçiliği, zanaatkârlık ve şahsî hizmetkârlık yapan emek takımından oluşur. Ve Atina İmparatorluğu'ndaki şehirler de Acem İmparatorluğu'ndaki şehirler gibi haraç öderler.

Solucan Partisi yenilmiştir ama Atinalılar solucansı heveslerinden vazgeçmez. Tüm iç kesimi, Hesiodos'un Boetia'sım bağırlarına basmaya kalkışırlar. Bu da hem Sparta hem

de Teb'le savaşa neden olur ve Perikles yönetimindeki Atinalılar başkalaşma geçirmeye başlarlar; neredeyse her gün gerçekleşen esnek bir ahtapot ve sabit bir solucan arasında sürekli bir birbirine geçiş. Perikles yönetiminde Mısır'a dokunaçlar gönderirken bir yandan da duvarlar inşa ederler. Spartalılar ve müttefikleri tarafından yenilgiye uğratılan Atinalılar kara imparatorluklarından vazgeçer ve deniz kolonileri Samos ile Bizans'ı fethetmeye koştururlar.

Başkentin ortasında, Atina silahlı güçleri tarafından zorla toplanan imparatorluk haracı ile –ben buna ticarî düzenbazlığı da eklerdim– yaptırılan ve daha sonra Toynbee tarafından ulvî derecede güzel mimarî eserler olarak tanımlanacak olan yapılar yükselir.

Perikles'in özgürlüğü, ulaşabileceği her şeyi ele geçiren pençe ve dokunaçların özgürlüğüdür. Bu ulvî derecede güzel sanat, mimarî ve dramanın işlevi pençe ve dokunaçları herkesten –en başta da Atinalıların kendisinden– saklamaktır.

Atinalılar yine de pençelerin ve dokunaçların farkındadır, ne de olsa bunları kullanan kendileridir. Perikles'in Atina' smda ulvî güzellikten başka bir şey görmeyenler daha sonra başka pençelerin savunuculuğunu üstlenenler olacaktır sadece.

Başarılı emperyalistlere özgü güçle kendinden geçen Perikles ve tüccar dostları çok ileri giderler. Atinalıların kendileri bile bu denli haddini bilmezliğe *Hubris* derler: Cahil cesareti. Korinthos'un açıkdeniz sömürgelerine el koymaya kalkışırlar.

Ama Korinthos, Acem haraç tahsildarları tarafından elleri kolları bağlanmış bir İyon şehri değildir. Denizaşırı sömürgeler bakımından Atina'nın hemen ardından gelen bir kapı komşusudur.

Şimdi Peleponnes Savaşı olarak bilinen ve hem karada hem de denizde süren insanlık dışı vahşetin, köle almaların, katliamların ve istilaların Thukydides tarafından ebediyen incelenmek üzere muhafaza edilen hikâyesi başlar.

Her Atina müttefiki, her konfedere ve her sömürge, Pe-

rikles Atina'sının kendileriyle paylaştığı özgürlük biçimine isyan eder.

Bir nesilden uzun süren kardeş katli ve soykırım savaşının ardından Atina yalnızca *polis*'lerden biri haline gelir; geçmişte kalan şaşaanın anıtlarıyla dolup taşan bir *polis*.

Ve küçülmüş Atinalılar dindarlaşır. Atina tanrılarının ölü olduğunu kamusal alanda duyuran Sokrates adında bir adamın infazını emrederler. Tanrılar çağlardan beri ölüdür, ama ölü olduklarını açıklamanın hiç sırası değildir. Paravan yaptıkları tanrıları olmadan Atinalılar sadece şarap ve zeytin tüccarları olurlar ve tüccarlıkta da birinci sınıf sayılmazlar. Afrika'nın kuzey sahilindeki Kartacalı Fenikeliler daha kurnazdır ve Yunanlılar arasında da, el zanaatlarında olmasa da büyüklük ve zenginlikte Siracusa Atina'yı geride bırakmıştır.

Atina'mn azametli çağı sona ermiştir. Atina yükselmiş ve düşmüştür. Geriye kalan tek şey Platon'un ideal Leviatham, mükemmel *polis*'i bulma girişimi olur.

Platon tipik bir Atinalı'dır. Leviathandan bahsederken Tapınak'ın dilini kullanır. Dikkatini zırhı gizleyen süslere verir. Köleler, üzümler ve zeytinlere değindiği tek yer bazılarının yalnızca suları sıkmak diğerlerininse onları satmak için doğduğunu açıklamak içindir. Aslında biri bunu onlara açıklarsa kölelerin mutlu olacağını düşünmektedir.

Platon, uzak Çin'deki bir çağdaşının çok benzer bir kuramı Leviathanın kendi süssüz diliyle tasarladığından habersizdir, bunu bilemez.

Platon'la tam da aynı çağda yaşayan bu kişi Şang Yang' dır; Çin'in batı ucunda bir solucan parçasının, Asur'dan etkilenen çobanıl göçebeler hatta belki de Saktiyanlar tarafından oraya taşınan bir parçanın mirasçısı olan Şensi Dükü'nün bakanı.

Şang Yang'ın ideal *polis*'i Platon'un fırfırlarından hiçbirine benzemez. Bu Cumhuriyet'in filozof kralı, çiftçi toplulukların toprağını pazarlanabilir bir meta haline getirerek şeyleri dolaşıma sokar. Daha sonra tüccarlar çiftçileri fakirleşti-

rip borca sürükler. Bunun üstüne Dük borcunu ödemeyen çiftçilerin yerlerini istimlâk eder ya da çiftçiler borçtan kurtulmak için topraklarını satarlar. Her halükârda, akrabalığa dayalı kadim topluluk dağılır, toprak Dük'e ve dalkavuklarına kalır; artık emek takımına ve ordulara katılacak hale getirilmiş büyük miktarda topraksız eski çiftçi vardır. Leviathan bu sağlam temel üzerine inşa edilir. Baskıyla bağlanmıştır. İhtiyarları gizli polistir. Argümanı dehşettir. Müzik, şiir ve ahlâk onu yolundan saptırır; bu yüzden de tamamen tasfiye edilmişlerdir. Makinenin amacı sürekli savaş ve savaş hazırlığı içinde genişlemektir.

Platon da Şang Yang da hizmetlerini sunacakları hükümdarlar bulur ama sadece Şang Yang'ınki kabul eder. Platon'un hizmetini sunduğu Siracusa tiranının fırfırlarla işi yoktur. Siracusa artık Tapınak'ın dilini kullanmaz.

Platon'un hayranı ve öğrencisi olan Aristoteles üstadın bilgeliğini ders kitaplarına koyar, Akademi için uygun bir biçime sokar ve Makedonyalı Philippos bu filozofu oğlu İskender'e *polis* hakkında bilinen her şeyi anlatması için davet ettiğinde Aristoteles daveti kabul eder.

Philippos filozofun bilgeliği olmadan kendi başına idare edegelmiştir. Saktiyan avına çıktığında Acem Dara tarafından Trakya'da bırakılmış paslı bir parçayı onarmakla işe başlamıştır. Philippos, Aristoteles'in bilmediği şeyler bilir. Belki sezgisel olarak belki de Fenike'nin akıbetini duymuş olduğundan, deniz kökenli bir ahtapotun kara kökenli bir solucanın dengi olmadığını bilir; özellikle de Atinalıların hem ahtapot hem de solucan olma girişimi Ege'deki her bir *polis*'in canına okumuşken.

Atina ahtapotunun son savunucusu Demosthenes adında bir adamdır. Diğerleri Philippos'a elçiler gönderir. Perikles tarafından kurulan Ahtapot Partisi deniz imparatorluğuyla birlikte yok olup gitmiş gibi görünmektedir.

Demosthenes ahtapotu savunur. Ama Demosthenes bir Atinalı ve bir hatiptir. Konuşurken Retoriği kullanır, açıklamak yerine örten süslü dili. Eğer Şang Yang olsaydı doğrudan şarap ve zeytinden bahsederdi, dostu Atinalılara varlıklarının tamamının hâlâ gemilerdeki sürekli mal dolaşımından geldiğini söylerdi ve Philippos'un ordusunun kısacık bir ziyaretinin bile gemileri boşaltacağını; Philippos daha uzun kalacak olursa gemilerin artık hareket edemeyeceğini ve Atinalı tüccarların köleler kadar fakir hale geleceğini söylerdi.

Demosthenes'in dinleyicileri Şang Yang'ın açık uyarılarına bile kulak tıkayabilirdi, ne de olsa Atinalılar başka bir Peleponnes Savaşı'ndansa birkaç tane birden Philippos'u tercih ederler ve diğer Yunanlılar da Makedonların, Atina Konfederesi'nden de beter olabileceğini hayal bile edemezler. Direniş çağrısında bulunan herkesi susturarak Makedonları davet ederler ya da en azından öyle görünürler.

Ve elbette yanılan onlardır; Demosthenes –ya da tercihen Şang Yang– haklıdır. Hiram'ın Tyrus'u Asur solucanının karnında ne kadar dayanabildiyse Atina da Makedonya solucanının karnında o kadar dayanır.

Yunan *polis*'i ve onun serbest dolaşan dokunaçlarının öyküsü büsbütün sona ermiştir. Leviathanlaştırılan insanlık Merdivende daha yüksek bir basamağa sıçrar. Makedonyalı Philippos, her okul çocuğunun bildiği bir isim olacaktır.

Geriye kalan tek *polis*, İtalya ve Kartaca'nın tam ortasında yer alan bir ada olan Siracusa'dır ve Siracusa asla Atina'nın halen daha olduğu kadar cazip olmayacaktır. Atinalılar Tapınaklarının altını üstüne getirip, içindekileri Agora'ya taşımışlardı, bir zamanlar kutsal olana karşı çoktan saygısızlık etmişlerdi ama tüm bunları boya fırçalarıyla, Sanat'la yapmışlardı. Siracusalılar tüm bunları kasap bıçaklarıyla yaparlar ve çok yakında Arkhimedes'leri de görüm yeteneğini bizzat Yaşam'ın kendisine, Tabiat Ana'ya karşı kullanacak olan bir despota satacaktır. Bu Arkhimedes "Bana bir dayanak noktası verin, dünyayı yerinden oynatayım," diye övünecektir ve despot, mucidin kaldıraç ve makaralarını kul-

lanarak ölüm saçtığında Arkhimedes "Evreka" diye bağıracaktır. Siracusa artık cazip bir *polis* değildir. Yunan *polis*'inin süslü dünyasıyla, içi geçmiş görüm sahiplerinin "Evreka"yı "İşe yaradı" diye tercüme ederek ölümcül ahlâkî ilkelerini ifade edecekleri, emek takımı ve ölüm makinelerinin gelecekteki süssüz dünyası arasında bir yerde kalmıştır.

Akha Yunanlıları büyüleyici şekilde süslenmiş şehirlerini Philippos girer girmez terk ederler. Gemileri çürümeye başlar, çok yakında deniz dibindeki Tire gemilerine eşlik edeceklerdir. Eski şarap ve zeytin tüccarları paralı asker tutabilecek kadar varlıklı olan herhangi bir yöneticinin hizmetine girerler. Bundan böyle, Çin'in batısındaki doğu Avrasya'da gerçekleşen tüm savaşların her iki tarafında da Yunanlılar mutlaka yer alacaktır.

Anlaşılan Philippos, genç İskender'in annesinin emriyle öldürülür. Cesur Demosthenes despotun katili hatırasına bir ferman çıkarmayı önerir.

Ama tiranın oğlunun Aristoteles'ten öğrendiği ilkeleri uygulamaya niyeti yoktur. Ne annesinin ne de babasının nüfuzlu adamları böyle bir şeyi aklından geçirebilir. İskender, öğretmeninin öğrettiklerinin ötesine geçebilmiş ve üzümlerle zeytinler üzerine kendi fikrini geliştirmiş olsa bile ahtapotu harekete geçirecek hiçbir şey yapamaz.

Böylece yirmi yaşındaki İskender, kendini "Büyük" ilan eder. Nüfuz sahibi bir avuç adamın kendisine Yunanlıların Generali demesine izin verir; böylece de Kirus iki Sargon ve Lugalzaggizi tarafından açılmış yolları izleyerek otuz üç yaşında Babil'i yakıp Kralların Kralı ve Rablerin Rabbi olabilmek üzere kendine dalkavuklar edinir.

Geri kalan Yunanlıların çoğu üçüncü ve son Dara'dan boşalan tahta Yunanlıların Generalini çıkarmak için *polis*'ten ayrılır ve Acem'in tahtından düşmesini önlemek için tutulan Yunan dostlarıyla karşı karşıya gelirler.

Bu Yunanlılar, en azından bir kısmı, Aristoteles'in öğrencisiyle yola koyulurken akıllarında kesinlikle İskender'in hantal Leviathanından parçalar koparmak olan nüfuzlu adamla-

rın hükümdarlıklarında idareci olurlar. Her bir nüfuz sahibi, İskender'in dağılan Leviathanının sayısız dillerinden birinde ya da bir kaçında birden Kralların Kralı olur ve kısa bir süre sonra Yunan süsleri, daha sonra "özgürlük biçimleri" olarak selamlanacak olan fırfırlar, her türden makûl yapay solucanın dişlerini ve pençelerini süsler, örter ve gizler.

Tüm Yunan zaferlerinin en büyüğünü elde etmelerinin ardından, Philippos'u karşılayan Yunanlılar haraç toplamalar, asker devşirme avları ve gece taramalarının boyunduruğuna girerler; ki biz bunlara vergiler, kanun ve düzen diyeceğiz. *Polis*'in tam da anavatanı önce Philippos'un eski nüfuzlu kişisi Antipater tarafından, sonra İskender'in annesi tarafından, daha sonra da bir dizi Antigonus, Demetrius ve Philippos tarafından istila edilir, işgal edilir, garnizon yapılır ve yağmalanır; ta ki beşinci bir Philippos üçüncü Dara'nın yazgısını paylaşıp bir sonraki Leviathanın çeneleri arasına düşene dek. Bir Er-Tarih daha sona erer. *Polis* meraklıları ise kütüphaneci ve antikacı olurlar.

Bu zulüm silsilesi, Er-Tarih kitaplarında örnek olacak gelişimler dizisi olarak kendini gösterir. Ama bu olaylar, yaşayanlar tarafından hiç de insanî gelişimler olarak yaşanmamıştır.

Oyun yazarı Menander, Uygarlığın bu "uygun adım" ilerleyişine duyduğu ilginin boyutunu, "En bilge olan en az beklentisi olandır ve en mutlusu genç ölendir," sözleriyle dile getirir.

Filozof Zeno, kendinden önceki Aristoteles ve Platon'un vatanseverliğinden zerre taşımaz. Zeno'nun gözünde Leviathanın dünyasına ait her şey zorunlu olarak kötüdür. *Polis* kuranlara duyulan merak zeklere boyun eğdirmeye yol açmaktadır.

Epikür de bunu söyler: Cehennem tam burasıdır, içinde olduğun insan yapımı dünyadır ve tanrılar sana yardım et-

mekten çok uzaktır; o halde mütevazı yaşa, şansın yaver giderse korkacak bir şeyin olmaz.

Kinikler denen kimileri daha da ileriye giderler. Leviathanda insana dair bir şeyin olmadığını ve insanın tek alternatifinin Devlet İdaresine tamamen boş vererek kendi vicdanıyla yaşaması olduğunu söylerler.

Hesiodos'un zamanından bu yana Yunanlılar Uygarlığa böylesine kesin bir şekilde sırtlarını dönmemiştir.

Direniş, reddediş ve ayrılma, Er-Tarih kayıtlarında ya göz ardı edilmiştir ya da bölümlere ayrılıp "din" diye açıklanarak baştan savılmıştır. Ancak bunlar hikâyenin insanî bir anlam taşıyan yegâne parçalarıdır. Geriye kalan her şey bir solucanlar masalıdır; büyük, insan yiyen, yeryüzünü mahveden yapay solucanların masalı.

İskender'in vârislerinin hikâyesi birbirini yemeye çalışan rakip Leviathanlar arasındaki savaşın ve zulmün hikâyesidir. Hepsi de asker devşirme avları, haraç akınları ve tüccar kervanlarıyla beslenen yeni çobanıl göçebelerin işe koşulacağı bir solucanın karnında son bulacaktır. Topraklarından Çin'e gidip gelen kervanların geçtiği göçebe Parni kabileleri uygarlığın kariyerine son vermek üzere yola koyulur ama kendilerinden öncekilerin çoğu gibi onlar da İskender'in hükümdarlığının doğu vilayetlerinde bir Parthiya Leviathanı kurup çıkarlar.

Çeng, Parthiya'nın hemen yanı başında Şang Yang'ın ilkelerini uygulamaya koyar ve Şi Huang-Ti olur, birleşik bir Çin Leviathanı'nın ilk imparatoru.

Akdeniz'de herkesin gözü Siracusa'ya çevrilidir, geriye kalan son varlıklı ve güçlü Yunan *polis*'ine. Siracusa, Kartaca ahtapotuyla kapışmak üzeredir. Ama biz dikkatimizi başka bir yöne çevireceğiz; çünkü hem Siracusa'nın hem de Kartaca'mn, şimdiye kadar kimsenin göremediği bir solucan tarafından, Roma adında bir solucan tarafından yutulacağını –aslına bakarsanız tamamen yok edileceğini– biliyor olacağız.

-9-

Roma'ya daha yakından bakabileceğiz. Onun son derece iyi belgelenmiş bir Leviathan olmasının nedeni kendi Tarihine oldukça düşkün olmasıdır. Latin kabilelerinin gerçekten de üretim güçleri olgunlaştığı ve onları beklediği için mi Avrasya bozkırlarının "karanlığından" Akdeniz Uygarlıklarının "ışığına çıktığını", "Barbarlar"ın, Daha Yüksek Aşama' nın nimetlerinden faydalanmak için ve tasfiye işini üstlerine almaya çok hevesli oldukları için mi Uygarlığın kapılarında fırtınalar koparttığını sorma imkânımız olacak. Roma söz konusu olduğunda spekülasyon yapmamıza gerek kalmayacak; hikâye kaydedilip korunmuş durumdadır.

Yalnızca başlangıç kısımları belirsizdir. Romalılar bir kurt tarafından emzirilen ikizlerin soyundan geldiklerini söyler. Bu mitleri Türklerle ortaktır; yani ya gruplardan biri köken mitini diğerinden ödünç almıştır ya da bir zamanlar tek bir halk olan gruplardan biri dilini değiştirmiş ama köken mitini korumuştur. Her halükârda, Roma'nın geçmişinde bir totem hayvanı önemli bir yer tutar ve bu hayvan da kurttur.

Romalıları ilk olarak Etrüsk civarında oba kurmuş olarak görürüz.

Etrüsklüleri, Fenike'nin müşterileri olarak hatırlayabiliriz. Onlar İtalya'nın Yunanlılarıdır. Etrüskler ahtapotsudur. Yunanlılar onlara Korsan der, yani Yunanlıların yarışmaktan kaçındığı tüccarlardır. Etrüskler de gemi filolarına sahiptir, tıpkı Yunanlılar ve Fenikeliler gibi. Tapınak ve türbeleri olan şehirleri vardır, tıpkı Sümerler gibi.

Asurlular için Muşkiler ve Yunanlılar için Saktiyanlar neyse Etrüskler için de Latinler aynı şeydir. Latin dili aslında, Muşkilerin ve Saktiyanlarınkiyle aynı ailedendir ve bu insanların çok uzak olmayan bir geçmişte yakın akraba olmaları muhtemeldir ve Sarmatlar denen başka bir akraba halkın içinde kaldıkları sürece kadınlar ve Yeryüzü tanrıçaları da onlar için önemini korumuştur.

Etrüsk tüccarları, tanrılarının kızgınlığını yatıştırmak ve onları memnun etmek için sadece deniz ötesindeki kurbanlarını sömürmekle kalmaz, kendi iç kesimlerindekileri de yani Samnitleri, Sabinleri ve Latinleri de sömürürler.

Sömürülen kabileler sömürenlerden kendilerini korumak için bir birlik oluştururlar.

Etrüskler, birleşik direnişçileri yatıştırmayı ya da kökünü kazımayı denerler. Ama tıpkı Fenikeliler ve Yunanlılar gibi, Etrüskler de kara üzerinde tepeden tırnağa güçlü değildir. Onlar bir ahtapottur. Güçleri gemi ambarlarından gelir.

Latinlerin, Sabinlerin ve Samnitlerin birleşik kabileleri Etrüsklerin ticarî kurumları içine yerleşmek istemezler. Tam tersine, Etrüsk Uygarlığını İtalya Yarımadası'ndan söküp

atmak için dövüşürler. Onlar "lüks hayata" karşı tiksintiyle doludur, imrenmeyle değil.

Etrüsk'e karşı dört nesil boyunca savaşırlar.

Dövüşçülerin amaçları ve ruhları uzun süren savaş tarafından sakatlanır. Yine de eskiden dışarıda olanlar şimdi Etrüsklerin yerini almaya hücum etmezler. Bırakırlar Etrüsk ticarî imparatorluğu denizin dibine batsın. Gemileri çürümeye terk ederler. Romalılar nesiller sonra denize açıldıklarında bile kendi gemilerinden utanacaktır.

"Üretim güçlerinin olgunlaşması" Latinleri ve müttefiklerini baştan çıkartmaz. Onlar bu güçlerden tiksinmektedir ve onları yok etmek için birleşirler. Ama dört nesil boyunca birleşik kalınca bunlara bir haller olur. Her ne kadar bu dönüşüm aşama aşama da olsa P. Clastres'in "politik bir devrim" diyeceği şeyi yaşarlar. Generaller kalıcı hale gelir; ve tabii askerler de. Orduyu besleyen çiftçiler de kalıcılaşır ve önceleri onlardan beklenen şey ordu için katkıda bulunmalarıyken sonunda bu katkı zorunlu hale gelir.

Dört nesil boyunca eşitlerden oluşan bir topluluk başkalaşarak üç sınıftan oluşan bir toplum haline gelir ve federe kabileler yok edilen Etrüsklere fena halde benzemeye başlar.

Romalı anlatıcılar iki sınıftan bahseder: Avam ve soylular.

Avam baskı altındadır. Artık özgür insanlar değildirler. Bazı bakımlardan çok değişmemişlerdir: Tohumlarına bakıcılık yapan tanrıça Ceres, Tabiat Ana, için festivaller düzenlerler. Bu Ceres de Demeter'in ve diğer Hint-İran Yeryüzü tanrıçalarının ikiz kardeşidir.

Soylularsa çok değişmiştir. Savaş tanrıları Optimus Maximus adını verdikleri bir soyutlamadır ve bu tanrı şaşırtıcı bir biçimde tanrılaştırılan bir Etrüsk tüccarına benzer: Belirli bir miktar adağa karşılık belirli bir miktar avantaj ya da askerî zafer sağlaması beklenir. Soylular şüpheli biçimde Etrüsklere benzemeye başlar. Onlar artık büyük babalarının halkıyla aynı adamlar değildir.

Meydan okumanın büyüklüğü özgün topluluğu sakatla-

mıştı ve bu bakımdan, görünüşteki zaferlerine karşın Latinler yenilmişti. Sakatlanmışlardır; çünkü pek çoğu yeni yeni dişlenen askerî aygıtla baş edemez ve bazıları en temel ihtiyaçlarının bile üstesinden gelebilmek için diğerlerine baskı yapıp onların malına el koyar.

Bu noktada, kendi müttefiklerinin bir kısmı ve bazı yabancılar, bizzat Romalıları da Etrüsk gibi görürler ama onlar kendilerini böyle görmezler. Romalılar, Samnitler ve Keltlerin tam da kendilerinin daha önce ayaklandığı şeye karşı ayaklandıklarını fark etmez. Belki avam askerler bunu fark eder, ama onlar da asilzadelerin çiftçilerden el koyduğu tahıla bağımlıdır ve Roma'nın askerî asaleti alışılmadık bir imgelem kıtlığıyla ünlüdür. Sanki Keltler, Etrüskmüş gibi Romalılar güçlerini eşitlikçi Keltlerin üzerine çevirir ve tüm Samnit köylerini yok ederek ordularını eski müttefiklerinin üzerine sürerler.

Daha önceki Spartalılar gibi Romalı soylular da mızraklarına yapışıp kalan zırhlar haline gelirler, ama Spartalıların aksine Romalılar zırhlarını tüm dünya üzerine yaymaya kalkacaktır. İşe, eski müttefikleri Sabinleri topraklarına katıp baskı altına almakla başlarlar.

Romalı çiftçiler kibirli soylulara daha fazla destek vermeyi reddeder ve çekilirler. Kendini beğenmiş soylular bu meydan okumayı bir Perikles icadına başvurarak karşılarlar: Çiftçi askerleri, kendilerine ait çiftçileri olan daha alt düzeyde soylular statüsüne yükseltirler. Şimdi eski avamın çıkarı yüksek soylularla uyuşmaktadır. Bu bizim atama ya da telâfi diyeceğimiz bir icattır.

Romalılar daha sonra İtalya Yarımadası'ndaki diğer bütün kabileleri, federasyonları ve şehirleri yutmaya koyulur. Romalılar Asurlulardan çok daha dar görüşlü militaristlerdir. Roma yalnızca güçlü bir orduya sahip değildir; Roma bizzat güçlü bir ordudan başka hiçbir şey değildir.

Romalılar şehirlerine *Res Publica* derler, yani Kamu Yararı. Hobbes daha keşfini açıklamadan önce bunun bir nesne, yapılan bir şey, bir yutturmaca olduğunun farkındadırlar. Romalı askerler çarpışmalarda ölür, ama Kamu Yararı zaferden zafere koşar; ölmez, ölemez, o bir Leviathandır. Romalılar Uygarlaşmıştır.

Ama işin garibi hâlâ uygarlığa karşı tiksintileri ve nefretleri onları diri tutmaya devam eder.

Kartacalıları Sicilya'dan atmakta Siracusalılara yardım ederler, çünkü Etrüsklerde nefret ettikleri Fenike özelliklerini Kartacalılarda da görürler. Romalılar Siracusa'yı içlerine alarak korur ve tüm Sicilya'yı bir Roma vilayetine dönüştürürler.

Romalılar sonra İtalya yarımadasındaki Yunan şehirlerine yönelirler. Bu şehirleri de uygarlaşmış Etrüsk ve Kartacalılara gösterdikleri acımasızlıkla yok ederler. Asurlular ve Acemlerin aksine, zorla haraç toplayarak şehirleri mahvetmek Romalılara yetmez. Romalılar Yunan şehirlerini yerle bir eder, sakinlerini köleleştirir, Yunan çiftçileri orduya alırlar.

Kendileri solucan biçimindeki bir Leviathanın içine girmiş olan Romalılar, hâlâ ahtapot biçimindeki bir Leviathana katlanamazlar ve katlanmayacaklardır da. Atalarının uygarlık olarak gördüğü umacıya, Etrüsk şehir devletine karşı savaşmaya devam ederler. Bu bakımdan Roma Yükselişinin tamamı Uygarlığa karşı kesintisiz bir savaştır.

İtalya'nın Yunan parçaları Roma ordusu tarafından tam anlamıyla kökünden kazınmıştır. Toprağın kendisi, geniş mülkler olarak alt düzey soylular ve avam arasında taksim edilmiştir. Eski Yunan topraklarına *Latifundia* adı verilmiştir ve zincirli köle takımınca işlenmektedir.

Grotesk bir Leviathan ve Leviathanın başarılarına karşı amansız bir nefretin bu tuhaf birlikteliği, belgeli vakalarda bile sadece Roma'ya özgü değildir.

Roma'nın İtalya'da genişlediği nesil içinde, Şensi Şi Huang-Ti'nin Leviathanı da Çin'de genişler; tabii Şang Yang ta-

rafından önerilen Asur metotlarıyla: Savaş, ihanet, suikast, kıyım, sürgün. Şensi militaristleri tüm nüfusu emek takımı haline getirerek ve Şang Yang'ınki dışında tüm kitapları yakarak işgal ettikleri tüm bölgelerin geleneklerini ve başarılarını kökten kazımaya azmetmektedir. Yarım nesil sonra, Çin'in her yerinde isyancılar canavarlığa karşı ayaklanır ve onu hakkıyla devirirler. Şang Yang, Perikles'i hiç duymamıştı; *Latifundia* verilerek potansiyel isyancıların ateşli işbirlikçilere dönüştürülebileceği kaidesi kitabelerinde yazmıyordu.

Gene aynı nesil içinde, Büyük İskender'in zırhlı vârisleri, Antiokus ve Selekus, insanları benzer bir sefalete düşürmek üzere ordularını Mısır'dan Çin'in sınırlarına dek ilerletir ama Çinli ve Romalı benzerlerinin aksine bir Yunan Leviathanı'nın vârisi olan bu kişiler Uygarlığın bazı süsleri ve nimetlerini korumaya çalışır.

İtalya'daki Yunanlıları köleleştirmiş olan Romalılar savaş makinesinin güzelleştirilip süslenebileceğinin farkına varır. Romalılar, Yunan kölelerinden Sanat öğrenirler ama gönülsüzce. Gönülsüzlükleri neredeyse Modern sayılır; adeta bir savaş makinesinin işlediği zaman güzel olduğunu söylemeye hazır gibidirler. Ama o kadar da modern değildirler ve bırakırlar Yunan ustalar gaddar militarizmi Mimari, Heykel ve Resimle örtsün. Estetik öğrenirler, bir yaradan fışkıran kana bakıp sadece biçim ve rengin güzelliğini görmeye yarayan o tuhaf yeteneği.

Tüm İtalya'yı Roma denilen zırhlı bir karargâha çevirerek her yöne saldırırlar; sanki tüm dünya, ahenklerini bozan Etrüsklerden oluşuyormuş gibi ya da sanki Etrüskler bir devridaim makinesini harekete geçirmiş ve sonra da kimse bunu durduramıyormuş gibi.

Bizzat Yunanistan'a saldırırlar. Önce "Özgür ve Otonom Yunanlıları" doymak bilmez bir nüfuz sahibinin azıdişlerinden, sonra genç Philippos'un azıdişlerinden ve sonunda da daha Romalılar gelmeden önce koruma altındaki özgürlüğe verilen tüm isimlerin bağımlılık, itaat ve kölelik anlamına geldiğini bilen Yunanlıların bizzat kendilerinden kurtaran

olarak Roma susamış bir ordudur ve çok geçmeden herhangi bir eski Yunan *polis*'inde kısmen de olsa bağımsız olan tek adam, *polis*'i Romalılara içecek yetiştirmek için kurutana dek soğuran adam olur. Yunan şehir devleti çoktan kadim tarihte kalmıştır.

Romalılar, muazzam savaş makinelerini Kuzey Afrika'daki Kartaca'ya çevirdiklerinde, hâlâ Uygarlığın Etrüsk biçimine tepki göstermektedirler. Nefret yüklü konuşmalar (Cato'nunkiler en iyi bilinenlerdir) Kartaca'nın Roma'ya yönelik fiili tehdidi göz önüne alındığında saçma ve akıl dışıdır. Kartacalılar her fırsatta çıkış yollarını satın almaya çalışır, tıpkı Hiram'ın Asur'dan şehrin çıkış yolunu satın alması gibi. Kartacalıların en son başvuracakları çare Roma'nın üstüne yürümektir, ama her iki taraf da denizde hareket eden bir ahtapotun karada hareket eden bir solucanı yenmesinin eskiye göre daha kolay olmayacağının farkındadır.

Ne Sümer, ne Akad, ne de Asur geçmişinde Kartaca'nın nihaî yıkımının bir benzerine rastlanır. Son bağımsız Fenike şehri yalıtılmış, kuşatılmış, saldırılmış, tamamen yok edilmiş ve sonra da yakılmıştır. Sakinleri dünyanın dört bir yanına köle olarak dağılmıştır. Hâlâ tatmin olmayan Romalılar ayakta kalan bina ve duvar kalıntılarını da yerle bir eder, toprağı sürer ve tuz eker; bir zamanlar Kartaca'nın olduğu yerde ne bir ev ne de bir ekin boy versin, şehrin varlığına dair tüm anılar silinsin diye.

Hikâyenin geri kalanı da aynı derecede iğrençtir. Kuzey Afrika, İberya, Galya, Makedonya, Trakya, Anadolu, Levant; hepsi de Roma olur. Buraların sakinleri ya öldürülür ya köleleştirilir ya da ölüm makinelerine dönüştürülür. Özgür topluluklar gibi küçük Leviathanlar da parçalanır. Kadim gelenekler çiğnenir ve unutulur. İnsanlar öldürülür ya da sakatlanır.

Yine de ne çok sayfa Roma'nın büyüklüğüne adanacaktır! Ve Roma'nın savaş makinelerinin hünerlerine adanan ne çok sayfa olacaktır! Övgüler neden bizzat Ölüm'ün kendisine düzülmez? Ölüm Roma'dan bile daha büyük bir katildir. Baş-

kentteki süslü Yunan sarayı ve anıtları mı gaddarlığı bu kadar saygın kılar? O halde böyle bir övgüyü hak etmek için Ölüm'ün tek ihtiyacı Yunan sanatçılar tutmaktır.

Roma ölümünden sonra yücelecektir. Roma'nın karnındakilerden yalnızca solucanın kafasındaki azınlık onu sevmektedir; geri kalanların hepsi ondan nefret etmektedir ve çoğu da her gün onu yok etmek için uğraşmaktadır.

Kafada yer alanlar sayıca azdır, soylulardan ibarettir; aralarında generaller ve politikacılar, *Latifundia* sahipleri ve Romalıların *Eques*'ler* adını verdikleri de vardır.

Bu *Eques*'ler at binmiş üçkâğıtçılardır. İşlerin yürütülmesini sağlayan dolandırıcı ve müteahhitlerdir. Zeytin bahçelerinde ve şarap bağlarında köle takımını yönetirler. İhracat, ithâlât ve planlamayı yaparlar. Haraç biçenler ve korsanlardır. Hantal imparatorluğun her çatlağına ve dar boğazına yerleşirler. Büyük denizin diğer tarafında, geleceğin Roma'sında, bu üçkâğıtçılara İşadamları denilecektir.

Tüm bu insanlar Roma'ya aşıktır.

Adlarına sirkler ve oyunlar düzenlenen, sayıları giderek artan, insanlıktan çıkmış izleyiciler de Roma'ya aşıktır. Ama bu aşıklar gaddarlık ve yağmaları artık tanrıya sunulan adaklar olarak görmez. Yağma ve gaddarlığı olduğu gibi severler. Sadist adını vereceğimiz şeye dönüşmeye başlamışlardır.

Sadistlerin aşıklarına Mazoşist denir, ama insanların çoğunluğu henüz bu kadar düşmemiştir. *Res Publica*'nın** büyük çoğunluğu zeklerden oluşur, içerdeki ve dışarıdaki zekler: Köleler ve taşralılar. Sırf başkentte çeyrek milyon köle vardır. İçerdeki zekler dünyanın en güçlü garnizonlarının

* Roma ordusundaki atlılar sınıfı mensupları.

** Kamu Yararı anlamındaki bu ifade daha sonraları "imparatorluğun zıddı", "cumhuriyet" anlamlarında kullanılmıştır.

mutlak mevcudiyetinin verdiği göz dağına rağmen sürekli ayaklanma halindedir. Bazı köle ayaklanmaları tüm bölgeyi kuşatan isyanlara dönüşür ve bilinen üç olayda, iki nesil boyunca isyancı köleler Roma ordularına karşı yaklaşık üçer yıl direnirler.

Taşralılar da köleler kadar sıkı direnirler. İsyancıları bastırmak ve katletmek için silahlı seferlerin düzenlenmediği bir yıl bile geçmez nerdeyse.

Ve devasa birliklerin kendileri daha da büyük ayaklanmalara neden olurlar. Orduların beslenmesi gerekir. Vergi toplayıcılar zaten geçip giden birlikler tarafından yağmalanmış olan taşralıların iliğini kurutur. Ve sonra emekli askerler uzun yıllar süren sadık hizmetleri karşılığında ödüllendirilerek taşralıların topraklarının sahibi olarak vilayetlere geri dönerler. Bu düzene karşı isyan ve ayaklanmalar yıllar hatta on yıllar sürer ve listelenemeyecek kadar çoktur.

Res Publica derecelendirmesinde daha üst seviyelerde görev alan kaşarlanmış kitle katliamı düzenleyicilerini ortaya çıkaran şey, her cephede bunca isyancıya karşı süregiden baskıdır. Sezar Batı'yı fetheden katildir, Pompey doğuyu fetheden katil, Crassus İtalya'nın yollarına altı bin çarmıha gerilmiş köleyi dizen katil.

Üç kitlesel kıyımcı tek bir tacı paylaşamaz; ve Hobbes'un Yapay İnsan diyeceği şey, Çar ya da Kayser olarak tercüme edilecek olan Sezar'da suretini bulur.

Dünyayı kuşatan *Res Publica* tek bir adamın oyuncağı, bir İmparatorluk haline gelir.

Mısır'ı yuttuktan ve eski Kamu Yararı'nı yeğleyen asilzadeleri zaptettikten sonra başka bir kitlesel kıyımcı, Octavianus, Güneş olur, yani *Pontifex Maximus**; Kralların Kralı ve Rablerin Rabbi'nin Latin uyarlaması olup *Optimus Maximus* denen soyutlamanın yeryüzündeki cisimleşmesi.

* En büyük din adamı, baş kâhin.

Roma, Cebelitarık'tan Ermeni ovalarına ve Parthiya'ya, Ermenistan'dan da Hindistan'a dek yayılır. Dünya karanlığın içine, hayatın çirkin, kaba ve kısa olduğu, insanların erken ve acımasız ölüm korkusuyla güdüldüğü, bir insanın ne dikilebileceği ne oturabileceği ne de uzanabileceği Leviathanın karnına düşmüştür. Hobbes ve çağdaşları, dışarıda ne kalmışsa kuşatılması ve boyun eğdirilmesini haklı çıkarmak için, Leviathanın tüm niteliklerini Leviathan dışı dünyaya atfedeceklerdir.

Romalı ve Parthiyalı zekler için Octavianus Augustus'un Güneş olduğu gün Dara'nın Ahura Mazda olduğu günden bile daha karanlıktır. Böylesi bir güneş hiçbir canlı varlığı cezbetmez.

Keldanilerin neo-Babil İmparatorluğu zamanında hatta daha öncesinde bile yad ellerde, ışığı örten Leviathanı yakıp kül ederek dünyayı ateşle arındıracak bir hareket vardı.

Şimdi Pontifex Maximus Octavianus'un hüküm sürdüğü günlerde, hem içeride hem dışarıda, daha da büyük bir hareket vardır. Turner'ın "kriz kültü" adını verdiği şey bu hareketin pek çok parçasından yalnızca biridir. İnsanlığın ve doğanın kara bahtına, ve sonunda da Batı Ruhu'na babalık edecek olan kriz kültünün kökleri, Optimus Maximus'un ışık yaymasının beklendiği karanlık bir köşede, Leviathanın kendisinin ışıksız soyutlamasında yatar.

"Kriz kültü" yoktan varolmaz; insanoğlunun kurutucu kabuğundan kendini kurtarma çabasından kaynaklanır. Ve bu bir "kült" değildir. Ancak yutturmacanın kabuğuna geri tıkıldığında bir külte dönüşen bir yaşam yoludur.

Keldaniler zamanından İmparatorluk Roma'sına kadar geçen zamanda dikkate değer bazı ardışıklıklar vardır.

Çin'de, Leviathanı bir engel hem de esenliğin önünde bir engelden başka bir şey saymayan Tao Te Ching, Yol, başka bir yaşam biçimini sürdürmek üzere devletin son derece örgütlü faaliyetlerinin sunulduğu toplumdan vazgeçmeyi telkin eder. Çin'deki toplum dışı kimseler, Perikles sonrası Yunanlılardan etkilenmiş olabilirler, ne de olsa bazı yarım ka-

bartmalarının Basra'ya komşu Yunanlılarınkiyle büyük benzerlik gösterdiği ve bazı tunç yapıtlarının Saktiyanlarınkinin aynısı olduğu iddia edilmektedir. Ama Çin'de kitlesel bir çekilme hareketi yoktur; en azından şimdilik.

Çin'in batısında, önceki ve sonraki devlet-yakıcıları arasında bir ardışıklık varmış gibidir. Görünüşe göre Dara'nın mumu sallaması ateşi tamamen söndürmeye yetmemiştir.

Kutsal Kitapların kendisinde bile etkileyici bir ipucu vardır. Sanki oraya birinin gözünden kaçıp da girmiş gibidir. İncil'de böylesi gafletler hiç de nadir sayılmaz. Acem Kirus'u (Keyhüsrev'i) mesih olarak selamlayan İşaya adında birinin sözlerinin, Kirus'tan nesiller önce yaşamış başka bir İşaya'dan adını alan bir bölüme girdiğini görmüştük. Yazıcıların elinde çok fazla malzeme vardı ve şu ya da bu bölüme iyi örnek olacak görümler, açık ve net ifadeler koymaları gerekiyordu. Belli ki yorulduklarında ellerindeki malzemenin Musa'dan kalma olup doğruluğu kanıtlanarak onaylanmış kaynaklara dayanıp dayanmadığına bakmadan koymuşlardır. Böyle bir parça da Daniel bölümüne girmiştir.

Gerçek Daniel'in, Babilli Keldaniler arasında sürgünde yaşayan bir İsrailoğlu olduğu söylenir. Bu Daniel'le yer değiştiren, çok sonraları –muhtemelen Roma ve Parthiya döneminde– yaşamış olup Musa'nın değil de Zerdüşt'ün dilini konuşan ve Yehova'nın değil de Ahura Mazda'nın gelişini bekleyen muğlak bir karakter vardır. Bu adam, her biri bir imparatorluk olan, Mecusî bir çağlar dizisinden bahseder ve bu imparatorlukları da gözünde Leviathanlar olarak canlandırır.

Ve dört devasa canavar geldi denizlerden, birbirinden farklı farklı. İlki bir aslandı ve kartal kanatları vardı; ta ki kanatları yolunana dek izledim onu... Ve başka bir canavarı, bir ikincisini gördüm, bir ayıya benzeyenini, ve o tek ayağı üzerinde doğruldu ve ağzında, dişlerinin arasında üç kaburga vardı; ve böylece dendi ki ona: "Ayağa kalk, ve daha çok bedeni hırsla yiyip bitir." Derken bir tane daha, bir leopar gibi, böğründe av kuşlarına özgü

dört kanatla; canavarın dört de kafası vardı; ve hâkimiyet verilmişti ona. Daha sonra gece görümleri gördüm ve dördüncü canavara baktım, berbat ve korkunç, ve son derece kuvvetli: ve devasa demirden dişleri vardı; yalayıp yutup param parça ediyordu ve artıkların üzerinde tepiniyordu; ve kendinden önce gelen tüm canavarlardan farklıydı; ve on boynuzu vardı. Boynuzlara dikkatle baktım, ve başka bir minik boynuz aralarından çıktı, küçük bir tane, ilk boynuzlardan üçü kökünden sökülmeden önce; ve işte, bu boynuzun insan gözleri vardı, ve büyük laflar eden bir ağzı...

Bu devasa canavarlar, bu dördü, dört kraldır yeryüzünden yükselecek olan...

Dördüncü canavar... yalayıp yutacak tüm yeryüzünü ve ayakları altında çiğneyecek ve parçalara ayıracak...

Ama adalet yerini bulacak ve hâkimiyeti elinden alınıp çökertilecek ve ilelebet yok edilecek.

Pontifex Maximus Octavianus zamanında dört canavarın kimliği ortaya çıkar. İlki Keldanilerdir, ikincisi Acemler, üçüncüsü Helen Yunanlılarıdır ve dördüncüsü de Parthiyalılar olabilir ama sanki daha ziyade Romalılardır. Ve dördüncüden sonra başkası gelmez. Silsile sona erer. Dördüncüsü dünyayı parçalar ayırır ve kendisi de parçalanır. Dördüncü canavardan sonra Işık gelir, Ahura Mazda'nın ışığı.

Dördüncü canavarı deviren aracı doğaüstüdür. Ama bu insan katılımını dışlamaz. Tam tersine katılıma davet eder. En samimi devrimciler tanrılarla beraber dövüştüklerini düşünenlerdir.

Rüyalar dünyanın yapı taşlarıdır ve böylesi düşler kendinden menkul kehanetlerdir. Roma tarafından cehenneme çevrilmiş Yeryüzü'nün ortasında, birinin* şunu ilan etmek üzere gelmesi çok sürmeyecektir: "Yeryüzüne ateş yağdırmaya geldim." Bu kişinin yeryüzünden kastı Roma'dır, yani

---

* İsa Peygamber'in.

dördüncü canavar, sonuncu olanı. O, Er-Tarih'in sonunu ilan etmeye gelmiştir.

Roma sahiden de yanar. Ama –bak işte!– onun küllerini karıştıran gizlenmiş başka bir canavar vardır, bir beşincisi, aslan bedenli ve insan başlı, ateş getirenin beşiğini paylaşan bir canavar, bir Kilise.

-10-

Acem Kralı Işığın, Ahura Mazda'nın harmanisine bürünmüştü. Hıristiyan Kilisesi ise yeniden doğan Osiris'in* harmanisine bürünecek. Her ikisi de harmanileriyle makineleri gizlediklerini inkâr etmek ve harmanilerin kayıp düşmesini önlemek için sürekli yalan söylemek zorundadır.

* Mısır'da ölümsüz yaşam için diriliş tanrısı.

Leviathanın ağzından çıkan ateş çalıntı bir ateştir. Canavarı yakmaya gelenlerden çalınmıştır. Ne canlar ne de ateş özgürce canavara verilmiştir; her ikisi de bir tuzağa düşer gibi ona yakalanmıştır ve bir kez içeri düşünce bir çıkış yolu aramaya uğraşırlar, dışarı çıkış yollarını tutuşturmaya uğraşırlar.

Roma'nın ilk İmparatoru Octavianus Augustus'un hükümdarlığı başlangıçların değil bitişlerin vaktidir, şafak değil alacakaranlıktır. Dördüncü canavarın, devasa demirden dişleri ve on boynuzu olan canavarın yeryüzünü çoktan yalayıp yuttuğu, üstünde tepindiği, parçalara ayırdığı bir vakittir.

Ah siz, ikiyüzlüler, göğün yüzünü ayırt edebiliyorsunuz da çağın simgelerini mi ayırt edemiyorsunuz?

Eğitileceğiz. Başkentte yükselen muazzam mimarî anıtları göreceğiz ve onların güzel olduğunu, çağın simgeleri olduğunu düşüneceğiz. Kendilerini denetimsiz *orji*'lere bırakan putperestlerin delirmiş feryatlarını işiteceğiz ve bunun nefret edilesi bir şey olduğunu düşüneceğiz.

Ama hava efsunludur; çünkü *orji*'ler aniden güzelleşiverir ve mimarî anıtlar nefret edilesi şeylere dönüşür.

Anadolulular bir zamanlar kendilerini Kibele'ye, Yeryüzü'ne, tüm Yaşamın annesine vermişlerdi. Akhaia ve Anadolu Yunanlıları bir zamanlar Yeryüzü'nün kızı Demeter'in, Kibele'nin rahminden her yıl filizlenen Tahılın ve Persefone'nin, Yeryüzü'nün alt dünyadaki tohumları yakalayıp özenle kucaklayan torununun çevresinde *orji*'lere katılmışlardı. Kibele ve onun çoluk çocuğuyla yapılan dans onlar için tek gerçekti, yegâne anlamlı şeydi. Yunanlılar, savaş ve ticaretin kucağına atılınca Kibele'yi unutmaya çalıştılar ama gene de mızrak atan oğlunu ve ok-yay kuşanmış avcı kızını hatırladılar ve Kibele'nin torunları için türbeler inşa ederek bunları süslediler.

Roma lejyonları, Yunan mimarları ve süslemecileri kapıp götürmüştür ve türbeler artık Roma'da yükselmektedir; ama yakından bakmalı: Roma'da yükselen süslü türbeler Kibele ya da onun torunlarından herhangi biri için yapılmamıştır.

Kibele'nin kızı Ceres-Demeter'i Roma'da tek hatırlayanlar kölelerdir ve onlar da lâyıkıyla hatırlamaz. Roma'da yükselen kopyalar, devasa ve korkutucu boyutlardaki kopyalar tamamen boştur. Bunlar türbe değildir. Roma lejyonlarının zaferleri anısına dikilen anıtlardan başka bir şey değillerdir, devasa katliamlar için devasa anıtlar. Roma mimarisi bir insan kurban etme kutlamasıdır. Bir nefrettir.

Romalı Ölüm kutlayıcıları Nil'den Ebro'ya dek her eyaletin başkentinde nefretlerini göğe yükseltir. Ama yükselen anıtların önündeki şehir meydanları giderek tenhalaşmaktadır. Nefret edilen şeylerin çevresinde yalnızca ölü ruhlar kalır ve onları da şehir meydanlarını terk etmekten alıkoyan tek şey rüşvet ve sirklerdir. Yaşayan insanlar ayrılmaktadır. Şunu iliklerine dek hissederler: "Bu nesil geçip gitmeyecek."

İnsanlar Nil boyunca tanrılarını Roma mimarisinden korumak için Tapınaklarına koştururlar. Mısır'da hâlâ böyle bir güce sahip insanlar olması bile bir mucizedir. Acem haracının ağırlığı altında iki büklüm olmuşlardır, Yunan *Ptolemy*'nin* yağmalamasının ağırlığı altında bir deri bir kemik kalmışlardır, Roma generalleri ne kaldıysa hepsine el koyup Roma'ya gönderdiğinde ise kökleri kazınmıştır. İlk firavundan bile çok daha evvelinde Nil'in bereketlendirdiği tarlaları terk etmişlerdir; Nil'i Roma'yı beslemeye zorlamaktansa, bırakırlar tarlalar tekrar kuma dönüşsün. Bir zamanlar tüm dünya tahıldan gelen zenginliklerini kıskanırken şimdi dilenciye dönmüşlerdir; karınlarını güç bela doyurabilmektedirler.

İşte geliyorlar, ölü İsis, ikizi Osiris ve ikizin benzeşi Serapis'i Tapınaklardan dışarı taşıyarak. Dize getirilmiş bu tanrılar, çevrelerine örülen ilk duvardan bu yana ilk kez dışarı, temiz havaya çıkmaktadır.

Ve sonra bir deri bir kemik kalmış dilenciler kendilerince insanüstü bir yiğitlik sergilerler. Ölü tanrıların etrafında

---

* Ptolemy, İskender'in ölümünden sonra Mısır'da hüküm sürmüş bütün Makedon krallara verilen unvan.

dans etmeye başlarlar, dans edip dururlar ve sanki dansın kendisi onlara güç vermektedir; çünkü bitkinlik ve sefaleti artık hissetmezler, kendilerini yüksüz ve özgür hissederler. Ve İsis'in düveye benzeyen gözleri sanki canlanır, burun deliklerinden soluk alır gibidir; şüphesiz hepsi kuruntudan ibarettir, ne de olsa tanrıça yüz yirmi nesilden beri ölüdür.

Kuruntu ya da değil, derisi kemiklerine daha az yapışmış olanlar da gözlerindeki parıltıyı görür ve soluğunu hissederler. Zırhları altında ezilen Romalı askerler henüz mimariye dönüştürülmemiş Tapınaklara hücum eder ve onlar da İsis, Osiris ve Serapis'i temiz havaya taşıyarak dışarı fırlarlar.

Askerler Mısır tanrıçalarını Roma lejyonlarının ilerlediği her bölgeye taşır, asker devşirilen her bölgeye; Kuzey Afrika'ya, Galya'ya, bizzat İtalya'ya, Yunanistan'a, Anadolu'ya ve Levant'a dek.

Ve her yerde insanlar kendi terk edilmiş geçmişlerini, altın çağlarını İsis'te bulur. Ve onlar da mimarî anıtlardan çekilir, onlar da şehir meydanlarını terk eder, onlar da dans edenlerin halkasına katılır ve bedenlerinin güçle, zihinlerinin de anlamla dolduğunu hissederler. Kimsesizliğin mekânları olan mimarî harikaların çok ötesindeki güzelliği keşfederler.

Ayırt edebilir misin çağın simgelerini?

İsis ne bir puttur ne de bir kült, üstelik kendisini karşılayan insanların hiçbirine yabancı da değildir. Her nereye taşınırsa orada insanlar onu Yeryüzü olarak tanır; terk edilmiş ve ihanete uğramış Yeryüzü, anne ve kız kardeş, toprak ve tahıl. Onu tanımak insanları hayata döndürür; tanıyanların hayatı da onu.

İtalya'da İsis, Yeryüzü'nün kızı Ceres olarak tanınır; ona hâlâ Cereal* diyeceğiz, ama Cereal dendiğinde aklımıza yalnızca tahılı üreten çiftçiler ya da tarım zekleri gelecek şekilde eğitilmiş olacağız, hatta bazılarımız bu işi makinelerin yaptığını düşünecek.

---

* İngilizce'de tahıl anlamına gelen sözcük Latince Ceres sözcüğünden gelir.

Yunanistan ve Anadolu'da İsis, Kibele'nin kızı Demeter olarak tanınır ve ikiz erkek kardeşi Osiris ya da Serapis ise besbelli Demeter'in yeraltına giden, geri getirmeye çalıştığı kızı Persefone'nin öteki benliklerinden biridir.

Ve elbette Levant'taki herkes İsis'e aşinadır, Yahudiye' dekiler bile. İsrailoğulları çöle varır varmaz onun etrafında dans etmeye başlamıştır; ta ki Musa onları Yasasıyla zincirleyene dek.

Yeniden doğan Osiris de Levant'ta tanınır: Babilli Tammuz olarak; Anadolu'nun Attis'i, Yunanlıların Adonis'i. Her bahar yükselir ve her güz düşer. O, tüm bitki örtüsünü oluşturur.

Nasıl bitki örtüsü baharda yenilenir, canlanırsa, dansçılar da uzun gecenin ardından yenilenmiş olarak canlanırlar. Bunu bilirler, çünkü dans ederken tüm bedenlerinde hissederler. Bir deri bir kemik bedenleri, yitirilmiş bir kuvvetle dolar. Bu, tüm Roma lejyonlarının hakkından gelecek bir kuvvettir.

Askerlerin kendileri de zırhlarını çıkarmaktadır. Mısır'da Osiris'i bulamayanlar, Parthiya sınırlarında Mitra'yı bulur ve hükümdarlığın dört bir yanına taşırlar. Bu Mitra, Zerdüşt zamanında ikincil sayılan bir ışıktır, ama Dara Ahura Mazda'nın ışığını ele geçirip söndüreli beri insanlar hâlâ ışığı taşıyanı aramaktadır. Romalı askerler ona *Mitras* der, yeniden doğan, Ahura Mazda'nın ışığını taşıyan. Onu İngiliz adalarına dek götürürler. Birçok yerde Mitra Osiris'le karışır. Mitra için kutlamalar yapanlar yeni şafağı getirecek ateşi de ele geçirirler.

Askerler kumandanlarını devirir; zaman zaman kitleler halinde taraf değiştirirler. Çiftçiler Romalı vergi tahsildarlarına yiyecek vermemek için topraklarını işlemeden bırakır. Kentli insanlar tüm resmî işlerden el etek çekmek için taşraya taşınırlar. Esseneler denilen meşhur toplum dışı Yahudiler Romalılardan olduğu kadar Musevîliğin görev ve yükümlülüklerinden de uzak dururlar.

Çeşit çeşit biçimler mevcuttur. Ayrılma uçsuz bucaksızdır

ve yayılmaya da devam eder. Buna devrimci renkler içeren yaygın bir direniş diyebiliriz.

Bu direnişçiler ilk Acemlerin aksine Leviathana dışarıdan hücum etmez. Bunlar içeridendir; çoğu zektir, ama hepsi değil. Mısır'daki İsrailoğullarının aksine dışarıdaki bir yere yönelmezler, çünkü dışarısı diye bir şeyin olmadığını düşünürler; dördüncü canavar tüm dünyayı yalayıp yutmuştur. Musa'nın aksine büyük olaydan önce zırhlarını çıkartırlar ki çölün ortasında içlerinde başka bir Leviathan'dan başka bir şeyleri olmadan kalmasınlar. Roma, Leviathanın tüm niteliklerini gözler önüne sermektedir ve hiçbiri beşinci bir canavarın ağzına yürüme hazırlığında değildir. Bu pek çok şekilde aktarılır; bunlardan biri de şöyledir : "Cennetin krallığı yakındır." "Cennetin krallığı" hiçbir şekilde Babil, Acem, Roma ya da başka bir Leviathan anlamına gelmez. Ölüm anlamına da gelmez; henüz değil. Turner'ın alıntıladığı bir kasidede şöyle denir:

Ve çiçek açan ve meyveleriyle sevindiren toprak gibi oldum.

İnsanlar neşelidir, sonları yaklaştığı için değil, onun sonu yaklaştığı için. Neşelidirler; çünkü nasıl ki gün geceden farklıysa Leviathandan da bir o kadar faklı bir şey gelecektir yeni günle beraber. "Cennetin krallığı" canlılar için yakındır ve burası canlı bir yer olarak yeryüzü cennetidir; bir Aden, bir altın çağ, İsis ve Osiris ve Kibele'nin tüm çocuklarıyla –kurtlar kadar bitkilerle de, böcekler kadar kuşlar ve balıklarla da– uyum içinde olan bir özgür insanlar topluluğu. Böylesi bir "krallık" yeni bir şafaktır; Er-Tarih'in sonudur, Leviathan zamanının sonudur.

Dahası, insanlar şafağı da beklemez. Şimdiden dans ederler. Son gün gelmeden kayıp topluluğu yeniden toparlamaktadırlar. Köle ile efendi arasında yapılan ayrımı kabul etmeye son vermişlerdir; sonradan gelen Kutsal Kitap'ta söyleneceği gibi: "Hiçbiri sahip olduğu şeylerin bir zerresinin bile kendisinin olduğunu söylemedi; her şeyleri ortaktı." Daha

Leviathanın karnındayken paylaşmaya başlamışlardır. Paylaşım kayıp topluluğun can damarıdır. Şang Yang'ın da çok yi bildiği gibi Leviathanın tüm varoluşuna aykırıdır. Direnişçiler her şeyi ortaklaştırarak karnında bulundukları canavarı içeriden eritirler.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşü Roma henüz bir *Res Publica* iken başlamıştı. Octavianus ilk imparator olduğunda gerçekleşen şey çöküşün hız kazanmasıydı. Bu andan itibaren Roma art arda çöküşler yaşamaktadır; Leviathanın kendisi de öyle.

Parthiya da Roma gibi direniş, ayrılma ve düpedüz isyanla kalbura dönmüş durumdadır.

Ve Roma'da varlığından pek de haberdar olunmayan üçüncü Leviathansa, bir başka Çin ejderinin içinden yeniden türeyebileceği parçaları bile ortadan kaldırmaya çok yaklaşan Kızıl Sarıklar İsyanıyla sarsılmaktadır. Çin isyanı muhtemelen Avrasya'nın batı ucundaki hareketle bağlantılı değildir, ama bundan emin değiliz. Sarmatlar ya da Alanlar denen halklar hem Çinliler tarafından hem de Romalı sınır bekçileri tarafından tanınmaktadır. Türkistan'da Saka adı verilen çiftçilerin, belirgin biçimde Greko-Romen tarzda işlenmiş Buddha'ların yanı sıra Yunan nesnelerine de sahip oldukları –arkeologlar tarafından– bulunacak ve Saka köylerinin Roma ve Çin arasındaki İpek Yolu üzerinde bulunduğu tespit edilecektir. Ve illa ki batıdan doğuya doğru bir etki olması da şart değildir. Yol, Tao, Çin'den Parthiya'daki Mitra hareketine ve oradan da Mitras'la Roma'ya kolayca ulaşabilirdi.

Yahudiye denen Levant eyaleti çeşitli ayrılma biçimlerinin birleştirildiği, kaynaştığı ve yeniden formüle edildiği Roma eyaletlerinden sadece biridir. Ama burası dünyayı kuşatan Hıristiyanlığın ve İslam'ın ortaya çıkacağı eyalettir. Geçmişe bakıldığında bunca özgürleştirici deneyimin böyle ağır biçimde Leviathanlaşmış bir bölgenin kapısından geçmesinin

gerekmesi doğa ve insanlık için büyük talihsizlik. Direnişi saptıracak, etkisiz kılacak ve tersine çevirecek usûller Yahudiye'de halihazırda mevcuttur ve aslında Roma karşıtı direnişten önce de oradadırlar.

Acemlerin ilk zamanlarında bile, İşaya Kirus'un "kör gözleri açmak ve mahkûmları zindandan çıkarmak" için geldiğini açıkladıktan kısa süre sonra, yazıcı Ezra ve yandaşları özgürlüklerinden nasıl faydalanacaklarını ortaya koymuştu. Babil'den Levant'a fatihler olarak gittiler, Levant'ta kalmış olan Yahudilere Babil'de yazılmış bir Kitabı zorla benimsettiler ve Kutsal Kitaplarından ve Acem Artakserkses'ten aldıkları yetkiye dayanarak kendilerini Yargıç ilan ettiler. Ve Yargıçlar olarak Acemlerin hoşgörü politikasını tersyüz ettiler ve Fenikelilerin, Ammonitlerin, Moabitlerin, Edomların ve Samaritlerin aleyhine hoşgörüsüzlüğü ve husumeti vaaz ederek, kendilerinden daha az safkan insanlarla dışevliliği yasaklayarak kendi eski geleneklerine geri döndüler. Zindanları mahkûmla doldurdular ve gören gözleri kapadılar. Acem'den çok Asur'la ortak noktaları olan bir Leviathan kurdular, çünkü Musa'nın çıkarıp atmayı becermediği Sümervarî Akad zırhını üstlerinde taşıyorlardı, çünkü Tapınaktaki tanrıları tepe taklak edilmiş bir Ahura Mazda'dan ziyade soyutlanmış bir Lugalzaggizi'ydi.

İskender'in mirasçıları Acemleri Levant'tan silip süpürdüğünde, Yahudiye kinle, hoşgörüsüzlükle ve süre giden bir içsavaşla kuşatılmıştı; ama Pompey'in Romalı lejyonları Levant'ı işgal ettiğinde Yahudiyelilerin durumu daha da kötüye gider. İnsanlar kendilerini savunur ve yenilip yutulur, Pompey'in başkente diktiği mimarî anıta kurban edilirler. Binlercesi Pompeyli işadamları tarafından köle olarak satılır.

İmparator Augustus, Herodes'i Yahudiye Kralı olarak atadığında bu eyaletin nüfusu da iyi haberlere en az diğerleri kadar açtır.

Yahudiye'deki direniş sonunda Yesse ya da Yasua adında bir kişide, bir marangozun oğlunda sembolize edilecektir. Bir bireyi merkeze koymanın getirisi öznenin belirgin olmasıdır: Özne bir ölümlüdür, yaşayan bir varlıktır, bir kişidir. Bir kolektivite hakkında Leviathana ait bir özellik atfetmeden konuşmak güçtür, çünkü kolektiviteyle Leviathan bir bireyde varolmayan bazı özellikleri paylaşırlar. Bir bireyi merkeze koymanın görünmez tehlikeleri ise tam da İsrailoğullarını bir canavarın karnından diğerinin ağzına götürenlerle aynıdır.

Doğrusu, Dördüncü Krallığa karşı Yahudiye direnişinde görünmez tehlikelerin çoğu bertaraf edilmiştir, çünkü Yahudiye direnişi Roma İmparatorluğu'nun başka yerlerindeki direnişlerle, Musa'nın mirasıyla olduğundan çok daha fazla ortak noktaya sahiptir.

İnsanların tutsaklıktan çıkarılan atalarının anısını aziz tuttuğu bir bağlamda "düş peşime" teması dikkat çekici biçimde göz ardı edilir. Bu Yesse onları yeni bir Kenan'a götürmeyi vadetmez, "düşün peşime" demek yerine "Tanrı'nın Egemenliği içinizdedir" der. Bu "düşün peşime" demekten çok farklıdır. Bu birşeylerin dışarıdan olduğu kadar, içeriden de baskı altında tutulduğunu, özgürleşmenin ancak kişisel özgürleşmeyle başlayabileceğini, baskıcı zırhın çıkarılıp atılması ya da uzaklaştırılması gerektiğini akla getirir; ve bu zırhı çıkarma işi bireyin ancak kendi başına yapabileceği bir iştir.

Leviathana ait "Kralların Kralı ve Rablerin Rabbi" motifi de dikkat çekici biçimde göz ardı edilir, en azından ilk direniş tarafından. Meryem'in oğlu, Soyutlamanın yanan bir çalı aracılığıyla kendisiyle konuştuğunu ya da kendisi aracılığıyla konuşan sesin Lugalzaggizi'nin sesi olduğunu söylemez. Sürekli olarak, "Size söylüyorum" der. Başka bir deyişle, kendi adına konuşur, tek bir insan bireyi olarak ki önceki hatiplerin değişmez biçimde Yehova'nın, Leviathanın mutlak "ruhunun" harmanisini giydiği göz önüne alınırsa bu da oldukça dikkat çekicidir. Ve kendini soyut Lugalzaggizi'nin temsilcisi, meleği ya da habercisi olarak değil, tanrının ya da kadın veya adamın bir oğlu olarak, yani yiyen, dışkılayan ve kurt-

lar, kartallar, yılanlar ve insanlar gibi ölen canlı bir insan olarak tanıtır. Tefeciler gibi Kralların Kralı'nın rahiplerini de bu dünyanın bir parçası olarak gördüğünü gayet açık bir biçimde ortaya koyar; her ikisi de ateşe vermeye geldiği dünyanın birer parçasıdır.

Ateşin kaynağı yanan çalı geleneği değil, Zerdüşt geleneğidir: Bu, arıtan bir ateştir. Mecusî Daniel "kızgın alevlere", "alev çemberlerine" ve "ateşten bir ırmağa" dördüncü ve son canavarı mahvedecek nitelikler olarak atıfta bulunmuştu. Yesse'nin zamanında bu ateş Mitra tarafından taşınmaktadır; çünkü Ahura Mazda, Acem Leviathanı tarafından yutulmuştur.

Yahudiyeli direnişçilerin İsis, Osiris ve Serapis'e ne kadar aşina olduklarını bilemeyeceğiz ama Yesse'nin dostları tarafından yazılan hikâyeler ve İnciller bir yığın ipucu veriyor.

Öncelikle, Meryem, Anne, onlarca nesildir kadınların sistematik olarak alçaltıldığı bir coğrafyada belirgin bir rol sahibidir. Açıkça Tabiat Ana denmez ama çarmıha gerilen oğlu yerin altına gider ve sonra yükselir, tıpkı bitki örtüsü gibi, tıpkı Demeter'in kızı Persefone gibi, tıpkı İsis'in ikiz erkek kardeşi Osiris gibi. Bu havadis ise mitin kıyısında köşesinde değil tam göbeğinde yer alır.

Ve havadis daha da derinlere gider. Çarmıha gerilen Yesse boğa Serapis'e benzemektedir, Osiris'in ikizine. Ölümüyle, yaşamı kurtarır. Toprağa düşen bitkiler yeni sürgünler için gübre olur. Ölümün üstesinden gelinir, nihaiyeti ortadan kaldırılır, yenilenme öncesi bir aşama haline gelir. Denizdeki balıklar, gökteki av kuşları ve yeryüzü üzerinde hareket eden tüm canlılar ölü artıkları arasından bitiverir. Boğa ya da kuzu yaşam adına, Tabiat Ana'nın yenilenmesi adına kendilerini kurban ederler.

Doğaya ve Yaşama yönelik bu güçlü onay "denizdeki balıklar ve gökteki av kuşları ve yeryüzünde hareket eden tüm canlılar üzerinde hâkimiyet kurmanın" tam zıddıdır. Musa yaşamın Leviathan için, Yapay İnsan için kurban edilmesi çağrısında bulunmuştu. Direnişçiler ise yaşamın düşmanı

Leviathana karşı savaş çağrısında bulunuyor. Ve beklemek istemiyorlar: "Cennetin krallığı yakındır." Fenerleri zaten yanmaktadır. "Bu nesil sona ermeyecek, ta ki tüm bunlar yerine getirilene dek."

Bu nesil sona ermez. Bu nesil dünyanın ateşe verildiğini görür ve onun yanışını seyreder. Balıklar üstünde ve yaşayan her şey üzerinde kurulan hâkimiyet, Doğa'nın yenilenmesi için yapılan kutlamalara, bitki örtüsünün ölümü ve yeniden doğumunu canlandıran ayinlere, aşk (Agape) şölenlerine, Tabiat Ana Kibele-Demeter-İsis-Meryem için şükran festivallerine yol verir.

Fizikî olarak Mısır'dan ayrılıp giden tutsakların aksine, Romalı tutsaklar hâlâ içerideyken yapay canavarın kabuğundan ayrılır. Bunun sonucu da oldukça farklı olur. Mısır solucanı, tutarlılığını korumuştu. Roma bunu yitirir. İçorganlar kabuktan azade olur ve kendilerine ait bir yaşam edinirler. Bağlantısız kabuk tüm zırhı, mimarisi ve sanatıyla bundan böyle günışığı ve temiz havayı sokmayacak biçimde dünyanın üzerine yayılmış huni biçimli pörsümüş bir leştir.

Daha ilk imparatorun hükümdarlığı sırasında bile canavarın kabuğu ken li karnından korkmaya başlar: Dokuz bin Praetoryen Muhafız, İmparatoru İmparatorluğundan korumaktadır; ve ikinci İmparator, Tiberius çoktan korumalarının oyuncağı haline gelmiştir.

Üçüncü İmparator Caligula bundan çıkacak bütün sonuçları görür: İç organlarıyla ve hatta dış organlarıyla tüm bağları kopmuş ve ne doğaya ne insanlara ne de makinenin geri kalanına bağlı olan baş, ne dilerse yapmakta özgürdür; ne kadar doğadışı, insanlık dışı ya da akıl dışı olursa olsun. Kabuğu parçalara ayrılmaktan kurtaran tek şey Caligula'nın korumaları tarafından katledilmesi olur.

Neron, beşincisi, Prensin yapay özgürlüğünü daha da ileriye taşır. Bize onun tahta çıkmadan önce görgülü, dahası kabiliyetli biri olduğu söylenecektir. Öyle bile olsa Neron,

Caligula'nın görmüş olduğunu hiç vakit kaybetmeden görür: Leviathanın gevşemiş başı başka hiçbir canlının ulaşamayacağı yapay bir özgürlüğe ulaşabilecek durumdadır. Diğerlerinin tümü doğanın koyduğu sınırlar içerisinde özgürdür; kendilerine başka hiçbir sınır dayatılmadığı sürece özgürdürler. Roma İmparatoruna ise dayatılan hiçbir sınırlama yoktur, kendi karakterinin sınırlamaları bile; ne de olsa İmparator olarak o da Optimus Maximus kadar karaktersizdir. Tamamen aklına estiği gibi davranabilir; herhangi bir şeyi ya da tam tersini yapabilir ve korumalarından gözünü ayırmadığı sürece hiç kimse ve hiçbir şey onu durduramaz. Kendi annesini katledebilir ve kız arkadaşı Sabina Poppaea'yı tanrı katına yükseltebilir. Tek bir el hareketiyle tasfiye edebilir, zulmedebilir ve öldürebilir. Yunanlılara bir an özgürlüklerini verip hemen ertesinde geri alarak kendini Pallas Athena* ve Zeus gibi görebilir. Hatta Roma'yı ateşe verip onun yanışını izleyerek direnişçilere özgü hazzı bile yaşayabilir. Kadim topluluktaki görüm sahibi kadar özgürce uçabilir ama bedenine dönüp deneyimini paylaşan görüm sahibinin aksine Neron, doğanın ve insanlığın üzerinde uçmaya devam eder ve onların kör talihinden başka paylaşacak bir şeyi yoktur.

Yazılı sözlerin en bayağılardan bazıları Roma İmparatorluğu denen bağlantıları kesilmiş ama hâlâ ölümcül olan kabuk için yazılmış övgülerdir. Gibbon, on ikinci ve on yedinci İmparatorlar arasındaki döneme odaklanacak ve bunu insan soyunun "en mutlu ve en müreffeh dönemi" olarak adlandıracaktır. Neden? Çünkü bu dönem Roma imparatorlarının Caligula ve Neron'un bildiği şeyi bilmezden geldiği, Roma Prensi sanki herhangi bir normal insanmış ve Roma'da her şey yolundaymış gibi davrandıkları yegâne dönemdir. Rostovtsev modern Amerika ve İngiltere'nin doğuşuna dek asla "çok sayıda insanın rahatın tadını bu denli çıkarmadığını... ve asla [Amerika ve İngiltere'de bile] insanların böyle güzel

---

* Yunan Mitolojisine göre Athena, Pallas adı verilen devi öldürdükten sonra onun derisinden kendisine zırh yapar ve böylece Pallas lakabını alır.

binalar ve anıtlarla çevrili yaşamadığını" söyleyecektir. Rostovtsev'in ifadesi neyi göz önüne aldığını açıkça ortaya koyar.

Bu övgüler düzülen dönem kesinlikle makinenin dağılışının vites yükselttiği dönemdir. Devasa makineyi alaşağı etmeye uğraşan içerideki direnişçilere dışarıdan destek gelmeye başlar. Sonunda içerideki ve dışarıdaki direnişçilerin toplu hareketi Roma Topraklarını özgürleştirecektir.

Gibbon'un mutlu devri başladığında, Nerva Roma tahtına çıkar ve Ban Çao, dünyanın diğer ucunda Tarim Havzasını fethederek çobanıl göçebe dalgalarını batıya doğru harekete geçirir. Bir Saktiyan ve Sarmat Alanları dalgası (Tuna'daki) Daçya'ya ve Anadolu sınırlarına dayanır; Daçyalılar Sarmatların bazılarını aralarına kabul eder ve Roma'ya karşı beraberce savaşırlar. Nerva'nın ordusunun lütfuyla İmparator olan vârisi Traianus, Tunalıları ne kovabilir ne de özümseyebilir, onları bir Roma eyaleti haline getiremez. Roma ordusu tüm Daçya nüfusunun kökünü kazır ve Kartaca'da yapıldığı gibi bölgeyi Romalılarla yeniden iskân eder. Ama Kartacalılar son Fenikelilerdir, oysa Daçyalılar yükselen bir buzdağının yalnızca görünen ucudur.

Roma, Avrasya'nın geri kalan tüm nüfusuna soykırımsal bir savaş ilan etmiştir; artık daha fazla insanı tebaalaştıramaz. Bir sonraki militarist Hadrianus, saldırganları duvarların dışında tutmaya çalışır, ama duvar Roma İmparatorluğu'nu hapseder. Bu andan itibaren iğrenç kabuk çatlamaya başlar ve hiçbir zamk onu onaramaz.

Hadrianus son zaferini direnen Yahudiyelilere karşı kazanır ve bu Roma için Daçya zaferi kadar "sevindirici"dir: Romalılar asileri kılıçtan geçirir, Kudüs'ü yok eder, Yahudilerin Levant'a girişini yasaklar ve dolayısıyla da onları bir *diaspora*'ya* uğratmış olur; Yesse'den esinlenen Yahudiyeli direnişçiler ise hükümdarlığın her yanına kendi dinlerini yaymak üzere gönderilmiş olurlar.

* Dağılma anlamında Yunanca sözcük.

-II-

Roma İmparatorluğu hızla dağılmaya devam eder, ama bu dağılma direnişçiler için yeterince hızlı değildir. Her yıl yeni sürprizler getirir; her mevsim daha çok zemberek atar, daha çok çark sıkışır. Ama yapay solucan olduğu yerde kalır ve o kadar uzun süre kalır ki hiçbir direniş hareketi *varlığını* onca zaman aynı biçimde sürdüremez.

Makinelerin, işledikleri sürece aynı şeyi aynı biçimde yapacak inatçı bir yeteneğe sahip olduklarını unutmamalıyız. Bu yetenek makinelerin özünde vardır. İnsanlarınsa böyle bir yeteneği yoktur. Onlar değişir, ölürler; yerlerini başka türlü hissedip davranan yenileri alır.

İlk direnişçilerin net ve güçlü bir düşünceleri vardır; onlardan sonra gelen nesillerse bu fikirlerin hepsini ters yüz eder ve başlangıçtaki vaatten uzaklaşırlar.

Geriye dönük bir bakışla, ihanet patikalarının daha kimse onlara başvurmadan önce döşenmiş olduklarını görürüz, ama bu ancak neden ihanetin bu patikaları izlediğini açıklar, neden gerçekleştiğini değil.

Bence açıklama için öncelikle Leviathana bakmak gerekir; sonra da ilk direnişçilerin miras aldığı heybenin içine.

Leviathan, insanları Sümer gibi nadir yerler dışında, Biyosfer'de bir eşine daha rastlanmayacak bir konuma yerleştirir. Sümer'de iklim hareketleri tarlaları ya kavurur ya da sele katıp götürürdü; bir ömürlük zamanda bir iki sefer değil, tekrar tekrar. Başka hiçbir yerde, ne buzlarla çevrili ne de çöllerle çevrili topraklarda Doğa, insanları başlarına gelen felaketlerin yansıtıcısı olmaya zorlamaz. Leviathansa ulaşabildiği her insanı bu hale sokar. Haraç toplayıcıları, asker devşiricileri, muhabbet tellalları, ırz düşmanları ve dolandırıcıları aracılığıyla insanları bir saat düzeninde hırpalar durur, onları sürekli savunma tepkileri vermeye zorlar ki bu tepkiler de gitgide bir saat düzenliliği kazanır.

Agape şölenlerine, yeniden doğum ve gençleşme festivallerine katılan asiler aniden ya da adım adım, Roma düzeninin birer muhafız olarak yerine getirmeleri gereken görevleri terk eder.

Devletin bu çekilmeye yanıtı direnişçilere iftira atmak, işkence yapmak ve onları hapse tıkmak, hatta bazılarını sirk güruhlarını eğlendirmek için aç bırakılmış aslanlarla dolu arenalara çıkarmak biçiminde olur.

Direnişçiler Agape şölenleri dışında ilişkiler oluşturarak, hatta muhafızlar arasından himayeciler arayarak kendilerini korumaya çalışır. Yapılan eziyetler göz önüne alınırsa bu gayet anlaşılırdır, ama iş işten geçmiş de olsa şimdi görüyoruz ki sevgiden kaynaklanmayan ve paylaşım temelinde kurulmayan bu ilişkiler zamanla başlangıçtaki taahhüdü boğacak bir ilmek oluşturacaklardır. Direnişçiler kendilerini, günümüz militanlarının Örgütlenme diyeceği şeyin içine tıkacak ilişkiler oluşturmaktadır.

İlk başta direnişçiler yaşamdan yana olan tüm yapılarla biraradaydılar ve anlaşılan birbirlerinden özgürce alıntılar yapıyorlardı. Ama kendilerini Hıristiyanlar olarak tanımlar tanımlamaz Musa'nın yandaşlarıyla, Mitra taraftarlarıyla, İsis, Osiris ve Serapis papazlarıyla ayrım noktalarını hem kendilerine hem de kendilerini himaye altına alanlara net olarak açıklamaları gerekmektedir. Ve bunu netleştirdikleri

anda da kendi gruplarının en doğru ve geçerli fikre sahip olduğuna kendilerini inandırmaları gerekir; böylesi geçerli ve doğru bir fikre başka bir grup sahip olsaydı, Hıristiyan kalmak için ne gibi bir sebepleri olabilirdi ki!

Hıristiyanlar, bir kez direnişçilere sırt çevirdikten sonra karşı karşıya gelmeleri de uzun zaman almaz. Hıristiyanlar artık yaşamdan yana olan tüm gruplarla bir arada değildir. Önce diğerlerinin yaşamdan yana tavır alma yollarına düşman olurlar sonra giderek yaşamın kendisine.

Tam da bu noktada hazır formüller –atalarının kendileri için döşediği patikalar– bulurlar: "Benim huzurumda başka tanrı olmayacak." Bu İsis, Osiris ve Serapis'in hayatına son verir. Hıristiyanlar eski dostlarına Putperest diyerek hor görmeye bir de hakareti eklerler. Bu son derece kötü niyetli biçimde dillendirilmiştir. Hıristiyanlar İsis ve erkek kardeşinin başlangıçtaki olayların güçlü sembolleri, artık Jesus* dedikleri Yesse'lerine atfettikleri semboller olduğunu pekâlâ bilmektedir. Kendi yüklerine dönüp bakmaksızın, eski Kitaptan miras aldıkları soyutlamanın, Kralların Kralının, Lugalzaggizi'nin soyutlamasının ilkel ve hatta doğal hiçbir şeyi simgelemediğini görmeksizin Putperestlik diye bağırmaktadırlar. Bir Putu dünyanın dört bir yanına sürükleyenlerin kendileri olduğunu akılda tutmaksızın Putperestlik diye bağırmaktadırlar.

Örgütlenmenin kendine has bir mantığı varmış gibi görünüyor. Bazı üyeler yüklüklerindeki putu örtbas etme işinde diğerlerinden daha başarılıdır ve bunlar çabucak Çoban oluverirler; meseleleri açıklamakta bu kadar başarılı olmayanlara ne deneceği ise malûmdur. Çok geçmeden sürülerini yanlış yönlendiren çobanlardan, sahte peygamberlerden söz edilmeye başlanır. Ama bir peygamberin sahte olduğuna karar verecek olan kimdir? Yalnızca Çobanların en bilinçli olanlarıdır; bunlara da artık Kilise Babaları ve Diyakozlar denmektedir. Ama Diyakozlar da yanılır ve onların yanlış-

* İsa.

larını saptayabilecek tek kişi Diyakozların Diyakozu'dur; yani bir Piskopostur.

Agape şöleni katılımcılarından oluşan her bir grup bir Kiliseye dönüşür. Bu Hıristiyanların çoğunun geçmişteki yükümlülükleri onları hiyerarşik bir düzenlemeyi kabul etmeye yatkın kılmıştır. Osirislerinin, Havarileri olan bir Lider olduğunu düşünmektedirler. Çoğu kendini öncü Musa'nın yandaşı olarak görmektedir.

Gene de aralarından pek çoğuna Kiliseler, Roma İmparatorluğu'nun eyaletleri gibi görünmeye başlamıştır; tek eksik bir İmparator'dur. Ve Piskopos makamına kadar yükselmeyi başaran zırhlı bir Romalı, toplulukların ancak "Petrus ve Paulus tarafından atanmış" bir piskoposları varsa gerçek Kilise olabileceğini duyurur: Kastettiği Petrus ve Paulus adına kendi kendini atamış bir temsilcidir; tıpkı kendisi gibi.

Direnişçilerin torunları canavarın aynadaki imgesinden kaçıp ağzının içine düşmüşlerdir. Pek çoğu bunun farkındadır ve çobanlar sürülerini kaybetmemek için hazırcevap olmak zorundadır. Ahura Mazda'nın kılığına bürünen Dara'nın hilesine başvururlar. Başpapazlar kendilerini selâmete açılan kapı olarak takdim ederler. Ama herkes başpapazların kılavuzluğunun bir yere varmayacağını, tek yaptıklarının tıpkı Romalı memurlar gibi cemaatler üzerinde iktidar kurmak olduğunu görebilir.

Bunun üstüne Kilise görevlileri Acemlere ait başka bir hileye başvururlar. Selâmeti ölümün hükümdarlığı içine yerleştirirler. Piskopos'un böyle bir selâmetin kapısı olmadığından kim emin olabilir ki?

Kilise bu yolda daha epeyce ilerleyecektir, ama daha şimdiden önceki direnişçilerin İmparatorluk Romaası'ndan ayrılmalarıyla aynı nedenlere dayanarak Hıristiyanlarla ilişkilerini kesen direnişçiler mevcuttur.

Gnostikler denen görüm sahipleri, dünyayı zincire vuran canavara kafa tutmak için karşı-canavarlar hazırlamaya yö-

nelik her türlü girişime itiraz ederler. Arkhonların, özellikle de Eski Ahit'teki Arkhonlar Arkhonu'nun, yalnızca bedeni tutsak almakla kalmayıp insanların ruhunu da tutsak aldığını, ruhu zırhın içine kapattığını, insanları uyuttuğunu söylerler. Gnostikler zırhı çıkarıp atmayı, uykudan uyanmayı amaçlar ve böyle bir uyanışın ancak başlangıçta canavarı ortaya çıkaran olayları hatırlamakla olacağında ısrar ederler; unutmakla değil.

Bir zamanlar Kibele'nin dans ettiği Anadolu'da ilk direnişin ruhu canlı tutulmaktadır ve kadın peygamberler Priscilla ve Maximilla ile Montanus adında bir adamın etrafında çizilen geniş bir halkayla daha da derinleştirilir. Bu insanlar imparatorluğun çökmekte olduğuna inanmışlardır ve onun çöküşünü hızlandırmak için ellerinden geleni yaparlar, Roma lejyonları ve büyük çiftliklerinde çalıştırılmak üzere çocuk yapmayı reddedecek kadar ileri giderler. "Tanrının egemenliği içinizdedir," cümlesinden her erkek ve her kadının potansiyel bir görüm sahibi olduğu mânasını çıkarırlar. Kadınların insanlığını baskı altında tutamadıkları için daha sonra Hıristiyan Kilisesi tarafından tasfiye edileceklerdir. Resmî Hıristiyanlar bu grubun kadın peygamberlerini tanımayacak ve onlara adamın adını kullanarak Montanistler* diyeceklerdir. Priscilla'nın halkasını oluşturanlar resmî Hıristiyanların yalanlarına ve verdikleri tavizlere tiksintiyle bakmaktadırlar ve böyle Hıristiyanların ne bu dünyada ne de bir başkasında Cennete kavuşabileceğine inanırlar.

Pek çok başka direnişçi de Hıristiyanların Romalılaştırılmasına sırtını dönecektir. Bazıları İsis'in etrafındaki halkaya yeniden katılır ve Yeryüzü'nün tekrar tekrar doğumundan alınan hazzı tatmaya ve onaylamaya devam eder.

Başkaları Budistlerin, Mecusîlerin, Gnostiklerin ve ilk Hıristiyanların özgürleştirici görüşlerini kucaklayan ama Eski

---

* Dünyanın kayıp 7. mezhebi olarak anılan Montanist Kilisesi'ne ait kalıntılar yakın zamanlarda Uşak'ın Karahallı ilçesi/Karayakuplu köyünde bulunmuştur.

Ahit'i reddeden Mani adında bir adamın görümlerinin cazibesine kapılır. Mani'nin reçeteleri Acem'den Roma İmparatorluğu'nun her yanına ve doğuda Çin duvarına dek yayılır ama Mani'nin kendisi yenilenmiş bir Acem İmparatorluğu' nun Kralların Kralı'nın, Şehinşah'ın* kurbanı olur.

Romalı Traianus'un komutasındaki lejyonlar ve ardından da Romalı Marcus Aurelius'un yolladıkları, Parthiya'nın gücünün son kalıntısına da darbeyi indirince Parthiya İmparatorluğu temelinden yıkılmış oldu. Boşluğu dolduran Mecusî ışığı değil Sasan'ın torunu olan ve kendini Ahura Mazda'nın lütfuyla Kral ve sonra da Şehinşah ilan eden Ardeşir adındaki Acem'in orduları oldu.

İşte Yunan felsefesine ve Roma dünyasındaki direniş hareketinin çeşitli yapılarına aşina, genç bir Mecusî olan Mani tam da bu şartlar altında bir görüm tecrübe eder. Yeni Acem yöneticilerin zenginlik ve iktidarını Ahura Mazda'nın değil ışığı yakıp yok eden Ehrimen'in lütfu olarak görür.

Düşüncelerini açıkladığı Mecusî rahipler tarafından Acem 'in dışına dek kovalanan Mani, zaten bildiği şeyleri yani Leviathanın nihaî gerçeklik olmadığını, aslında hiçbir gerçekliğinin olmadığım doğrulayan Hintli Budistlerin yanına sığınır.

Mani daha hoşgörülü olan Kral Şapur'un hükümdarlığı sırasında yeniden yapılanan Acem'e geri döner, ama Zerdüşt' ün sevgilisi olan insanların, Yeryüzü'nün hayat veren güçlerini kutlayan tohum ekicilerin ve hasatçıların, hükümdarlıkta en fazla baskı altında tutulanlar olduğunu, dayanılmaz toprak vergilerine, kişisel vergilere, zorunlu çalışmaya ve askere alınmaya maruz kaldıklarını görür.

Mani Leviathanın karanlık dünyasına ayak uydurmaz. O ışığın galip geleceğine inanmıştır; canavarı yakıp kül etmek için on dört yüzyıl aralıksız yanacak bir ateş gerekse bile. Kral Şapur'un ardılı Behram kocamış asiyi hapse atar ve kurumlaşmış Mecusî rahipler de onu içerde öldürtür.

* Şahlar Şahı anlamında Farsça unvan.

Acem'in batısı, hâlâ Roma İmparatorluğu denen devasa kabuğun içindeki insanlar öyle bir boşalır ki gelişigüzel yayılan koca gövdeden geriye, kelimenin tam anlamıyla, ne ahenk kalır ne mâna.

Zırha bürünmüş tüm gelişkin teknolojileriyle lejyonlar *hâlâ* bir uçtaki eyaletten diğer uçtaki eyalete kadar her yeri istila etmektedir, ama lejyonlar artık yapay solucanın uzuvları değildir; onlar da bağlarından çözülür, kendileri dışında hiçbir amaca hizmet etmez olurlar.

Canavarın artık bir başı yoktur, çünkü başkentin kendisi de yalnızca basit bir eyalete, en güçlü lejyonun yağmalayacağı basit bir nesneye indirgenmiştir.

İmparator Septimus Severus, Roma'da selefinin başıyla geçit töreni düzenler, ama başkentte yaşayanların sahip olduğu yegâne ayrıcalık bunlardan ibarettir. Senato uzun zamandan beri iktidarsız bir kalıntıdır. Yasalar Praetoryen Muhafızları ve diğer eyaletlerden devşirilen askerî nüfuz sahipleri tarafından yapılmakta ve uygulanmaktadır.

Hıristiyanlara ve diğer direnişçilere eziyet edilmektedir. Mülk sahipleri borç batağına sürüklenip kölelerle aynı statüye –başka ülkelerdeki askerî kahramanların *Latifundia*'sındaki serfler* durumuna– indirgenmektedir.

İmparator Caracalla tüm uyruğuna Yurttaşlar adını verip onları serflerin de aynı şekilde ödemesi gereken yurttaşlık vergisinden mesul tutarak başka bir külfetli vergiyi uygulamaya koyar.

Serfleşmiş nüfusun tüm emeği nefret edilen lejyonları beslemeye harcanır, ve her bir lejyonun amacı ise kendi nüfuzlu kişisini İmparator makamına yükseltmektir.

Roma Leviathanı'nın içi öyle bir kokuşmuştur ki kimse bu canavarın nasıl olup da hâlâ ayakta durduğunu anlayamaz. Şimdi artık gaddarlığı süsleyen şairler ya da mimarlar da yoktur. Dillendirilen düşünceler yalnızca direnişçilere ait o-

---

* Toprakla birlikte alınıp satılan köylü.

lanlardır. Roma'ya dair düşünceler ise yerinde sayan cesedin uzun vadede devrilmesine kimin aracılık edeceğine dair spekülasyonlardan ibarettir.

Çoktan dağılmış Roma Leviatham'nı fiilen deviren aracı ise Avrasya bozkırlarından çıkıp gelen federe kabileler suretini alır. Bu kabileleri harekete geçiren şey tek başına Roma değil, Avrasya'nın güney yarısına yayılan tüm bir Leviathan kompleksidir.

Çin'de Tao'dan, yani Yol'dan ilham alan çiftçiler sarı sarıklar giyip, bir silah işlevi görebilecek her şeyle silahlanıp Leviathanı dünyanın kendilerine düşen kısmından sürmeye çalışırlar.

Tarim Havzası'nın Çinli işgalcileri çiftçileri bastırmak üzere Çin'e geri dönerken zırhlı suç ortakları eski işgalcilerin yerini alıp Şiongnu topluluklarının topraklarını istila etmeye koştururlar. Pek çok Şiongnu evlerinde kalır ve kendilerini savunur; üç ya da dört nesil sonraki torunları ise bizzat Çin'i istila edecektir.

Diğer Şiongnu'lar batıya kaçar. Roma sınırlarına vardıklarında onlara Hunlar denecektir.

Septimus Severus'un hükümdarlığı sırasında bu Hunlar Alanlarla, Gotlarla ve diğer Bozkır halklarıyla federasyonlar kuracak ve Roma'yla Tarim Havzası arasında gidip gelen kervanlara saldıracaklardır; bu kervanların başındaki düzenbaz tüccarlara olan kadim kinlerini muhafaza ediyor olmaları muhtemeldir, ama bunu bilemeyeceğiz.

Bozkır halklarının saldırılarına karşılık Roma ve Acem ordularının saldırıları Avrasya'nın her tarafında göç dalgalarını harekete geçirir. Gotlar, Alanlar, Hunlar ve diğerleri Acem'e, Anadolu'ya ve hatta deniz üzerinden Trakya'ya çıkagelir. Türkçe konuşan Alanlarla birleşen Franklar daha sonra Fransa ve İspanya olarak bilinecek olan Galya eyaletlerini işgal ederler.

Bu insanlar Roma Leviathanı'nı onarmaya değil gömmeye gelirler; Roma heykellerini ve kitabelerini barınaklarının duvarlarında taş niyetine kullanırlar.

Roma'nın yeni gelenlere yanıtı Daçyalılara olduğu gibi olur; onları köleleştirir ve katlederler. Ama bazı Roma lejyonları yeni gelenlerin federasyonları tarafından yenilgiye uğratılır ve eyaletlerdeki Roma askerleri ve bazen tüm lejyonlar birbiri ardına Roma'ya karşı onlarla güç birliği yaparlar.

Ve sonra kimsenin beklemediği bir şey olur; tam da Şiongnu ve Avrasya'nın öbür ucundaki göçebeler Çin İmparatorluğu'nu istila edip parçalarına ayırdığı sırada.

Nüfuzlu bir adamla ağırlıklı olarak Hıristiyan askerlerden oluşan lejyonu Britanya'da bir isyanı bastırır ve İtalya'yı istila edip yönetici imparatoru yerinden etmek ve iktidar koltuğuna kendileri kurulmak üzere yollarına devam ederler. Adı Konstantin olan ve Güneş'in yanı sıra Optimus Maximus'a da tapınan bu nüfuzlu adam, zaferini Hıristiyan askerlerinin tanrısına yorar ve Hıristiyanlığı kabul eder.

Artık o İmparator Pontifex Maximus olmuştur, yani yüksek rahip, ama Optimus'un değil Yehova'nın rahibi; İsrailoğullarının soyutlaması Roma lejyonlarının tanrısı olur. Konstantin, İsa Peygamber'in lütfuyla İmparator olmuştur; böylece de iç direnişin en büyük yapısının hakkından gelinmiştir.

Bundan böyle Hıristiyan tanrısı Roma lejyonlarının önünde yürür ve bu tanrı hangisi olursa olsun, Optimus Maximus'un ikizidir.

İznik Konsili'nde, taze ilahiyatçı Konstantin, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un aynı düzeyde ve aym özden olduğu konusunda ısrar eder. Oğul artık yeniden doğan Osiris-Serapis değildir. Her üçü de şimdi üç başlı bir soyutlamadır ve ortaklaşa hepsi de Optimus Maximus'un niteliklerine sahiptir. Konsil ilahiyatçılarına göre Baba zaten Optimus Maximus'un niteliklerini taşıdığı için onunla ilgili bir sorun yoktur. Ama Oğul bu kadar kabaca indirgenip ters yüz edilemez. Siz öyle sanın! Caligula ve Neron, Roma İmparatoru'nun her şeyi yapabileceğini göstermişti. Konstantin bunu bir kez daha gösterir.

Böyle bir tahrifata karşı çıkan herkese Bölücü ve Sapkın denir. Direniş iktidara gelmiştir, ama tek amacı bütün direnişi tasfiye etmektir. İsrailoğullarının Amonitlere, Edomitlere ve Moabitlere karşı açtığı savaş şimdi kutsal savaşın emsali olarak anımsanır ve direnişçilere zulmedenler başlarına haleler kondururlar.

Optimus Maximus başka tanrıları dert etmemişti. Ama şimdi Optimus Maximus kendi huzurunda başka tanrı istemeyen kıskanç tanrı Yehova'ya dönüştürüldüğü için karşı –Yahudiye dışındaki– tüm tanrılara hiçbir yerde eşi benzeri görülmemiş bir savaş ilan eder.

Putların zırhlı önde gideni karşısında ilk düşecek olanlar başlangıçtaki doğa olaylarını sembolize eden tanrılardır: İsis, Osiris, Serapis ve Mitra. Ve Hıristiyanlar dışındaki herkes sahneden silindiğinde ilahiyat lejyonlarının gazabı Hıristiyanların arasındaki Bölücüler ve Sapkınlara yönelir.

Sapkınlık avı Hıristiyanların arka çıktığı tüm ilkeleri ters yüz eder. Bundan böyle "Size söylüyorum" sözleri yalnızca Pontifex Maximus'un ağzından duyulacaktır; kendi görüşünü açıklayan diğer tüm bireyler sahte peygamber ya da daha da beteri Şeytan'ın piyonu olarak nitelenecektir.

Çarmıha gerilen İsa'nın dört arkadaşının anlattığı hikâyeler İnciller denen bir kitabın içine tıkılıverecek ve nihaî kelâm, yani Yeni Ahit olarak anılacaktır. Artık ne görüm olacaktır, ne spekülasyon, ne vahiy ne de düş. Eğer Optimus-Lugalzaggizi'nin cemaatine söyleyecek bir şeyi olursa, bunu cemaatin görevlileri aracılığıyla yapacaktır.

Mızraklar ve hançerler, Roma ordularının savaş makineleri yalnızca işgalci ve komploculara hedef almakla kalmaz, düş ve görüm sahiplerinin hayal güçlerine dek uzanır. Bedenleri hapseden parmaklıklar ve zincirler artık zihinleri de zindana tıkmaktadır.

Bundan böyle Gnostiklerin faaliyetlerine izin verilmez. Maniciler hayatta kalmak için kaçarlar. Priscilla, Maximilla ve Montanus'tan kendilerini özgürce ifade etme, görümlerini

paylaşma ilhamı alan Anadolulular İmparator Justinianus* rahiplerinin üstlerine salınması ihtimaliyle geri püskürtülecektir; kendilerini kiliselerine kilitleyecek ve kiliseleri de ateşe vereceklerdir.

Hıristiyanlığın bir yol, bir direniş hareketi olmaktan çıkıp bir din, bir itikat haline geldiği an bu andır. Artık hiçbir yere kılavuzluk etmez ve hiçbir şey vaat etmez, çünkü rahipleri zaten olmak istedikleri yere çoktan varmışlardır: Onlar aynı anda hem itikadın çobanları hem de Roma İmparatorluğu' nun memurlarıdır.

Ve artık koyunlara Leviathanın insanlık dışı ve doğaya aykırı gaddarlığının canavarda değil de onun kurbanlarında bulunduğu söylenmektedir.

Rahipler nefret edilen şeye Günah adını verirler ve Günahı onun gazabına uğramış kurbanlara atfederler. Eski Ahit yine zırhlı lejyonların amaçlarına hizmet eder, çünkü ilk kadının Şeytan tarafından baştan çıkarıldığını, yasak meyveyi yediğini ve tüm neslini de kendiyle sürükleyerek cennetten yeryüzüne atıldığını söyler. Romalı kadın düşmanları Musa'yla güç birliği yapar ve yozlaşmış olanın Kralların Kralı değil de insanlar olduğunu iddia ederler.

Maniciler insanların başına gelen felaketlerin günah değil sefalet olduğu, günahkâr olanın zulmün kurbanları değil onu işleyenler olduğu itirazında bulunurlar. Ama bir zamanlar Romalı Paganlar tarafından Hıristiyanların izi nasıl sürülmüşse şimdi de Romalı Hıristiyanlar tarafından Manicilerin izi sürülmektedir.

Roma Leviathanı kendi olumsuzlamasını yutarak kendini yeniden kurmaya çalışır, ama çok geç kalmıştır. Kelt İskoçlar ve Piktler boyalı bedenleriyle ok kuşanmış halde İmparatorluğun en batı eyaletinin karşısındaki büyük adayı istila ederken; Franklar ve Vizigotlar Galya'ya kalıcı olarak yerleşirken; Alanlar, Gotlar ve Hunlar İmparator Hadrianus'un du-

---

* I. İustinianos.

varına riayet etmezken Hıristiyan İmparatoru yeni bir başkent kurmak üzere Bizans'a doğru sarsak adımlarla ilerler.

Ve sonunda yapay canavar çatırdar. İmparatorluk ikiye bölünür. Yunan Bizansı yeni başkent olur, ama sadece imparatorluğun yarısı için. Batı eyaletleri en batıdaki adayla aynı kaderi paylaşırlar, ve bu yüzden rahipler artık onlara günahkâr olduklarını söyleyecektir; çünkü Roma Uygarlığı tarafından kendilerine sunulan gelişmeleri terk etmişlerdir.

-12-

Bizans adı verilen kadim Yunan şehri Roma Uygarhğı'nın tüm zarafetinin yanı sıra tüm kokuşmuşluğunu da miras alır. Eski solucanın yarısının başına geçer. Beden dağılıp ufalmaya devam ederken solucanın tüm mekanizmasını elde tutmayı başarır.

Bizans İmparatorlarının kendilerini adadığı yegâne Cennet Krallığı Roma İmparatorluğu'nun eski hudutlarıdır. İlk Hıristiyanları iğrendiren çirkeflik Bizans Hıristiyanlarının Cennetidir.

Roma'nın bu doğudaki mirasçısına Hıristiyanlık'tan kalan tek şey şudur: "Benim huzurumda başka tanrınız olmayacak." Yani biri dışında tüm festivallerin ayıklanarak insanların uygun adım yürüyen ordulara indirgenmesi anlamına gelen ve sonraki emperyalistler tarafından *Gleichschaltung* olarak adlandırılacak olan fanatik teşebbüs. Böylesi bir *Gleichschaltung*, insanları teknolojinin uzantısına çevirmeyi öğrenmiş çok sonraki Leviathanlar tarafından hayata geçirilecektir.

Bizans İmparatorluğu ise ne Hıristiyanlığa ne de Roma'ya dair hedeflerini gerçekleştirmeyi başarabilir, çünkü dağılan Roma Leviathanı'nın içi geçmiş bir artçısından başka bir şey değildir.

Üç başlı Optimus Maximus dışındaki tüm tanrılara karşı açılan savaş, bu acayip girişimin miras alındığı İsrailoğullarının tüm fanatikliği ve titizliğiyle devam etmektedir.

Tapınak-Devlet'in açılış töreni daha Konstantin'in hükümdarlığı sırasında yapılmıştır ve Pagan merkezler Devlet Kilisesi'ni dekore etmek için yağmalanmıştır. Piskoposlar ve rahipler vergilerden muaf tutulmuştur ve zenginlerin servetleri Kilise'ye miras bırakıldığından, Kilise görevlileri *Latifundia* sahipleri kadar zengin olmuştur.

Vergiler büyük çiftliklere yerleştirilen ve ürünlerinin üçte biriyle yetinmek zorunda kalan çiftçiler olan serfler tarafından ödenir.

Kuzey Afrika eyaletinde, sopalarla silahlanan köylüler kaybettikleri eşitliklerini geri kazanmak için ayaklanır ve Bizanslı yöneticiler ayaklanmaya Donatusçu sapkınlık damgası vurarak köylülerin tarafını tutan rahiplere karşı kutsal bir savaş başlatırlar.

Ancak hep gençlik günlerinden dem vuran biri olarak anılan Julianus adında biri, tam da Konstantin'in Hıristiyan tanrılarını seçtiği nedenle –lejyonların öldürücü gücünü arttırma amacıyla– pagan tanrıları eski yerine getirmeye kalkışınca paganlık ve sapkınlığa karşı savaş kısa süreliğine duraklar. Ama Julianus Acem diyarını yok etmek için bir orduya önderlik edip, gerideki gemilerinin yakılmasını emrettiğinde ve daha Acem başkentine ulaşamadan ordusunun büyük kısmıyla birlikte telef olduğunda, pagan tanrıların öldürücü gücüne olan tüm inancı da yıkılmış olur.

Julianus'un zafer elde etmesi durumunda pagan tanrılara saygınlığını geri kazandırıp kazandırmayacağını tartışmanın bir anlamı yok; yenilgisiyle onların kaderine damgasını vurduğunu biliyoruz. Hemen ardından gelen halefleri Hıristiyan olmayan tüm uygulamaları yasaklar, tapınakları kapa-

tır, istimlâk eder ve bir engizisyon kurarlar. İsis, Osiris ve Serapis rahipleri ilahiyat polisi tarafından avlanan suçlulara dönüşür; Maniciler tüm haklarından mahrum bırakılır, yağma ve eziyete maruz kalırlar.

Ancak insanların çeşitliliğini bertaraf etme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. Hıristiyan olmayan tüm inançlar ve ayinler bertaraf edilir edilmez Hıristiyanların kendi aralarında aynı çeşitlilikte inanç ve ayinler ortaya çıkıverir ve dışarıdakilere karşı verilen savaş içerideki bölücülere ve sapkınlara karşı sürdürülür.

Eğer Hıristiyanlık yalnızca Lugalzaggizi-Optimus'tan ibaret olsaydı, hapishanesi de pek dar olurdu ve *Gleichschaltung* ulaşılabilir bir amaç olurdu. Ama Gibbon'un da ifade edeceği gibi, Hıristiyanlık çoktanrılılığın, pagan ayinlerinin, mucizevî şehitlerin, kutsal emanetlerin, mucizelerin, azizlerin, tütsü ve kandillerin bir alaşımıdır. Bir zamanlar uçsuz bucaksız bir direniş hareketini bağrına basmayı denemiş olan Hıristiyanlık, geçmişini İncillere ebediyen gömülü, dondurulmuş bir yük olarak elde tutmaktadır artık.

Toprak sahiplerine karşı ayaklanan sözümona Donatusçu çiftçiler sapkındır, çünkü haç takan toprak sahiplerinin, varlıklı memurların ve çiftçileri baskı altında tutan ahlâksız askerî mangaların İsa ya da İncillerin havarileriyle hiçbir ortak yanları olmadığını düşünmektedirler. Bu Afrikalı köylüler, resmî Hıristiyanları Deccal olmakla suçlayan uzun bir asiler geleneğinin başlangıcında yer alır. Bizans, çiftçileri ve sapkınlığı bastırmak üzere bir lejyon gönderir, ama başarısız olur. Köylüler Bizanslıların Vandallar dediği bir Got kabilesini yardımına çağırır. Bu Vandallar Donatusçuların kurtarıcıları olarak Kuzey Afrika'ya yerleşir. Vandallar büyük bir donanma tesis eder, Akdeniz ticareti üzerinde denetim sağlar ve dört buçuk nesil boyunca Bizans ordularını uzak tutarlar.

Ama tüm sapkınlar kendilerine koruyucu bulamaz. Anadolu'da kadın kâhinler Priscilla ve Maximilla'nın yanı sıra ve İncillerin yaratıcı hayal gücünü bastırmayı değil yüreklendirmeyi amaçladığını düşünen başkalarına da zaten göz atmıştık. Montanist sapkınlar olarak damgalamp İmparator Justinianus'un polisi tarafından zulmedilen bu feminist Hıristiyanlar kendilerini kurban ederek sapkınlık avını protesto ederler.

Bizans imparatorları önce Oğul'un bir insan olduğunda ısrar eden Mısır ve Levanten Nasturîlerine ardından da O' nun bir tanrı olduğunda ısrar eden Monofizitlere karşı savaş ilan ederler.

Ama putlara, putperestlere ve sapkınlara karşı kazanılan tüm bu zaferlerin Bizans'a, İsrailoğullarına olduğundan daha fazla yararı dokunmaz. Roma İmparatorluğu'nun kalıntısı dağılmaya devam eder. Vizigot ve Ostrogotlar imparatorluğun hudutlarının hemen dışında ordugâh kurarlar ve yerlerinden ayrılmamakta diretirler. Hunlar hududun hemen kuzeyine yerleşir ve Roma İmparatoru'nu "Saktiyan Çobanlara" haraç vermeye zorlar.

Hunlar artık Leviathandan kaçmamaktadır. Uzun savunma savaşları boyunca Leviathana ait özellikler ve teknolojilerle zırhlanmış olarak artık her cepheden saldırmaktadırlar. Çin'i istila etmişlerdir. Hindistan'daki Gupta İmparatorluğu' nu yıkmışlardır. Bizans ordularını yenmişlerdir. Acem'in Mecusî yöneticisi Firuz'u da yenerler ve Acem'in doğu eyaletlerine yerleşirler.

Acem ordularının Hunlar tarafından yenilgiye uğratılmasını toplumsal bir devrim takip eder. Maniciler ve radikal Mecusîler ruhban sınıfına ve soylulara karşı ayaklanırlar, toprakları yeniden dağıtır ve istiflemenin yerini paylaşımın aldığı sınıfsız topluluklar kurarlar. Sasani aristokrasisi ve Mecusî ruhban sınıfı devrilir. İşte Bizans İmparatorluğu'nun Acem'i işgal etmek için seçtiği an bu andır.

Bizans'ta serf olma olasılığı Acem devrimcileri korkutur, ne de olsa Acem ülkesine sığınan zulme uğramış sayısız Hıristiyan sapkından haberdardırlar. Acem aristokratları devrimi ezmek ve Manicileri katletmek için Hunlar ve Araplardan oluşan bir ordu toparlar. Acem soyluları ve ruhban sınıfı yeniden eski haline kavuşur, ama bu pek uzun sürmez.

Hem Bizanslılar hem de Acemler Arabistan'dan asker toplayarak ordularını büyütür. Kendi mezar kazıcılarını eğittiklerinden haberleri yoktur.

Bizans tahtına Uygarlığın büyük adamlarından bir başkası çıkar; zırhlı lejyonların dünyayı bir uçtan diğerine enkaz haline getirdiği eski günlere dönmeye çalışan, Justinianus adında bir savaş kışkırtıcısı.

Diktatör Justinianus esaslı bir yüzer orduyu Donatusçu köylülerin Vandal koruyucularının hükümdarlığını enkaza çevirmek üzere Kuzey Afrika'ya sevk eder.

Bizans ordusu daha sonra Gotları defederek Roma'yı Roma İmparatorluğu'na yeniden dahil etmeyi de dener ve bu amacını İtalya'yı işgal edip nüfusunu kırıp geçirerek gerçekleştirmeye girişir. Orduların canını bağışladığı köylüler kıtlık yüzünden ölürlerken İtalya şehirleri açlıktan ölmekte olan sakinleri tarafından terk edilir. Bizanslılar Ostrogotları bozguna uğratmayı başarır ve Roma'yı geri alırlar; en azından Lombardlar gelip de Bizans memurlarını İtalya'da tutunabilecekleri son şehirlere, Venice ve Ravenna'ya dek kovalayıncaya kadar.

İtalya'nın nüfusunu kırıp geçirdikten sonra Bizans orduları Acem'e doğru yürür.

Çin'in batısında ayakta kalan her iki Leviathan da bu savaşlar yüzünden bitap düşmüştür. Pahalıya malolan teknolojileri ve devasa ordularıyla bu esaslı askerî girişimlerin tamamı serfleştirilmiş köylüler tarafından gerçekleştirilir; ticarî bir ağ tarafından değil. Sasanileşmiş Acem, Bereketli Hilal'in toprak solucanlarının mirasçısıdır, Bizans İmparatorluğu'nun ise konumu ve dili dışında Yunanlıkla hiçbir ilgisi yoktur.

Romalı ebeveyni ne kadar ahtapotsa Bizans da o kadar ahtapot olabilir. Bizans, donanması olan bir solucandır ve zenginliği gemi ambarlarındaki malların dolaşımından değil köylülerin sırtındaki yükten gelmektedir. Bu da köylüleri Bizans bölgesine akınlar düzenleyen tüm işgalcilere karşı konuksever kılmaktadır. İşgalcilerin sayısı kabardıkça Leviathanlar da Bozkırlara ve Arabistan'a daha çok el atar.

Bizanslılar Avarlar denen halka Slav topluluklarını kılıçtan geçirip yok etmeleri için para verirler.

Aynı yıl içinde Acemler de demir-zırhlı Türklere, Hunları ve diğer Türkleri kılıçtan geçirmeleri için para verir.

Slavlar ve Türkler daha sonra her iki imparatorluğu da parçalayacak ve köylüler onları, kendilerini dayanılmaz baskıdan kurtaranlar olarak karşılayacaktır.

Birbirlerine karşı süregiden savaşlarında Bizans ve Acem sürekli olarak Arabistan'dan asker toplama yoluna giderler. Bizans'la ittifak kuran Arapların saldırısına uğrayan Acemler Levant ve Mısır'ın yanı sıra Anadolu'nun bir kısmını da işgal ederler. Hatta Avarlar, Bulgarlar, Yahudiler ve Slavlardan oluşan bir orduyla Bizans başkentinin surlarına kadar ulaşırlar.

Bizans İmparatoru Herakleios Hazar Türklerinden oluşan bir orduyla karşı saldırıya geçer. Bizanslılar ve onların Türk süvarileri Levant'ı istila eder; Mecusîler, Yahudiler ve sapkınlar karşısındaki zaferlerini kutlamak için Kudüs'e bir Hakikî Haç dikerler.

Bizanslılar, tam da o sıralarda Muhammed adında bir adam ve yandaşlarının Medine'yi işgal ettiğini biliyorsa da bu bilgi onlar için pek bir şey ifade etmez.

Dört yıl sonra bu Muhammed'in yandaşları güney Levant'ta bir Bizans ordusunu yenilgiye uğratır. Gelecek yedi yıl boyunca, artık Bizans teknolojisini ve askerî taktiklerini son derece iyi bilen bu Araplar, eyalet başkenti Cezire'nin* yanı sıra Kudüs de dahil olmak üzere Roma'nın Suriye eyaletinin tamamını, Yunan İskenderiyesi de dahil tüm Mısır'ı ve bir buçuk kuşak sonrasında da Bizans Kartacası'yla beraber

Vandallardan onca zahmetle alınan Kuzey Afrika'nın tamamını ele geçirirler. Ve akıncılar her nereye giderlerse, Bizans baskısı altındaki köylüler ve zulmedilen sapkınlar tarafından kurtarıcılar olarak karşılanırlar.

Roma İmparatorluğu artık Anadolu ve Balkanlara sıkışıp kalmıştır. Muhammed'in yandaşları tüm Bizans'ın ilgisini çekmektedir, oysa Bizans'ın eski uzak eyaletleri antika meraklıları dışında kimsenin ilgisini çekmez.

Bir zamanlar Avrasya halklarının üçte birini içine alan canavarın mirasçısı hâlâ ayaktadır, ama artık makbul bir Leviathan sayılmaz. Başkent, sanki hâlâ dünyayı kuşatan bir Leviathanmış gibi muhafız alaylarıyla korunan bir imparatorluk sarayına, eski ücra *Latifundia*'sı şimdi Roma'nın eski eyaletleri kadar uzak olan bir soylular sınıfına, bir kıta dolusu koyuna çobanlık etmeye yetecek rahibe ve bir imparatorluk ordusuna sahip olmayı sürdürür.

Geriye kalan köylülerin mallarına fiilen el konulmuştur. Netice ayan beyan ortadadır. Bulgar köylüler kendini Han ilan eden yerel bir hükümdarla ittifak kurar, Slav köylüleri Bizans'tan bağımsızlığını ilan eder ve sonunda Anadolu köylüleri de Selçuk Türklerini tahammül ötesi bir baskıdan kendilerini kurtaranlar olarak karşılar.

Roma'nın eski batı eyaletlerinden Frank ve Norman şövalyeleri gelir; ama müttefikler olarak değil, İmparatorluktan geriye kalandan avantalarını almak için.

Ve en sefil an da İtalya'daki Bizanslıların torunları Venedikliler, Dördüncü Haçlı Seferi'nde yön değiştirip bizzat Bizans'ın kendisini, Batı Şövalyeleri'nin açgözlü bağnazlığına kurban ettiğinde yaşanır.

Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalan bir tek Konstantin'in *polis*'idir.

Çöküş uzun sürmüştür, öyle uzun ki Dördüncü Krallığının ardından neyin gelmesinin beklendiğini kimse hatırla-

---

* Arapça'da ada anlamına gelen El Cezire, Fırat ile Dicle nehirleri arasında kalan Mezopotamya bölgesidir.

maz. Neticede, Osman adında birinin Türk ordusu, Anadolu' nun (ki Türkler buraya "Roma" demektedir) içlerine doğru ilerleyerek Konstantin'in *polis*'ini beşinci* bir krallığın başkenti yaptığında kimse şaşırmaz.

Paganlık ve sapkınlık tasfiyelerinin İmparatorluğu dağılmaktan kurtarmaya yaramadığı ve sapkınlık avlarının da direnişi yok etmeyi başaramadığı Türkler daha son kalıntıları da yok etmeden ortaya çıkmıştı.

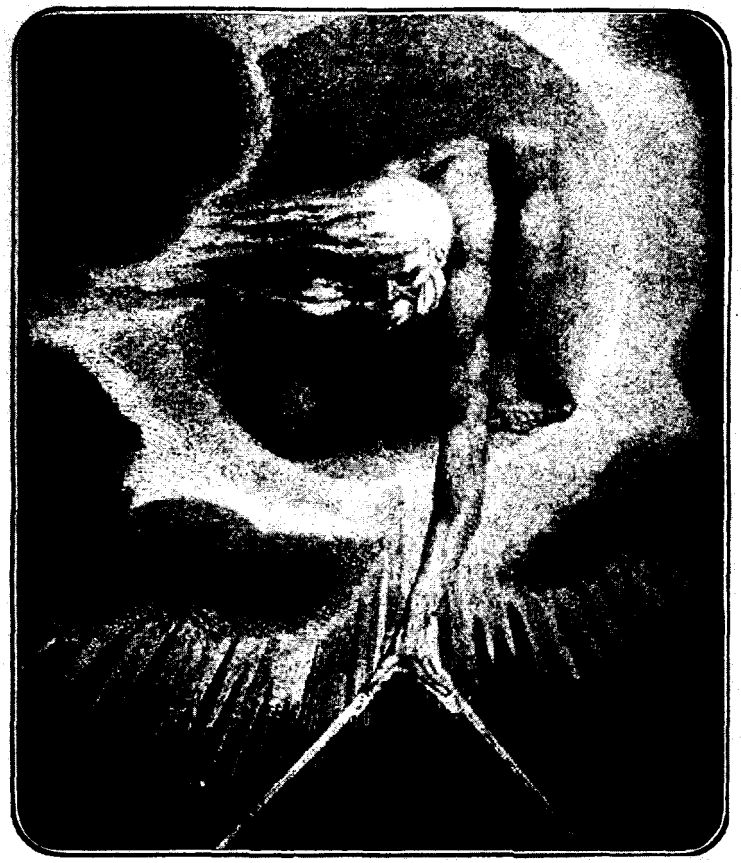
İster Mani'yi hatırlayan Türklerle temasa geçerek olsun ister Sasani soyluları ve Mecusî aristokrasisine karşı Acem köylülerinin büyük ayaklanmasını hatırlayan Acemlerle temasa geçerek olsun, Bizans'ın Bulgar dönmeleri Mani sapkınlığını yeniden keşfeder. Kendilerine Bogomil, yani "Tanrıaşıkları" derler ve Bizans'ın Hıristiyan rahiplerini Satan** adını verdikleri Ehrimen'in temsilcileri olarak görürler. Günahkâr olanların köylüler değil köylülere baskı yapanlar olduğu kanısındadırlar. Şeytani olanların fakir ve sefalet içindekiler değil insanları fakir ve sefil kılan toprak sahipleri ve vergi tahsildarları olduğunu söylerler. Köylüleri ekinlerini ve hizmetlerini Satan'ın temsilcilerinden esirgeyerek yaşamlarını ve dünyayı aydınlatmaya teşvik ederler.

Bulgarlar mesajı Sırplara ve Bosnalılara taşır ve onlar da bunu Dubrovnik'in İtalyan sakinleri ve ziyaretçilerine aktarır. İtalyanlar Mani'nin kadim görümünü, Papa'nın diliyle ifade edilmiş biçimiyle Lombard, Norman ve Frank komşularına aktarırlar.

---

* Latin istilası sonrasında Bizans İmparatorluğu dört devlete bölünmüştür.

** Şeytan'ın isimlerinden biri olan Satan, İbranice'de hasım anlamına gelen *aşatan* kelimesinden türemiştir.

-13-

Bizans İmparatoru Justinianus İtalya'yı enkaza çeviren orduyu Acem üzerine sevk ettiğinde, muhtemelen, beklediğinden çok daha fazla göç dalgasını harekete geçirmişti.

Kuşatılmış Acem hükümdarı Nuşirevan*, yani "Ölümsüz", Acem soylularına karşı ayaklanan köylülerin ve Manicilerin

* Pehlevî dilinde I. Hüsrev'in lâkabı.

bastırılmasından ve katlinden sorumlu olan nüfuz sahibiydi. Ölümsüz, daha yeni bastırılmış Acem köylülerinin sadakatine güvenemediği için asker devşirmek üzere askerlerini Arabistan'a gönderdi ve Bizanslıları deve üstündeki göçebelerden oluşan bir orduyla karşıladı.

Göçebeler sıkı dövüştü ve her iki Leviathan da asker devşirmek üzere Arabistan'a adam gönderdi. Daha sonra her ikisi de yarımada üzerinde kalıcı garnizonlar kurmayı denedi.

Hıristiyan Habeşîlerle ittifak kuran Bizanslılar Yemen'i ele geçirerek Hıristiyanlara zulmedilen bir Yahudi krallığını ortadan kaldırdı. Muhammed'in doğduğu yıl Acem ordusu Yemen'i ele geçirmiş ve Hıristiyanları yerinden etmişti.

Muhammed ve yoldaşları, Leviathanların güçleri ve usûllerinden habersiz değildir.

Muhtemelen Muhammed zamanında Avrasya'da ve Afrika'nın büyük kısmında Leviathanlara aşina olmayan çok az insan vardır. Kıtanın doğu ucunun karşısındaki büyük adalar bile bir İmparator'un boyunduruğuna girmiştir ve ilk Japon İmparatoru'nun vârislerinden biri cüppesini "Buddha'mn lütfuyla" giyme dalaveresini çoktan öğrenmiştir bile.

Araplar Leviathan faaliyetinin ana üssüne daha da yakın olmuştur. Aslında bu yakınlıkları birçok halktan daha fazladır ve oldukça da uzun sürmüştür.

İlk Leviathanın vârisi olan Akadlar Arapların oldukça yakın hısımlarıydı, tıpkı Kenanlılar ve Aramiler gibi; Arapların dar bir kanalın karşısında kalan bazı Habeşî kuzenleri başka bir Leviathanın Firavunlarıydı.

Hindistan ve Akdeniz arasındaki ticaretin büyük kısmı kuşaklar boyunca Arabistan üzerinden yapılmıştır. Arap deve kervanları bu ticaretin büyük kısmında hamallık yapmıştır. Ve Araplar sınırlarında savaşan iki Leviathanın paralı askerleri ve kurbanları olmuştur. Yani bir Leviathan hakkında bilinmesi gereken her şeyi bilmektedirler ve kendilerine ait bir tanesinin boyunduruğuna girmemeye özen göstermişlerdir.

Muhammed denen adam Hatice adında bir kadının Mekke'den Şam'a giden kervanlarını yönetmektedir. Acemlere olduğu kadar Bizanslılara da aşinadır; Hıristiyanlara olduğu kadar Yahudilere de.

Ordulardan biri ya da öbürü için paralı askerlik yapan adamlarla tanışmıştır. Bu adamların çoğu gururla geri döner, ama kendileriyle değil paralarını ödeyenlerle gururlanırlar. Ölümsüz Şah'ın ya da diktatör İmparator'un bir tanrı olduğunu ve Ktesiphon ya da Konstantinopolis'in Cennet olduğunu düşünürler. Bu adamlardan bazılarına kalsa tüm Arabistan'ı böylesi bir Cennet'e çevirirler.

Muhammed, Mekke'deki Kureyş gibi zenginlikleri için kendi niteliklerine, refahları için de zenginliklerine şükran duyan ama bunların hiçbirini başkalarıyla paylaşmayan zengin adamlara aşinadır. Bunların ikisi için de bir taşa şükredenlere de aşinadır.

Muhammed kendi deneyimlerinden bilmektedir ki, kervanlarını Şam'a kadar götürebilmesi sayısız vaha, iyi hava koşulları, develerin gücü ve yol boyunca mevcut olan yiyecek kaynakları sayesindedir. Yol boyunca kendisini ne zenginliğin, ne Roma İmparatoru'nun, ne Acem Şahı'nın ne de bir taşın koruduğunu bilir. Bunların tanrı olmadığını bilir. Aslına bakılırsa zenginlerin kiralık adamları, Bizans ve Acem'in paralı askerleri ve de taşlar, yolu üzerindeki engellerdir. Bu bilgisini Yahudilerinkine benzer biçimde ifade eder: "Tanrı bir ve tektir."

Tanrı'nın biraraya gelmiş Şah ve İmparator'dan bile daha hunhar ve kıskanç olduğunu söyleyen Yahudiler karşısında şaşkına döner. Bu adamın deneyimlerine göre tanrı akıl almaz derecede cömert ve sınırsız şekilde merhametlidir. Öyle olmasaydı kervanların çok azı Mekke'den Şam'a ulaşmayı başarabilirdi. Bu bakımdan, tanrının oğlunun merhametli ve sevgi dolu olduğunu söyleyen Hıristiyanlara daha yakındır. Ama Hıristiyanlar merhametli tanrılarına şükranlarını gösterecek yerde, tanrının bir mi yoksa üç mü olduğuna dair felsefî tartışmalarla vakit geçirmektedirler.

Acem orduları Suriye'yi istila edip Romalı askerleri ve Kudüs'ün Hakikî Haç'ını kovalayarak Mısır'a dek ilerlerler.

Acem işgalcilere erzak dolu kervanlar gönderen çok sayıda Kureyş, zenginliklerine zenginlik katar.

Bizans'ın eski paralı askerleri Romalıların dönüşüyle daha büyük zenginlik elde edecekleri beklentisiyle defedilen ordunun ajanlarıyla gizlice anlaşır.

Arabistan gitgide Leviathanlaşır.

Sayısız çağlar boyunca Arabistan zenginin fakiri kazıkladığı, hısımların birbirini dolandırdığı, daimî üstlerin kalıtsal astlarına hükmettiği iğrenç yerlerle çevrelenmiştir. Ve şimdi bu yerleri Cennet olarak gören ve Arabistan'ı böylesi bir cennete çevirmek isteyen Araplar mevcuttur.

Bu durum kervan sürücüsü ve dostlarını üzer, belki de çileden çıkarır. Roma ve Acem dünyalarının merhametli tanrının değil şeytanın cenneti olduğunu bilirler. Görüm sahibi Muhammed, Cennet'in Yahudilerin Aden dediği gibi bir yer olduğunu bilir; büyük ordular ve kazıkçı tüccarların gelişinden önce Yemen ya da Habeş'te varolan gerçek bir yer. Arabistan'ın artık Cennet olmadığını bilir, ama henüz tam zıddına da dönüşmemiştir. İnsanlar hâlâ hısımlık ilişkilerini korumaktadır. Fakir, dul ve yetimleri umursamayanlar çok azdır. Bazıları haddinden fazla zengindir ama onlar bile kimseye efendilik taslamaz, çünkü iyi şanslarının sonsuza dek sürmeyebileceğini bilirler.

Muhammed ve dostları Romalılar ve Acemler konusunda bir şey yapamaz. Ama Kureyş kervanlarına akınlar düzenleyip ele geçirdikleri erzakları fakirlere dağıtabilirler.

Kureyş, şüphesiz, kervan yağmacılarına saldırır.

Görüm sahibi ve dostları Medine'ye kaçar ve kendilerini daha ciddî bir biçimde savunmaya ve örgütlemeye girişirler.

Tanrının bir ve tek olduğunu kabul eden ve bu kabullerini de merhametli tanrıya şükranlarını sunarak gösteren herkesi saflarına kabul ederler.

Bazı Yahudiler bile bu örgütlenmeye katılır. Ama deve sırtındaki diğer göçebe Yahudiler amansız ve hunhar Kadir-i

Mutlak'a karşı yapılan bu abartılı şükran gösterilerini itici bulur ve bu örgütlenmeye, ardından da yağmacılığa düşman olurlar. Düşman Yahudiler Medine'den dışarı atılır.

Bu esnada kervan sürücüsü ve yandaşları bir "Ümmet" olmuşlardır. Bu kelimenin anlamı topluluktur ve bu durumda bir "müminler topluluğu" anlamına gelmektedir. Ama bu Ümmet artık gevşek bir arkadaş çevresi ya da hısım topluluğu değildir. Katılımın temelinde hısımlık değil tanrının bir ve tek olduğunun kabulü yatmaktadır. Yunanlılar bu Ümmet'in bir Kurum olduğunu söylerlerdi; bense bir Örgütlenme olduğunu söylüyorum. Henüz ortada bir Leviathan yoktur ve Muhammed henüz bir kral değildir. Ama şimdiden bir Hâkim'dir, bir Yargıç'tır ve bu bir aile büyüğü olmaktan oldukça farklı bir şeydir.

Bizans İmparatoru Herakleios'un orduları Acemleri Levant'ın dışına ve dosdoğru Ktesiphon'un surları içine sürerken, Muhammed ve Medineli müttefikleri, Kureyş güruhuyla iki kez karşı karşıya gelir ve sayı çokluğu aleyhlerine de olsa her iki seferinde de Kureyş'i yenilgiye uğratırlar. Galipler merhametli tanrının yanlarında olduğuna kanaat getirir. Ebediyete teşvik edilirler.

Peygamber söylemediği için kimse bunu alenen söylemez, ama pek çoğu merhametli tanrıları karşısında secdeye varmalarının yalnızca kendi içinde iyi bir şey olmakla kalmayıp muazzam farklara rağmen kazandıkları zaferlere de katkıda bulunduğunu düşünür. Tanrı açıkça Hıristiyanların Optimus Maximus'unun bir akrabasıdır ve hatta belki de aynı varlıktır.

Peygamber ölür ve mümin damadı Ali, peygamberin yerini almayı umar, ama peygamberin kayınpederi Ebu Bekir, Halife seçilir. Ebu Bekir yalnızca iki yıl daha yaşar, ama bu iki yıl içinde Ümmet bir Arap Leviatanına dönüşür; Halife ise Lugal, Şah ya da Kral benzeri bir şey haline gelir.

Ümmet üyeliğinin temeli de bir parça daralır; artık tan-

rının bir ve tek olduğunu ve Muhammed'in onun peygamberi olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ama başka vecibesi yoktur ve Ümmet'in açıkça başarılı orduları pek çok iyi eğitimli askeri cezbeder.

İki yıl içinde Mekke'den Medine'ye sevk edilen ordular tarafından tüm Arabistan biraraya getirilir. Hiçbir muhalefet karşılarında duramaz. Ve merhametli tanrı muzaffer askerlerini tarife sığmaz ganimetlerle ödüllendirir.

Ama gözden kaçan bir şey var; Arabistan daha önce hiç ordular tarafından istila edilmemiştir, asla askeri bir komuta altında biraraya getirilmemiştir. Bu durum büsbütün unutulmamıştır. Arabistan'ın her yerinde ayaklanmalar ve isyanlar mevcuttur. Asiler de muhtemelen peygamberin yaşamının ilk dönemlerinde olduğu gibi öfkelidir; Arabistan'ın hiç de Cennet'e dönüştürüldüğünü düşünmezler.

Askerî konularda ve Leviathanın yöntemleri konusunda maharetli bir adam olan Ömer, Ebu Bekir'in Halefi olduğu kadar Arabistan'ın her yerindeki ayaklanmaların da halefi olur. Bu adam ordularını Arabistan'dan dışarı, dış fetihlere götürerek öfkenin yönünü saptırır. Generallerini isyancılar ve nefret edilen Kureyşler arasından seçer.

Halife'nin orduları Levant'ı işgal eder; Heliopolis, Emesus, Kudüs, Halep, Antakya ve Kayseri'yi ele geçirirler; kırk kuşaktır süren Roma Uygarlığı'nı süpürüp atarlar ve herkesin en vahşi rüyalarını süsleyen ganimetlerle zenginleşirler. Askerler arasında merhametli tanrının yanlarında olduğunu düşünmeyenler olmuşsa da artık kimsenin aklına böyle bir şey gelmez. Hiç şüphesiz tanrı "Müslümanların", Teslim Olanların yanında savaşmaktadır ve ganimet de "İslam"ın, Teslimiyetin ödülüdür.

Müslüman savaşçılar kuşaklardan beri süren boyunduruklarından kurtulmayı hayal eden Hıristiyan çiftçiler ve şehirli zeklerden aldıkları yardımı fena halde hafife alırlar. Bu Hıristiyanların pek çoğu Müslümanları buyur eder ve nihayet onları kurtarmış olan merhametli tanrıya hemen o an teslim olurlar.

Ancak İslam'ın ordularına direnen azınlığın gözünde işgalci tanrı, Lugalzaggizi ve Optimus Maximus'un tüm vasıflarına sahiptir.

Ömer'in ve halefi Osman'ın yönetimi altındayken Müslüman orduları Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalan eyaletlerde ve köylülerin bastırılmış devrimlerini hâlâ hatırladığı Acem diyarının tamamında kurtarıcılar olarak karşılanırlar.

Acem yöneticileri ve Mecusî rahipleri Çin'in başkenti Çang'an'a sığınır ve orada sapkınlık polisi tarafından Bizans'ın dışına dek izi sürülen Nasturî Hıristiyanlarıyla birleşirler ve çok geçmeden de Müslüman orduları tarafından Baktria İmparatorluk sarayından çıkarılan Hunlarla birleşeceklerdir. Ve sonra da Bizans elçileri, Çang'an'a gelip Çin İmparatoru'ndan İslam ordularına karşı yardım isterler.

Şahlanan yeni Leviathan daha en baştan belaya çatar. Kurucuların niyetleri böyle teklifsizce bir kenara atılıverilemez, en azından tüm niyetleri.

Üçüncü Halife, Osman, peygamberin damadıdır, ama aynı zamanda peygambere karşı savaşmış olan Kureyş ve Emevî ailelerinin soyundan gelmektedir. Göreve gelir gelmez Ebu Bekir ve Ömer tarafından seçilen general ve valilerin yerine kendi ailesinden kişileri getirir. Bu adamlar avantalarla palazlanır. Ümmet'ten geriye kalan son eşitlikçilik kırıntılarını da defnederler ve bütün bunların üstüne bir de Osman, peygamberin mesajının kendi elindeki örneğinin tek geçerli Kuran olduğunu iddia ederek diğerlerinin hepsini yok ettirir.

Öfkeli Müslümanlar Osman'ın Medine'deki evine zorla girer ve Halife'ye suikast düzenlerler.

İki hizip arasındaki bir içsavaştan sonra peygamberin ilk kızı Fatıma'nın kocası Ali, sonunda halifelik makamına yerleşir.

Ama Ali'nin göreve geliş koşullarıyla Emevîlerin çıkarları Ali'nin aleyhine işler ve o da cinayete kurban gider. Oğlu

Hasan bir Emevî'ye öncelik tanır ve dört kuşak boyunca Emevî Halifeleri ve orduları batıda Afrika'nın Atlantik Sahili'ne, doğuda Çin Seddi'ne dek İslam'ı yayarlar.

Ama iki hizip arasındaki anlaşmazlık son bulmayacaktır.

Osman'ı savunanlar Leviathan yaşamının nimetleriyle peygamberin sözlerini bağdaştırmaya çalışır.

Şii adı verilen Ali taraftarları, nefret edilen Kureyşlerin bizzat peygamberin cephesinde sahip oldukları iktidara asla sıcak bakmayacaktır, ama yalnızca bazıları gayelerini peygamberin yaptığı gibi deve sırtındaki Arap göçebelerinin eşitlikçi usûlleriyle ilişkilendirecektir; diğerleri mücadeleyi salt soykütüksel bakımdan değerlendirecektir

Bunlardan başka Haricîler de vardır ki, Osman'ı da Ali'yi de reddederler ve başlangıçta dile getirdikleri arasında kısmen Leviathanın kendisine de karşı çıkış vardır. Hakkaniyetli Müslümanların bir yönetici değil yalnızca bir öğretmen, bir İmam seçeceğini söylerler. Muhafızlarla korunan saraylardaki açgözlü iktidar heveslilerinin Müslüman değil kâfir olduğunu söylerler.

Uçsuz bucaksız İslam İmparatorluğu'nun her eyaletindeki eşitlikçi asiler, özellikle de Şiiler, artık yalnızca İspanya'da hâkimiyetlerini sürdürebilecek olan Emevîleri devirirler.

Ama şimdi iktidara gelen Abbasi Halifeleri, başta eşitlikçilerin müttefiki sonradansa onları baskı altında tutanlar olarak ne içerik ne de biçimsel olarak peygamberin zamanındaki Ümmet'i geri getirirler. Tam aksine, ilk Müslüman istilasıyla Acem'den süpürülen aristokrat Leviathanı geri getirirler.

İkinci Abbasi Halifesi el-Mansur'un yönetimi altında, Sasani Acem saltanatı ve –Mecusî ruhban sınıfı dışında her şey– hatta görenekleri bile yeniden kurulur. Geçmişteki gibi, vergi tahsildarları savaşları, gösterişi, sanatı ve mimariyi desteklemek için çiftçileri soyup soğana çevirir.

Leviathan, insan topluluklarının içinden çıkan ve sonra onları tasfiye eden bu istemsiz dışkı, bir kez daha başka bir tasfiye edilmiş topluluğun harmanisine bürünür.

Abbasi Halifesi Sümer-Akad, Fenike, Babil ve Acem'in vârisidir. Peygamberle olan bağlantısı Bizans İmparatoru'nun havarilerle bağlantısına benzer. Halife ve yüksek rütbeli adamları, Ahura Mazda'nın lütfuyla yönetmek yerine merhametli tanrının lütfuyla yönetirler. Her ne biçimde olursa olsun doğa için, Tabiat Ana için kutlamalar yapan insanlara yapılan zulüm Bizans'ta olduğu gibi alabildiğine devam etmektedir ve Maniciler de aynı acımasızlıkla avlanmaktadır.

Zayıflamış Bizanslı komşularının aksine Müslümanlar Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm ya da Budizm gibi din haline gelmiş usûllere zulmetmezler, çünkü dinlerin Leviathanla uzlaşan usûller olduğunu fark ederler.

Abbasi İslamiyeti dünyanın önde gelen toprak solucanlarından birinin vârisidir, ama aynı zamanda Fenike ahtapotunun da vârisidir.

Perikles Atinası'nın yıkımından bu yana ilk kez iki Leviathan biçimi uzun süreliğine aynı bedende biraraya gelmiştir. Bu bakımdan başkentleri Bağdat olan Müslümanlar başkentleri Bizans olan Hıristiyanlardan daha fazla Yunan sayılırlar.

Bizanslı Hıristiyanlar Roma'nın her türden ahtapota yönelik doğuştan antipatisini miras almışlardır; ilk Hıristiyanların ister dokunaçlı olsun ister pençeli, her türden Leviathanı reddetmesiyle perçinlenen bir antipatidir bu. Lugalzaggizi-Maximus'un lütfuyla Hıristiyanlar pençelerle arasını düzeltir, ama Romalı kökenleri gevşek dokunaçları benimsemelerini kolaylaştırmaz.

İslam, tam aksine, gevşek dokunaçlarla dünyaya gelir. İslam bu dokunaçları Levant'ta işgal edilen eski Kenan merkezlerinden almaz, ne de olsa bunlar Roma işgali boyunca fiilen tüm Fenikeli özelliklerini yitirmişlerdir.

İslam'ın dokunaçları Arap Yarımadası'ndan gelir; bizzat bu Leviathanın kurucularıyla ortaya çıkar.

Fenike ticarî imparatorluğunun en parlak döneminden bi-

le önce mal yüklü kervanlar Arap yarımadasını boydan boya kat ediyorlardı ve daima da kat ettiler.

İlk Müslümanlar da peygamberleri gibi kervan sürücüsüydü ve tüm İslam İmparatorluğu için rehber görevi gören Kutsal Kitaba, Kuran'a kervan sürücülerinin deneyimleri kadar usûl ve kaidelerini de koydular.

Abbasi Halifeleri ile onların vali ve ordulardan oluşan ağları İslam Leviathanı'nın yalnızca bir koludur. Bu kol, resmî dil dışında tüm Sasani Acem geleneklerini sürdüren mülk sahibi bir oligarşiden oluşur (hatta dil bile bazı yerlerde Acemce'ye kayar). Hükümdar, bir vezir, polis, ajanlar ve ordular aracılığıyla hükmeden mutlak bir diktatördür. Tüm kuruluş dışarıda, mallarına el konulan ve köleleştirilen yabancılara, içerde ise köleleştirilen kadınlara ve tarımsal zeklere indirgenen çiftçilere yönelik geleneksel zulüm ve zorbalık yöntemleriyle desteklenmektedir.

Tüm bunlara bakınca İslam Leviathanı'nı Asur'dan ayıran bir şey yoktur.

Ama Kuran'ı güneyde orta Afrika'ya, doğudaysa Endonezya'ya kadar yayan İslam'ın bu kolu değildir. Kendileri de oligarşi yöneticileri tarafından yönetilmeye başlayınca, oligarşik canavarlara karşı kutsal savaşlara girişen eşitlikçi orduların baştaki şevki kaybolur. Yayılması vezirler ve generaller aracılığıyla gerçekleşseydi bu Leviathan pek de fazla büyüyemezdi.

İslam'ın yayılması baştaki askerî başarının ardından diğer kol –deve sırtındaki Arap göçebelerinin vârislerinden oluşan bir kol– sayesinde gerçekleşir. Kuran'a hürmet edenler kervan sürücüleridir, vezirler değil; İmam (öğretmen) ve Ulema (aydın) olan onlardır; İslam'ı Halife'nin ordularının erişemediği diyarlara taşıyan onlardır. Ve doğa-aşıklarına, Manicilere ve dolaşım halindeki mallar ağındaki bağımlı faktörlere indirgenmeyi reddeden diğer tüm "putperest ve sapkınlar"a zulmedip onları tasfiye edenler de onlardır.

Solucanın içinde ahtapot, sanki bağımsızmış gibi, solucanla asgari düzeyde ilişki kurarak işlemeye devam eder.

Kendilerini peygamberin gerçek vârisleri olarak gören ve şüphesiz öyle de olan tüccarlar hiçbir dolayımla askerî hiyerarşiye bağlı değildir. Ne devlet tarafından atanmış rahipleri ne de devlet destekli Tapınakları vardır.

Müslümanlar bu bakımdan Yahudilerle benzerlik gösterir; tabii ki bir devletleri, bir kralları, devlet destekli tapınakları ve rahipleri olan kadim Yahudilerle değil, bir haham, bir öğretmen etrafında toplanan Diaspora Yahudileriyle. Bu anlaşılır bir şey, ne de olsa Eski Ahit'in geleneklerinden oldukça faydalanan Müslümanlar, sadece rahipleri ve Devlet destekli bir Tapınağı, yok olan geçmişin egzotik ve hayal meyal hatırlanan kalıntıları olarak gören Diaspora Yahudileri'ne aşinadır.

Müslüman tüccarlar askerî otoriteleri inanarak değil sağduyuya dayanarak kabul eder. M. Hodgson'un ifade edeceği gibi, Müslümanlar bireylerin vezire değil Allah'a karşı sorumlu olduğunu kabul eder ve kabul ettikleri yegâne kısıtlama, en azından pratikte, merhametli tanrının yükledikleridir, bir subayınki değil. Yahudilerin "seçilmiş halk" ya da ulus mefhumunu reddetmeleri sebebiyle tanrının bir ve tek olduğu ve Muhammed'in onun peygamberi olduğu gerçeğini kabul ettiklerini ortaya koyan tüm kervan sürücüleri için sınırsız hareket özgürlüğünde ısrarcıdırlar. Bu hakları diğer tüccarlara da verirler; ama tabii ki önkoşullarla beraber.

Neticede, nüfuzlu ordu mensupları tarafından kendilerinden zorla alınan sınır vergilerini gönülsüzce ödeseler de hiçbir ulusal hudut tanımazlar. Hükümdarlığın her eyaleti ticarî talan için uygun bir alandır, ama daima Kuran'ın yüklediği insaf sınırları dahilinde.

Kayıtlara bakılırsa Kuran'ın kaideleri yalnızca diğer Müslümanlarla yapılan ticarette uygulanmaktadır. Ahlâksız, putperest ve şeytani görülen yabancılarla ticarette hiçbir insaf sınırı gözetilmez. Yabancılarla ticaret korsanlık, yağma ve el koyma biçimini alır ve yurtdışındaki tüccarlar insanları bile metalara indirgemekte hiç tereddüt etmezler.

Bu yüzden İslam Leviathanı sırf azıdişi ve pençelerden

oluşmaz, hatta bunlar öncelikli bile değildir. İslam Leviathanı daha çok denizde olduğu kadar karada da hareket eden uçsuz bucaksız bir dokunaçlar ağıdır. Bu dokunaçlar, hecin develeri, atlar, develer üzerinde ya da gemi ambarlarında mal taşıyan tüccar kervanlarıdır.

Biyosferin gelişmiş teknolojik araçlarla yağmalanması hoplaya sıçraya ilerler. Orta Asya'da büyük gümüş madenleri oyulur. Gümüşler işlenir, Çin'e taşınır ve orada ipek ve porselen karşılığı alınıp satılır. Hindistan'daysa baharat ve fildişi karşılığı alınıp satılır. Tüccarların kayıtlarını artık kil tabletlere ya da Mısır papirüslerine geçmesi gerekmez. Kâğıt ve ardından da kâğıt yapımı Çin'den bütün İslamî ticaret merkezlerine taşınır. Mezopotamya'nın tarımsal üretiminde su değirmenleri kullanılır. Deniz taşımacılığında olduğu kadar tüm kara araçlarında da teknolojik gelişmeler kaydedilir. İnsan hüneri, kıymetli ve kırılgan şeyleri koruyup taşıyacak alet ve kaplara akar.

(Üretici güçlerin, "yeni bir sosyal kalıba geçişi mümkün kılana" ya da buna "yol açana" kadar "olgunlaştığı" yönündeki ebleh teoriyi bir kez daha anmadan edemeyeceğim. Böylesi "üretici güçler", "toplumsal kalıptan" ayrı halde varolmaz. Yutturmacalar yapay solucanın bütünleyici parçalarıdır. Teknolojiler Leviathanın pençeleri ve azıdişleridir. Gümüş madenleri ve su değirmenleri İslamî Leviathana yol açmaz; İslamî Leviathan bunlara yol açar. Bir Leviathan tarafından geliştirilen teknolojiler öncelikle söz konusu Leviathanın türüne bağlıdır; yutturmaca fetişistlerinin alıntıladığı "küresel üretici güçlerin gelişim düzeyi"ne değil. Fenikeliler henüz Uygarlığın şafağındayken, benzer biçimde yayılmış dokunaçları olan bir Leviathan ortaya çıkana dek eşi benzeri görülmeyecek nitelikte bir denizcilik teknolojisi geliştirmişti.)

Yunan ahtapotunun Makedonların elinde can vermesinden bu yana İslamî ticaret kervanları uzak erimli ilk yaygın ağdır. Yunanlıların mirasçısı Bizanslılar değil Müslümanlardır. Ve bunu bilirler. Yunan felsefesinin, edebiyatının ve doğa bilimlerinin temel yapıtlarını Arapça ve Farsça'ya çe-

viririler. Daha sonra Batılı Hıristiyanlar Yunan mirası adını verecekleri şeyi Yunanistan'da değil, Müslüman İspanya'da keşfedecek ve mirası devralmak için Arapça öğrenmek zorunda kalacaklardır.

Müslüman tüccarlar da Yunanlılar gibi kadınları ev içi kölelere çevirirler. Pazar yerinde toplanırlar. Batlamyos astronomisinden Aristoteles felsefesine kadar her şeyi tartışırlar. Ticarî uğraşlarının gerektirdiği çıkarcı akılcılıkla tanrılarının beklediği iman arasındaki çelişkinin farkındadırlar; İslam özelinde bir durumdur bu. Yunanlılar düşünsel etkinliklerini Tapınak'tan pazar yerine taşımıştı; Müslümanların ise asla böyle bir tapınağı olmamıştır. Yunanlılar, türbelerini ticarî dokunaçların üzerini örtecek süslere indirgediler; Müslümanlarsa dokunaçlarının üzerini, bunları daha önce Yunanlılardan almış olan Romalılar, Acemler ve Hintlilerden ödünç aldıkları süslerle örtmektedir.

İslam'ın içinde iki ayrı Leviathan biçimi birarada bulunur ama çok da rahat değillerdir ve her ikisi de daha önceki Leviathanların dağılmasına yol açan ve sonunda da çökerten türden güçleri açığa çıkartır.

Kârlarının kaynağı konusunda pek de özenli olmayan tüccarlar saray mensuplarını uygun birer yağma nesnesi olarak görür ve onları sıklıkla borç ve iflasa sürüklerler. Ve elbette militarist saray mensupları da aşırı vergilerle ve bazen de tüccarları yağmalayarak misilleme yapar.

Ve gerek askerî gerekse de ticarî kuruluşlar sürekli olarak Toynbee'nin hem dışarıdaki hem de içerideki proleterler olarak adlandırdıklarını sömürmektedir; yani zulüm, sömürü ve köleleştirmeye maruz kalan yabancılar kadar aşırı çalıştırılan işçi ve köylüleri de.

Abbasi Halifesi'nin yanı sıra bizzat birleştirilmiş halifeliğin kendisi de, daha önce gördüğümüze benzer iç ve dış etmenlerin biraraya gelmesiyle yıkılır.

İmparatorluğun merkez eyaletindeki köylüler toprak sahiplerine karşı ayaklanırlar, Halife'nin ordularını başarıyla mağlup ederler, toprağı yeniden dağıtırlar, eşitliği bir nebze de olsa geri getirirler ve bütün bir kuşak boyunca kazanımlarına sahip çıkarlar.

Köylülere boyun eğdirmek için Halife, kendinden önce gelen Sasani gibi dışarıdan ordu toplar; bu kez demir-zırhlı Türklerin arasından. Paralı Türk askerleri Babek İsyanı olarak bilinen köylü ayaklanmasını yenilgiye uğratırlar ve Praetoryenler gibi Halife'nin kişisel muhafızı benzeri bir şey olarak tutulurlar.

Ayaklanmalar devam eder. Aşağı Mezopotamya'da köleler ayaklanır ve eşitlikçi Haricîlerle birlikte, dünyadaki başka yerlerden çok daha uzun süredir böyle bir toplulukla karşılaşmamış olan bir bölgede sınıfsız bir toplumu yeniden inşa etmeye çalışırlar. Onlar da Halife ve Türk birliklerinin baskısına maruz kalırlar, ama Hindistan, Acem, Mısır ve Kuzey Afrika, İmparatorluk'tan ayrılır ve çok geçmeden Arabistan düşüşe geçer.

Türkler din değiştirir ve İslam hükümdarlığı sahiden de büyüdükçe büyürken sayısı giderek artan bağımsız hükümdarların imparatorlukları da giderek küçülür, böylece de isyanları bastırmada tecrübeli Türk muhafızlar ve paralı askerî birlikler bu hükümdarların saraylarını teker teker ele geçirir.

Türk yöneticiler Türk çobanıl göçebelerden oluşan birliklerle kendilerini sağlama alırlar, bu göçebeler ise köylüleri öldürüp tarım arazilerini çayır haline getirerek toprağa yerleşmiş oligarşinin zenginliğini yok ederler. Göçebelerin tarım arazileri, kasabalar ya da idarecilerden bir beklentisi yoktur ve kendileri gelmeden önce "olgunlaşmış" olan üretici güçlerin çoğunu alaşağı ederler.

Göçebe birlikleri askere alan Türk yöneticilerin bizzat kendileri de kendi birlikleri tarafından alaşağı edilir ve yeni Türk nüfuz sahiplerinin elverişli üretici güçleri kullanabilmesinin tek yolu göçebe birlikleri mânen parçalamaktır. Mı-

sır ve Kuzey Afrika'nın Fatımi yöneticileri de Berberî göçebe birlikleriyle benzer sorunlar yaşamaktadır.

Türk yöneticiler İslam'ı kabul ettikleri halde ticarethanelere ve kervanlara kendilerinden öncekilerden daha az saygı duyarlar, askerî teşebbüsleri desteklemek için tüccarları vergiye bağlar ve sıklıkla talan ederler. Her çeşit İslam Leviathanını solucana dönüştürmeye meylederler.

Sonuçta İslamî ticarî dokunaçlar İslam'ın saçakları altında, hatta müminler imparatorluğunun dışarılarında serpilip gelişir. Müslüman tüccarlar bir yandan Çin'e giden denizyolu ticaretini ellerinde tutarken karada ilerleyen kervanlarıyla da Çin ipekleri ve porselenlerini Çin'in batısındaki tüm karayolu güzergâhlarına taşırlar. Devamlı suretle bu kervanlar demire hükmeden atlı Moğolların yaşadığı topraklardan geçer.

Moğolların Uygarlara karşı öfkelenmesinin nedeni, kervan sürücülerinin putperest olarak gördükleri insanlara yönelik tavırları olabilir; tabii Çinli sınır bekçilerinin ve paralı askerlerin düzenli saldırıları yüzünden zaten çileden çıkmamışlarsa.

Gene aynı kuşak boyunca Müslümanların kaçık caniler olarak gördüğü Batılı Franklar ve Çin sınırlarından çıkagelen öfkeli, atlı Moğollar, Uygarlığı son kalıntısına dek yok etme kararlılığıyla İslam'ın merkez eyaletlerine saldırır.

Her ne kadar dünyayı kuşatan bir Leviathan olarak İslam, büyük oranda Çinlilerin istilacıları içine çekme yöntemine başvurarak kendini kurtarsa da Mezopotamya'nın merkezi ile Levant'ın eyaletleri bu akınlardan asla kurtulamaz. Sekiz-dokuz kuşak sonra İslam daha da büyük bir meydan okumayla yüz yüze gelecektir, bu meydan okuma tüccarlar olarak gelip Romalıların ve Yunanlıların vârisi olduklarını iddia eden Batı Ruhu taşıyıcıları suretinde olacaktır.

-14-

Turner'ın "Batı Ruhu" adını verdiği şey hakkında genel bir fikir edinmek için nüfuz sahibi Konstantin'in Roma başkentini Bizans'a taşıdığı günlere dönmem gerekecek.

Taşınma Roma'da pek de hoş karşılanmaz. İsa'nın gözünde Roma İmparatorluğu nefret edilecek bir şey olsa da Roma şehri nefretin başkenti olarak kalmaya kararlıdır; bunun için yalan söylemesi gerekse bile.

Kaçamak yanıtlarla geçiştirmek Batı'nın başlıca sanatıdır. Bir Kilise görevlisinin kendini İsa'nın Vekili ilan ettiği ve bir Got'un kuklasına Roma İmparatoru olarak geçit töreni yaptırdığı günden tüm Leviathan Er-Tarihi'ndeki en büyük zekler imparatorluğunun kendine Özgür Dünya diyeceği güne dek, Batı'daki her şey yalandan ibarettir.

Yalan söylemek önce gerekli, sonra zorunlu hale gelir; çünkü Roma İmparatorluğu'nun en batı ucundaki enkazın vârisi olan insanlar hasımlarıyla boğuşurken insanlıktan öyle uzaklaşmışlardır ki ilk baştaki niyetlerini unutmakla kalmaz, kökenlerini ve kimliklerini de unuturlar. Eski benliklerinden geriye kalan yegâne şey kendilerini korumak için verdikleri mücadelenin şiddetidir ve katışıksız şiddet aynadaki aksine bakamaz, kaçamak yanıtlar bulması şarttır; kendini maskelerle gizlemelidir ve sonra ilk maskenin üstüne de başka maskeler takmaya devam etmelidir, çünkü şiddet aradan kendini göstermeye devam eder.

Turner'ın alt başlığı pek kibar kalmış. Batı Ruhu yalnızca Yabana karşı değildir; insanlığa olduğa kadar doğaya da karşıdır, güzelliğe olduğu kadar hakikate de karşıdır. Batı Ruhu istisnaları vitrine çıkarmakta pek maharetlidir; gerçek hayatta ise işi istisnaları bastırmaktır.

Batı Ruhu'nun hikâyesi, aslında Konstantin, başkenti Yunanistan'a taşımadan çok önce başlar; en azından yirmi, yirmi beş yıl önce. Etrüskler karşısındaki zaferiyle coşan Roma *Res Publica*'sının, Galleri ve Keltleri yenilgiye uğratıp zaptettiği, onları köleleştirip zeklere çevirdiği ve duvarların içine hapsettiği güne dek geriye gider. Galya ya da daha sonra Fransa ve İspanya olarak bilinecek olan uzun yarımadada cumhuriyetçi Romalılar Keltleri, İberleri ve İberli Fenikelileri zorla altın ve gümüş madenlerinde çalışmaya gönderir,

ürünlerini yağmalar, onları kazıklar ve itiraz eden herkesi kılıçtan geçirirler.

Galya'nın kuzeyindeki insanlar, canları istediği zaman istedikleri yere giden özgür insanlar, Roma Galyası'na girmeden önce duraklarlar, çünkü buraya girmek hayatlarına mal olabilir. Başka bir mevsim Galya'ya geri döndüklerinde dünyanın daha da büyük bir kısmının özgürlük ve yaşam için tehdit haline geldiğini görürler. Sanki bilinen dünya denizin dibine doğru hızla yol alarak batmaktadır.

Kayıp trajiktir. Bu kuzeylilerin, Akdeniz sahillerinin sıcaklığı ve güzelliği karşısında neler hissettiğini hayal etmemiz çok zor olmayacak, ne de olsa daha sonraki kuzeylilerin neler hissettiğini bileceğiz.

Bazı insanlar konuk sevmez ve savaşçı olabilirler, ama hiç kimse tek bir kuş, hayvan ya da kişiye dünyanın belli bir bölümünü kapatamaz. Özgür insanlar için bunun düşüncesi bile iğrençtir. Tanrıların bile insanları istedikleri yere gitmekten alıkoyacak güçleri yoktur.

Kuzeyliler çatışmalarda Romalı sınır bekçileriyle birbirine girer, ama sürekli olarak yenilir, katledilirler. Bu Romalılar gerçek dışı şeylermiş gibi dövüşmektedirler; doğrudan pusunun içine dalarlar; adamlarının yarısını kaybettiklerinde bile kaçmazlar; ilerlemeye ve öldürmeye devam ederler; tek tek insanların yüzünde korku vardır, ama taburun korkusu yoktur, o insan değildir.

Hikâyenin bu kısmı hakkında hiçbir şey bilemeyeceğiz, çünkü bunu yaşayanların tecrübeleri de kendileriyle birlikte mezara gömülür. Ama kuzeylilerin çoğunun dünyanın güneyinin kendileri için yasak bölge olduğunu ve dünyanın yarısının cani ve insanlık dışı bir şey tarafından işgal edildiğini çok geçmeden öğrendiğini varsaymak pek de hayal gücü gerektirmez.

Romalı yazarlar sayesinde çatışmaların sıklaştığını, pek çok grubun Roma kalelerine karşı ittifak kurduğunu öğreneceğiz. Frankların adının ilk geçişi, kökleri Çin dolaylarında olan Türkçe konuşan Alanlarla beraber olur. İki grup birbiri-

nin dilini bilmiyor olabilir, ama birbirlerini çok iyi anlarlar. Dünyanın alt kısmının tamamının tarifi imkânsız hunharlıkta bir şey tarafından işgal edildiğini anlarlar; yayılmaya devam ederse bunun özgürlüğün ve yaşamın sonu demek olduğunu anlarlar.

Roma'nın saldırılara nasıl karşılık verdiğini görmüştük: Soykırımlarla, hasmı olan grubun tüm fertlerini kılıçtan geçirerek.

Yirmi yıl bir savaş için korkunç uzun bir süredir. Yirmi kuşak süren bir savaşıysa hayal gücümüz almaz. Böyle bir çileyle kıyaslandığında Sümer'deki atmosfer cennetlik sayılır.

Kuzeyli Franklar, Ostrogotlar, Vizigotlar, Burgundlar ve diğerleri Roma hudutlarında gedikler açmayı başardığında onlar da artık gerçekdışı şeyler gibi dövüşenlere dönüşmektedir; doğrudan pusunun içine dalar ve yanlarındaki adam düştüğünde kaçmazlar; ilerlemeye ve öldürmeye devam ederler. Özgür insanlar olduklarını hâlâ hatırlarlar –Frank özgür demektir– ama özgürlük denilince akıllarına gelen tek şey Romalıları öldürme özgürlüğü ve Roma'yı yok etme arzusudur.

İmparator'un yazıcısı, İmparator'un Bizans'taki sarayında Galya'nın bir bölümünde Frankların, bir diğerinde Burgundların ve bir üçüncüsünde ise Vizigotların ikâmet etmesine izin verildiğini yazar, İmparator'un kendi ordusu Gotlardan, Hunlardan, Alanlardan ve Araplardan oluşmaktadır ve izin verme hikâyesi yazıcının pekâlâ inanabileceği bir yalandan başka bir şey değildir, ne de olsa ondan Roma İmparatorluğunun en batı ucunun tamamen dağıldığına inanmasını bekleyemeyiz. Daha sonraki yazarlar da buna inanmayacaktır ve bunu "Batı İmparatorluğu"ndaki sayısız yöneticinin adım listeleyerek örteceklerdir; ama her yıl için başka bir yönetici ismi olacaktır, hatta bazı yıllar için birden fazlası.

Frankların, Burgundların ve Vizigotların'sa artık kimsenin iznine ihtiyaçları yoktur: Şimdi yalnızca birbirleriyle karşı karşıyadırlar. Ama onlar da buna inanamaz. Bunca zaman, bu kadar şiddetle dövüştükleri şey birden bire gitmiş

olamaz. Nüfuz sahibi bir Frank, kuklasına Roma İmparatoru der ve Gotlar da kendi kuklalarını İmparator ilan edene dek Roma'yla savaşmaya devam ederler. Her yalan yenilenen şiddet için bir bahanedir ve Roma'nın aslî faaliyeti olan insan kurban etmesi, bu kez de Roma'yı yerle bir edenlerin aslî faaliyeti haline gelir.

Artık İmparatorluğun başkenti olmayan şehirdeki bir kilise görevlisi tabloda yerini aldığında yalanlar iyice tuhaflaşır. Bu görevli hiç şüphesiz öfkeden kudurmuştur. Yaşamının yarıdan fazlasını makamına ulaşmak için harcamıştır ve şimdi, tanrı korusun, kendini Roma İmparatorluğu içinde bile olmayan bir eyaletin başkentinde Franklar ve Gotlar tarafından kuşatılmış halde bulur.

Bu Hıristiyan görevli kendisini Pontifex Maximus ilan eder, pagan Roma'da saygın olan ve Augustus'tan bu yana tüm Pagan imparatorlara verilen, ama bir Hıristiyan için pek yakışık almayan bir unvan. Bu görevli daha sonra kendisinin Havari Petrus'un torunu, hatta Petrus'un kendisi olduğunu iddia eder. Nüfuz sahibi Frank Arbogast tarafından kaale alındıkça görevli kendine daha da yüksek payeler biçer. Artık Pontifex ve Petrus'un kendisi olarak, sırf bir havariden daha fazlasıdır, İsa'nın Vekili'dir. Ve İsa'nın Vekili olarak İmparator'dan da yüksek mevkidedir; yücedir, Optimus Maximus'tur.

Görevli kendisine istediği payeyi yakıştırmakta serbesttir, çünkü Frank Arbogast bu sıradan adamın katıksız bir yalancı olduğunu bilir ve adamın kendine ne dediği umurunda bile değildir. Frank'ı ilgilendiren tek şey kendisini ve Özgür Adamları'nı geriye kalan Ocak Bakireleri'ne tecavüz etmekten ve *Augur*'ların*, pagan *Pontif*lerin** ve *Sibylla*'ların***

---

* Eski Roma'da doğadaki çeşitli işaretleri yorumlayarak gelecekten haberler veren kâhinler.

** Eski Roma'da pagan rahipler.

*** Eski Yunan'dan itibaren çeşitli çağlarda kehanetlerde bulunmuş ve eski Roma'da da bu kehanetlerinin bir derlemesi yapılmış kadın kâhinler.

sarayında ne kaldıysa yağmalamaktan alıkoyacak kimsenin olmadığı bilgisidir. Franklar "Roma"ya karşı savaşlarına ceza görmeksizin devam edebilirler. Kilise görevlileri ve Bizanslı askerler böyle işlere soyunan Frankları mübarek ve dindar sayacaktır.

Sözüm ona İsa'nın Vekili'nin onayıyla Arbogast ve onun Özgür katillerden oluşan tayfası Pontifex Maximus'un bir maskara olduğunu düşünenlere karşı tecavüz, yağma, cinayet ve el koymalara girişirler. Biz böylesi zorbalıklara "Katliam" adını vereceğiz. Pontifex'in yazıcıları ise "Roma sakinlerine Hıristiyanlığın kabul ettirilmesi" diyorlar.

Arbogast'ın Frankları, elleri kana bulanmış, sırtlarında ganimet yüküyle ödüllerini almaya giderler. Galya'ya girerler, atalarına yirmi kuşak boyunca yasak bölge olan Cennet'e yürürler. Ama Akdeniz topraklarının sıcaklığı ya da güzelliğinin keyfini çıkarmak için gelmezler. Tecavüz etmek, yağmalamak ve el koymak için gelirler. Yapmayı bildikleri tek şey budur; kuşaklardan beri bildikleri tek şey.

Galya'daki kurbanlar zaten Hıristiyan'dır, ama Pontifex' in Franklara klavuzluk eden temsilcisi kül yutmaz. Kurbanlar Arius tarafından Hıristiyanlaştırılmıştır ve Arius da bir sapkındır, o halde bunlar da paganlarla birlikte cehenneme atılmayı hak etmektedirler. Ve kimse Frankların Hıristiyanlığını sorgulayamaz, çünkü onlar Aziz Siricius'un, İsa'nın Vekili'nin tüm düşmanlarına karşı tanrının kırbacıdır.

Arbogast ve tayfası tüm araziye kendileri yerleşmez. Güney duvarının dışında kalan tek halk Franklar değildir. Kuzeydeki herkes duvarın dışında bırakılmıştır. Ve şimdi, diğerleri de gedikten içeri akın eder; hepsi de savaşın ebediyetinin damgasını taşıyarak.

Vizigotlar İtalya'nın başına üşüşür ve kendinden önce gelenin hüneri bir sonraki Pontifex Maximus'a hiçbir şey sağlamaz. Nüfuz sahibi Alarik, Pontifex'i bir maskara olarak görür. Bu Alarik'e göre yağmalama yetkisi adamlarının iyi eğitimli kollarında yatmaktadır, Pontifex'in onayında değil ve Vizigotlar, Pontifex'i ve rahiplerini Ravenna'ya dek kovalar;

burada ise bir Bizans ordusu bu mübarek adamları ve anlaşılmamış misyonlarını korur.

Avrasya bozkırlarının her yanından atlı ve gaddar göçebeler, Alanlar, Süevler, Vandallar, Burgundlar olarak adları günümüze dek korunanların yanı sıra pek çok başka topluluk da Vizigotlara katılır. Nüfuz sahibi Alarik bu farklı grupların hepsinin başına geçer, kendine Gotların Kralı der ve kıdemli askerlerini İtalya'nın pek çok şehrine götürür.

Nesiller boyu süren hüsran ve bastırılmış kin sonunda belki de eşi benzeri görülmemiş bir şiddet sefahatiyle ortaya çıkar. Çapulcular keyfe keder yağmalayıp öldürür. Hayvanları İtalyan *Latifundia*'sını çayıra çevirir. Hâlâ şehirlerde olan İtalyanlar kıtlıktan ölür; karnını doyurabilenlerse vebadan.

Alarik'in sürüsü ünlü Roma Yağmasına doğru ilerler. Kırk bin köle de onlara katılır. Daha önceden köleler kaybettikleri eşitliği yeniden kazanmak, yeniden bir insan topluluğu kurmak için ayaklanmışlardı. Ama bu pek çok kuşak önceydi. Vizigot çapulcularına katılan kölelerin tek isteğiyse intikamdır, kan isterler, yeni gelenleri gayet iyi anlarlar.

Vizigotlar tatmin olup Galya'ya geri döndüklerinde, Moğolistan ve Tuna arasındaki yol boyunca toplanan müttefiklerle beraber Hunlar çıkagelir.

Roma Uygarlığı bundan sonra ilelebet kalacağı şekline kavuşur: Muazzam harabeler. Bu, ilk Hıristiyanların yollunu gözlediği soykırımdır. Bu mahşerdir, hesaplaşma günüdür, Dördüncü Krallığın sonudur.

Hititlerin akıbetinden bu yana bu kadar büyük bir Leviathan böyle topyekün dağılmamıştır.

Göçebeler tarım arazilerini çayıra çevirdikçe şehirler de terk edilir, bir zamanlar Yunan tapınaklarını bezeyen aksesuarların şimdi çürüyen cesetleri gizlediği viranelere dönüşürler.

Roma'nın mimarî şaheserleri yağmur için siper işlevi görür ve çok geçmeden aksesuarlar ve taş kitabeler eski köleler ve yabancılar tarafından inşa edilen köy kulübelerinde in-

şaat malzemesi olarak kullanılır. İtalya'da geniş bölgelerin nüfusu topyekün azalmıştır.

Bizans'taki İmparator yeni gelenleri batıdaki Ravenna ve Venedik'te imparatorluk iktidarından geriye kalan ufacık mevkileri de harap etmekten caydırmak için Hun Atilla'ya büyük bir haraç öder.

Bir yazıcı kayıtlara, Süev'in nüfuzlu kişisi Ricimer'in kuklası Roma İmparatoru'nun, tebaasının devlete olan tüm borçlarını sildiğini, tüm vergileri feshettiğini, haraç ödemeye son verdiğini ve şehir sakinlerine öz-yönetim bağışladığını yazar. Yazıcı iyi günleri hâlâ anımsamaktadır; Roma İmparatorluğu'nun bir er meydanına, yabana dönüştüğünü yazamaz.

Hobbes da yalan söyleyecektir. Leviathanın doğa durumuna geri döndüğünü söyleyecektir. Hobbes'un yalancı olduğunu ilk söyleyense Rousseua olacaktır. Doğada böyle bir "yaban"ın eşine rastlanamaz ve bu yabanın içinde tek bir doğal öğe bile yoktur. Bu yaban da Leviathanın kendisi kadar yapaydır. Şimdi olup bitenler yağma ve cinayettir, yani Leviathan sağ salim ayaktayken olanlardan farklı değildir. Tek fark şimdi bir düzen içinde yapılmakta olan yağma ve cinayetin karmakarışık bir vaziyette cereyan etmesidir.

Leviathan tarafından insanlıktan çıkarılan insanlar yapay canavarın dağılan parçalarıyla oynamaktadır, bizim teknoloji adını verdiğimiz yutturmacalarla oynamaktadırlar. Bu bir çeşit oyundur, bir çeşit danstır. Ama doğada ne hayvanlar ne de insanlar arasında eşine rastlanır cinsten bir danstır. Bu dağılan Leviathanın ölüm çıngırağıdır.

Batı'nın alelacele din değiştirmiş sözde Hıristiyanları, kendilerinden önceki Levantlıların umutlarından bir parça haberdar olsaydılar, bu umutların hepsinin gerçekleşmekte olduğunu da bilirlerdi.

Dördüncü Krallık devrilmiştir ve yerini bir beşincisi almaz. Harabelerin uzağında, başıboş talancıların geçiş yolları-

nın uzağında eski köleler ve zekler, talancılar arasından barışçıl olanlarla birleşip yeni köyler kurmaktadır; tohum ekenlerin ve çobanılların özgür köylerini.

Bir sonraki krallığı düşleyen tek kişi Pontifex Maximus' tur ve onun aklındaki de dördüncüyü elden geçirmektir. Bu adam ve onun rahip kadrosu eşi benzeri görülmemiş büyüklükte bir yalanla, Roma adındaki tiksinti duyulan şeye karşı direnişi Roma'dan ne kalmışsa onun son sığınağı haline dönüştürmüştür. Yalanın büyüklüğü bile olağanüstüdür. Daha olağanüstü olan ise bu hilekâr yalancıların başarı dereceleridir. Anında başarıya ulaşmazlar. Fırsat kollarlar. Sabırları insan ötesidir, şeytanîdir, kuşaktan kuşağa sürer, ancak bir Leviathanın olabileceği kadar ısrarcıdır. Bu sabır sayesinde ilk İsa Vekilleri'nin hepsi de vârisleri tarafından aziz ilan edilecektir.

Papalar adı da verilen Vekiller hür köylüler üzerinde çalışmazlar; henüz bunun vakti gelmemiştir. Çapulcu gruplara sahip nüfuzlu kişiler üzerinde çalışmayı yeğlerler.

Papa Siricius, Arbogast üzerinde çalışırken yolu göstermiştir. Bu bir sonuç vermez. Ama dert değil, yüzlerce, hatta binlerce Arbogast vardır. Süev Ricimer, Arbogast'tan da sıkı bir elebaşıdır. Ricimer önce kukla Majorianus'u göreve atar, sonra kukla Severus'u, sonra kukla Anthemius'u; hepsine de Roma İmparatoru der ve Pontifex Leo da her birini yetkiyle donatır. Ricimer tahtın ardındaki iktidardır, Pontifex ise tahtın ardındaki tanrı. Ama Anthemius rolünü fazla ciddiye alır, Ricimer kuklayı kendi elleriyle öldürür ve cenazeden hemen sonra Ricimer'in kendisi de Roma'yı bir kez daha yağmalayan Gotlar, Hunlar ve Burgundlar tarafından öldürülür.

Burgund nüfuzlu kişisi Gondobald, kendi adayını göreve getirir, ama bir işe yaramaz. Bunun üzerine, Vandal Genserich farklı bir yaklaşım dener; Odovakar'ı göreve getirir, ama Roma İmparatoru olarak değil; Odovakar Papa'nın İtalya Piskoposluğunun Patriği olur, sözüm ona Bizans ordularının himayesinde. Bu bir nebze işe yarar; ta ki tüm Ostrogot kabilesi İtalya'yı istila edip Odovakar'ı tahtından indirene dek.

Yani hiçbir sonuç alınamaz ve Papa her şeye yeniden başlamak zorunda kalır, bu kez Ostrogot nüfuz sahibi Theodorich'le. Kukla tiyatrosu kapanır ve Theodorich kendini İtalya Kralı ilan eder. Bu işe yarar ve Papa bir kuşak boyunca Ostrogot krallarını takdis eder; ta ki Bizans İmparatoru Justinianus'un ordusu İtalya'yı Roma İmparatorluğu'na yeniden katmaya çalışırken tüm nüfusu kırıp geçirene dek.

Doğu'nun İmparatoru her şeyi berbat eder. Papalar, yani kralları takdis edenler, komuta merkezi Bizans'ta olan bir Kilise'nin yetkilileri konumuna dönmek istemez. Onlar Roma İmparatorluğu'na bağlıdır; hakikisine, Justinianus'unkine değil Octavianus'unkine.

Papalar Hobbes'un öncülleridir. İşleyen bir Leviathanın tek bir başa ihtiyacı olduğunu bilmektedirler. Cenneti yöneten tek bir kral vardır. Cennette nasılsa, yeryüzünde de öyle olmalıdır.

Sorun şu ki işleyen Leviathanın başı Bizans'tadır; Papa'nın dünyası ise bir sürü savaşçı klan şefi ve atlı Şövalyeleri tarafından istila edilmiştir. Bizans Leviathanı kabul edilebilir değildir, çünkü yüce bir Pontifex Maximus için uygun bir makamı yoktur; en azından Roma'daki azizler için.

O halde yapılması gereken, çapulcu şövalye takımının elinde ölen Leviathanı yeniden canlandırmaktır. Böyle bir proje için sürekli, dikkatli ve hesaplı kaçamak yanıtlar gerekir.

Bizans İmparatorluğu'nun İtalya nüfusunu kırıp geçirmesiyle kösteklenen Papa'lar, koltuklarının hemen dibinde yuvarlanan pek bir şey bulamazlar. Aziz Siricius'un favorisi olan Galyalılara, nüfuz sahibi Arbogast'ın torunlarına, ölümcül Franklara dönmeleri daha iyi olacaktır.

Frank Şövalyelerden biri, Merovech'in torunu, Chlodovechus adında bir katil, anlaşılan çapulculuktan Krallığa yükselmek için ne yapması gerektiğini iyi bilmektedir.

Frankların çoğu Galyalı ve Latin komşularıyla evlenmiş,

avcılık ve kısmen de tarımla uğraşmak üzere yerleşik yaşama geçmiştir. Şiddet devrini hâlâ kalplerinde yaşatmaktadırlar, ama yaşamları atalarının yaşamı gibi önemli anlarla dolu değildir. Şiddetin anısını yalnızca kalbinde yaşatmakla yetinmeyip böyle yaşamaya devam edenler sadık hizmetkâr takımını oluşturan atlı Şövalyelerdir.

Merovech'in oğlu Şövalyelerin en büyüklerinden biridir. Bu Chlodovechus, işlerini bir zamanlar bir Kelt klanının, Parisii denen insanların oturduğu bir bölge olan Sen nehrinin bir adasındaki kalesinden görür. Kaleye kimin girip kimin giremeyeceği konusundaki ihtilafı ortadan kaldırmak için Chlodovechus kardeşlerini, kuzenlerini ve tartışma çıkaran diğer herkesi ortadan kaldırmak üzere suikastçılar tutar. Chlodovechus'un giriş yetkisi ise tartışma götürmez.

Frank gelenekleri böyle bir kardeş katlini hiçbir şekilde bağışlamaz ve katledilen hısımlarının ruhları Chlodovechus' un rüyalarına girer. Buna benzer hayalet ziyaretçiler, Chlodovechus'un İskoç karşılığı Macbeth'in başına gelenlerin anlatıldığı bir Shakespeare hikâyesinde resmedilecektir.

Macbeth'in aksine, Chlodovechus yapılan her şeyi fiilen bağışlama ilacına sahip Papa adında bir Latin'i tanıyordur. Chlodovechus bir Hıristiyan olmasa da Papa onu bağışlar; ne de olsa cennetin kralı, yaptıklarına bakılırsa krallığı neredeyse kesin olan bir adamdan lütfunu esirgeyecek değildir.

Chlodovechus Latin ilacından, toprağın ve hısımlarının hiç de sandığı şey olmadığını öğrenir. Franklar, Yeryüzünün tüm canlı varlıkların annesi olduğunu ve hiç kimsenin ya da zümrenin özel mülkü olamayacağını düşünürler. Yirmi nesil boyunca Yeryüzü'nün bir kısmını özel mülkleri haline getirmeye çalışan Romalılara karşı dövüşmüşlerdir. Chlodovechus Yeryüzü'nün tek bir adamın özel mülkü olabileceğini ve ona herhangi bir savaş ganimeti gibi muamele edilebileceğini öğrenir.

Affedilen klan şefi ve çapulcu şövalyeleri daha yüce amaçlarla yola koyulur: Hedefleri bizzat topraktır. Latinler Yeryüzü'nün bir kısmını Roma mülküne çevirebiliyorsa, Frank-

ların da bunu yapamaması için bir neden yoktur? Atalarının uzun mücadelesini ters yüz etmektedirler, ama bu kimsenin umurunda bile değildir: Şövalyeler pek de etik meselelere kafa yormalarıyla ünlü değildir; bir Şövalyenin Onuru kılıcı ve kargısıdır.

Heyecanlı serüvenciler Chlodovechus'a sadakat yemini ederler ve Galya'da geriye kalan tüm İmparatorluk askerlerini, iyi Hıristiyanları öldürmek için yola koyulurlar. Sonra Thüringenliler ve Alamanların peşine düşerler. İnatçı Alamanlar önlerini kesince Chlodovechus yeniden kendilerine eşlik eden mübarek Latin'e başvurur. Eğer kutsal kişinin tanrısı Franklara düşmanı yenmelerinde yardım ederse, Chlodovechus kendisini ve oğullarını kutsal suyla yıkamalarına izin verecektir.

Optimus Maximus daha önce Konstantin için yaptığı şeyi bu kez de Chlodovechus için yapar ve Frank çapulcusunun adı artık Clovis olur, din yolunda Katolik bir Roma askeri.

Clovis büyük bir lütufla, kutsal kişilerin arasından rahipler tayin eder, tabii kendisinin en sadık çapulcuları arasından da; bu, açıkgöz Şövalyeleri eğlendirmekten öteye gitmeyen bir formaliteden ibarettir.

Yalanlarla zırhlanmış olarak Frank serüvenciler bu kez kargılarını Vizigot, Burgund ve Ostrogot olarak ortaya çıkan düşmanlara çevirirler; bunlar şimdi Katolik Frankların gözünde Sapkınlardır; Arius'un yandaşları, kılık değiştirmiş iblislerdir. Artık her yağma seferi kutsal bir savaştır.

Merovech'in torunu sonunda durdurulur ve büyük bölümü topraktan oluşan savaş ganimeti büyük büyük torunlara miras kalır. Zamanla piskopos tayinleri toprakların fethi kadar önem kazanacaktır.

Piskoposlar rahipleri tayin eder ve rahipler de insanların arasına karışıp vaaz verirler.

Rahipler Germen lehçelerini konuşan bir nüfusa Latince vaaz vermektedir.

İnsanlar rahiplerin ne dediğini ya da ne istediğini anlamaz. Eski Roma İmparatorluğu'nun karşılıklı evlenmelerle iç içe girmiş Kelt, Latin ve Frank sakinleri şimdi Frank yasası altında yaşamaktadır: Yeryüzü herkese açıktır, eski köle ve zeklerin yanı sıra onların hayvan sürülerine de.

Rahipler yasanın bekçisi rolündedir, ama onların yasası Roma yasasıdır, *Latifundia* yasası.

Bölge sakinlerinin hepsi, ister eski köle ister eski serf olsun şimdi Frank olmuştur. Romalıların Keltleri zaptetmesinden bu yana ilk kez sürülerini canlarının istediği yere götürmektedirler; uzağa gitmeye kalkışmıyorlarsa bunun nedeni sınırları kabul etmeleri değil çapulculardan korkmalarıdır.

Oysa rahipler sınırlardan, mülkiyetten, tanrının krallığından ve yeryüzü krallığından söz etmektedir.

Hıristiyan rahiplerin Roma düşleri, kurumlar ve itaat alışkanlıklarının topyekün çöküşüyle boşa çıkmış ve daha sonraya ertelenmiştir. Romalı eski köle ya da serf pek de özgür sayılmaz, eski Frank kabile üyesi artık özgür değildir, ama ne biri ne öteki artık uyruk değildir. Teorik olarak her ikisi de bir Şövalye kadar özgürdür.

Şövalyeler birbirlerine yalnızca gönüllü olarak ettikleri yeminle bağlıdır. Başka bir adamın adamı olacağına yemin eden biri bir vasaldır ve vasallık Franklar için yoldaşlıkla eşdeğerdedir. Özgür adamlardan oluşan bir birlikte sadakat yemini etmek bir onurdur.

Özgür çobanıllar ve ekicileri ise bundan başka bağlayan bağ yoktur. Yerel çapulcuya bağlılık yemini ederler ki o da çapulculuğunu başka yerde yapsın. Seferlerinin bazılarında ona katılırlar; iyi geçen mevsimde ona hediyeler sunarlar. Ve ondan da aynını beklerler. İlişki karşılıklıdır. Bu, geleneklerinin çoğunu yitirse de sadakatini korumuş olan ve şiddet ekip biçen insanlar arasındaki karşılıklı yardımlaşmadır.

Sadakat şiddeti ortadan kaldırmaz. Yalnızca şiddetin kestirilemezliğini bir parça ortadan kaldırır: Yeminli yoldaşlar birbirine saldırmaz.

Vergiler, haraçlar, borçlar ve her çeşit zorunlu emek ve

hizmet neredeyse ortadan kalkmıştır. Batı'da işleyen bir Leviathan kalmamıştır. Romalı ruhban sınıfını umutsuzluğa sürükleyen de budur; cennetin bir düzeni vardır, oysa yeryüzünün yoktur.

Daha sonra Leviathanın yeniden oluşturulmasını haklı çıkarmaya çalışanlar sadakat yeminine dayanan ilişkilerin –ki onlar buna Feodalizm diyecektir– serflik, kölelik ve ücretli emek ilişkilerinden daha alçaltıcı olduğunu söyleyeceklerdir. Bu destekçiler, "karanlık çağlar"dan insanların otladığı çağlar olarak bahsedecek, tüm Leviathan öncesi ilişkilere çirkin isimler vereceklerdir.

Aslında sadakat yeni başlayan bir şey değil, yitmeye yüz tutan bir şeydir. Frankların ve Gotların kaybolan kültürlerinin bir parçasıdır. Çok geçmeden dillerini bile yitireceklerdir. Ve çok geçmeden kadim kültürlerinden geriye o kültürü korumak için giriştikleri savaşın şiddetinden başka bir şey kalmayacaktır. Dağılan Roma İmparatorluğu'nun harabelerini işgal eden işgalciler tüm geleneklerinin sapmasına göz yumarlar. Kültürleri tek bir temaya indirgenmiştir. Tüm şarkı ve hikâyeleri, şölenlerinin büyük bir kısmı şiddet edimlerinin kutlamasından ibarettir.

Kadim Yunanlılar da şiddet geleneğine arka çıkmıştır, ama Yunanlılar hâlâ, her yıl Tabiat Ana'nın kızının yeniden doğumunu kutlayan fethedilmiş topluluklarla iç içedirler.

Got işgalcilerse insanî nitelikleri işgalcilerin kendilerinden bile daha az olan köleler, zekler ve zırhlı adamlardan oluşan bir nüfusla iç içedir.

Böylesi kutsallaştırılmamış bir şiddet bağlamında, tüm ilişkiler istikrarsızdır; yalnızca sadakat ilişkileri değil. İstikrarsızlıktan sorumlu olan şey şiddetin ta kendisidir. Kutsallığın, ölü kurbanların kafa sayısıyla ölçüldüğü bir dünyada nüfuzlu kişiler uzun süre zayıfların eşiti olarak kalamaz. Zayıf birinin güçlü birine özgürce sunduğu sadakat yemini görev haline gelir; köylülerin yerel bir Şövalyeye özgürce verdiği hediyeler yükümlülük olur.

Sonunda görevler ve yükümlülükler zorunlu hale gelir, a-

ma hemen değil. Özgür köylüler böylesi bir indirgemeyi kabul etmez. Kendi aralarında çeteleşir ve nüfuzlu kişiyi öldürürler. Kendilerini korumak için ormana ve tepelere çekilirler.

Şövalyeler, öyle yalnızca bir kuşak içinde kalıtsal aristokratlar oluvermez. Bu dönüşüm uzun zaman alır; bunun ardında yatan esas neden ise, köylülerin sırtına binerek onların enerjilerini emen; gururlu, özgür ve şiddet dolu insanları itaatkâr, bağımlı ve şiddet dolu insanlara dönüştüren bir şey olmasıdır.

Bu, dağlarda ve ormanda bile olsa her köylüyü bir gölge gibi takip eden kara cüppeli rahiptir.

Hiyerarşi rahibin kafasının içine nakşedilmiştir. En üst basamakta tanrı, altında melekler ve en altta da iblisler vardır; her biri bir üstteki basamağın önünde diz çöker. İşte düzen. Köylülerin direnişi kaostur ve kaosun yaratıcısı Şeytan' dır.

Bu açıklama özgür insanlar arasında pek de işe yaramaz. Bunun neden illâ böyle olması gerektiğini bilmek isterler.

Rahip ilk olarak mucizeleri ve hayaletleri anlatmayı dener, hatta Kutsal Meryem heykelinin dudaklarını hareket ettirmek gibi numaralar sergiler, ama bu numaralar ancak geri zekâlıları eğlendirir. Bunun üzerine rahip Platon'un "zorunlu yalan"ına başvurur; bazılarının altından yaratıldığını, diğerlerininse bu altını kazıp çıkarmak için yaratıldığını; bazılarının taşınmak, diğerlerininse taşımak için yaratıldığını açıklamaya çalışır.

Ama köylüler bu yalanın da ardındakini görürler: Yerel şövalyenin pek de kendilerinden fazla altından olmayan bir köylünün torunu olduğunu hâlâ unutmamışlardır.

Artık rahipler gerçekten de büyük bir yalana –sahte Havari Paulus'un Batı Ruhu'na yaptığı büyük bağışa– başvurur. Rahip, talihsizliği için kurbanı suçlar. Köylülerin günahkâr olduğunu ve sefaletlerinin nedeninin günahları olduğunu söyler. Şeytan onları günah işlemeye, yasak meyveyi yemeye ayartıncaya kadar mutluydular. Günahla birlikte mutlulukları sefalete dönüştü. Günahkâr olduklarından bu yana sefil

olmaya devam ettiler. Sefaletlerinin sebebi Şövalye değil, köylülerin kendisidir; en büyük düşmanları kendileridir.

Görece özgür olan köylüler kolay kanmazdı; anlaşılmaz bir dilde ilahiler mırıldanan cüppeli, ölümcül şifacı adamlara bile. Ama bu köylüler zayıf karakterlidir ve her biri cinayete, yağmaya ya da tecavüze teşebbüs ettiği ya da etmeye niyetlendiği vakitleri anımsar. Kendilerini günahkâr, düşük insanlar olarak görürler. Gene de bu onlar düşerken Şövalye'nin neden yükseldiğini açıklamaz. Ve rahibin sıradaki açıklaması gündeme gelir. Tanrı bazı adamları ceza görmeden öldürmek, yağmalamak ve tecavüz etmek için yaratmıştır; diğerlerini ise sefalete katlanmaları için.

Bu yalanları yutan köylüler bir efendinin malikânesinde yaltaklanan derebeyi köylülerine dönüşür ve yeryüzü düzeni Roma Katolik Cenneti'nin nitelikleriyle donanmaya başlar.

Roma Leviathanı'na ateşi tattırmaya gelenlerin vaadi tam tersine dönmüştür. Rahipler direnişi bastıran nüfuz sahiplerinin baş müttefikidir. Kilise Romalı olduğu için güç kazanmaktadır; Hıristiyan olduğu için değil.

Büyük çapulcular çok geçmeden rahiplerin kendilerine yalnızca savaşta tanrılarının yardımlarını sunmaktan daha büyük hizmetlerde bulunduklarını anlarlar. Rahipler derebeylik köylülerini yatıştırmaktadır; isyankâr çoban ve çiftçileri itaatkâr uşaklara dönüştürmektedirler. Rahipler bunu Vizigot Tulga'lar ve Ervige'ler için, Anglo-Sakson Oswiu'lar ve Penda'lar için, Lombard Aribèrto'lar ve Grimoaldo'lar için, Frank Theodorich'ler ve Childebert'ler için yaparlar. Ben, Chlodovechus'un vârislerinin hükümdarlığı üzerinde duruyorum, çünkü rahiplerin en başarılı oldukları yer burasıdır. Rahiplerin başarısının nedeni Chlodovechus'un vârislerine olan sadakatleri değil, Roma'ya, Octavianus'un eski Roma'sına olan sadakatleridir.

Hepsi de çapulcu olan Chlodovechus'un büyük büyük to-

runları, derebeylik köylülerinin işleriyle ilgilenmeyi bir kenara bırakırlar, kafaları hep avla ve misafirleri eğlendirme işleriyle doludur. Ölümcül atalarından sonraki yedinci kuşakta ise artık kendilerine kral denilen Frank Şövalyeleri, idarî işleri saraylarındaki bir başkana bırakırlar.

Ébroïn adındaki bir başkana düzenlenen suikasttan sonra Herstallı Pépin adında bir adam tahta çıkar. Pépin, Emevî Halifeleri ve Müslüman orduları Acem topraklarında zor kullandıkları için Çin'in başkentinde sığınma talep eden Mecusî rahipler ve yöneticilerle aynı zamanda yaşamıştır.

Herstallı Pépin Çin ve Acem hakkında hiçbir şey bilmez, ama Müslüman ordularının kendi hükümdarlığının sınırlarına da dayanmış olduğunu bilir. Onları buraya davet eden de Vizigot nüfuz sahibi Wittiza'nın biri hariç tüm oğullarıdır. Wittiza'nın oğullarından biri, Rodrigo, babasının sarayını ele geçirmiş ve Chlodovechus'u örnek almayı denemiştir, ama yeterince hızlı değildir. Wittiza'nın diğer oğulları meşhur Müslümanları Kuzey Afrika'dan karşıya geçip gaspçı kardeşleri Rodrigo'yu tahtından etmek üzere yardıma çağırır.

İslam orduları İspanya'da pek çok çobanıl ve ekici tarafından, heretik ya da Yahudi tüm bölücüler tarafından sevinçle karşılanır. Müslümanlar böyle sıcak bir karşılama görünce Pirenelerden Frankların hükümdarlığına dek ilerlerler.

Chlodovechus'un vârisleri varsa yoksa av ve eğlenceyle uğraşmaktadır. Ne Childebert, ne Dagobert ne de Chilperich, Afrika ve uzak Arabistan'dan gelmekte olanlarla ilgilenir.

Ama Başkan Pépin'in gayri meşru oğlu, Charles adında bir Şövalye, kutsal savaş için asker toplamak üzere Papa'nın temsilcilerinden yardım alır.

Papa'nın papazları, Charles'a "Çekiç" adını takar ve davasını kutsal sayarlar, ne de olsa o da Katolik Papa'nın Roma ülküsüne hizmet etmektedir. Roma İmparatorluğu'nun fiili başkenti, Konstantinopolis de Hıristiyan âleminin gene aynı Müslüman düşmanları tarafından kuşatılmıştır, ama Bizans İmparatoru'nun yardım çağrısını yanıtsız bırakan Papa'ya göre oranın savunulmasının bir kutsallığı yoktur.

Başkan, Papa'nın adamıdır. Çekiç Charles, Abdurrahman komutasındaki Müslümanları Pirenelerin diğer ucuna sürer.

Pirenelerin kuzeyindeki en büyük ordunun başı olarak Başkan, kralın avlanma ve eğlenceyle yetinmesine göz yumar. Çekiç öldüğünde oğlu Kısa Pépin, Papa'nın da rızasıyla Chlodovechus'un vârislerini görevden azleder. Tabii bu rızanın karşılığı olarak da ordusunu İtalya'ya sürer, bir Lombard ordusunu yenerek yarımadanın bir kısmını Papa'ya bağışlar.

Pépin'in bağışı, İtalya'nın bir bölümünü bağışlama hakkını nereden aldığını soranların yanı sıra Pépin'in kim olduğunu soranları da huzursuz eder. Her iki soruyu da yanıtlamak üzere Papa'nın yazıcıları İmparator Konstantin'in zaten İtalya'nın bu bölümünü Papa'ya bağışlamış olduğunu gösteren sahte bir belge hazırlarlar. Bu iki düzmece bağışla zırhlanmış olan Papa, kendisini her zamankinden de fazla sağlama almıştır.

Pépin'in daha yaşarken "Büyük" (Magne) olarak anılmaya başlanan oğlu Charles yeni bir imparatorluğun temellerini atar, Romalı Papa ise bunun patriyarkı olur.

Pépin'in oğlu Büyük Charles, Lombardları yenip "Frankların ve Lombardların Kralı" olarak taç giyerek Papa'nın toprakları üzerindeki tartışmaya son verir. Charles, Emevî Emiri Córdobalı Abdurrahman'a saldırmak üzere Barcelonalı İbn-ül Arabi ile ittifak kurar ama Bask savaşçılar Frank ordusunun artçı birliklerini yok eder.

Büyük Charles daha sonra Papa'nın rüyalarını gerçekleştirmek ve Leviathan Er-Tarihi'nin en büyük ironilerinden birini sergilemek üzere ordularını kuzeye çevirir. Daha yeni, bir Müslümana karşı bir diğeriyle ittifak kuran Charlemagne'ın* Katolik orduları, kâfirlere karşı kutsal bir savaşa girişmek üzere kuzeye ilerlerler.

Frank Galyası'nın kuzeyindeki kâfirler Saksonlar, Frieslandlılar, Danlar, Avarlardır. Bunlar Roma tarafından yirmi

---

* Büyük Charles.

kuşak boyunca güneyden uzak tutulanların torunlarıdır. Roma işgaline karşı dövüşmüş olanlar şimdiki Franklar ve Lombardlardır. Geri çekilip kendilerini Roma canavarından ve insanlıktan çıkmaktan koruyanlarsa hâlâ çekildikleri ormanlarda ve nehir yataklarındadır.

Geride kalanlar atalarının uzun savaşının anısını yüreklerinde taşırlar, ama İmparatorluğu istila edenlerin aksine onlar dürtüleriyle hareket eden yağmacı ve katillere dönüşmemiştir. Özgür toplulukları hâlâ kadim geleneklerinin çoğunu sürdürmektedir. Çapulcu Şövalyeler kuzeyde de hiç yok değildir, ama hiçbiri özgür köylülere haraç ya da zorunlu çalışmayı dayatamamıştır.

Şimdi, ilk kez, Roma orduları Roma'nın eski sınırlarının ötesine geçip kuzey topraklarını istila etmektedir; bu daha önce asla kalkışamayacakları bir şeydir. Romalı Katolikler başarılı olurlar, çünkü kuzeyliler hiç olmadıkları kadar bölünmüş durumdadır; silahları ellerinde bulunduran Şövalyeler ganimet ve güç beklentisiyle Charlemagne'ın ordusunun saflarına geçer.

Özgür Sakson toplulukları Katolik ordularına karşı bir kuşaktan uzun süre boyunca ateşli bir direniş gösterir. Hıristiyanların tarafına geçen Şövalyelerin silahlarını alırlar. Charlemagne'ın ordularını yenilgiye uğratırlar.

Charlemagne'ın eğitimli katilleri Verden'de binlerce Saksonu katleder; binlercesini de tutsak alıp köleleştirir. Saksonlar yine de direnişe devam ederler. Direnişçi gerilla savaşçılardan biri Charlemagne'la anlaşır ama Saksonlar dövüşmeye devam eder.

Katolik militaristler Asurluların kitlesel sürgün numarasına ve Romalıların fethedilen yerleri askerî kahramanlara bağışlama numarasına başvurur.

Papaların rüyası sonunda gerçek olur. Roma Leviathanı nihayet onarılmış gibidir ve işleten de Arbogast'ın vârisleridir.

İşgalciler hüsranı Avarlara, İskandinavlara, Slavlara ve Hunlara da tattırır. Avarlar topyekün yok edilir.

İskandinavlar denizci takımları oluşturur ve Katolik kalelerine akınlar ve yağmalar düzenleyerek direnişe devam ederler. Slavlar kendilerine ait bir Moravya Leviathanı oluşturarak direnirler. Hunlar atlı birlikleriyle orduların yanı sıra Katolik yerleşimlerine de saldırır.

Katliam ve sürgünlerle Kuzey Avrupalıların çoğu Hıristiyanlığa geçer. Roma Leviathanı'na karşı bunca zaman korunan özgürlükler şimdi giderek kısıtlanmaktadır. Kuzey ormanları işgalci ordunun ganimeti olur. Baş çapulcu, güruhundaki en büyük ve en sadık katillere ormanı parsel parsel dağıtır; bunlara artık kont, piskopos ya da kral denmektedir.

Sadakat artık eşitler arasında bir yemin değildir. Hiyerarşik bir hale gelmiştir. Her şef şimdi daha yüksek bir vasalın vasalıdır ve hepsi de imparatorun vasalıdır. Topraksa, bir vasalın başlıca ödülüdür.

Özgür toplulukların sakinleri bir efendinin malikânesinde köylü durumuna düşmektedir ve gün geçtikçe Roma'nın yapmayı beceremediği şeylere dönüşürler: Serflere. Bir zamanlar özgürce verdikleri tüm hizmet ve hediyeler şimdi Leviathan düzeninin bekçileri tarafından zorla alınmaktadır. Çoğu çobanıl göçebelerin torunları olan köylüler hâlâ hayvanlarını ormanlarda, ortak arazide otlatmaya götürmektedir, ama bunu ormanın Efendi'sinin onayıyla yapmaktadırlar. Tabiat Ana en ölümcül nüfuz sahibinin mülkü haline gelmektedir.

Esaret zincirine –bazılarının daha önce kırdığı, diğerlerininse ilk kez tanıştığı zincirlere– vurulmuş, Hıristiyanlaştırılmış insanlar kendilerine dayatılan serfliği uysallıkla benimseyivermezler. Direnişleri kitlesel olur.

Kilise Turner'ın Batı Ruhu dediği şeyin temelinde yatan şiddeti işleyerek, bu direnişin önünü almaya çalışır. Baskının vebalini sefalete sürüklenen kurbana yüklemek için Papa'nın temsilcilerinin günah ilkesini nasıl kullandıklarını görmüştük.

Charlemagne'ın fetihlerinin ardından rahipler her yere giderler, tüm köyleri, bucakları ve tımarları birer cemaat haline getirirler ve manastır olarak bilinen kötü ünlü eğitim kampları ve hapishaneler manzarayı süslemeye başlar.

Mirastan yoksun bırakılmış şövalyeler kadar öfkeli direnişçiler de manastırlar için devşirilir ve inanç ehline dönüştürülür. Erken dönem okullardan başka bir şey olmayan bu kurumların içinde insanlar sistematik olarak terbiye edilir, tıpkı atların ya da öküzlerin yük taşımak ya da çift sürmek için terbiye edildiği gibi. Kendi insanlıklarından, tüm doğal etkinlik ve düzenlerinden koparılarak onlara yapay etkinlikler yapmaları ve Leviathan düzenine katılmaları öğretilir. İnsan arzuları ve doğal döngülerle hiçbir ilişkisi olmayan rutin işlerle uğraşan, nizama sokulmuş zemberekler ve çarklar haline gelirler.

Saat, manastırda yaşayanlarca icat edilecektir, çünkü saat, zemberekleri ve çarkları et ve kan yerine metalden yapılma minyatür bir manastırdan başka bir şey değildir.

Böyle topyekün bastırmalar madenî olmayan varlıklar arasında nadiren başarılı olur. Manastır yazıcıları bastırılmış insanlığın aldığı biçimleri kaydetmemiştir, ancak manastırların sakinleri ve mezunları, şaşmaz bir biçimde, haklarında pek bir şey bilmedikleri imansızlara "oğlancılık" adını verdikleri bir âdet atfedeceklerdir; bunun bir keşişin baskılanmamış gece hayatındaki tatmine yönelik bir ipucu olup olmadığından emin olamayız.

Rahipler ve keşişler doğanın baskı altına alınmasını ve yapay olana bağlılığı tüm köşe bucağa taşırlar. Her köylüyü baskı altında bir keşişe dönüştürmeye çalışırlar.

Batı'nın Katolikliği ve Levant'ın Yahudiliği arasındaki temel bağ bu şiddetli baskıdır. "Balıklar üzerinde hâkimiyet kurun... ve av kuşları... ve tüm canlılar üzerinde" cümlesi Batı'nın özgür köylülerini uysallaştıranlar tarafından serfliğe direnen tüm doğal dürtülere karşı bir savaş ilanı olarak yorumlanmıştır. Balık ve av kuşu, köylünün özgürlüğü ve bağımsızlığıdır.

Günah ilkesiyle emniyete alınınca, büyük yalanın üstüne bir başka büyük yalan biner; hâkimiyet çağrısı bizim "kendini terbiye etmek" adını verdiğimiz şeye çağrıdır. Köylülerden tanrının dünyaya yaptığı ve soyluların köylülere yaptığı şeyi kendi kendilerine yapmaları beklenir. Şiddet dolu kalmaları ve şiddetlerini kendi doğal dürtü ve arzularına, her şeyden de öte özgürlüğü geri kazanma arzularına yöneltmeleri beklenir. Köylünün kendi benliğine, kendi bedeni ve onun tüm ihtiyaç ve güdülerine savaş açması beklenir.

Rahiplere direnecek sağduyusu olmayanlar Avrupa yollarında ellerinde kırbaçlarla ortaya çıkıp kendilerini kırbaçlarlar.

Batı'nın özgür kuzeyli ve özgürleşmiş güneylileri tamamen yoksunlaştırılır. Günde beş kez tanrılarının önünde eğilen Müslümanları Şeytani kâfirler olarak gören Batı Avrupa, kendi bedenlerine akla hayale sığmaz eziyetler ederek kefaret ödeyen tövbekârlarla dolu bir sirke dönüşür.

Tövbekârların en büyükleri, Kilise tarafından azizlik mertebesine yükseltilenler, Turner'ın ifadesiyle "kendilerini askıya asarak, göğüslerine dinî semboller kazıyarak, bedenlerini kısmî olarak mezara gömdürerek ya da darağacına çektirerek, kendilerini fırınlarda yakarak, hasta yatağındakilerin kusmuğunu yalayarak ya da kanını içerek yaradılışa karşı en büyük günahları işleyenlerdir".

Daha önceki hiçbir Leviathan, içindeki insanları bu denli küçük düşürmemiştir. Daha önce insanlar asla Leviathanın şiddetini kendilerine yöneltmemişlerdir. Papa ve kurumu, eşi benzeri görülmemiş bir zafer kazanmıştır. Ölümle eşanlamlı olan Lugalzaggizi-Optimus Maximus'ları, canlılar üzerinde hâkimiyetini onların kendi zihinleri ve elleri aracılığıyla kurma ustalığını, insan bireylerinin kendi kendilerine yavaş ve işkence dolu bir kıyıma girişmesini sağlama ustalığını öğrenmiştir.

-15-

Kilise'nin Roma Leviathanı'nı Batı Avrupa'daki anayurdunda yeniden işler hale getirme projesi başarılı olur; ama yalnızca bir an için, kalıcı yanılsamalara yol açan geçici bir an için.

Charlemagne'ın Frank kisvesine bürünmüş neo-Roma İmparatorluğu ne yeniden işler hale getirilmiş Dördüncü Canavardır ne de bir Beşinci Canavar. Can çekişen Roma solucanının son ölüm çıngırağından başka bir şey değildir, yanıp bitmiş bir ateşin külleri arasındaki ani bir alevlenmeden başka bir şey değildir.

Gömülmeden öylece bırakılan leşten yayılan pis çürüme kokusu batılıların burun deliklerine hücum etmeyi sürdürecektir, ama yutturmaca artık asla tekrar harekete geçirilemeyecektir.

Batılı Leviathana ait bir isim arayan Müslümanlar, Bizanslılar, Türkler ve Moğolların Avrupalıları Frenk olarak adlandırmaya devam etmelerinin nedeni bir zamanlar bir Frank Leviathanı'nın varolmuş olmasıdır, yoksa hâlâ varolması değil.

Batı Avrupa'ya, devamlılık gösteren bir hikâyeye sahip tek varlık muamelesi yapılacaktır, çünkü eğitimli tahrifçiler Batı'nın kayıt tutuculuğu tekelini ellerinde bulunduracaktır.

Semavi ve dünyevî Leviathanın Roma Katolik vakanüvisleri, olmayan bütünlük ve devamlılığı görmek üzere eğitilmiştir; baktıkları şeyi değil aradıkları şeyi görmek üzere eğitilmişlerdir. Batı'da şehirler kaybolduğunda, Leviathan için bir bütünlük ve devamlılıktan çok parçalanma ve dağılma söz konusu olduğunda bile Yeryüzü Şehri'nden söz ederler.

Yüzyıllar süren saldırganlık, hazırlık ve propaganda Kilise'ye hiçbir Yeryüzü Şehri kazandırmaz. Kilise'nin seçilmiş hamisi Frank Roma İmparatorluğu, geçmişteki Pyrrhos'a benzer; Epeiros'un tamamen mahvolana dek zaferden zafere koşan kralına.

Kilise yazıcıları, yine de, davaları adına her zamankinden muazzam zaferler resmedecektir. Onlar yenilgiyi kabul etmemek üzere eğitilmişlerdir. Adı üstünde Katolik, yani bütünüyle kuşatan olarak Batı Kilisesi öyle toptan bir hâkimiyet, öyle geniş bir imparatorluk peşindedir ki, gerçek imparatorluğundaki her çöküş ikincil ve arızî görünür; son imparatorluğunun çöküşü bile.

Daha sonraki militanlar gibi, Katolik militanlar da fiili olarak uygun her aracın mubah olduğu amaçlarını gerçekleştirme peşindedir. Gündelik uygulamaları yozlaşarak dünün hedeflerine iftira atmaya ve dünün müttefiklerine eziyet etmeye çoktan hazır olan düstursuz bir iktidar-yardakçısı

sonunda fırsatçıya dönüşür. Bu gibi fırsatçıların gözünde İmparator Charlemagne büyük olabilir, ama Kutsal Roma İmparatoru Otto daha da büyüktür.

Ama nasıl ki Charlemagne bir çapulcu takımının reisinden daha fazlası değilse, Otto da ne Kutsaldır, ne Romalı ne de İmparator.

Kilise Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü kabullenemez, çünkü İmparatorluğu Dünya olarak görmektedir; kendisini ise İmparatorluğun ruhu. Batı'da hiçbir Leviathanın kıpırdamadığı yüzyıllar boyunca tüm Kilise aygıtı, dünyayı kuşatan bir Leviathanı yöneten devasa bir bürokrasiymiş gibi davranmaya devam eder.

Charlemagne'ın fani Frank İmparatorluğu Canavar'ın hareket ettiğini doğrular biçimde Kilise'ye hizmet eder, ama yakından bakıldığında Canavar'ın yalnızca fani değil aynı zamanda hayalî de olduğu ortaya çıkar. İşleyen bir makine söz konusu değildir. Söz konusu olan değişik makinelerden gelen parçaların bir bileşimidir ve parçalar birbirine uymaz, saat zemberekleriyle biraraya getirilmiş gemi pruvalarına benzerler. Gemilerin içindeki saatler bir işe yarayabilir; ama bir pruva ve saat zembereği yığını ne bir gemi ortaya çıkarır ne de bir saat.

Fikir verebilecek başka bir metafor da bir bedenin dışında varolan bir sinir sistemi olabilir. Octavianus Augustus zamanında Kilise, Roma İmparatoru'nun yanı sıra ona bağlı eyalet valileri ve vergi tahsildarları adına yönetim ve asayiş işlerini başarıyla yürütecek muazzam bir bürokrasi yetiştirip istihdam eder. Ama Frank çapulcuların zamanında bu muazzam bürokrasi boşlukta salınır ve kutsal su, ne kadar bol olursa olsun böyle bir bürokrasiyi böyle bir orduya zamklayarak bundan işleyen bir Leviathan yapmaya yetmez.

Franklar ne kadar değerli olduklarını hâlâ yiğitlikleriyle ispatlayan Özgür Adamlardır ve övündükleri yegâne bağlılıksa ganimet elde etmede kendilerine yardım eden kardeşlere ve yoldaşlara duyulan bağlılıktır. Roma Papaları kan bağına dayalı sadakat yeminine ne kadar yabancıysa onlar

da bir İmparator'a bağlılığa, İmparatorluk mekanizmasının kurallarla işleyişine adanmaya o kadar yabancıdır.

Toprağın kendisine bir savaş ganimeti muamelesi yapmak Frankları oldukça memnun etmiştir ama onları yerel bir devletin memurları haline getirmemiştir. Tam aksine, Franklar toprağa insanî vasıflar yüklemişlerdir. Buna göre, örneğin Lotharingia* –tıpkı Roma zamanında Galya'nın olduğu gibi– ne bir kolonidir ne de bir eyalet. Lotharingia, Lothar'ın topraklarının verili bir yıldaki toplamıdır ve tıpkı Lothar'ın giysileri gibi yıldan yıla değişebilir.

Bu yalnızca Lothar için değil aynı zamanda sadık silahlı yoldaşları, vasalları için de geçerlidir. Her bir vasal ganimetten kendisine düşen payı, belli bir toprak parçasının beyliği biçiminde payını alır ve o da bunun karşılığında daha alt seviyedeki kendi vasallarını toprağından büyük parseller vererek ödüllendirir.

Tımarlık adı verilen parseller bölgesel bir devletin malî ve idarî birimleri değildir. Kilise'nin tüm bu "cemaatlere" atadığı rahipler makamlarını fuzulî yere işgal ederler. Çünkü Tımar Beyi, ister yakında olsun ister uzakta, yalnızca kendi vasal beyine hizmet eder ve eğer vasal beyi komşusunun beyiyle savaştaysa o da komşusuna karşı savaşacaktır. Ve böyle savaşlar da pek nadir sayılmaz. Beyin geçici ikâmetgâh duvarlarının bir metre kalınlığında olmasının, girişte bir hendek bulunmasının, Bey ve hizmetkârlarının ağaç boyunda kargılar taşıyarak ağır zırhlar içinde dolaşmalarının nedeni de budur. Bu bağlamda, bölgesel birimlerin eğitimli yöneticileri başka bir dünyadan gelen yabancılardır.

Frank Beyleri hâlâ, yitik topluluklarının kişisel ilişkilerine alışıktır, oysa Kilise'nin adamları Roma İmparatorluğu'nun hiyerarşik ilişkilerinin olası tek topluluğu oluşturduğunu düşünecek şekilde eğitilmiştir.

Bey ve Rahip birbirine yabancı olmakla kalmaz. Birbirleriyle geçinemezler de. Her birinin dünyası diğerini dışarıda

* II. Lothar adına kurulan krallık.

bırakır. Bey, muhtemelen, toprağın ekicilerini bu dünyada şeytanlarla ve öbür dünyanın görkemiyle uyutan Rahiplere minnettardır. Beyin minnettarlığı toprak kendisini beslediği için değil, ekiciler kendisini beslediği içindir.

Köylüler Bey'i ve tüm yandaşlarını, ailelerini ve atlarını besler. Köylüler kalın duvarları örmenin yanı sıra kale hendeğini de kazarlar. Beyin buğdayını öğütür, suyunu taşırlar. Hatta ara sıra da onun savaşında dövüşmek üzere devşirilirler.

Ataları ister Frank olsun, ister Latin, Kelt, Levanten ya da Afrikalı olsun, köylüler artık özgür değildir. Kimi direnmiştir, kimi kaçmayı denemiştir, ama tüm derebeyi vasalları onlara karşı birleşmiştir. Onlar tımarın bir parçasıdır. Bir vasalın ganimet olarak edindiği toprağın yanında gelirler. Serflere indirgenmişlerdir.

Rahipler görevlerini serfler arasında yerine getirir. Rahiplere göre serfler Tanrı'nın gözünde Beylerle eşittir, onlar da İmparatorluğun vatandaşlarıdır, tıpkı Roma İmparatoru Caracalla'nın gözünde oldukları gibi ve bu yüzden onlar da aynı şekilde kafa vergisi vermekle yükümlüdür; ürettiklerinin öşürü ya da onda birini.

Bu öşür Roma'ya gönderilir ve Roma'dan da varolmayan İmparatorluğun yönetici aygıtını desteklemek üzere Leviathan'ın usûlüne uygun hiyerarşik biçimde yukarıdan aşağıya doğru süzülür.

Ama öşürün içinde, Beyin sofrasına ulaşmayan pek çok yiyecek vardır. Bey, öşürün kendi tımarından götürülmesini seyretmekten nefret eder, bu nedenle de çok geçmeden sadece öşürü değil, tımarındaki Rahibi de kontrol etmeye çalışacaktır. Çiftçinin artı değerini asalak Papa'nın sofrasında değil kendi sofrasında görmek ister.

Böyle bir tutum, Romalı eğitimi yüzünden tüm artı değeri toplayıp Leviathanın usûlüne uygun biçimde yukarıdan aşağıya süzüleceği merkeze göndermeyi isteyen Rahibin tutumundan çok da farklı sayılmaz.

Gerçekte, Bey ve Rahip birarada bulundukları uzun nesil-

ler boyu birbirlerine uyum sağlar, her biri ötesine geçmeyeceği bir sınır çizer. Birbirlerinin antitezi olmayı sürdürürler. Her biri farklı bir varoluşun öğesi olmayı sürdürür.

Okurlara yönelik olarak Leviathanın "üretim biçimlerinin" Batı'da "üretici güçler olgunlaştığında" ortaya çıktığını, Beylerin tımarlarının Kilise görevlilerinin "ebeliği" aracılığıyla, yerel ticaret devletleri olarak "geliştiğini" anlatan kitaplar yazılacaktır.

Bu kitapların çoğu baştaki yapıların sonrakilere doğru nasıl "geliştiğini" ortaya koyacak incelikli bir argüman içeren "önce" ve "sonra" resimlerine benzeyecektir. Şeylerin nasıl karşıtlarına dönüştüklerini göstermede usta olan diyalektikçiler tarafından yazıldıkları için argümanların çoğu ikna edici ve bir kısmı da kesinlikle zarif olacak ama okurlara erken yapıların tamamen yanıp kül oldukları gerçeği dışında her şeyi söyleyeceklerdir.

Gerçekteyse Batı, dünyadaki "en olgunlaşmış olanlar" arasından Roma'nın "üretici güçler"ini miras almış ve onları çürümeye terk etmiştir. Gerçekte tımar herhangi bir Mısır saltanatından bile uzun süre tımar olarak kalacaktır ve asla yerel bir devlete, doğru dürüst bir Leviathana doğru ilerlemeyecektir. Gerçekte, Kilise "ebe" falan değildir. Kilise, Octavianus'un Romaşı'na adanmıştır, Batı'nın yerel ticaret devletine değil; Kilise Charlemagne İmparatorluğu'na ne kadar yaklaşırsa amacına da o kadar yaklaşmaktadır.

Leviathan biçimlerini getirenler yabancılardır. Daha sonra anlatılacak hikâyelerden başka bir yerde varolmayacak olan yumuşak başlı Hıristiyan Batılılar tarafından benimsenmiş falan da değillerdir. Parçalanmış Frank Katolik İmparatorluğu'nun enkazına şiddetle dayatılmışlardır. Ve daha sonraki Batı Leviathanı'nın cisimleşmesine önayak olan "ebeler", Frankların, Roma'nın, Kilise'nin ya da üçünün birden düşmanlarıdır.

Katolikliğin tek gerçek Batı İmparatorluğu'nun, Charlemagne İmparatorluğu'nun mezar kazıcıları, Avrupa'nın hudutlarındaki herkesi Frankların müzmin birer düşmanına çevirerek özgürlük ve insanlıklarını sınayan Özgür Adamların oluşturduğu Charlemagne'ın orduları tarafından harekete geçirilmiştir.

Ama güneydeki Müslümanlara saldırmaları neticesinde sonra da kırıp geçirilen Saksonların kuzeydeki komşularına yönelen Franklar artık kendilerinden zayıf topluluklarla dövüşmezler. En az Frankların kendileri kadar sağlam biçimde Leviathan vasıflarıyla zırhlanmış insanlarla dövüşürler. İspanya Müslümanları, Çin'in berisindeki Avrasya'nın en güçlü Leviathanının en batı eyaletidir. Her ne kadar Müslümanlar kadar zırhlanmış olmasalar da kuzey ormanlarının Danları, Slavları ve Avar Hunları da topluluklarından geriye kalanı korumak için uzun süredir Leviathanın silahlarını kullanmaktadır. Bu halkların tümü Franklardan öçlerini aldığında, Batı İmparatorluğu temelli yıkılır.

İskandinavlar –ki bunların torunları Batı'da Vikingler, Kuzeyliler, Normanlar olarak bilinecektir– Frank şiddetinden ilk öç alanlardır. Danlar, Sakson komşularını Frank katliamından korumak üzere çoktan silaha sarılmıştır. Franklar kuzeydoğu Germanya'nın nüfusunu silip süpürerek Saksonya'yı zaptettiği vakit Danlar Charlemagne'ın Hıristiyanlarına karşı büyük bir donanma toplamaktadır.

Bu donanmayı, daha da büyük sayısız donanma izler ve artık savunma amaçlı da değillerdir. Kuzeyliler parçalara ayrılan Frank İmparatorluğu'na karşı devasa askerî seferler örgütler. İmparatorluğun hudut boylarını –Friesland, İngiltere ve İrlanda'yı– istila etmekle işe başlarlar.

Vikingler kocaman gemilerine Bozkır atlarını da alırlar, tüm Avrupa'da terör estirirler, tüm büyük nehirler üzerindeki Frank kalelerini yağmalayıp yok ederler, Paris'in yanı sıra

Asturya ve Portekiz'i de yağmalarlar. Karolenj İmparatorluğu'nun büyük kısmının Fatihleri, Batı'nın son Roma İmparatorluğu'nun parçalayıcıları olarak gelirler. Vikingler Galya'nın bazı kesimlerini, İtalya'da Apulia'yı, İngiltere'nin tamamını işgal ederler. Frank dillerini benimseyip Roma bürokratlarından faydalanarak kendi yönetimlerini dayatır, tımar beylerinin iktidarının altını oyarlar ve böylece de yamanmış bir Roma Franklığını deniz yağma seferlerine, deniz yoluyla sürdürülen geniş ticarî korsanlık ve fetih girişimlerine sevk ederler.

Saksonya'nın Romalı Katolik işgalcileri tarafından böylesine büyük ve uzun süreli bir tepki verecek şekilde kışkırtılan kuzeyliler, Leviathanın usûllerine en az Franklar kadar aşinadır. Charlemagne'dan önceki Leviathanların kayıtlarında Vikinglerin adının açıkça anılmaması gerçeği ise bunların mecbur kalana dek Leviathanlarla dövüşmek istemediklerini akla getiriyor.

Vikingler Roma İmparatorluğu'nun güneybatı Avrasya duvarında savaşan kuzeyliler arasında yer almış olabilir. Franklar ve Gotların aksine İskandinavlar yirmi nesil savaş peşinde koşmamıştı ve onlar gerçek Roma İmparatorluğu'nu parçalayanlar arasında değillerdi. Onlar fiyordlarının huzuruna geri döndüler, Leviathanın ordularından buzlu denizlerle ayrıldılar ve dillerini, mitolojilerini, kadim usûllerini –bir noktaya kadar– korudular. Dünyanın ılıman yarısının berbat kuşatmasıyla uzlaşmadılar. Ve yarıp geçtiler. Ama Frankların aksine bunu Roma'nın duvarlarında fırtınalar koparmadan yaptılar. Tüm Roma İmparatorluğu'nu ve lejyonlarını atlatarak Akdeniz'e açılan bir patika buldular; Rusya'yı boydan boya katederek Baltık Denizi'nden Karadeniz'e açılan bir patika. Ne İskandinavların bu patikayı ne zamandır bildikleri biliniyor, ne de Yunanlıların Karadeniz kıyılarında ticaret yaptıkları "İskitler"in onlar olup olmadığı.

Frank orduları Vikinglerle ilk kez dövüştüğünde, İskandinavların doğu yolundaki ileri karakolları çoktan Bizans İmparatorluğu ile ticarî ve siyasî ilişkiler kuran ticaret impa-

ratorlukları haline gelmiştir. Frankların batısında henüz ne ticaret ne de şehirler varken kendilerine Rus diyen, Bizanslıların ise Varyaglar dediği Vikingler Novgorod ve Kiev şehirlerinden ticaret filoları sevk etmektedir.

Fenikeliler ve Arap mirasçıları gibi, başka bir zaman ve mekâna ait Ottawalar gibi bu İskandinavlar da dünyanın yarısını kaybetmiş olmayı, kuşatılmış topraklar ile anayurtları arasında mal taşıyan aracılar haline gelerek telâfi etmeye çalışırlar.

Nasıl İçdeniz'e varmak için Roma'yı atlattılarsa, Levant'a ulaşıp kendi kürk, çay ve ballarına karşılık Müslümanların ipek, baharat ve gümüşlerini alıp satmak için de Bizans'ı atlatırlar. Bunu kendi başlarına yaparlar, Hıristiyan aracılar olmadan. Bizans yazıcı ve ikonlarına başvurmaları ise Müslüman tüccarların huzuruna Üçüncü Roma olarak çıkabilmek içindir; Bizans'ın bir eyaleti olarak değil.

Şüphesiz nakliyeleriyle kendi yaşam ve usûllerini genişletmeyi ümit etmiş olsalar da, zamanla eskiden oldukları şey olmaktan çıkar ve ne yapıyorlarsa o olurlar. İskandinav Ruslar ilk Rus Devleti'nin yöneticileri olur, deniz kökenli bir ticaret imparatorluğu, bir ahtapot olurlar; Avrasya'da daha önce hiçbir Leviathanın ulaşamadığı yerlere dokunaçlarını taşırlar.

Franklar, Vikinglerle dövüşerek serflerden, tımar sahiplerinden ve sadakat ilişkilerinden oluşan İmparatorluklarının mezarını kazmış oldular. Saksonya'nın kuzeyindeki İskandinavlar bir derebeyinin serf ya da vasalı olmayacaktır; Frank kurumlarına gelişmek için pek fazla alan bırakmayacaklardır.

Batı'nın temel dönüşümlerinin çoğunun kaynağında feodal Beyin tımarı ya da Papalık değil İskandinavya yer alır, tıpkı Batı Avrupa'da Müslüman gümüşü ticaretini nesiller boyu tekelinde bulunduranların Kuzeyliler olması gibi.

Romalı Katolik Frankların yağmacılığı yüzünden galeyana gelen tek halk Vikingler değildi. Papa tarafından takdis edilen o zamanın Romalıları aynı zamanda Slavlar, Macarlar ve Müslümanlarla da dövüşür, her ne kadar tek başlarına Vikingler bile Şövalye İmparatorluğu'nu parçalamaya yetecek kadar dişli olsalar da. Din değiştiren Franklar diğerlerinin üstesinden gelme konusunda da Vikinglere karşı olduğundan daha başarılı sayılmazlar.

Slavların çoğu Charlemagne zamanındaki Leviathanların çok uzağındaki tarım topluluklarında yaşamaktadır, ama Frank çapulcuların saldırdığı Slavlar değil.

Saksonya'yı yakıp yıkmayı tamamladıktan sonra Franklar yönlerini Litvanyalılara, –sonradan Vendler denen– Kuzeyli Srbi ya da Sorablara, ve Moravyalılara çevirir. Daha sonra Litvanyalılar ve Sorablar Katoliklerin başına çok bela açacaktır. Moravyalılarsa bunu yapmak için hiç vakit kaybetmezler.

Moravyalılar Leviathan ilişkilerine uzun süredir aşina olan çiftçi topluluklarıdır. Atalarından bazılarının Yunanlılarla ticaret yapan Saktiyanların arasında yer alıp almadığı ya da daha sonraki atalarının Roma İmparatorluğu'na karşı yürütülen uzun savaşa katılıp katılmadığı bilinmiyor. Ama şurası kesin ki daha Frank Chlodovechus zamanında, Moravyalılar eskiden Gutilerin ve vârislerinin tamamının yaptığı gibi bir savunma ittifakı oluşturmuşlardır. Bizans'la savaş içinde olan atlı Avar Hunları tarımla uğraşan Moravyalıları sürekli besin kaynağı sağlayıcılarına indirgemeye çalışmıştı, ama Moravyalılar güçlerini nüfuzlu bir adamın ardında birleştirerek kendilerini böyle bir indirgemeden korumuşlardı.

Charlemagne'ın Frankları, Avarların kökünü kazır. Daha az şiddet yüklü olsalardı, minnettar Moravyalılarla uzun süreli bir ittifak kurarlardı. Ama Optimus Maximus'un temsilcilerinin takdis ettiği Şövalyeler kimseyle ittifak kurmaz. Frank çapulcuları da Moravyalıları Avarların yaptığı gibi tehdit etmeye kalkışır.

Moravyalı çiftçiler Frankların tarım zekleri olmak için

Avarlar için olduklarından daha hevesli değildir ve yeniden savunma ittifakı kurma yöntemine başvururlar; bu kez Mojmír adında nüfuzlu bir adamın ardında.

Frank tehdidi ortadan kaybolmaz ve Moravyalılar da ittifakı sürdürür. Mojmír'in oğlu Rostislav yazıcıları ve Kiril'in kendi dilinde tutulan kayıtlarıyla daha sürekli bir savunma kurumu, yani güneyli Slavlar ve Bulgarların Bizanslı asker devşirenler ve haraç kesenlerden kendilerini korumak için kurduğu gibi doğru dürüst bir Leviathan oluşturmak üzere Sırp başpapazları Kiril ve Metodiy'i Moravya'ya davet eder.

Kendi oluşturdukları Leviathan ilişkileri nedeniyle giderek daha fazla tuzağa düşen, farkında olmadan savunmaya çalıştıkları şeyi kaybeden Moravyalılar en az iki büyük istilacı Frank ordusunu püskürtmeyi ve savunma birliklerini daha sonradan Slovakya, Bohemya, kuzey Macaristan ve güney Polonya adını alacak olan bölgelere dek genişletmeyi başarır.

Bu devletin yönetimine yardımcı olmak üzere Sırbistan' dan daha fazla Kiril bürokrat gelir, ama Sırbistan uzaktadır ve başpapazlar yeterince hızlı gelemez, bu yüzden sıradaki Moravyalı nüfuz sahibi Svatopluk idarî makamları doldurmak üzere Latin başpapazları davet eder.

Yamanmış bürokrasileriyle daha da fazla Frank işgal gücünü kendilerinden uzak tutarlar, ama Avarların atlı kuzenleri, yani Bizanslıların yanı sıra Franklar tarafından da kışkırtılmış olan Macar Hunları karşısında yenilgiye uğrarlar.

Moravya bürokrasisinin yamanması Roma'nın yazıcıları tarafından Roma Kilisesi'nin bir icraatı olarak, "Moravyalıların Din Değiştirmesi" denen bir marifet olarak aktarılacaktır. Militan Kilise tıpkı Pyrrhos gibi zaferden zafere koşar; her zafer onu Kötü Kaderine biraz daha yaklaştırır.

Ortak bir dil ve geleneklere sahip olan çiftçi nüfusuyla, merkezî askerî örgütlenmesiyle ve kilise rahiplerinden oluşan bürokrasisiyle Moravya Leviathanı'nın erken Roma *Res Publica*'sıyla benzerlikleri olabilir. Roma ya da Frank İmparatorlukları ile ise hiçbir benzerliği yoktur. Bizim "ulus dev-

let" adını verdiğimiz şeyin bir öncüsüdür, Franklığa, Romalılığa, Katolikliğe ve İmparatorluğa dair ne varsa hepsi için vaktinden önce gelmiş bir mezar kazıcısıdır.

"Moravyalıların Din Değiştirmesi"ni selamlayanlar pratikte kurumlarının varlık nedenini unutmaktadır. Eğer Roma Kilisesi'nin amacı onarılan ve her şeyi kuşatan bir Roma İmparatorluğu'ndan başka herhangi bir şeye hizmet etmek olsaydı, Bizans'a gitmesi gerekirdi; ne de olsa Bizans, imparatorluğun hatırasına olduğu kadar imparatorluk iddiasına da sahipti. Köpeğin gerisinde sallanan kuyruk olmaktan övünç duymak için yüzsüz olmak gerek. Svatopluk'un kuyruğu olmaktan övünç duymak için ise bir propagandacının, bir kamusal yalancının kaşarlanmış çıkarcılığı gerekir.

Başlangıçta savunma amacıyla kurulan ittifakların idarî işlerini yürüten Katolik bürokratların Moravyalı çiftçi topluluklarına insanî hiçbir şey kazandırmadığı ortada. Ancak anlaşılan o ki, Moravyalılar bunu bilen ve buna göre davranan bir azınlığın içindedir. Katolik yazıcıların Kitabından vaaz veren ve Katolik kurumunun yalanlarını tekrar eden azınlığın da içindedirler.

Öfkeli Macar Hunları tarafından yıkılmadan önce Moravya Devleti'nin varlığını ancak bir nesil sürdürebildiği doğrudur. Ama bu devleti hiç gecikmeden izleyen bir dizi takipçisi olmuştur. Tımar sahiplerini ve tımarları ortadan silip süpürecek olan bir Leviathan formunun hali hazırdaki prototipidir.

İmparatorlukları parçalanırken Frank çapulcuları İskandinavlara, Slavlara ve Macarlara saldırmaktan geri kalmazlar.

Saldırıya uğrayanlar hiç vakit kaybetmeden aynı şekilde karşılık vermeye devam eder, ama bununla yetinmezler. Ardından hızla, Roma Kilisesi tarafından yetiştirilen ve her biri kendi nüfuzlu hişisine hizmet eden bürokratların yönettiği, kendi Moravya tarzı savunma amaçlı Leviathanlarını oluştururlar.

Moravyalıların akrabaları ve komşuları, Václav ve Premysl'in yönettiği kendi Bohemya Leviathanlarını kurarlar.

Ardından, İhtiyar Gorm ve Mavi-dişli Harald'ın yönettiği bir Dan Leviathanıyla Vikingler gelir.

Macar Hunları, Arpád'ın yönettiği bir Macaristan Leviathanı etrafında toplanır.

Tarlalarda özgürce tarım yapan ve Slavca'da Polenyi olarak adlandırılan topluluklar, Mieszko'nun yönettiği bir Piast Hanedanlığı içine tıkılır.

Tomurcuklanma arttıkça artar. Avrupa coğrafyası atılım yapmaktadır.

Frank Katolikleri, Viking ya da Macar akınlarının önüne geçemezler. Vikingleri İskandinav yöneticiler frenler; Macar akınlarını ise Macar yöneticiler. Daha sonra ulus devlet adını alacak olan yerli Leviathanların her biri bünyesindeki insanlara Romalıların ya da Frankların yapamayacağı şeyi yapar: Onları evcilleştirir.

Ama evcilleştirme biçimleri ne Romalıdır ne de Frank. Bu devletlerin hudutları, tımar sahipleri ve tımarların yayılabileceğinin çok ötesindedir. Bu Leviathanların her biri yalnızca kendi çıkarlarına hizmet eder. Sadık oldukları tek İmparatorluk kendilerininkidir. Başka bir imparatorluğun eyaletine çevrilebilmelerinin tek yolu yok edilmeleridir, çünkü başta Frank Krallığı ya da Roma tarafından eyaletleştirilmeye karşı savunma birlikleri oluşturmak üzere kurulmuşlardı ve bu, onların temel gayeleri olmaya devam etmektedir. Papalık, öncelikle ulusal yöneticiye sadık, diğer Katolik ulus devletlere hatta bizzat Franklığın kalıntılarına karşı soykırım davasına bağlı bürokratların kutsal eğitim yeri olarak kaldığı sürece Papa'nın üstünlüğünü kabul ederler.

Katolikler ulusal olduğu sürece bu uluslar da Katolik kalır. Daha sonra, bürokratlar kendi memleketlerinde yetiştirildiğinde ve Roma'nın hizmetine artık ihtiyaç kalmadığında, tüm "din değiştirmelerin" ne kadar derin olduğu bir gecede gerçekleşen "reformlar"la ortaya serilecektir.

Avrupa hudutlarının Moravyalılaştırılması, ya da daha doğrusu Leviathanların Frank Romaası'nı kuşatıp daraltan ulus devlet biçiminde tomurcuklanması, Romalı olsun olma-

sın bir Batı İmparatorluğu'nun onarılması olasılığının önüne geçer. Papa'nın Roma rüyası çok sonraları yalnızca iki kez, iki megaloman tarafından diriltilecektir, ama onların Roma'ları Paris ve Berlin olacaktır; bunlardan ne biri ne de diğeri Pontifex Maximus'un kendilerini takdis etmesini talep edecektir, ve her ikisi de düşü gerçekleştiremeyecektir. Charlemagne'ın İmparatorluğu bir başlangıç değil bir bitiştir.

Roma'nın yazıcıları Franklığın kuzeyde bir dizi bozguna uğramasını yenilgi olarak görmez, ama İmparatorluklarının güney maceralarını da pek zaferden saymazlar.

Daha Charlemagne hayattayken bile, gururlu Franklar kasten Çin'in Batısındaki her iki Leviathanın da hısımlığını kazanmaya uğraşırlar. Bu esnada onları Uzak Doğu Leviathanı üzerinde kılıç ve kargılarını sınamaktan alıkoyan tek şey ise ondan bihaber oluşları olsa gerek.

Franklar Bizans'ın Batı'daki son ileri karakolunu, ticaret şehri Venedik'i zaptetmeye kalkışırlar ve İspanya Müslümanlarını kovalamak üzere Pireneleri geçerler.

Katolik İmparatorluğu'nun Venedik'ten hoşlanmaması Frank, Romalı ve Hıristiyan kökenlerinden kaynaklanır. Daha yeni ve yarım yamalak Leviathanlaşan Franklar ticareti hâlâ düşmanlarla yapılabilecek bir şey olarak görmektedir ve Franklar arasındaki Kilise düşünce kalıpçıları da eski Roma'nın Etrüsk olsun Kartacalı olsun, serbestçe hareket eden dokunaçları olan her çeşit ahtapota yönelik husumetini paylaşmaktadır. Roma husumeti, İsa'nın sarraflara muamelesini aktaran Kutsal Kitap'la da desteklenir.

Batılılar, ticareti Hıristiyanlar için alçaltıcı saymaktadır. Günah olduğunu söylerler. Nadir olarak kullandıkları Doğu baharat ve giysilerini de onlara Batı'daki varlıkları alenen tanınmayan Yahudiler getirir. Görünmez Yahudiler yabancı addedilir; her ne kadar Galya ve İtalya'daki varlıkları Gotlardan daha eskiye dayansa da.

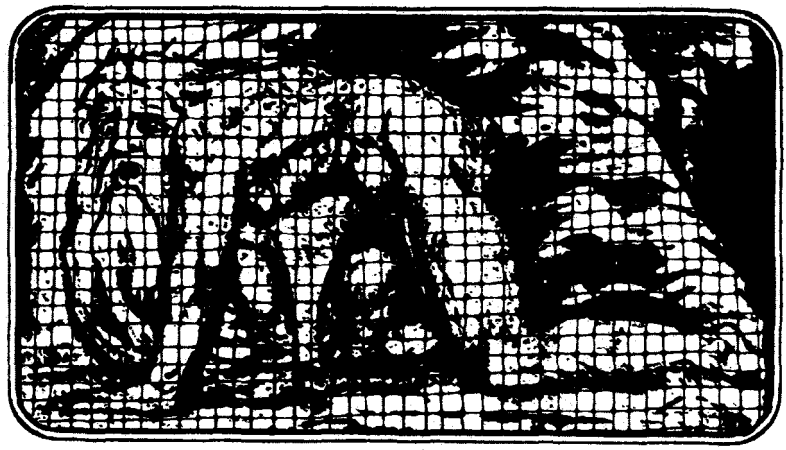
Venedikliler Hıristiyan'dır ve aynı zamanda Adriyatik Yunanlılarının ticarî geleneklerinin de vârisleridir. Bizans başkentlerinin İslam orduları tarafından ele geçirilmesinden bu yana, kendi şehirleri bağımsız bir ahtapota ya da en azından İslam ahtapotunun bir dokunacına dönüşme yolundadır.

Venedik'in Levant'taki Arap ticaret merkezleriyle ilişki belki antik Yunanlıların Fenikelilerle kurduğu ilişkiye benzetilebilir.

Karadeniz üzerinden Levant'a kendi yollarını açan Rus Vikingleri gibi Venedikliler de Müslümanların çırağı sayılır. Bir zamanlar ormanlarla kaph olan Levant'a kerestenin yanı sıra hepsi de "putperest" olmayan köleleştirilmiş insanlar gönderirler. Levant'tan, bir kısmı uzak Hindistan ve Çin'den gelmiş olan lüks malzemeler alırlar.

Venedikliler Frank tehdidine denize inerek cevap verirler ve denize açılmadaki beceriksizlikleriyle ün yapmış Şövalyeler Hıristiyan tüccarları ne ele geçirebilir ne de ortadan kaldırabilir.

Franklar Venedik'i taciz etmeyi ancak Bizans başkenti, Frank Şövalyelerini Batı İmparatorluğu'nun bir aygıtı olarak tanıdıktan sonra, yani bir başka Pyrrhos Zaferi'nden sonra bırakır. Bizans'ın tanıması Frank Krallığı'nın ömrünü bir güncük olsun uzatmazken Venedik, Franklığın prensiplerden kaynaklanan husumetlerinin hepsinin altını kazacaktır.

-16-

Vikingler, Slavlar, Macarlar ve Bizanslılar Romalılaşmış Franklığı her şeyi kuşatan, yani Katolik olan bir İmparatorluk için mütevazı sayılacak boyutlarda bir alana tıkmaktadır.

İslam ise herhangi bir Frank tasarısının gelişimine diğerlerinin bıraktığı dar alan içinde bile izin vermeyerek baltalayacaktır.

Ortada bir savaş bile yoktur. Taraflar eşit değildir. Batı'nın daha sonraki özelliklerini önceki olaylara aksettirmemeye dikkat etmeliyiz. Müslümanlar Orta Asya Leviathanlarının silah ve teknolojileri ile donanmıştır. Frank Şövalyeleri ise en çok ormanda kendi aralarında cereyan eden çekişmelerde işlerine yarayan zırhlar edinmiştir.

Şövalyeler megaloman ruhanî rehberlerinden misyonları ve güçleri hakkında abartılı fikirler edinmişlerdir, ama yalnızca Sakson köylülere zulmedip kılıçtan geçirirken dişli çıkarlar. Vikingler, Macarlar ve Moravyalılarla karşılaştıklarında pek başarılı olamazlar. İslam'la karşılaştıklarında ise darmadağın olurlar.

Charlemagne'ın Sofu lakabıyla anılan oğlu Louis, Frank

yiğitliği karşısında Frankların üstüne kapanan aslanın çenelerinden olabildiğince uzak ve Franklara dünyayı vadeden ikonlara bir o kadar yakın durarak kendini garantiye alır. Papa, Louis'e Batı'nın İmparatoru olarak taç giydirir, ama bunun İmparatorluğa kazandırdığı güç Bizans'ın takdirinden öteye geçmez.

Sofu Louis, ilk fırsatta kargılarını birbirine çevirip vasallarını karşı karşıya getiren oğulları tarafından devrilir.

Müslümanlar Sicilya'ya saldırıp fethederek büyükbaba Charlemagne'ın istilalarına karşılık verirler. Kurucusunun torunları tarafından başlatılan bir içsavaşa sürüklenmiş olan başı kesik Katolik Leviathanı, karşılık verme gücünü çoktan yitirmiştir. Kuzey Afrika Müslümanları, İtalya'nın kıyı şeridi boyunca yukarı çıkarlar, Yarımada'nın kıyı şeridindeki Palermo ve Bari'yi üs olarak kullanarak içerilere ilerlerler. Çok geçmeden Napoli'yi yağmalar, Apulia'da güç toplarlar ve Papa'nın Konstantin'den aldığını iddia ettiği bölgeye doğru ilerlerler.

Müslüman işgalciler, kendilerinin İfrikiye dediği, Afrika adı verilen ve Roma eyaleti olmadan önce Kartaca olarak bilinen bölgeden geçerek İtalya'ya ulaşırlar. Tunuslu Müslümanlar istemeden ve gecikmiş olarak kökleri kazınan Kartacalıların öcünü alırken zamanın Romalıları ise İmparatorluklarını, hiçbiri Roma'yı korumaya muktedir olmayan üç Krallığa bölmektedir.

Acınacak durumdaki İsa'nın Vekili, artık varolmayan bir imparatorluğun yüce Pontifex'i, Annibal'ın vârisleriyle tek başına mücadele etmek zorunda kalır; ve bu mücadele ne unutulmaz ne de Roma'ya yaraşır bir mücadele olur. Dördüncü Leo, ancak kendini Roma'nın bir bölümü içine hapsederek canını kurtarır. Hapishanesiyse her ne kadar bir aslanla isminden başka bir benzerliği olmasa da Leopolis olarak anılacaktır. Çok daha sonraları ise Vatikan adını alacaktır.

Papa'nın pek rağbet ettiği Frank İmparatorluğu ise şimdi üçe bölünmüş haldedir ve Papa'yı hapishanesiyle baş başa bırakır, çünkü İmparatorluğun torunları kendi sorunlarıyla

baş etmekten bile acizdir. Kel Charles, Vikinglerin Galya kıyılarını yağmalamalarının hatta Paris'e kadar ulaşmalarının önüne geçemez. Germen lakabıyla anılan kardeşi Ludwig, ne birleşik Moravya'ya ne de kuzey kıyılarını yağmalayan Vikinglere karşı koyabilir. Ve kardeşleri Lothar, Lotharingia'nın yüce Beyi, babasının kaderini paylaşarak bizzat Lotharingia'nın da üç küçük İmparatorluk parçasına bölünmesine seyirci kalır. Bir bölünme daha İmparatorluğun topraklarının Moravya'dan bile küçük kalmasına yetecektir.

Bu aşamada Frankların komşularını taklit edip ulus-devlet biçiminde yapılanacakları düşünülebilir. Ama böyle olmaz. Bir kez İmparatorluğun tadını almış olan Franklar, Roma'nın Pontifex'i gibi, geçmişte kalmış modellerin hayaletlerine şaşmaz biçimde bağlı kalacaklardır.

Değişim yabancılar tarafından dayatılacaktır.

Franklar ve Papalar aslında İmparatorluk varlığını hep devam ettirmiş gibi davranacaklardır. Charlemagne'ın vârislerinden hangisi Roma'ya ulaşırsa Papa onu takdis edecektir ve Frank vârislerin soyu tükendiğinde Papa, Pontifex'le ittifak kuran herhangi bir serüvenciye taç giydirecektir. Papalar bu takdis edilen kişileri Kutsal Roma İmparatorları diye adlandıracaktır, yani Tanrı'nın ve Papa'nın nezdinde İmparator olanlar.

İşgalciler tarafından kuşatılmış olan Charlemagne'ın vârislerinin yenik düşmesi Frank Krallığı'nı savunurken olmaz; daha işgalciler onlara ulaşamadan birbirlerinin canına okumuşlardır zaten.

Frank Krallığı'nın en doğu kısmı bağımsız Moravyalılar ve akıncı Macarlar karşısında, son vârislerin de işini bitiren kan davaları içinde parçalanır gider. Frankların yerini, Frankların kendilerine yaptıklarını başkalarına yapmaya kendilerini adamış olan Sakson sınır kumandanları alır. Bunların ilki Kuşçu Heinrich ve ardından gelen Otto, İskandinavları, Macarları, Slav Vendleri ve Lehleri perişan eder. Otto, Papa'yı ziyaret eder ve ziyadesiyle Frank ve Katolik sayılabilecek icraatlarına karşılık İmparatorluk tacını talep eder.

Kendine Roma'nın Prensi Octavianus diyen Johannes'lerin on ikincisi Papa, Roma İmparatorluğu'ndan geriye kalanın bizzat kendi şehri Leopolis'ten ibaret olduğunu zaten bilmektedir. Yine de Otto'ya taç giydirir, çünkü soykırımcı Sakson hudut ordusu Katolik imparatorluk tasarısından geriye kalan yegâne şeydir. Frank Krallığı'nın Lotharingia kısmı artık yoktur ve Frankların batıdaki ana üssü de Viking ve Müslüman istilaları karşısında paramparça olmuştur.

Müslümanlar Provence sahiline yerleştiklerinde ve Vikingler Paris'i kuşattığında bir Şövalye meclisi işgalcilere direnmek üzere Frank İmparatoru'nu görevinden almıştı. Bu şövalyelerden birinin torunu, Hugues Capet diye biri, Frankların Kralı unvanını ele geçirir, ama hâkimiyeti Paris'le sınırlı kalır. Bu Capet'in torunları hâkimiyetlerini ancak tamamen Vikingleştikten ve İslamileştikten sonra genişletebileceklerdir.

Frank Krallığı'nın kalbini kuşatan Kuzeyliler Galya'da kalıcıdır. Galya'nın büyük bir kısmını alıp Normandiya ismini verirler. Başları Hrolf ya da Rollon, Normanların Dükü olur. Uzun zaman önceki düşmanlarıyla sıkı fıkı dost olan bu Vikingler alaycı bir biçimde Normandiya'nın son Frank İmparatoru'ndan Dük Rollon'a armağan olduğunu söylerler. Zaman içinde Frankların dilini ve bazı usûllerini bile benimserler. Ve Franklığı, bize aşina gelen ama Katolik Franklar için tamamen yabancı ve tezat bir hale sokarlar.

Normanlar Franklığın tam kalbine deniz ticaretini –Katolikler buna Korsanlık der– yerleştirir. Normanlar da tıpkı kuzeyli hısımları ve Venedikliler gibi Levant ticarethanelerinin müşterileridir; Normandiya İslam'ın deniz kaynaklı ahtapotunun dokunaçlarından biridir.

Fransızca konuşan Vikingler egzotik lüks mal nakliyatı işinde Yahudilerin yerini alır. Kuzeyli hısımları İzlanda ve Grönland'a dek tüm yol boyu Müslüman giysileri ve gümüşünü taşırlar ve Kızıl Erik diğer Avrupalılar böyle bir yerin

varlığını keşfetmeden daha yirmi nesil öncesi lüks Müslüman mallarını ta Kuzey Amerika'daki Vinland'a dek taşır.

Kuzeylilerin gemileri Levant'a kürk, kereste ve köleleştirilmiş insan yüküyle döner, her ne kadar Vinland gemileri geri dönmese de. Anlaşılan Vinlandlılar Müslüman gümüşünden daha önemli bir şeyi, neredeyse yitirdikleri bir şeyi keşfederler ve Leviathanlaşmış hısımlarıyla ilişkilerini keserler.

Kuzenleri Knud ye da Canute'un Danimarka'nın yanı sıra İngiltere'nin de Kralı olduğu yıl Kuzey Denizi'ni bir ticaret otobanına çeviren Fransızca konuşan Normanlar, bu sözde Hıristiyanlar, Rainulf adında bir tüccara Müslüman Sicilya'ya dek eşlik ederek adanın İslamî tüccarlarının temsilcileri ya da vârisleri olarak kısmetlerinin peşine düşerler. Kendilerini tüccar olarak tutan Normanlar, Uzak Doğu'daki Türk çağdaşları gibi işverenlerinin efendisi ve ardılı olurlar.

Diğer Normanlar da derhal Rainulf'un açtığı yolu izler ve daha bir nesil bile geçmeden tüccar Normanlar Sicilya'nın tamamında ve güney İtalya'nın büyük kısmında tüccar Müslümanların mevkilerini ele geçirir.

Güya, Hıristiyanlar İtalya'yı Müslümanlardan temizlemiştir. Ama tüm bu gelişmeleri seyreden Papalar işin aslını bilir; yeni tüccarların eskilerinden tek farkının merhametli tanrı önünde eğilmemeleri ve daha da açgözlü olmaları olduğunu bilirler.

Bizanslı Hıristiyanlar bile Normanları İslam'dan daha ciddî bir tehdit olarak görür.

Nadir görülecek bir ittifak kurarak Papa, Kutsal Roma İmparatoru'nun yanı sıra Bizans İmparatoru'yla da birleşir ki Normanları Apulia ve Sicilya'dan atsınlar.

Normanlar bu nadir ittifakı yenilgiye uğratır ve dokuzuncu Leo'yu, Papa'yı tutsak alırlar. Kayıtdışı bir şantajı ya da fırsatçılıktan yararlanmayı ya da her ikisini de içeren bir oturumdan sonra Papa Bizanslı müttefiklerini aforoz eder ve İslamileşmiş Normanları kendi kişisel vasalları olarak bağrına basar. Bundan sonraki birkaç Papa "Apulia ve Calabria

Dükleri" olarak yetkilendirdikleri Normanların kuklası olur.

İtalya'nın Müslüman kalelerinin ve tebaasının Norman vârisleri İtalyalı Müslümanların asla yapmadığı bir işe kalkışır: Hıristiyan Bizans'a batıdan saldırır.

Eski müttefiklerden ikisi, Kutsal Roma'yla Bizans ittifak tazeler; bu kez Papa'nın yanında dövüşen Norman Roberto Guiscardo komutasındaki Müslüman orduya karşı. İki İmparator yenilir ve zafer kazanan Müslümanlar ve Normanlar, Bizans İmparatorluğu'nu fethetmek üzere doğuya yönelmeden önce Roma'yı yağmalayarak kutlama yaparlar.

Dük William komutasındaki Normanlar Anglo-Sakson-ları, İngiltere'nin Danimarkalı ve Norveçli yönetcilerini yenip yerlerine geçerek İngiltere ve Normandiya kralları olurken, Roberto Guiscardo komutasındaki Normanlar da Bizans'ı istila ederek İtalya ve Yunanistan'ın kralları, daha doğrusu Roma İmparatorluğu'nun kalıntılarının İmparatorları olmaya çalışırlar.

Sicilya'dan gelen Kuzeyliler tarafından kuşatılmış olan Bizans İmparatoru Aleksios, buraya "Rum" ya da Roma diyen Selçuk Türklerinden Anadolu'yu geri alma teşebbüsünden vazgeçer. Arkasına Venediklilerden ve Varyaglar ya da Rus Kuzeylilerden oluşan bir ticaret gücünü alan İmparator Aleksios, Normanlarla karşı karşıya gelir.

Roberto Guiscardo, Fatih William gibi başarılı olamaz; Bizans'ta ölür ve onunla birlikte Norman Roma İmparatorluğu da ölür.

Nihaî zaferi kazananlar Türkler ve Venedikliler olur.

Bundan böyle eski İmparatorluklarının başkentiyle ya da biraz daha fazlasıyla yetinmek zorunda kalan Roma'nın eski İmparatorları, bir daha asla Türklerin Rum fethine meydan okuyamayacaktır.

Ve eskiden Bizans'ın esas donanmasını teşkil eden tüccar Venedik, karşılığında İmparatorluğun tüm deniz ticaretini ele geçirerek İmparatorluğu Normanlaşmaktan korur.

Normanların başarısız oldukları yerde Venedikliler başarı sağlar. Akdeniz'i bir Venedik ticaret otobanına çevirirler. Kendilerinden önceki Etrüskler ve Yunanlılar gibi uzun süredir Levant tüccarlarının çıraklığını yapan Venedikliler artık kendilerine ait bağımsız bir ahtapotu harekete geçirmişlerdir. Bunu şu anda yapabilmelerinin tek sebebi Bizans derebeyinin kalıcı olarak devre dışı kalmış olması değil, aynı zamanda kendisi karada hareket ettiği ve solucanı olduğu için Müslüman ticarî dokunaçlarının serbest hareketini baskı altında tutmaya çalışan bir Türk Leviathanı tarafından İslamî Levanten öğretmenlerinin de elinin kolunun bağlanmış olmasıdır.

Deniz muharebelerinde birbirinin hasmı olan, eskiden Arap tüccarların çırağıyken şimdi efendileri olan Katolik Normanlar ve Bizanslı Venedikliler, Arap mallarını taşımakla kalmaz aynı zamanda Arap ticaret usûllerini de Avrupa'nın göbeğine taşırlar. Venedikliler deniz ticareti tekelini uzun süre ellerinde tutacaktır. Dönüşüme uğramış Papa'nın gözdeleri olan Normanlara Lombardlar, Burgundlar, Flamanlar ve Franklar da hiç vakit kaybetmeden katılır.

Eskiden kendi kendine yeten tımarların yolları üzerinde pazarlar peydahlanır. Başlangıçta Efendileri tarafından egzotik eşyalara bakmaya gönderilen serfler, tüccarların yanına çırak girer ve çok geçmeden tımardan kurtuluş yollarını satın alırlar.

Pazarlar büyüyerek ticaret şehirlerine dönüşür ve her bir şehir kendince Venedik olmaya çalışır. Her şehir kendi dokunaçlarını uzatır ve kendi "Akdeniz"inde bir tekel oluşturmaya çabalar.

Frank Krallığı'nda Burgher denilen ve ticaretle uğraşan şehir ahalisi, çevrelerinde kol gezen silahlı çapulculardan bağımsız konumlarını sürdürebilmek için Arapların yöntemine başvurarak haraç verecek atlı Asilzadeler bulurlar.

Frank Kralığı'nın güneyinde bunlar olurken, kuzey hudutlarında yer alan eski İskandinav kaleleri, ticaret şehirle-

rinden meydana gelen bir birliğin, Hansa Birliği'nin,* oluşumunu duyururlar ve Londra ile Novgorod arasındaki tüm deniz ticaretini tekellerine aldıklarını dünyaya ilan ederler.

Bu dönüşüme Avrupa'nın "İslamileşmesi" deme cüretini gösterdim, ama bu terim biraz abartılı olacak. Arapların pazarları, ticaret usûlleri, kervanları ve mülkleri Avrupa'ya gerçekten de yayılır, ama Avrupalılar merhametli Allah'ın önünde eğilmezler. Avrupalılar Roma lejyonlarının tanrısına, Optimus Maximus'a sadık kalırlar. Dinlerinin İslamlaşmasının tek anlamı Optimus Maximus'a artık Müslüman gümüşü istifleri suretinde ibadet etmeye başlamış olmalarıdır. Böylesi bir putperestlik ise şüphesiz İslam dışıdır.

Meta pazarlarının, Burgherlerle dolu şehirlerin ve gümüş paraların Avrupa'ya İslam aracılığıyla geldiği gerçeği, yaygın meta üretiminin kökenlerini kendi kendine yeten Frank tımarlarında arayan bilge teorisyenler için bir muamma olarak kalacaktır. Ama dönüşümü yaşayan Avrupalılar için bu bir muamma değildir. Meta alışverişine yönelik Romalı hoşnutsuzluklarından ve malî işlemlere yönelik Katolik hoşnutsuzluklarından kurtulur kurtulmaz Avrupalılar, özellikle de güneyliler, eski Franklar, ticarî usûllere eşlik eden zırhın geri kalanı için de gözlerini İslam'a çevirirler.

Frank sadakati ve Katolik günah çıkarma, Burgherlerin yaşamına ne içtenlik ne de bütünlük kazandırır ve ticaretle uğraşan Batı Avrupalılar Müslüman İspanya'daki çok dil bilen Yahudi âlimlerin Latinceye çevirdiği İslam metinlerinin doyumsuz okuyucuları haline gelir. İbni Sina'nın felsefesi ve Beyruni'nin cebiri Burgherler nezdinde Azizlerin Hayat Hikâyelerinden çok daha fazla önem kazanır. Daha sonra "Batılı geleneğin" birer parçası olacak olan Platon ve Aristoteles şimdi Batı'nın pür dikkat kesildiği İslam kültürünün parçalarıdır.

Kilisenin bin yıl boyunca yeniden canlandırmaya uğraştı-

---

* Hansa BirliğiOrtaçağ Almanyası'nda bazı şehirler arasında yapılan ticarî ittifak.

ğı Roma solucanının yerini Mekke'ler, Medine'ler ve minyatür Bağdat'larla, bir Venedik'ler ağıyla, her biri kendini tüm alanı tekeline almaya adamış, her biri kendini Atina gibi gören çok miktarda kara ve deniz kökenli ahtapot-biçimli Leviathan alır.

İşte tam da bu anda Roma'daki, Urbanus* adı verilen Papa, İslam'a karşı kutsal bir savaş ilan eder; Birinci Haçlı Seferi:

Birbirinizi katlederek kanunsuzca kirlettiğiniz silahlarınızı inanca ve İsa'nın adına düşman olanlara çevirin.

Frederick Turner, daha önce içe yönelik olan şiddetin dışa yönelmesi olarak kutsal savaşın gayet açık bir analizini yapacaktır. Etnik temizlik girişimiyle, palavrasının büyüklüğüyle, baskı ve hınç duygusunun sömürülmesiyle Papa'nın beyanı Batı'nın ne hale geleceğini şimdiden ilan etmektedir.

İnançsızlara karşı kutsal savaş evde Yahudilere karşı başlar; artık Batılıların Yahudilere ihtiyaç duymadığı, Lombardların yanı sıra bizzat Frankların da ticarî eşya nakliyatına başladığı sıralarda. Sofu Frank ve Katoliklerin ticarete yönelik hoşnutsuzlukları, kendini katliamlarla ortaya koyarak ilkesel ve etkin bir hale gelir; tam da bu katliamların faillerinin, meta ve Pazar konusunda Yahudilerle yarışmaya başladığı sıralarda.

Yahudi tüccarlardan nefret edenlerle Yahudi rakiplerinden nefret edenlerin her ikisi de kendi aldatılmış müşterileriyle birlikte kutsal bir sömürü ittifakında yan yana sefere çıkarlar. Bir taşla iki kuş vurarak, birileri kendini özgür Frank topluluğunun yeniden doğuşu olarak görürken diğerleri de kendilerini Arapça'dan Frank Latince'sine tercüme edilmiş Yunanlıların yeniden doğuşu olarak görmektedir.

Batılıların daha sonraki tüm dinî, siyasî ve ticarî propa-

* Latince'de "Şehirli" anlamındadır.

gandaları gibi Kâfirlere karşı Kutsal Savaş da herkese bir şeyler vadeden, ama bir vaadi diğerini tutmayan bir yalan ağıyla örülmüştür. Bazılarına eskiden oldukları şeye geri dönme umudu vadederken diğerlerineyse asla olmadıkları bir şey olma umudu vadeder.

Büyük yalanın bayrağı altında, özgür topluluklarını geri dönüşsüz biçimde yitirmiş olan insanlar yine de yitirdikleri topluluğu, yitirdikleri hısımlığı ve yitirdikleri özgürlüğü geri kazanırlar; ama ancak kaybettikleri her şeyin hayalî düşmanlarını kesip biçtikleri kısa süre boyunca.

Ceset dolu meydanlar Batılıların yeniden doğuşunun ispatıdır. Kaybedilen insanlık bir kurban eylemiyle geri kazanılmıştır. Kurban edilense başkalarının insanlığıdır.

Evde Yahudilerin katledilmesi yalnızca bir hazırlıktır, kutsal savaş piyesinin basit bir provasıdır. Turner şöyle diyecektir,

> **Nihayet Tenochtitlán harabeleri arasında cüruf meyvesini verecek olan, tüm inançsızlara karşı geniş çaplı, uluslararası Hıristiyan şiddeti modelinin başını çekenler Haçlılardır.**

Levant'ın nerede olduğunu bile bilmeyen Batılı Katolikler, yani bin yıl boyunca Roma'yı dünyanın merkezi sananlar, birdenbire Norman ve Venedikli tüccarlardan gerçek merkezin Kudüs olduğunu öğreniverecektir. Tüccar öncülerin izinden giderek Kudüs'e varırlar ve varır varmaz da,

> **[Turner'ın alıntıladığı Tire Başpiskoposu'nun ifadesiyle] Ayrım yapmadan karşılaştıkları her düşmanı yere serdiler.**
>
> **Her yerde dehşet verici biçimde kan dökülüyordu, her yerde kesik başlardan oluşan tepeler yükseliyordu, öyle ki bir süre sonra katledilenlerin bedenine basmadan bir yerden bir yere gitmek imkânsız hale gelmişti... Tutanaklarda sırf Tapınak duvarları içinde on bin kâfirin telef edildiği yazılır...**

Nahuatl, Quechua, Algonkin, İrokua, Polonezya, Afrika ve Doğu Asya nüfuslarının imhası şimdiden ilan edilmiştir. Cortés, Pizzaro, Cassius, Andrew Jackson, Cecil Rhodes, Adolph Hitler ve Richard Nixon, başka Kudüs'lerde benzer soykırımlar gerçekleştiren benzer meçhul Şövalyelerin isimleri olacaktır.

İnsan sureti kendisi de maskelenen, örtülen, gizlenen bir Leviathan maskesi tarafından gölgede bırakılır. Tüm bu peçelerin nedeni Batı Avrupa'yı artık olmadığı ya da asla olmadığı bir şeymiş gibi göstermek ve neye dönüştüğünü gizlemektir.

Baştan aşağı kana bulanmış galiplere bakmak bile dehşet vericiydi,

diyecek, Leviathan maskesinin ardından bakan Başpiskopos.

Ama galipler de gözlerini yalnızca peçelere dikmiştir. Frank Krallığı'nın geçip gitmiş görkeminden dem vuran *troubadour*'lardan* ve Latince bir diriliş ilahisi okuyan rahiplerden ilham alan Şövalyeler kendilerini Kutsal Toprakları Kâfirlerden kurtaranlar, Leviathanlaşmış dünyayı ateşe vermeye gelen isyancıların vârisleri, asla olmadıkları ve olmayacakları bir şey olarak görmektedir.

Her bir yalan yeni bir peçe işlevi görür. Kudüs'ün Araplar tarafından kirletilmesine dökülen gözyaşlarına, Türk kafirler karşısında Bizans'ın düştüğü perişan durum için dökülen gözyaşları eklenir. Haçlılar zavallı Bizans'a olan sevgilerini ondan geriye kalanı lime lime ederek gösterirler.

Ve tüm bu sofuca soykırımların sonunda, Baudoin adında bir Frank kendini Levanten Edessa'nın** ticaret kralı ilan eder, Bohémond adında bir Norman, Levanten Antiochia'nın*** tüccarı olur; bir başka sofu Katolik de Kudüs Kralı. Le-

---

* Fransa'da XII. ve XIII. Yüzyıllarda Oc dillerinden birinde eserler veren lirik şair.

** Bugünkü Urfa.

*** Bugünkü Antakya.

viathan dünyasını ateşe vermek yerine, içindeki canlılara kargı ve hançerlerini saplamakla yetinmişlerdir. Sonra da ölülerin malına el koymaya, rollerinin yanı sıra giysilerine de bürünmeye girişirler. Şimdi doğu giysileri ve baharatlarının kaynağını Franklar ve Normanlar ellerinde tutmaktadır. Venedik gemilerini dolduran ticarethaneleri işletirler. Oğulları Müslüman kadınlarla evlenir ve günde beş vakit Allah'a dua ederler; sonsuz merhameti için.

Levanten Kuzeylilerin Batılı hısımı Optimus Maximus'a, Haçh lejyonlarının tanrısına ve Lugalzaggizi'ye, öfkeli Leviathanların koruyucusuna sadık kalır.

Müslümanlardan, Vikinglerden ve Slavlardan kalan şehirleri, ticaret ağları ve merkezî politik kurumlarıyla ulaşabildikleri tüm Leviathan usûllerini hızla Batılılar kuşanmaktadır. Her köşede yerel tüccarlar Yahudilerin ve Normanların önce yanı başına sonra da yerine yerleşmektedir. Bir sürü şehir, Venedik tekelcilerini atlatmakta ve denizaşırı Haçlılara malzeme tedarik ederek ve karşılığında Levant baharatı ve gümüşü alarak varlıklarına varlık katmaktadır. Haçlılar Bizans yağmasından dönerken yanlarında kaçırdıkları dokumacıları da getirerek Galya ve İtalya'nın göbeğinde giysi üretiminin yapıldığı küçük Levant'lar kurarlar.

Çok geçmeden ticaretin serbest havası peşinde tımarlardan kaçan serfler, kendilerini Floransa, Gent ve Brugge gibi giysi üreticisi şehirlerde emeklerini ücret karşılığı satına tehdidi altında bulurlar. Köprüleri yakmış olan eski serflerin bulduklarını kabul etme dışında pek bir alternatifleri de yoktur.

Serfler tımarlardan ayrılırken güvende değildirler ama pek çok insanî değerlerine de henüz dokunulmamıştır. İşleri, hayvanlar ve ekinler onlara aittir ve onlar bunları Bey'e zor yoluyla ya da Pazar aracılığıyla değil gelenekler uyarınca tedarik ederler.

Bu ise artık sona ermektedir. Bey gelenekleri çiğner ve daha fazlasını talep eder ve onun bu talepleri de fiyatların fahiş biçimde artmasına yol açar.

Bey şimdi elindeki fazla tahılı para karşılığı tüccarlara satmaktadır, çünkü şehrin lüks harcamaları için –aynı zamanda zorunlu harcamaları için de– para gerekmektedir. Artık, giysileri bile satın almaktadır, ne de olsa kent dokumacılarının ürettiği giysiler serflerin ürettiklerinden hem daha ucuz hem de daha iyidir.

Uzmanlaşmış kent dokumacıları artık serf değildir. Onlar zeklerdir; çalışma kampı tutsakları, araçlardır. Ne işleri ne de ürettikleri kendilerine aittir.

Gelişme yanlısı teorisyenler Önceyi ve Sonrayı, kulübe dokumacılarının endüstriyel dokumacılar olarak "gelişimleri" tasviriyle açıklayacaklardır. Teorisyenlerin böyle bir açıklama yapabilmelerinin nedeni, ticaret kurallarının işlemeye başladığı yerde tüccarların hangi imalatçıdan alım yapacağı konusunda serbest olmasıdır; bu durumda da daha mütevazı olan imalat usûllerinden daha büyük olanlara geçildiği söylenebilir. Ama işin aslı şu ki Floransa, Bruges ve Gent, daha Moğollar bu şehirlerin Levanten ailelerini parçalamadan üç nesil öncesinde bile endüstriyel şehirler, yani çalışma kamplarına sahip şehirlerdi. Daha sonra gerçekleşen ise kampların yayılarak diğer giysi üretim biçimlerinin yerini almasından ibarettir.

Burgherlerin faaliyeti, gururlu Bey'in kendisini de iktisadî bir hesap cetveli olmaya iter. Serflerini dokumayla görevlendirmeden önce giysinin mi yoksa tahılın mı daha kârlı olduğunu tartmaya başlar ve eğer şehre giysi almaya giderse paraya ihtiyaç duyacaktır. Para kazanmak için, serflerin daha fazla üretim yapması gerekir. Serflerin işlerini denetlemek üzere bir Maire, Bayle ya da Bauermeister tayin eder ki bu çoğunlukla Şövalye Beyi olur, ne var ki denetçi genelde tarım teknolojisiyle eşi görülmemiş biçimde ilgilenmeye başlar.

Şövalye, bir at ehli olarak atların öküzlerden daha hızlı

koşum hayvanları olduğunu fark eder. Köylülerin saban kullanarak toprağı atlara sürdürüp işlemelerini ya kendisi sağlar ya da ustabaşına yaptırır.

Ve Şövalye su değirmenleriyle ilgilenmeye başlar, ki su değirmenleri İslam Mezopotamyası'nda hep el üstünde tutulmuşken Şövalyeler daha önceleri bu değirmenler karşısında esnemekle yetinmiştir.

Tam da Moğol akıncıları, Vikinglerin İslam için köle ve Batı için gümüş taşıdığı Kiev güzergâhına varırken, eski Franklar Alpler'de ve Metallifere Tepeleri'nde gümüş madenleri açarlar. O dağlarda gümüş hep vardı, ama para kullanmayan Franklara dağların içinde tüneller kazma fikri itici gelmiş olmalı.

Leviathanın toplumsal ilişki biçimlerini ortaya çıkaran şey ne Batı Avrupa'da ne de başka yerde üretici güçler denen şeydir. Teknoloji ise Leviathanın zırhından başka bir şey değildir Her ikisi de Batı'ya birlikte gelirler. Pençe ve azıdişleri Çin'de, Acem'de, Arabistan'da ya da başka yerlerde ortaya çıkmış olabilir; Batı'ya ise İslam aracılığıyla gelirler; ister doğrudan olsun ister Vikingler taşımış olsun. Burgherlerin çok övündükleri teknolojik dehâları da başka bir yalandır. Bu yalanın amacı öncelikle insanların Batı'dan gurur duymasını değil, zeklerin kendilerini birer zeke indirgemiş olan azıdişi ve pençelerden gurur duymalarını sağlamaktır.

Batı Avrupa'da şimdi başka bir şey baş göstermektedir, bizim "nüfus artışı" diyeceğimiz bir şey: İnsan sayısında Leviathanın kendisi gibi sürekli, inatçı ve istikrarlı bir artış. Bu olgu görünüşe göre yalnızca Leviathanlaşmış insanlar arasında var. Doğa durumundaki insan toplulukları gibi hayvan toplulukları da kendi türlerini diğerlerini ortadan kaldıracak şekilde arttırmaz.

Hayvanların, örneğin kurtların, sayılarına ne şekilde sınırlama getirdiklerini bilmiyoruz, ama bunu yaptıklarını bi-

liyoruz. Bazı hayvanların, örneğin çekirgelerin, bunu çok iyi yapamadıklarını da biliyoruz. Ama çekirgeler nihayetinde kendilerini de ortadan kaldırıyorlar ve böylece onlar bile süregiden bir nüfus artışı durumuyla karşılaşmıyorlar.

Mitolojilerinden bildiğimiz kadarıyla insan toplulukları, topluluğun her üyesinin özel bir yeri olduğu kozmik bir bağlam içinde yaşarlar. Böyle topluluklar, bu bağlamın içinde kendilerine düşen kısmı yeniden üretirler, tıpkı Yeryüzü'nün de diğer tüm çeşitlilikteki kısımları üretmesi gibi. Sadece karışıklığa itildiklerinde ya da yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarında anlamsızlığı göze alırlar ve o zaman bile otomatikman "nüfus artışına" başvurmazlar.

Giderek Leviathanlaşan Batı'nın kentli zeklerinin yanı sıra taşralı zekleri de artık bir bağlam içinde yaşamamaktadır. Onlara anlam veren mitolojiler belleğin ulaşabileceğinden daha geride kalmıştır.

Fabrikalarda birikerek sayıları gittikçe artan zeklerden, aslında topluluğun tüm emareleri çalınmıştır ve bu bakımdan aslında doğa durumundaki insanlardan ziyade evcilleştirilmiş sığır ya da koyunlara benzerler. Zekler anlam dolu bir bağlamı yeniden üretmezler. Onlar sadece yeniden üretir. Bağlamın hiçbir parçası onlara uygun değildir, çünkü onlar hiçbir doğal bağlamın parçası değillerdir. Sözde çalışma toplulukları, yani emek takımı Leviathanın kendisi kadar yapaydır. Onlar aslında Leviathanın çarkları ve zemberekleridir, bağırsaklarıdır, Haçlı Batısı'nda da Sümer Uru'nda da bu böyledir. Bu biriken dokumacılar Roma Leviathanı'nın ölümünden bu yana Avrupa'daki ilk zeklerdir.

Serfler yine de şehir zeklerinin serbest havasını paylaşmak için tımarlardan kaçarlar, çünkü serflerin kendileri de tarım zeklerine indirgenmektedir. Daha sonra Optimus Maximus'un Gelişme adındaki oğluna ibadet edenler, ekip biçenlerin yağmalanmasını kasıtlı olarak örtbas edecek, cehennemvarî bir karanlık Çağ'dan elektrikle aydınlanmış bir Cennet'e istikrarlı bir tırmanışı tasvir edecekler.

Roma Uygarlığı tarafından kötürüm bırakılan çiftçilerin

Leviathanın çöküşünden sonra bir biçimde bir topluluk kurduklarını öğrenebilmek için kütüphaneler dolusu yalan arasından yolumuzu bulmamız gerekecek. Zırhlı Frank Şövalyeleri vasal ağları ve askerî şeref kanunlarıyla çiftçi topluluklarının bütünlüğü ve özgürlüğünü ciddî biçimde ihlâl ettiler, ama Şövalyelerin zırhları ve ağaç boyunda kargıları ciddî Leviathan girişimleri için uygun değildir. Şövalyeler diyarı yalnızca Katolik Kilise görevlilerinin düşlerinde tutarlı bir Leviathanla bağdaşabilirdi. Gelişmeye tapınanların bu döneme Karanlık Çağ demesinin nedeni hiçbir tutarlı Er-Tarih'e, hiçbir Leviathan gelişimine sahip olmamasıdır. Şövalyeler tarım topluluklarını bir kez darmadağın ettikten sonra, tımar ilişkileri ve haklar Gelenekle belirlenmeye başlamış, yani nesilden nesile aynı biçimde devam etmişlerdi.

Geleneğin yerini Pazar ve Zor alınca, tarım toplulukları karışıklığa itilmekle kalmaz, tamiri imkânsız biçimde tahrip edilirler. Çiftçiler dünyalarını bir anda yitirirler. Her zaman tüm canlılar için ortak olagelen toprak şimdi şehir pazarı için Yeryüzü'nü üretime zorlamaya kararlı ustabaşılar ve emek takımı tarafından istila edilir. Roma İmparatorluğu kuzeyliler için birdenbire nasıl yasak bölge olmuşsa av ve kereste tedarik etmenin yanı sıra evcil hayvanları için yemlenme imkânı sağlayan ormanlar da serfler için öyle olur. Yeryüzü'nün bedava armağanlarının hepsi "israf" olarak adlandırılır; "israf"ın karşıtı ise Yeryüzü'nün, hayvanların ve insanların şehir pazarlarında satılabilecek ürünler uğruna yağmalanmasıdır.

Ve Kilise bu değişimin ön saflarında yer alır. Kilise, zamanı geldiğinde doğmak üzere sarsak adımlarla Kudüs'e yürüyen canavardır ve bin yıl sonra tekrar zamanı geldiğinde yeniden doğmak üzere yürür. Sonraları Kilise, Gelişim'in düşmanı ve "doğal ekonomi"nin yandaşı olarak nitelendirilecektir. Kendini daima olmadığı bir şey gibi gösterecektir ve bazıları da bu iddialara hep inanacaktır.

Haçlıların Kilisesi Avrupa'nın en büyük, biricik tüccarıdır. Başrahipleri deneyimli fırsatçılardır. Optimus Maxi-

mus'u, Gelişim'in babasıdır ve Lugalzaggizi'si ise büyükbabası. Optimus'un ticarete karşı hoşgörüsüz oluşu başkalarının ticaretini hoşgörmemekten ibarettir ve Lugalzaggizi'nin balıklar, bitkiler ve hayvanlar üzerinde egemenlik kurma çağrısı ise Yeryüzü'nün tüm varlıklarını metaya dönüştürmek için kadim bir davettir. Optimus Maximus'un gündelik konuşma dilindeki karşılığı maksimum kâr için optimum üretimdir.

Sofu manastır keşişleri ticarî, kâr amaçlı tarıma bodoslama atlayan ilk Katolikler arasında yer alır. Manastırın girişimleri baştan beri Tarım İşletmeleri oluşturma yönündedir; yoksa bu işletmeler bazı iç dinamikler ya da diyalektik sonucu ticarî teşebbüslere doğru "ilerleyen" "doğal ekonomiler" falan değildir. Manastırlı işletme keşişleri dağınık çiftlikleri biraraya toplar, idarî işlevleri merkezileştirir, ücretli tarım işçileri –hem de tabur tabur– tutarak bunlara "gönüllü kardeşler" adını verirler. Keşişler bağımsız köylüleri topraklarından sürer ve ürünlerini şehir pazarlarında satarlar.

Papa, Kilise'sinin hizmetlerini pazara taşır. Kutsal emanetler istifi, Bağdat ya da Kahire pazarından aşağı kalır yanı olmayan bir pazardır ve Papa, mutlak ve rakipsiz bir tekele sahip olduğu soyutlamalar ya da bağışlamalar gibi maddî olmayan şeylerin bile alışverişini yapar. Kilise açgözlülüğünü azizlerin ve havarilerin cüppesiyle örterken Pontifex'i yeni Leviathanın kafasına yerleştirmek için hamle yapar; Kilise ancak onu yeni canavarın Temsilcisi yapmakta başarısız olduktan sonra sofu bir ahlâk kazanır.

Haçlıların Batısı ne hale geleceğini şimdiden ortaya koymaktadır. Birazcık daha yağlama *Spiritus Mundi*'nin içinden çıkan en dişli dünya yutan haline gelmesine yetecektir.

Avrupa'nın güney şehir-devletleri ve kuzey ulus-devletleri İslam'ınki kadar uzun dokunaçlar geliştirmek için yarışmaktadır; Kutsal Roma İmparatoru makamının vârisleri ise tüm

bağımsız emirlikleri bir halifelik içine hapsetmeye uğraşmaktadır.

Papa'nın Normanlar ve Müslümanlarla ittifakından bu yana İmparator artık Papa'nın takdis edileni değildir. Papa ve İmparator arasındaki çekişme hükümdarlığın İslamlaştırılması yüzünden değil, hükümdarlığı kimin yöneteceği meselesinden kaynaklanmaktadır. İmparator, Barbarossa'dan* bu yana Kilise'yi İmparatorluğun, İmparator tarafından atanmış ve onun emrine amade büro işleri personeline indirgemeyi istemektedir. İmparator'un eski prensipleri ve hoşnutsuzlukları Papa'dan daha fazla savunduğu falan yoktur. Aslında, İslam'a karşı Haçlı Seferleri boyunca, İmparator ikinci Friedrich Papa'ya karşı savaşırken Sicilyalı Müslümanları askere alır. Yeni Kutsal İmparatorların Charlemagne'ın Frankları'ndan miras aldıkları tek şey şiddete adanmışlıkları ve ganimet olarak toprağa olan düşkünlükleridir.

Batı'nın İslamlaşması yine de tamamlanmış değildir. Batılılar, Optimus Maximus ve Lugalzaggizi'nin bazı vasıflarına sahip olsa da hepsine sahip olmayan merhametli Allah karşısında eğilmezler; Muhammed'in yandaşlarına yasakladığı bir şeyi yaparlar. Bir taşın önünde eğilirler. Müslüman gümüşü suretinde Optimus'a tapınırlar; Alp ve Metallifere Tepeleri gümüşü suretinde tapınmaya başlamışlardır bile. Gümüş, Yeryüzü'nün iskeletinin bir parçasıdır, ama bedeninden oyulduğunda artık ölü bir şeydir. Bu ölü şey, kendisine tapanlara uçanlar, yürüyenler ve sürünenler üzerinde ve hatta Yeryüzü'nün ta kendisi olan Biyosfer üzerinde hâkimiyet kurmayı buyurandır.

Fenikeliler, Yunanlılar ve Araplar Yeryüzü'nün yaşam dolu yüzeyini çoktan yağmalamışlardı, ama bunu vicdanları biraz olsun sızlayarak yapmışlardı. Baal'leri, Hera'ları, Allah'ları zayıf da olsa Yeryüzüyle teması korumuştu.

Hıristiyanlar ise vicdanları rahat bir şekilde yağmalarlar.

---

* Germen İmparatoru I. Friedrich.

Yağmalamaları tanrılarına karşı hakaret içermez. Onun da istediği aslında Hâkimiyettir.

Ve Hıristiyan tüccarlar yağmalarına yeni bir boyut kazandırır: Toprağın kendisini ruhanileştirir, akışkanlaştırırlar. Katolik Şövalyeler zaten toprağa ganimet muamelesi yapmıştır. Katolik Burgherlerse bunun bir adım ötesine geçerler; toprağa meta muamelesi yaparlar. Frankların toprak düşkünlüğü demokratik sayılır. Şimdiyse bir miktar gümüş lira bir parsel toprağa bedeldir. Tüccarın parası likit haldeki servetidir; bir arazi satın aldığında ise gerçek serveti üzerinde oturabilir.

Tımarlar, zamana uymayı beceremeyen Beylerin ayakları altından kaymaya başlar ve hatta Şövalyelerin unvanları bile akışkanlaşıp paralı Burgherlerin hanelerine doğru akar.

Tüm dünya likidite edilmekte, maddî karşılığı Gümüş olan Değer'e indirgenmektedir. Burgherlerin vârisleri Yeryüzü'nü geri dönüşü olmayacak biçimde likidite etmeye çabalayarak başka bir taş içinde cisimleşen bir Değer'e –fizyona uğrayan bir taşa, uranyuma– indirgeyeceklerdir.

-17-

Tüm bu gelişmelere karşı kurbanları tarafından ateşli bir direniş gösterilir. Batı Leviathanı'ndan "Biz" diye bahsedenler bu direnişi ya yok sayacak ya da çamur atacaklardır.

Köylüler, gözlerini birden kâr hırsı büyüyen Beylere ve denetçilerine karşı savunma amaçlı birlikler oluştururlar. Dokumacılar kendilerini işe alan tüccarların aleyhine dönerler.

Avrupa'nın her yerinde, şehir ahalisi ve köy ahalisi bütün

bir Kilise hiyerarşisine karşı çıkar. Flander'da rahiplere saldırırlar ve öşür vergisine el koyarlar; kilise görevlileri ticaret düşmanı olduğundan değil bezirgânın önde gideni olduklarından. Anversli Tanchelm diye biri Kilise'nin bir genelev olduğunu söyler. Rahipler ve bizzat Papa da pezevenklerdir. Belli bir ücret karşılığında azizleri, havarileri ve Kutsal Meryem'i satarlar, hatta kendilerini bile satmaya razıdırlar.

Britanya'da, mülksüzleştirilen çiftçiler gerçek bir ordu içinde örgütlenirler ve kiliselere, manastırlara ve hatta çileci keşişlerin hücrelerine hücum ederler.

İsyan eden köylülerin hepsi değilse de çoğu uzun süren, övgü dolu kahramanca bir şiddet geleneğinin mirasçılarıdır. Cemaat rahiplerini, başrahipleri, piskoposları ve hatta Papa'nın ta kendisini Avrupa'dan silip süpürmeye muktedirlerdir ve başrahipler de bunun farkındadır.

Bu yüzden rahipler Günah'tan söz eder durur: İnsanların şiddetlerini rahiplere değil kendilerine yöneltmeleri için.

Bu yüzden Papa İmansızlara karşı bir Haçlı Seferi başlatır: Şiddetin yönünü saptırmak, onu başkalarına yöneltmek için. Geçmişte Roma'ya yönelen bir şiddet, Sakson topluluklarına saptırılabildiyse Katolik papazlara yönelik şiddet de pekâlâ Yahudilere ve uzaktaki Araplara saptırılabilir. Kilise, direnişçilerin şiddetini bizzat onların kendilerine bile yöneltecektir, ama bu ustalık isteyen yöntem de Kilise'yi yara almaktan kurtaramayacaktır.

Günümüzde de otorite, kanun ve düzenin savunucularından biri olan Norman Cohn adında bir adam çıkıp bin yıllık bir direnişi, her kısmına çamur atarak belgeleyecektir.

Ciddî bir bilgin, Papa'nın sözlerine güvenen ve asilerin sözlerini önemsemeyendir. Bir palavracı ise asilerin sözlerine güvenen ve Papa'nın hiçbir sözüne güvenmeyendir. Cohn katı, ciddî bir bilgin olacaktır; fanatik, palavracı bir uç görüşlü değil. Otoritelerin sözleri, özellikle de polisinki onun temel dayanağı, kesin kanıtı, Er-Tarih'i olacaktır. Cohn, Kilise'nin ruhanî liderlerinin fanatik uç görüşlüler tarafından saldırıya uğrayan Yahudileri koruduğunu söyleyecektir. Tüm

direnişi Nazi Partisi'nin bir öncüsü olarak niteleyecektir –tezi bunun üstüne kuruludur– ve işi neredeyse her isyancının bir Hitler olduğunu söylemeye kadar vardıracaktır.

Uçarı bir palavracı, başka bir deyişle Er-Tarih'i ciddiye almayarak otoriteden "Biz" diye değil "O" diye bahseden biri, aynı direnişe bakarken büsbütün farklı bir manzara görecektir.

Cohn, Batı'nın mutlak otoritesi olan Urbanus adındaki ikinci Papa'nın, şu sözleri üzerine hükümdarlıktaki tüm ruhanî liderlerin alkışlarını topladığını bilecektir,

Birbirinizi katlederek kanunsuzca kirlettiğiniz silahlarınızı inancın düşmanlarına çevirin...

Ciddî bilginliğin denenip test edilmiş yöntemlerine başvurarak Cohn, Papa'nın bunu kastetmediğini söyleyecektir.

Bir Piskospos, lüks ihtiyaçlarını karşılayan, eziyete uğramış bir adama sarayının hizmetkâr konutlarında bir yer verdiğinde Cohn bunu Piskopos'un şiddet karşısında dehşete düştüğüne, hatta şiddetin onun evi yerine İmansız'ın evine yönelmiş olmasının da onun içini rahatlatmadığına yoracaktır.

Cohn gibiler, bir Devlet Üniversitesi'ndeki kürsülerinden Vietnamlıları katleden profesörler, onların sözlerini eyleme döken Calleys'in gaddarlıkları karşısında dehşete düşmüş gibi yapacaklardır, ama profesörlerin öfkesi gerçekte silahlarını Calleys'e yönelten direnişçilere olacaktır. Ciddî profesörler saptırılmış tüm şiddeti, Otorite'nin kendi şiddetini, bu şiddete direnen isyancıların başına yıkacaktır.

Tüm Er-Tarih'in yegâne insanî öğesi direniştir. Geri kalan her şeyse Leviathanın Gelişimi'nden ibarettir.

Ve direniş ortaya çıkmakta gecikmez.

Farklı Leviathanların işlevsiz ve uyumsuz parçalarının zırhlı atlar, kargılar ve zırhlı elbiselerle birbirine saldırdığı bir turnuva meydanı olmaktan çıkar çıkmaz, işlevini yerine getiren çarklar ve zemberekler tutarlı bir ticaret Leviathanının ölümcül dokunaçlarını harekete geçirir geçirmez, tıpkı Roma gibi Batı da direnişlerle kalbura döner.

Leviathan dünyasını ateşe vermeye gelen "kriz kültü" bile

yeniden keşfedilir ama hemen değil. Bin yıl boyu süren bir saptırma ve çarpıtma, "kriz kültü"nü direnişçilerden çok baskıcıların işine yarayacak bir hale getirmiştir.

Öşürlere el koyan ve Kilise'ye genelev diyen Flamanlar, bunu söylerken muhtemelen Kilise görevlilerinin sarf ettikleri sözlerle yapıp ettiklerini kıyaslayan asilerin ortaya koyduğu tezatlardan dayanak buluyordur. Savunma amaçlı birlikler oluşturan köylüler de muhtemelen tıpkı Moravyalılar gibi Leviathanın istilalarından korunmak için birlikler kuran sayısız çiftçi topluluğu örneğinden esinlenmektedir.

Daha başka isyancılar da çok daha gerilerden ve çok daha uzaklardan ilham alırlar.

Ben direnişi, insanlıktan çıkarmaya karşı doğal, insanî bir tepki olarak kabul ediyorum ve bu yüzden açıklanmasına ya da aklanmasına gerek olmadığını düşünüyorum. Direniş biçimleri bazen özgün olabilir, ama genelde daha önceki biçimlerden esinlenilir.

En büyük, en köklü ve en uzun süren direniş Avrupa'ya Leviathanın öğeleriyle aym yerden, Doğu'dan gelir ve Frank Krallığı'nın tam göbeğine yerleşir.

Başlangıçta Katharlar olarak bilinen asiler, Bulgar Bogomillerin* öğretisinden etkilenmiştir. Bu öğretiler Acem Mecusîliği'nden öğeler taşır; Hıristiyan "kriz kültü" daha bir Yahudi sapkınlığıyken ondan önce gelen ve onun tarafından benimsenen öğeler.

Mecusî öğeler Bulgaristan'da Mani'nin verdiği şekliyle ortaya çıkar. Bulgarlar Manicilikle bir sürü köylü isyancının Mani'nin reçetelerinin Leviathan karşıtı ifadesinden etkilendiği Müslüman Acemi aracılığıyla ya da bir zamanlar Türkçe konuşan (ama şimdi Slavca konuşmaya başlayan) Bulgarla-

* Kutsal üçlü birliği, mucizeleri, ruhban sınıfını, İsa'nın doğuşundaki tanrısallığı, vaftizi reddeden ve evliliği ancak istek üzerine boşanabilme koşuluyla kabul eden bir Hıristiyan mezhep.

rın Manici militanlar tarafından dinleri değiştirilen Türk kuzenleri aracılığıyla tanışmış olabilir.

Mani'nin irfanı Adriyatik Sırplarına Bulgar militanları tarafından taşınır; Adriyatik boyunca Dubrovnik'ten Venedik'e dek Bizanslı denizciler, İtalya'dan Galya'ya dek de göç eden İtalyanlar tarafından. Çok geçmeden, Provence halkının çoğu, Frank Krallığı'nın "yumuşak karnı", o günün Manicileri olurlar ya da Albi şehri isyancıların merkezlerinden biri olduğu için çağdaşlarının onlara verdiği isimle Albilileri.

Nesiller süren Hıristiyanlık sayesinde tanıştıkları terimleri kullanmaya devam etseler de Albililer ne pürist Hıristiyanlardır ne de sapkın Hıristiyanlar. Onlar Hıristiyan karşıtıdır. Hıristiyanların Kutsal Kitabı'nı Provence diline çevirirler, ama hataya düşmüş Hıristiyanlıklarını düzeltmek için değil, Kitap'ta tarif edilen Roma karşıtı "kriz kültü"nün bir Vekil'le ve onun piskoposları, papazları, rahipleriyle hiçbir alâkası olmadığını kendilerine kanıtlamak için. Kitap'taki ana karakterin bir peygamber olduğunu kabul ederler, ama bir sürüsünün arasından bir tanesi olarak; peygamberlik lütfunun ne tek bir bireye ne de tek bir devre ait olduğunu düşünürler.

Albililer sahte Havari Paulus'un suç-ilhamlı öğretisine, Günah öğretisine kıymet vermezler. Bu yüzden de Kilise'nin tüm baskı aygıtına, günah çıkarma ve bağışlamalardan, vadedilmiş ve eli kulağında olan selametlerden, aforoz tehditleri ve pazarlanan soyutlamalardan ibaret aygıta karşı bağışıklıkları vardır. Onların gözünde en büyük Günah yoksun kalmışların sefaletidir ve bu Adem'in cennetten düşüşü yüzünden değil, kötü addettikleri ticarileşen Beylerin, rahiplerin ve keşişlerin açgözlülüğü yüzündendir.

Hıristiyanların kullandığı İyi ve Kötü kavramlarını alırlar, ama bu kavramlara Mecusî bir içerik kazandırırlar: İyi Ahura Mazda ya da Işık'tır; Kötü ise Ehrimen ya da Karanlık. Daha sonra gelecek olan şair Yeats için olacağı gibi Bogomiller için de Hıristiyanlığın hâkimiyeti Karanlığın çağıdır, yüzyıllar süren kâbus dolu ağır bir uykudur.

Bildiğim kadarıyla Albililer, Mani'nin Ateş simgeciliğini büyük yutturmacayı yok edecek bir araç olarak değerlendirmez, bunun yerine Kötülüğün kendi çabalarıyla yenilip parçalanacağını düşünürler; hem de gelecekteki bir Hıristiyan Cenneti'nde değil, bizzat Galya'da.

Her ne kadar diğerlerinin çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak onlardan esinlenmiş olsa da hızla Leviathanlaşan Batı'daki tek radikaller güney Galya'daki Katharlar değildir.

Kendilerini "varlıklı adamlar" olarak gören ciddî insanlar çiftliklere ve madenlere yeldeğirmenleri, atlı sabanlar ve yüksek fırınlar getirmekle meşgulken "aşırı uç görüşleri savunanlar" olarak görülen mülksüzler ilerlemeci çalışma kamplarına karşı çıkmaktadır.

Galya'da, Albililerin hemen kuzeyinde, kendilerine Lyon Yoksulları diyen Vaudlu direnişçiler vardır. Onların Katoliklik karşıtı köktenciliklerinin kalıntıları Valdocular arasında günümüze dek gelecektir.

Papa'nın İtalya'sında bile Pauperes Lombardi* ve Humiliati** gibi isimleri olan benzer gruplar oluşturulur.

Direnişçilerin hepsi Manici değildir; bazıları ismen de olsa Katolik kalırlar. Ama Provence Katharları gibi, Kilise hiyerarşisini, Günah ve Bağışlama öğretilerini ve dolayısıyla da bağışlama ve günah çıkarma mekanizmalarını reddederler ve hiçbiri de ister doğal olsun ister tanrı buyruğuyla, bir zamanların özgür çiftçilerinin mülksüzleştirilmesini kabul etmez.

Fioreli Gioacchino adında bir Manastır keşişi olan Corazzo başrahibi bile doğrudan Katolik karşıtı çağdaşlarından ilham alan bir tavır sergiler. Gioacchino, Canavarlar ya da Leviathan Çağları üzerine Mecusî çizelgeyi yeniden keşfeder ve bu kavrayışı kendi çağına uygular. Orijinal "kriz kültü" öğelerini yeniden canlandırır. Tıpkı İlk Devrin, Baba'dan korku ve itaat devrinin yani ona göre Musevîliğin ilk döneminin yerini Oğul'un Devrinin alması gibi, kiliseye itaat devri

* Yoksul Lombardlar mezhebi.
** Alçakgönüllüler mezhebi.

olan İkinci Devir de, yerini bir üçüncüye, temel nitelikleri sevgi, neşe ve özgürlük olan Ruhun Devrine bırakmak üzeredir. Bu bakımdan Augustinus'un öğretisinin aksine Kilise hiç de tanrının yeryüzündeki krallığı değildir ve Haçlı Avrupası'nın başarıları da yeni başlayan günlerin değil bitmekte olan günlerin işaretleridir.

Gioacchino işi, İkinci Devir bitmeden üç büçuk yıl önce, Deccal'in yani doymak bilmez bir ticaret monarkının (Gioacchino açıkça İkinci Friedrich'i kasteder) yozlaşmış Kilise'yi yok edeceği ve özgürlüğüne kavuşmuş insanlığın bizzat İmparator'u bile başından atacağı kehanetinde bulunmaya kadar vardırır.

Direnişçilerin çoğu kendi çabalarıyla Avrupa'yı istila eden dönüşümlerden kaçınabilecekleri kanısındadır, onların gözünde bu dönüşümler insanları sefalete sürükleyip sakatlamaktan başka bir işe yaramaz.

İlham ve kavrayışın çoğu dışarıdan gelmedir, ama insanları aktif ve çoğunlukla da militan direnişçiler kılan şey yalnızca Mecusî, Manici ve buna benzer öğretilerle kurulan temas değildir.

Gündelik hayatın yırtıcılığını gayet iyi bilen biri bu yırtıcılığa getirilen eleştiriler karşısında hiç istifini bozmayabilir. Bir seçim yapması gerekir, otoritelere karşı çıkmaya ve direnişçilerin halkasına katılmaya kendisi karar vermelidir. Böyle bir karar bir insanın tüm hayatını alt üst eder ve çok iyi gerekçelerle desteklenmesi gerekir. En iyi gerekçeler o günün dilinde ifadesini bulur, belirsiz bir geleceğin dilinde değil. Bir ilham ya da vahiy iyi bir gerekçedir. İlham bir rüyayla, bir görümle ya da bizim zihinsel çöküntü dediğimiz biçimde gelebilir. Bu deneyimden öncesi kuru gürültüden ibarettir ve hiçbir şeyin anlamı yoktur. Deneyimden sonra ise her şey apaçık ortadadır. Artık kişi diğerlerinin neden böyle kör olduğunu sorar kendine. Onlara karşı tahammülünü yitirebilir ve onları körlükleriyle baş başa bırakabilir ya da onlara dönüp görmelerine yardım etmeye karar verebilir.

Tüm bunlar çok anlaşılır, çok insanî şeylerdir ve insan

topluluklarında uzun süredir gerçekleşmektedir. Ama kişinin yaşamındaki bu ani alt üst oluşlar Leviathanın varoluşu için de bir alt üst oluştur. Böyle deneyimlerden sonra kişi anlamsız Leviathan Zaman aralıkları dizgesini bir kenara bırakır ve doğa durumundaki topluluklara özgü ahenklerden bazılarını geri kazanır.

Leviathanın Er-Tarihçileri işte bu yüzden bu deneyimlere güvenmeyecek, çamur atacak ve başlarından defetmeye çalışacaklardır. Küçümseme ve alay, tarafsız yorumda bulunma iddiasında olan ciddî bilginlerin gözde silahı olacaktır.

Örneğin Norman Cohn bin yıllık direnişçilerin ilhamlarından söz etmek için yolundan sapar. Başka bir söz etmesine de gerek kalmaz. Kendisi kadar zırhlı okurları da, Cohn'un, kendi düşlerinin ve görümlerinin peşinden gidecek kadar hastalıklı bireylere yönelik küçümsemesini paylaşıverecektir. Bilgine ve zırhlı okurlarına göre tek geçer akçe yargıçların ve bilginlerin ilhamlarıdır.

Kendilerini Mesih sayan, kendi çabalarının İnsanlığı Leviathanın kişiliksizleştirmesinden, köleleştirmesinden ve yazgısından kurtarabileceğine inanmış kişilerden bahsederken Cohn'un alaycılığı bilimsel küçümsemenin doruklarına varır. Cohn "Ne büyük saflık! Ne büyük suç! Hapsedilmeyi, işkenceyi, asılmayı ve yakılmayı nasıl da hak etmişler," diye haykırmaya gerek duymaz. İnsanlığın biricik kurtarıcısının tam zamanında kurulmuş otoriteler olduğunu ve Leviathanın da yegâne Mesih olduğunu düşünen okurlar bu tepkiyi zaten otomatikman verecektir.

Cohn'un direnişçilere kestiği ceza yalnızca kâğıt üstünde kalıp onlara dair hatıramız dışında bir şeye zarar vermek için çok geç kalmış olacaktır. Tutuklama, hapsetme, işkence, yakma ve öldürme işlerini fiilen gerçekleştirense Kilise ve onun uzun dünyevî kolları olacaktır. Bin yıl süren yalan, çarpıtma ve baskı deneyimiyle Kilise hiç de acemi bir cellat değildir.

Yapılacak ilk şey takma adı Francesco olan ve Kilise'ye alet olmasaydı diğer pek çok benzeri gibi bir direnişçi olacak olan Giovanni di Bernardone adında birine parasal destek sağlamaktır.

Bu Francesco'nun bir hayali vardır, eski hayatını ve varını yoğunu bir kenara iterek fakirlerin ve mülksüzlerin yanına gider. Toprakların özel mülke dönüştüğü, açgözlülüğün zenginlik ve iktidarla ödüllendirildiği bir zamanda bu adam sefalete, ortaklığa ve cömertliğe övgüler düzer. Yeryüzü ve üzerinde yaşayan tüm canlıların ticarî yağmaya kurban olduğu bir zamanda insanların hayvanlarla, Yeryüzü'yle, Güneş' le hısım olduğundan söz eder.

Kilise ilk binyılının erken zamanlarında olsaydı, doğaya tapınan Francesco'yu sapkın ya da imansız olmakla suçlardı.

Katharlar ve Humiliati döneminde ise Kilise, Mecusîleri Ahura Mazda'nın harmanisine bürünerek bastıran kadim Acem hilesine başvurur. Kurnazca İnnocentius* adı verilen bir Pontifex, bu adı taşıyanların üçüncüsü, doğa müridini yanına davet eder ve onu parasal olarak destekler. Francesco, –belki de Papa'yı değiştirdiği düşüncesiyle avunarak– kendisini bu şekilde kullanmalarına izin verir.

Bu toparlanma sayesinde Kilise, düşmanlarının yaptığı her şeyi yapar gibi gözükür. Direnmeye yatkın kişiler tıpkı diğer direniş grupları gibi görünen ve davranan Fransisken Mezhebine yönlendirilir.

Bir kez Mezhebe girdiklerinde ise eskiden evrensel hısımlığın ateşli taraftarı olanlar bir sapkınlık polisi haline getirilecek ve küçük bir azınlığın da göstermelik olarak kuruculararının harmanisini giymeye devam etmesine izin verilecektir.

Francesco'nun kendisi de çevrilen dolabı ancak işin sonunda fark eder. Öldüğünde vücudunda son edimiyle Musevî ataları tarafından tüm yaşamının saptırılmış ve kötüye kullanılmış olduğu mesajını vermeye çalışan eski bir direnişçinin** işkence izlerini taşımaktadır.

Elbette bin yıl boyunca Yesse ya da İsa'nın bedenindeki

---

* Latince'de "Günahsız" anlamındadır.

işkence izlerini harmanisinin üzerine süs yapan Kilise, cüppesine yeni bir dizi kızıl süs eklemekte hiç gecikmez. Francesco bir Aziz'e dönüştürülür, Fransisken Mezhebi de direnişçilere karşı bir kızılcık sopasına. Bu iğrenç toparlanma evrensel özgürleşmenin ateşli taraftarlarının polis ve gardiyana dönüşmesinin artık dikkat çekmeyecek kadar sık gerçekleştiği günümüze dek çarpıcılığını koruyacaktır.

Doğa müridi daha hayattayken bile, "Günahsız" Papa, eşzamanlı olarak tamamen farklı bir mezhebi, Dominiken Mezhebini kurarak Francesco'yu ne kadar anladığını ve ona ne kadar değer verdiğini ortaya koymuş olur. Bu mezhebin kurucusu bir insan-saattir, çömezleri etten ve kandan oluşan dosya dolaplarıdır, amacı ise saatin tıkır tıkır işleyişini toplumsal hayata uygulamaktır. Bu Teknolojik Mezheptir, Engizisyon Mezhebidir. Üyelerinin doğaya yaklaşımı işkence aletleriyle olur. Tıpkı doğru saat gibi doğru inanç da sadece belirli çark ve zembereklerin kurulmasına bağlıdır.

Fransiskenlerin direnişçilere karşı yürütülecek kutsal savaş için direnişçi topladığı baskı aygıtı tamamlanır tamamlanmaz Papa, Albi'ye Haçlı Seferi ilan eder.

Eğer Hıristiyan Konstantinopol'ün Batı'dan işgali ve Bizans İmparatorluğu'nun parçalara ayrılması Dördüncü Haçlı Seferi ise, evdeki İmansızlara karşı açılan kutsal savaş da beşincisidir.

Sakson nüfusunu kırıp geçiren Frankların Paris'e yerleşmiş vârisleri, atalarının yaptıklarını bu kez güney Galya'nın Frank nüfusu üzerinde yineler. Paris yöneticisi, Aslan lâkaplı Sekizinci Louis, Papa'nın sözlerini kanlı eylemlere dönüştüren Hıristiyan Haçlıları'mn başına geçer. Albililerin tüm köy ve kasabaları yok edilir. Frankça konuşan Maniciler ve onların yandaşları güney dağlarından Akdeniz sahillerine dek hayvanlar gibi avlanır. Bütün nüfusun kökü kazınır.

** Bazı azizlerde olduğu gibi Aziz Francesco'nun da vücudunda İsa'nın çarmıha gerildiği sırada aldığı yaraların izlerinin belirdiği mucizesine gönderme yapılmaktadır.

Parisli Aslan, kurbanlarının mallarına el koyar ve ulusal çapta bir hükümdarlığın Kralı olur.

İşte Yahudilere karşı yapılan Nazi seferinin öncüsü, evdeki İmansızlara karşı direnişçiler tarafından değil de tam zamanında kurulan otoriteler tarafından ilan edilip gerçekleştirilen bu haçlı seferidir.

İçerideki ve dışarıdaki İmansızların imhasına yönelik bu aygıt, bizzat dindarlık ve direnişin kendisini de en kabasından geniş çaplı bir istimlâk için elverişli araçlar haline getiren bu Haçlı Avrupası, Modern Batı olmuştur bile. Bundan sonrakilerin tamamı, mantık ve Bilim adı altında aynı ikiyüzlülüğün ve Teknoloji adı altında aynı zırhın devamı olacaktır. Bir "Çocuk Haçlı Seferi" düzenleyip dindarlıkla kana susamış yeni yetmeleri Levantlı köle tüccarlarına gönderip satarak haçlı coşkusunu nakde çeviren tüccarların çıkarcılığı karşısında ilerideki tüccarlarınki hiç kalacaktır.

Yahudilerin, Müslümanların ve Bizanslı Hıristiyanların mallarına el koyan yağmacı kutsal savaşların bir eşine de kuzeydeki Töton Şövalyeleri'nin kutsal mezhebinde rastlanır. Hansa Birliği'nin büyüyen şehirlerindeki tüccar yöneticilere göbekten bağlı olan bu asil Şövalyeler ve rahipler, yeni keşfedilen dünyaları daha şimdiden yerlilerini katlederek ve doğasını yağmalayarak karşılamaktadır. Her ne kadar çağdaşları Moğolların elinde Viking denizcilerinin daha yeni uğradığı Vinland'ı da gösteren bir haritaları olsa da, Tötonlar henüz batı okyanusunun diğer yanında kıta büyüklüğünde yeni bir dünya olduğundan habersizdir.

Günümüzde Amerika'nın bir parçası olan Batı Vinland, henüz Töton Şövalyeleri'nin ilgisini çekmemektedir. Moğollar Avrasya'nın genişliğine aşinadır. Ama diğer Avrupalılar gibi Şövalyeler de Ekümen'in yani kayda değer dünyanın sınırlarını, ancak Roma'dan at sırtında birkaç günlük yol olarak gören taşralı bir zihniyete sahiptir.

Her halükârda Vinland bir hayli suyun ötesinde kalmaktadır ve zihinleri toprak ve zenginlikle meşgul Avrupalıların kara yoluyla ulaşabilecekleri fethedilmemiş "yerlileri" hâlâ mevcuttur. Türkî dilleri konuşan Finliler, Baltık dillerini konuşan Litvanyalılar ve Prusyalıların yanı sıra daha pek çok halk bu "yerliler" arasında yer alır.

Tötonların İnkalar ve Algonkinlerden haberleri yoktur, ama şimdiden Fatih ve Öncü olmuşlardır bile. Amaçları yerli nüfusu imha edip ekinlere, tarlalara ve kulübelere el koyarak bu topraklara alın yazıları Hansa tüccarlarının temsilcileri ya da kurbanları olmak olan evcilleştirilmiş Germen Katolikleri yerleştirmektir. Başarılı oldukları her yerde, örneğin Prusya'da, yerli Baltık halklardan geriye kalan tek şey isimleridir. İnsanlar ve kültürleri yok olur. Bu bakımdan tıpkı vârisleri gibi Şövalyeler de Yeni Dünya'ları Eski Dünya'ya dönüştürürler ya da Turner'ın ifade edeceği gibi Yaban'ı ortadan kaldırırlar.

Ekümen'i bu şekilde genişletmek pek de yeni bir şey sayılmaz, ama daha yakından bakarsak yeni öğeler görürüz. Kadim Asurlular ve Romalılar kendilerine yabancı nüfusu imha etmiş ya da sürmüşlerdir, ama genelde bunu yalnızca haraç ödemeye ve askere alınmaya direnen insanlara yapmışlardır. Roma'nın Kartaca'yı imhası ise bir istisnadır. Töton Şövalyeleri'nin yakın ataları olan Charlemagne'ın Frankları ise Saksonları galiplerin alacağı maddî ganimet ve kurbanların manevî kurtuluşu için katletmişlerdir, ama Frank askerî aygıtı Roma ya da Asur'unkine göre daha kısa ömürlü ve daha az tutarlı bir Leviathanvarî bütünlüğe sahipti ve ilkel bir Moravya tarzı birlik onları uzak tutmayı başarabilmişti.

Töton Mezhebi pek çok bakımdan eski Frank ordusuna benzer, ama benzerlikler aldatıcıdır. İkincisi ilki gibi kolay zaptedilir değildir. Bunun nedeni Tötonların ticaret şehirleri ağına bağlı olmalarıdır. Bu bağlantı Töton militaristlerine Frank öncellerinde olmayan bir devamlılık ve tutarlılık sağlar. Tötonlar muharebeleri kaybedebilir, ama savaş devam

eder ve bu savaş Hansa tüccarları Yabanı ticarî manipülasyona uygun hale getirene dek devam edecektir.

Fenikeliler eğer Asur militaristleriyle uyum içinde hareket etmiş olsaydı, bu bakımdan da kuzeyin Fenikelileri olan Vikinglerin kurduğu şehir birliklerinin öncüsü sayılırlardı. Fenike ahtapotu Asur solucanına Fenike metaları için devasa bir pazar bir yağma nesnesi muamelesi etmişti. Ama iki şehir uyum içinde hareket etmemişlerdi. Aslında birbirlerine ölümüne düşmandılar. Asur pençesi Fenike gemisine değer değmez gemi alabora olmuştu.

Venedik, Cenova, Barselona ve diğer güney şehirleri gibi Hansa Birliği şehirleri de kadim Fenikelilerin başaramadığı bir maharet sergiler.

Avrupalı Burgherler –tabiri caizse– çuvallamış Frank Leviathanı'nın Avrupa'nın her yerindeki terk edilmiş başıboş solucan parçalarından faydalanmaktadır.

Müslümanlara, Albililere, Baltıklara ve Slavlara karşı yürütülen Haçlı Seferleri için askerî aygıtlar sağlayan Burgherler solucanın parçalarına pazar muamelesi yapmakta ve onları kurutana kadar yağmalamaktadır. Şövalyelerse tüccarlar için ticarî istismara uygun maddelerle dolu yeni kaynaklar temin ederek ve ticarî sömürünün önündeki insan engelini ortadan kaldırarak bu lütuflara karşılık vermektedir.

Burjuva gelin, bu evliliğin tüccar biraderler için saadet dolu, daha doğrusu son derece kârlı olduğunun farkındadır.

Asilzade koca ise bu düzenlemenin kendisi gibi Haçlı beyleri için de neredeyse Haçlıların kurbanları kadar ölümcül olduğunun farkında değildir.

Burgherler soyluları soyup soğana çevirir. Asil tımar beylerinin tımar yoluyla serflerden sızdırdığı tüm zenginliklerinin yanı sıra localarını, topraklarını ve nihayetinde de unvanlarına dek her şeylerini ele geçirirler. Tüm bunları da meta değiş tokuşuyla gerçekleştirirler.

Beyler kendi mezarlarını kazdıklarından habersizdir. Ani

ve hızlı yoksullaşmalarının nedenlerini göremezler, çünkü askerî şeref kanunları gözlerini kör eder; ve bu evlilik Roma Katolik Kilisesi'nin iyi bir rahibinin mührünü taşımaktadır.

Bu evlilikten doğan çocukların tümü iyi Hıristiyanlardır ve her biri Petrus'un hâkimiyetini daha da geniş bir Ekümen'e yayar, biri kargılarla, biri metalarla ve bir üçüncüsü de sözlerle; biri Şövalyedir, biri Burgher ve bir üçüncüsü de Rahip. Biri kaybettiğinde öbürü kazanır ve cennetin anahtarları hep aile içinde kalır.

Burgherler bu düzenlemeden çok memnundur ve sürdürebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Haçlı hayat arkadaşlarının soyu tükendiğinde bile aynı düzenlemeyi yeniden üretmeyi deneyeceklerdir. Aristokrat askerî aygıtlar artık verimli pezevenkler olmadığında, Burgherler kendi askerî aygıtlarını oluşturmak zorunda kalacaktır. Bu olaya şatafatlı ve abartılmış bir yanlış adlandırmayla "burjuva devrimi" denilecektir. Nadiren ve ancak korkunç bir ihtiyaç halinde Burgherler kendi milis güçlerini oluştururlar, ama böyle yükümlülükler iş hayatıyla uyuşmaz ve Burgherlerin yıldızı böyle şeylerle pek barışık değildir. Böyle yükümlülüklerden kurtulmak için Burgherler yok olan Haçlı kurumunu elden geçirirler. Ağır zırhlı profesyonel katil gruplarını yöneten bir general kadrosu oluşturup ödemelerini yaparlar ve kendi askerî kurumlarına da Haçlı kurumuna yaptıkları muamelenin aynını yaparlar; hepsine de sapına kadar donatıp çantada keklik kârlar elde edecekleri büyük bir pazar olarak bakarlar.

Rahiplerin mührünü taşıyan başka mesut evlilikler gibi kocamış, taşralı Frank Şövalyelerinin körpe, İslam-esinli şehirli Burjuvazi ile evliliği de çatışmalarla kalbura döner.

Burgherler düzenlemeden ne kadar memnun olursa olsun, onların saadeti cüzdanlarına girmiştir ve canlı bir duygu olarak yaşanmaz. İşin aslı, hepsi tek bir Katolik ailenin fertleri oldukları halde solucansı parçalar Asur ve Fenikeliler zamanında olduğu gibi gevşek dokunaçları yutmaya çalış-

maktadır. Burgherler, kendilerini solucanın dişlerinden koruyacak bir savunucu arayıp dururlarken kendilerini sık sık koruyucu solucanlarının karnında bulurlar.

Bu çekişme Şövalyeler ve Savaşçı Rahipler tamamen ortadan kalktıktan sonra bile günümüze dek sürecektir. Ağır zırhlı nüfuz sahibi adamların bir kısmı oyunun kuralını hâlâ anlamadıkları için Burgherler kendi kurup geliştirdikleri askerî kurumlar tarafından yutulacaklardır.

Dokunaçlar solucan parçalarına ve solucan parçaları da dokunaçlara dönüştüğünde çatışma iyice acayip ve içinden çıkılmaz bir hal alır. Bu dönüşümlerin kısa bir özeti bile bir kütüphaneyi doldurmaya yeter. Örneğin Norman İngilteresi Yahudi tüccarlardan kurtularak Galya ve İtalya ile kurduğu ilişkilerle Hansa Birliği'nin dişli bir dokunacı haline gelir, ama Gallerliler, İskoçlar ve İrlandalılarla ilişkisinde ise militarist bir solucan kılığına bürünür. Diğer uçta ise kendini bir solucan olarak gören ve biricik solucan olmaya, her şeyi Kuşatan İmparatorluk olmaya can atan ama gündelik işlerinde tam da açgözlü bir ticaret ahtapotu gibi davranan Roma'daki Papalık yer alır.

Her ne kadar ayrımlar İslam dünyasında bulanıklaşmaya başlamış olsa da bu noktaya dek solucanımsı ve ahtapotumsu Leviathanlar birbirinden ayırt edilebiliyordu. Oysa Batı'da iki Leviathan biçimi öyle iç içe geçer ki Batı Leviathanı'nı canavarlardan biri ya da öbürü olarak nitelendirmek imkânsız hale gelir. Batı'nın canavarı şimdiye dek yeryüzüne gelmemiş bir canavardır.

Yeni ortaya çıkan Batı'nın, Frank Roma İmparatorluğu'nun "çocuğu" ya da bir uzantısı olmadığını ortaya koydum, ama daha önce uyumsuz ve birbirine düşman olan öğelerin bir bileşimi olduğu için onu andırmaktadır. Önceki bileşim asla tutarlı, işleyen bir makine olamamıştı, ama Haçlı Batısı tam olarak böyle olur.

Romalı Papa'nın ölü canavarı elden geçirme rüyası sonunda gerçekleştirilmiştir, ama canavar artık Papa'nın tanıyamadığı bir kılıktadır ve kontrolünden çıkmış durumdadır.

Katolik İmparatorluğu'nun son kalıntıları bile Papa'nın istediği gibi değildir.

Bu varlığın en büyük kalıntıları Fransız Krallığı ve Kutsal Roma İmparatorluğu'dur.

Fransız Krallığı, kendinden önceki imparatorluktan ziyade Moravya tarzı bir ulus-devlete benzemektedir. Yönetici, Albi Haçlı Seferi'yle ve ardından Manici kurbanların mallarına el koyarak Fransa Krallığı'na yükselen Parislilerin Kralı, büyük oranda ortak bir dile sahip insanların yaşadığı sınırlı bir alanda nüfuz sahibidir. Hükümdarlığı bir imparatorluk değildir ve açıkça Katolik, yani evrensel ya da her şeyi kuşatan da değildir. Fransız monarşisi aslında Roma ya da Temsilcisi'nin pek işine yaramaz, çünkü Ekümenik Kilise'yi Fransız manevî polisi haline getirmeye çalışmaktadır. Dördüncü Kral Philippe, Katolikliği ulusal ideoloji ve propaganda şubesi haline getirerek ve yedi ya da sekiz nesil sonra gelecek olan Reformları önceden görerek bir zamanların Albililerin Provence'ının tam göbeğinde kendine ait bir Papa bile tayin eder.

Fransa Krallığı denilmeye başlanan solucan parçası daha büyük varlığın parçalarından biridir, ama bu varlık ne Frank ne Romalı ne de Katolik'tir. At üstündeki soylu Efendilerden ilki tüm Galya bölgesinde panayır kisvesi altında bir ticaret ağı gizleyen Burgherlerin savunucusu olduğunda, Haçlı Şövalyesi'nin İslamî mallar satan bir satıcıya dönüşmesi ironisi Fransa'da da yinelenir. Burjuva dokunaçları sözde Aristokrasiye, yani dağılan Frank varlığının Galya'da kalan solucan parçalarına karşı kalkan ve değnek vazifesi görsün diye kraliyet solucanını destekleyip besler. Bu uzlaşmayla burjuvalar Fransız monarşisini Levant'tan İzlanda'ya dek uzanan bir ağın içine dahil ederler ve kraliyet sarayını ta Çin ve Senegal'den gelen örtü ve cevherlerle dekore ederler. Yöneticinin böylece meta alış verişi imparatorluğuna eklemlenmesi, ezelden ebede bütün Fransızları üretim maliyetlerine, fiyatlara ve periyodik ticarî krizlere bağımlı hale getirir.

Kutsal Roma İmparatorları, Fransız monarklarına nispe-

ten Frank atalarıyla benzerliklerini daha iyi korur, ama bu tarihsel sapmalar Takdisçi elin aleyhine döner. Hohenstaufen Hanedanlığı tarafından dengelenen ve Habsburg Hanedanlığı tarafından sürekli hale getirilen imparatorluk kurumu, gerçekte Charlemagne İmparatorluğu'nun değil, Slav topluluklarına karşı Kutsal Roma'nın baş sopası olan Otto' nun İmparatorluğu'nun devamıdır.

Haçlı coşkularına rağmen İmparatorlar Roma'daki Petrus'un maşaları ya da kolları değillerdir. Kutsal Papalığı Fransız Kralı kadar küstahça tehdit etmektedirler. Normanları ve Müslümanları İmparator'a karşı savaşmak üzere askere aldığından beri Papa, İmparator'un müttefiki değil, ölümcül düşmanı olagelmiştir ve Barbarossa'dan beri de İmparatorlar Kilise görevlilerini imparatorluk topraklarının manevî rehberleri konumuna indirgemeye uğraşmıştır. Kutsal imparatorların İsa'nın Vekili ile bir bağa ihtiyaç duymalarının tek nedeni onları Kutsal ve İmparator yapan tek şeyin bu olmasıdır; yoksa dünyevî gerçeklik içinde kral bile sayılmazlar.

Fransız monarşisi şimdiden bir ulus-devletse, Habsburg İmparatorluğu da hakikî bir gayrimenkûl işletmesidir. Toprak kazanmak, elinde tutmak ve kiralamak tek varlık nedenidir. Lothar'ın Lotharingia'sı gibi, Rudolph ya da Albert Habsburg'un İmparatorluğu'na da pekâlâ Rudolfiye ya da Albertistan denebilirdi, ne de olsa belirli sınırları olan belirli bir mekân söz konusu değildir; İmparatorluk, Rudolph Habsburg ya da oğullarının hisselerinin değişken bir listesinden ibarettir.

Yağmalardan payını alan ve serf sahibi olan hizmetkârlardan oluşan bir askerî örgüte sahip İmparatorluk, kuzey hududundaki Slav, Baltık ve Türk halklarına karşı Hıristiyanlığın sopası olmayı sürdürdüğü sürece Kutsallığı da sürecektir. Baltık topluluklarının kökü kurutulduğunda İmparatorluk Moravya ve Bohemya'yı imparatorluk hazinesine katarak, yönünü Slav ulus-devletlerine çevirir. Toprak edinme yolları arasında savaşın yanı sıra firsatçı evlilikler ve miras yasaları da yer alır.

Tüm gasp, haciz ve el koymaların ardında yatan amaç ziyadesiyle Hıristiyan'dır ve İmparatorluğun kendisi kadar da Kutsaldır. Amaçlanan, balıklar ve av kuşlarının yanı sıra iç edilen topraklar üstündeki hareket eden her şey üzerinde hâkimiyet kurmaktır.

Sabit fikirli Burgherlerin zenginleşme faaliyetlerine eşlik eden demokratikleşme, İmparator'un yüce amacının her Avrupalı'ya nüfuz etmesini sağlar. Dini bütün olanların bile hareket eden her şey üzerinde hâkimiyet kurmasını sağlayan likit haldeki Burgher servetinin özel mülkiyet olarak adlandırılan toprakla değiştirilebildiğini görmüştük. Avrupalılar bu muhteşem imkânı şu deyişle anlatırlar: "Herkes kendi evinin imparatorudur." "Ev" ise bir serfin kulübesinden ulusal ölçekte bir toprağa dek her şey olabilir, böylece serfler bile kentli Burgherlerin yanında çırak olmayı ümit ederek Tanrı'nın buyruğunu yerine getirmeyi düşlemeye başlarlar.

Din değiştiren Avrupalılar, özellikle de serfleştirilenler, nesiller boyunca kendi günahkâr benlikleri üzerinde hâkimiyet kurmayı öğrendiler. Duygularını, tutkularını, arzularını ve içlerinde canlı ne varsa hepsini zincirlediler. Engizisyoncudan saklanan ya da uyum göstermiş gibi görünen Albililerin vârisleri ve diğer direnişçilerden pek çoğu, insanlıklarını yeniden kazanmaya çalışmaktadır; onlardan daha çok söz edeceğim. Ama pek çok başkası da, hatta belki büyük çoğunluğu da evcilleştirilmiş, ciddî biçimde sakatlanmış ve ağır biçimde zırhlanmıştır.

Zırhlı Avrupalılar kendilerini nasıl baskı altına almışlarsa diğer Günahkâr varlıkları da aynı şekilde baskı altına alma özlemiyle yanıp tutuşmaktadırlar. Özel mülkleşmiş bir toprak üstündeki hareket eden her şey üzerinde kurulan hâkimiyet bir insanı kendine saygısı olan bir Hıristiyan yapan şeydir ve iyi bir Hıristiyan bundan böyle, adını koymak gerekirse, bir Yeryüzüyiyicidir.

-18-

Yeryüzüyiyici –dünyaları yutan ve Biyosferi yok eden– daha Kâfirlere karşı yürüttüğü Haçlı Seferleri çağındaki ilk günlerinde bile Batı Leviathanı için gayet isabetli, işlevini ortaya koyan bir isimdir. Ama bu kadar açıklayıcı bir ismi

Batılılar, kilise-sonrası yazıcı Hobbes ve çağdaşları Bacon ile Descartes canavarlarının gücünü tanıtma işini üstlerine alana dek makbul görmeyecektir.

Bacon'un öncellerinden biri daha Haçlı Seferleri sırasında hırslı gözlerini Biyosfere'e dikmiştir, ama henüz Batı canavarının ölümcül kişiliğini ne içindekiler ne de dışındakiler görebilmektedir.

Evrensel, her şeyi kuşatan ya da Katolik Kilise, mutlak hâkimiyet projesini bin yıldır sürdürmektedir, ama Kilise görevlileri bile sonunda rüyalarının gerçek olduğunun farkına varamaz, çünkü bu gerçekleşme Kilise görevlilerinin sağladığı koşullar altında olmaz. Kiliseliler hâkimiyetlerini ahrete ertelemeye alışmışlardır; burada-ve-şimdi ise kendilerini ganimet peşinde koşmaya vermişlerdir. Bu açgözlü ileriyi görememe yüzünden Kilise görevlileri kendi Örgütlenmelerini komuta merkezine, canavarın kafasına yerleştiremezler; gafletlerini fark ettiklerinde ise iş işten geçmiş olacaktır.

Uzaktan bakıldığında Haçlı Batılılar yeni bir Leviathanın azıdişi ve pençelerinden çok Uygarlığın kapılarında fırtınalar koparan Barbarlara benzemektedir. Bizanslılar ve Müslümanların gözünde Batılılar hâlâ Franklardır ve kapılardaki tek barbarlar da ölümcül Franklar değildir. Bizans'ın kendisi aynı anda hem batıdan Frank kutsal savaşçılarının hem de doğudan Osmanlı Türklerinin tartaklamalarına mâruz kalırken Batı'da aynı Katolikler İslam'ın da başına musallat olmuştur ve üstüne üstlük bir de kuzeydoğudan daha da dişli Şaman inançlılar, Moğollar saldırmaktadır.

Osmanlılar ve Moğolların gözünde de Batılılar Franklardır ve her ne kadar Türkler Leviathan deviren ahbaplarıyla işbirliği yapmasalar da Moğollar Batılıları müttefik, en azından potansiyel müttefik olarak görmektedir.

Kubilay Han, İtalyan Katolik elçileri Moğol divanına kabul eder ve Katolikler Uzak Doğu Leviatham'nı işgal eden ve Song Hanedanı'nı deviren Şamanlara eşlik ederler. Batılı Katolikler, Moğolların Çin değerlerini değiştirmesine tanıklık etmekle kalmaz, katılırlar da. Katolikler eski barbarları

patron yapan ve Song Çinlilerini de hiçbir hakkı olmayan barbarlara indirgeyen bir yönetimin parçası olurlar.

Meşhur Marco Polo hikâyeyi anlatmak üzere geri dönenlerden biridir. Diğerleri Çin'de kalır; aralarında, zaten Nasturî Hıristiyanlar olan Çinlilere Katolikliği benimsetmek gibi kutsal bir işe kendilerini adamış Papalık elçileri de vardır.

Uzak Batılı ve Uzak Doğulu Avrasyalılar birbirlerinin varlığını anımsar. Bundan böyle Batılılar doğuda göz kamaştırıcı bir Leviathanın serpildiğinin farkındadır, oysa Doğuluların Çin Seddi'nin ötesine geçildiğinde barbarlığın başladığı yönündeki düşüncelerini gözden geçirmeleri için hiçbir neden yoktur.

Çin'de kalan Hıristiyanlar gibi Şamanlar da en uzun süredir varlığını sürdüren Leviathan tarafından yutulur ve onlar da güneşin barbarlar arasında battığını düşünmeye alışır.

Batılılar Çin'de yaralar açar, ama hepsi o kadar; oysa Çin mutfağından mönülerin yanı sıra matbaa ve patlayıcılar da batıya Moğolların kısa ömürlü dünya-imparatorluğu sayesinde taşınır.

Marco Polo, Kubilay Han ve Uthman ya da Osman diye bilinen esrarlı bir Türk Emiri'nin Batılı çağdaşları, kendilerini kendi Leviathanları içine kapatmaktadır. Bu Batı Leviathanı, sonunda tüm Biyosfer'i kaplayacak, Tabiat Ana'yı köleler, zekler, Ensiler, Lugaller ve yazıcılarla dolu çalışma kamplarından oluşan bir takım adaya dönüştürecektir. Ama İtalyalı uzun yol gezgininin çağdaşlarından hiçbiri henüz Batı'nın Leviathan potansiyelini fark etmemiştir ve aynı şey Katolik çağdaşları için de geçerlidir.

Batılılar Viking ve Müslüman üstatların yanındaki çıraklıklarına son vermektedir, ama aslında tam olarak da kendi yollarına koyuluyor sayılmazlar. Kimliklerini kaybetmektedirler, oldukları şey olmaktan çıkmakta ve düşmanlarına dönüşmektedirler. Yeni bir şey icat ettikleri, keşfettikleri, geliştirdikleri falan yoktur. Her şeyin kaynağı hocalarıdır.

Batılılarda özgün sayılabilecek tek öğe ne yaptıkları hakkında yalan söyleme alışkanlıklarıdır. Bunu her şeyden iyi

yapmaktadırlar. İsa Vekili'nin taburları tarafından eğitilmişlerdir. Batılılar kendi bakış açılarına göre, İslam Kâfirlerinin ticarî kârlarına ve mevkilerine el koyuyor falan değildir; yaptıkları şey ruhları kurtarmaktır, hem kendilerininkini hem de kurbanlarınınkini. Likit sermaye sahiplerinin oligarşisi şimdiden Batı Leviathanı'nın başındadır, ama onların gözünde oligarşi yöneticileri de müşterileri de Cennet'e, Tanrı'nın Krallığına, Aden'e, doğa durumundaki hepten unutulmuş topluluğa gitgide yaklaşmaktadır.

Bin yıl boyunca Batılılar gerçekte varolmayan bir Roma İmparatoru'na tanıklık ettiler. Şimdiyse sonunda –makbul olmayan Kâfirâne yollarla– Leviathanlaşan Batılılar burunlarının dibindeki Leviathanı görmüyorlar. Bu oldukları şeyi inkâr etme alışkanlıkları yüzünden Batı Avrupalılar iplerini koparmışçasına kendilerinden kaçarak Yeryüzü'nün en uzak köşelerine gitmeye devam edeceklerdir.

Batı Avrupalılar kendilerini artık olmadıkları ya da hiç olmadıkları bir şey sanan Leviathanlaşmış insanların ilki değillerdir. Leviathanlaşan ilk insanların, Urluların bu konuda herkesi geride bırakan öncüler olduklarını görmüştük. Sümerler, eski dünyalarını yabana çevirdiler, ama altüst olmuş dünyanın parçalarını kendi Tapınak bahçelerine taşımaya da özen gösterdiler. Bahçenin içinde doğa durumundan asla kopmamış olduklarını düşünebilirlerdi; ya da en azından çok fazla uzaklaşmamış olduklarını. Oysa unutulmuş topluluklarına ancak Ölüm'ün Yaşam'a olduğu kadar yakındılar.

Batı Avrupalılar doğa durumundan koptuklarının farkındadırlar, ama henüz Leviathanın karnına düştüklerini fark etmek istemezler. Kendilerinin yapay bir solucanın parçaları, çarklar ve zemberekler olduğunu arsızca söyleyen insanlar Batı'da ancak nesiller sonra, İngiliz yazıcı Hobbes'un çağdaşları Leviathana saf ve süssüz haliyle tapınmayı başlattıklarında ortaya çıkacaktır.

Kilise her ne kadar Roma vaadi ve Azametli tanrısallığıyla Leviathan-perestliğin sadece tohumunu taşımakla kalmasa da daha sonraki solucan-perestler yeniliklerini tesis et-

mek için Kilise ile bağlarını koparmak zorunda kalacaktır. Bunun nedeni Kilise'nin Roma karşıtı kriz kültünden devraldığı yükten kurtulamamış olmasıdır.

Roma Kilisesi, tıpkı Ur Tapınağı gibi, unutulmuş bir zamanın ve kayıp bir mekânın emarelerini taşımaya devam eder. Bu emareler Kilise'ye olduğu şeyden başka türlü görünmesini sağlayan haleyi verir. Emareler, Tapınak için olduğu kadar Kilise için de doğa durumundaki kadim insan topluluğunun emareleridir. Sümerler, topluluğu zaman boyutunda düşünmüşlerdi, bir Altın Çağ olarak. Hıristiyanlar ise mekân boyutunda düşünürler, Aden adında bir yer olarak. Sümer Tapınağı tutsaklarına hâlâ o topluluğun içinde ya da en azından onun can çekişen bir kopyasında oldukları yanılsamasını yaşatmıştı. Katolik Kilisesi tutsaklarının bazılarına aynı yanılsamayı yaşatır, ama onların bile orada olmaktan dolayı kendilerini suçlu hissetmelerine neden olur; geri kalanları ise Araf adını verdiği bir ikilemin içinde askıda bırakır.

Kilise, inananlarını –kendi ifadesiyle koyunlarını– çağdaşlarımızdan bazılarının şizofreni diyecekleri bir konuma sürükler. Bunun nedeni Kilise'nin, yönetici Leviathanın devrilmesine katılmak isteyen ve canavarın düşüşünden sonra Cennet Krallığı'nın ya da Aden'in gelmesini bekleyen direnişçilerin arasında ortaya çıkmış olmasıdır. Diğer pek çok canavar gibi Kilise de benzer vaat ve beklentileri olan hayattaki direnişçilerin hepsine sapkın muamelesi yaparken ilk direnişçileri de sütunlarını, duvarlarını ve pencerelerini süsleyen resim ve heykellere indirgemiştir.

Kilise bu maharetini İlk Günah öğretisinin yardımıyla ortaya koyar. Bu öğreti, Eski Ahit'in ilk kitabına Acem destekli Yahudi Krallığı'nın kadın düşmanı yazıcıları tarafından sokulan bir hikâye üzerine inşa edilmiştir. Özgün hikâye ilk tanrıça, Yeryüzü-anne ve dolayısıyla da genel olarak kadın karşıtı safdil bir polemikten ibarettir.

Bu hikâyeye göre kadın, Havva, anne değildir. Anne olan adam, yani Adem'dir. Kadını o doğurur, ebelik yapan Babalar Babası'nın yardımıyla. Daha sonra canlı insanları dünyaya getirenin kadın olduğu gerçeği göz ardı edilir. Önemli olan kadının Babalara karşı sadakatsizliği ve bir Yılanla gayri meşru ilişkisidir. Bu ilişkiye girerek polemikçinin eril uyumunu bozar ve Babaların Babası'nın tüm aileyi Aden'in dışına sürmesine neden olur.

Kadim İsrailoğulları ve vârisleri bu hikâyeyi, yazanların kast ettiği anlamda kullanıyordu; Kadınları aşağılayıp küçümsemek için. Yahudiler hikâyeden bir İlk Günah öğretisi türetmemişlerdi. Tam aksine, onlar Tanrı'nın gözündeki elma, Seçilmiş Halk olmuşlardı; dahası Edomlar, Moabitler ve diğerlerine karşı tanrının kırbacı olmuşlardı.

Sahte havari Saul ya da Paulus'la beraber, Hıristiyanlar bu hikâyeyi tamamen başka bir anlamda kullanmaya başlar. Hikâyeyi, ilk direniş hareketine karşı kendi dönekliklerini aklamak için kullanırlar. Tıpkı Adem ve Havva'nın bilgi ağacından ilk meyveyi yiyip ilk günahı işleyerek Aden'e ihanet etmeleri gibi Hıristiyanlar da kendilerini Leviathan dünyasına özgü çıkarcı girişimlere vakfederek uzlaşmaz birer Leviathan karşıtı olan kurucularının usûllerine ihanet ederler.

Keyfî olarak ilk günahı tüm günahların nedeni olarak gören Hıristiyanlar tüm fırsatçı yalanlarının ve suçlarının günah yükünü üstlerinden atarlar. Tüm günah Havva'nın, ilk günahkârın üstüne yıkılır. Meyveyi yiyerek tüm soyunun Düşüşüne neden olmuştur.

Bu noktaya kadar hikâye hâlâ bir mittir, pek çok köken mitinden biridir. Ama tam da bu noktada Kilise, köken mitini bir sopaya, bir şantaj aracına dönüştürür. Nasıl ki Kilise görevlilerinin kirleri yıkanıp Havva'nın üstüne boca edilebiliyorsa tüm düşenlerin günahları da Satan'a yüklenebilir ve düşmüş, günahkâr insanlar da günahlarından bu şekilde arındırılıp kurtarılabilir. İsa ve Havarileri düşmüşleri kurtarmak için Yeryüzü'ne inmişlerdi. Papa, Kurtarıcı'nın Veki-

li'dir ve yaşayan biricik Havari'dir. Kilise Cennet'e açılan kapıdır. Kurtarılmak için bir günahkârın yapması gereken tek şey Kilise'ye imanla hizmet etmek, öşürünü esirgemeden vermek, büyük suçların bağışlanması için büyük rüşvetler vermek ve tüm varidatını Kilise'ye bağışlamaktır.

Keşiş ve rahibe olarak yaşamlarını Kilise'ye adayanlar manastır adı verilen –ve doğa durumunun kapalı ve cansız kopyaları, Sümer Tapınak bahçelerinin Hıristiyan biçimleri olan– yeryüzü Aden'leriyle ödüllendirilir. Bu cennetlikler, her şeylerinde ortaklaşarak ve birbirlerini kız ve erkek kardeşler olarak görerek yitirilen hısım topluluğunun bazı usûllerini bile geri kazanırlar.

Ama bu cennetliklerin en vicdanlıları Aden'de geçen günlerinin ve gecelerinin çoğunu bu lütufları hak etmediklerine dair suçluluk dolu düşüncelere hasrederler, çünkü Havva'nın soyundan geldikleri için onlar da en büyük imparator ya da en küçük hırsız kadar günahkârdır. Suçluluk duygusu, cennetliklerin daha da adanmış biçimde Kilise'ye hizmet etmelerini sağlar.

Cennetlik olmayanlara gelince; onlar Hıristiyan dünyasında ne uzanabilir ne oturabilir ne de dikilebilirler, onlar sürekli hareket etmelidir ve eğer yeterince hızlı koşarlarsa Cennet'e ulaşabilirler; ama yalnızca Ahrette.

Bu Ahret bir göbek bağı gibidir, Plasentaya benzer ama ondan daha önemli bir şeydir. Hıristiyan düşüncesinde, Ölüm gerçek doğumdur ve ölümden sonraki çürüme kayda değer tek Yaşamdır. Kilise'nin sunduğu şey bu Göbekbağıdır, ya da daha doğrusu Kilise bundan ibarettir, Kapı'dır. Kilise, bu göbek bağını sunarak ve elinde bulundurarak Batı Avrupalıları nesiller boyunca idare eder.

İlk Günah öğretisi Kilise iktidarının anahtarıdır. İşte bu yüzden Kilise bu öğretiyi oluşturan öğelerden bir türlü kurtulamaz. Aden'den düşüş öğretinin merkezî öğesidir ve buna göre Kilise'nin kendisi asla Leviathamn karnından çıkmamış olan insanlara Aden'in hatırasını taşıyan bir araçtır.

Kilise Engizisyon olarak bilinen devasa bir düşünce poli-

sini istihdam eder ve kendisininkinden başka ima ve kanıları tasfiye etmek için cadı avları ve sapkınlık avlarına başvurur.

Ama Kilise yayılmaktan başka yolu olmayan havadisleri bastıramaz.

Çöküşün muhtemelen sayısız nedeni vardır, ama bazıları son derece açıktır.

Öncelikle Papa, rahipler, keşişler ve rahibeler Kilise'nin dışarıdakilere dayattığı standartlara göre yaşamadıkları için Kilise'yi bir fahişe, Kilise görevlilerini de pezevenk olarak gören insanlar din polisi tarafından korkutulmaya kendi vicdanî kanaatlerinden feragat etmelerine yol açacak kadar müsaade etmezler.

İkinci olarak, Albililerin gizemli vârisleri iyi Hıristiyanlar arasında bir Bogomil mesajı yaymaya devam eder ve bu Manici mesaj İlk Günah öğretisi ve dolayısıyla da Kilise'nin tüm baskıcı mekanizması üzerinde güçlü bir asit etkisi yapar.

Sonuçta Roma karşıtı kriz kültü kadar mükemmel ve vadedilmiş olmanın yanı sıra belirli bir coğrafyayı aşamayan Albililer hareketinden de çok daha geniş çaplı olan bir genel direniş hareketi, bizzat Kilise'nin diline başvurarak yeni kurulmuş Batı Leviathanı'na karşı çıkar.

Batı Leviathanı'na ve Kilisesi'ne karşı gelen direnişçiler, Esenlik ve Cennet'in Krallığı konusunda, hareketi bastırmakla görevli olanlardan bile daha ateşli oldukları için daha sonraki dünyevî ve aslen terbiye edici olan direnişçiler, hatta bunlardan Gelişmeye ibadet etmeyenleri bile, bu Albililer sonrası hareketi gözden kaçıracaklardır. Direnişçilerin normal olarak kendilerini kendi zaman ve mekânlarına uygun bir dille ifade ettiklerini kendimize hatırlatmamız gerek. Dahası, Albililer sonrası harekette yer alanların kullandığı ifadeler direnişçilerin radikal anlamlar atfettikleri Katolik ifadeler değildir. Tam tersine, bu ifadeler başlangıçta radikal ifadeler olup daha sonra Kilise tarafından baskıcı anlamlarla yüklenmiştir; o halde direnişçilerin kendi dillerini geri aldıklarını söylememiz yanlış olmaz.

Katoliklik karşıtı ya da tam anlamıyla Hıristiyanlık karşıtı direnişçilerin sayısı giderek Leviathanlaşan Batı Avrupa' daki Burgherlerin sayısına denk olur. Tipik olarak zamanlarının gerisinde kalan direnişçiler tüm saldırılarını eski iktidar merkezine, Kilise'ye yöneltirler; Burgherlerin bazılarının Papa'yı çoktan yeni kurulan canavarın başındaki yerinden ettiğinin farkında değildirler.

Burgherlerin büyük kısmı, yani kaybedecek çok şeyi olanlar, direnişçilerin sadece Kilise için değil tüm Leviathan iktidarları için bir tehdit olduğunun farkına varmıştır bile. Bu Burgherler direnişçilere karşı rahipler ve şövalyelerle işbirliği yapmakta hiç gecikmezler. Hatta daha da ileri giderler. Kilise, direnişçileri bir çıkmaz sokağa yönlendirmek için nasıl bir Fransisken Mezhebi kurmuşsa Burgherler de diğer potansiyel radikalleri benzer çıkmaz sokaklara sevk etmek için kendi hareketlerini başlatırlar.

Saldırıya uğrayan ve bu yüzden isterik davranan Kilise görevlileri, esas kayıt-tutucular, ister zek olsun ister Burgher, ister Manici olsun ister Hıristiyan, ister köktenci olsun ister ıslahatçı, toplum kurallarına uymayan herkese sapkın diyerek karmaşayı iyice arttırırlar.

Ve diğer Batılılar arasında olduğu gibi radikaller arasında da herkes kendinin diğerlerinden farklı olduğunu düşünmekte, kendini bir üçüncü olarak görmektedir.

Güney Fransa'daki Albililerin toplulukları Haçlı orduları tarafından imha edilmişti. Ama Katharlar arasında bireysel olarak Provence'dan kaçmayı ve Bogomil düşüncelerini Avrupa'nın her yanına taşımayı başaranlar olur. Görünüşe göre kendilerinden önceki ve sonraki pek çok radikalden daha az sekter olan Manici Katharlar, Humiliati, Valdocular, Gioacchinocular, Özgür Ruh kardeşleri ve Engizisyon tarafından avlanma ayrıcalığını paylaştıkları diğerleriyle dost olurlar ve zamanla kaynaşırlar. Fransiskenlerin ise Engizisyon'un Dominiken polisiyle hısım olan sahte direnişçiler olduklarını fark ederek onlardan uzak dururlar.

Radikaller havadislerini Batı Avrupa'nın her köşesine

taşırlar. Kayıtlarda İngiltere'den Macaristan'a dek, İtalya ve İskandinavya güzergâhlarında pek çok sapkına işkence edildiği, yakıldığı ve asıldığı yazılıdır.

Örneğin, Fransa'da Engizisyon polisi cellatları tarafından yoldaşlarından seksen tanesi yakıldıktan sonra "Lyon Yoksulları", Bohemya-Moravya yolunun tamamını katederler. Daha sonraları, Moravya'ya iltica eden ve orada ölen Pierre Vàldes'dan sonra Valdocular olarak bilineceklerdir.

Radikaller arasında kadınlar da göze çarpar. Her ikisi de Engizisyon tarafından ele geçirilip yakılan Marguerite Porète ve Jeanne Dabenton en iyi bilinenlerdendir.

Hür düşünceli kadınlar erkek egemen kürsüleri ve kaideleri bertaraf ederek genelde tek başlarına ya da bir erkek yoldaşla kasaba kasaba dolaşırlar ve baskıcı rahip ve şövalye hiyerarşilerini baltalayan havadisleri yayarlar. Aralarından pek çoğu görümcü ve militandır; bazıları ise teorisyen ve yazardır. Çağdaşları onlara Beguin adını verir. Erkek yoldaşlarına ise Begardlar denir.

Bu göçmen radikaller her gittikleri kasabada yandaşlarının evlerinde kalacak yer bulurlar. Büyük kasaba ve şehirlerde Beguinler ve Begardlar evlerde kalamayacak kadar çokturlar ve "Yoksullar Cemiyeti" ya da "Gönüllü Yoksulluk Evi" denen pansiyonlara yerleştirilirler. Pansiyonların isimleri bile bu kadın ve erkeklerin çağlarına ayak uydurmadıklarının göstergesidir. Bu toplantı yerlerinde ortak dostlar hakkında, sapkınlık polisi hakkında, yöneticilerin iktidarlarına karşı büyük ve küçük ayaklanmalar hakkındaki havadisleri paylaşırlar.

Bu, arkadaşlığa ve konuk-evlerine dayalı gayri resmî ağ sayesinde gezip dolaşan radikaller, kralların ve rahiplerin istihbarat toplayan görevlilerinden çok daha iyi bilgi sahibi olurlar. Ama radikaller havadislerini görevlilerle paylaşmazlar; Kilise tarafından tayin edilen ve bu kez potansiyel Begardları kafesleme amacı güden Fransisken tarzı bir tarikat olan Ortak Yaşam Kardeşliği'yle bile.

Bir sürü gezgin radikale sapkın Hıristiyanlardan zamane

havarilerine dek türlü türlü isimler verilecektir. Kimileri bu radikallerin vaktinden önce, kimileri ise vaktinden sonra ortaya çıkmış ilk Hıristiyanlardan olduğunu söyleyecektir.

Kategoriler açığa çıkardıklarından daha fazlasını örterler; radikalleri olduklarından daha azına indirger, kimi zaman da alay konusu ederek karalarlar. Protestanlar İşadamları, kendilerini Havari Sefaleti'ne adayan insanlar hakkında yazdıklarında okurların küçümseyerek gülümsemesini beklerler. Bu kategoriler asıl olarak radikalleri gözlerden saklamak için düşünülmüş şeylerin başında gelir.

Radikallerin sayısı bir hayli kabarıktır, pek çoğu müthiş yaratıcıdır, ilhamlarını uzak zaman ve mekânlardan alırlar ve her biri bir diğerini taahhütlerini tekrar tekrar gözden geçirmeye ve her defasında yeniden başlamaya teşvik eder. İnsanlar ne kadar türlü türlüyse onlar da öyledir. Şüphesiz paylaştıkları bazı genel taahhütler vardır ve bunlar yüzünden kilise otoriteleri ve laik otoritelerin gözünde lânetlidirler.

Radikaller kendilerini açıkça özgürlüğe ve ortaklaşmaya adamışlardır. Gayri resmî gruplarına verdikleri Özgür Ruh Kardeşliği gibi isimler bile bu niyetlerinin ikisini birden ortaya koymaktadır.

Bu radikallere Hıristiyan demek yanıltıcı olur, ya da Havarisel ya da Sapkın demek. Havariler en nihayetinde hikâyeleri Hıristiyan Kilisesi'nin İncillerine dönüşen Yahudilerdir. Eğer Hıristiyanlık Havari İncilleri, Eski Ahit ve İmparatorluğun örgütlenme biçimleri yardımıyla Roma İmparatorluğu'nda tesis edilen dinse Marguerite Poréte ya da Özgür Ruh Kardeşliği pek de Hıristiyan sayılmaz; ne de olsa reddettikleri şey tam da bu dindir.

Daha sonraki Protestan Hıristiyanlık Reformcuları bazı radikallerin bakışını alacak, evcilleştirecek ve doğasını değiştirecektir, ama bu yalnızca Protestanlığın bazı Hıristiyanlık-karşıtı öğeler içermesine neden olur, yoksa daha önceki radikalleri Protestan Hıristiyanlar yapmaz.

Ben bu radikallere An-arkist demeyi yeğlerim. Aralarındaki Albililer sayesinde hepsi de Hıristiyanlığın İlk Günah

Öğretisi yükünü üstlerinden atmış ve ilk kadını değil Arkhon'u günahkâr saymışlardır. Elbette An-arkist adı da bu radikalleri daha sonra bu adı taşıyan ama ne özgürlük ne de ortaklaşmacılık peşinde koşanlarla bir tuttuğu ölçüde yanıltıcı sayılır.

Beguinler, Begardlar, Özgür Ruhlar ve arkadaşları, Yeats'in "karanlık", "yirmi yüzyıllık ağır uyku" adını verdiği şeyin bir parçası değildir. Onlar ağır uykudan uyanıştır.

Eski Mısır, Roma Leviathanı'nın karnına düştüğünde belli belirsiz hatıralar dışında her şeylerini yitiren bazı Mısırlılar tapınaklarına koşturdular ve uzun süredir ölü olan tanrılarına soluk verdiler.

Avrupalılar günümüze dek kendilerini kuşatacak olan Leviathanın karnına düşmeye başladıklarında, pek çoğu Mısırlıların yapmayı becerdiği şeyi tekrarlar. Gerçi Avrupalılar artık İsis ya da Osiris'i unutmuştur, ve Toprak Ana ya da tabiat döngüsünün eski isimlerinden hiçbirini hatırlamazlar. Ama yine de Mısırlılar gibi onlar da uzun zamandır ölü olan ve artık bir ismi bile olmayan tanrılarına soluk verirler.

Özgür Ruhlar, uzakta yaşayan Papa derebeyinin kimliğine bir kutsallık atfetmeyi reddederler. Onlar panteisttir. Onlara göre tanrı Doğa'dır, varolan her şey ve her bir canlı kutsaldır. Bireyin böyle bir tanrıyla ilişkisi korku üzerine değil saygı, takdir ve sevgi üzerine kuruludur. Avrupalılar kısa süre sonra, benzer bir tanrıya Büyük Ruh adını veren, uzakların insanlarıyla tanışacaklardır.

Yola sokulan St. Francesco'nun aksine bu radikaller kendileri ve tanrıları arasında aracılık yapacak bir Kilise'ye, rahiplere ya da ayinlere ihtiyaçları olmadığının farkındadırlar. Kilise bir engelden başka bir şey değildir; birliğin olduğu yerde bölünmeler yaratır; hısımlığı altüst eder ve topluluğa ait olana el koyar. Bölünme tek gerçek günahtır ve asıl kötü olanlar bölünmelerin temsilcileridir. Radikallerin amacı bölünmeleri ortadan kaldırmak, maskeleri ve zırhları çıkarmak, hakikî birliğe, özgürce seven hısımlar topluluğuna geri dönmektir.

Marguerite Poréte başka insanların zırhlarını çıkarmalarına yardım etmek üzere bir kılavuz kitap bile yazar. Kitabına *Mirror of Simple Souls* (Basit Ruhların Aynası) adını verir. Bu düpedüz Hıristiyanlık karşıtı bir eserdir. Bastırılmış bir Hıristiyan aynaya baktığında, aynadan da dışarıya özgür bir insan bakacaktır. Amaç Hıristiyan alçakgönüllülüğü ve kendini inkâr etmek değildir, bunlar üstesinden gelinmesi gereken durumun birer parçasıdır. Kişi Leviathan çukurunun karanlığında iken gözleri Mecusî ışığının kör edecek kadar parlak aydınlığıyla kamaşır ve yüzyıllar süren ağır uykusundan uyandırılır. Çukurun dışında rüyalarda bile görülmeyecek bir neşe, bir bahtiyarlık vardır; hem de Ahrette değil, bu Yaşamın içinde. Uyanan insan bölünmelerin baskıcılığını, günahkârlığını fark eder; kendi biricikliğini ve tüm her şeyle hısımlığını fark eder; Yaşamın kendisi olduğunu duyumsar; Yeryüzü ve Tanrı olduğunu. Diğer ilahî varlıklar gibi özgürce çiftleşir, cinsel edimden haz alır ve bilir ki Günah rahiplere ve öğretilerine aittir. Özgür, günahsız kimselerin kadim topluluğunu keşfeder ve topluluğun baskıcı iktidarlar, yapay engeller tarafından çitlerle çevrildiğini görür. Gözünü bile kırpmadan engelleri süpürüp atmaya girişir: Ayinleri, rahipleri ve onların esenlik mekanizmasını, Bakire Meryem'i, Azizleri ve Tanrı'nın ta kendisini. Özgür insan toplulukları Leviathanlar tarafından gasp edilen güçlerini artık hiç tereddütsüz geri almalıdır; "adımladıkları yeryüzünden yararlanırcasına, huzurla."

Bu mesajın Hıristiyan sapkınlığıyla falan ilgisi yoktur. Bu, Musevî-İsevî olan her şeye, Dakotaların, Ojibwaların ve Avrupalıların henüz bilmediği diğer toplulukların bilgeliği kadar uzak bir şeydir.

-19-

Marguerite Poréte Engizisyon tarafından yakılır. Binlerce kız ve erkek kardeşi Engizisyon tarafından yakılır. Kilise, Avrupa'nın Hıristiyanlığını korumaya kararlıdır, gerekirse nüfusunu kırıp geçirerek.

Bu terör saltanatının failleri radikaller, aşırı uç görüşlüler, devrimciler değildir. Bu işi gerçekleştirenler ciddî ve güvenilir insanlardır; otoritelerdir, teoloji doktorlarıdır ve piskoposlardır, kraliyet konseyi mensupları ve başkanlardır. Ve bu birdenbire patlak vermiş, münferit bir olay değil süregiden, kurumlaşmış bir cinayettir.

Marguerite Poréte'nin ışığından mahrum Avrupalıların zulmedilen radikallere kıyasla bayram edecek şeyleri çok daha azdır. Tapınağın dışındaki yaşam bir gözyaşı pınarıdır, birbirini parçalara ayıran günah dolu adamlardan oluşan açgözlü orduların cirit attığı bir yabandır. Ve Tapınağın kendisi de hiçbir sığınak sunmaz, esenlik ümit etmez; Tapınak külrengi işkence aletleriyle dolu bir odadan başka bir şey değildir.

Gittikçe artan sayıda Avrupalı Kilise'den kaçar, Avrupa' dan kaçar, kendisinden kaçar. Müslüman Kâfirlere savaş açan eski Haçlılar Levant'ta, Mağrip kıyılarında, Akdeniz adalarında Müslüman ticaret ağlarının içine yerleşirler. Avrupalılar nefret ettikleri düşmanlarının olduğu şey olmaya koşturur. Oldukları şey dışında bir şey olmak için koştururlar. Manâ, özgürlük ve topluluk başka yerdedir ve bundan böyle Avrupalılar da bunlara ulaşmak için başka yerlerin ardına düşecektir.

Avrupalılar çoktan Amerika'yı aramaya başlamışlardır; Okyanus'un ötesindeki dünyayı "keşfetmeden" ya da adlandırmadan çok önceleri. Kaçmaktadırlar çünkü, Avrupa boş bir çukurdan, Engizisyon'un zindanından başka bir şey değildir.

İleride bu zamanı savunacak olanlar Avrupalıların kendi Kültürlerini, Yaşayışlarını yaymaya hevesli olduklarını söyleyecektir. Eğer kültürden kastettiğimiz şey özgür insan topluluklarının usûlleri ve bilgeliği ise Avrupa bir kültür değildir ve kültürü falan da yoktur. Kültürlü son Avrupalılar Engizisyon tarafından yakılan radikallerdir. Geriye kalansa Uygarlıktır, kültürden apayrı bir şey. Uygarlık doğaya aykırı zorlamaların insana özgü anlamsız bir ağıdır, Leviathanın karnı içinde baskının örgütlenmesidir. Uygarlık bir Leviathan çarkları ve zemberekleri "kültürü"dür. Ve Avrupalılar devletlerinin birer topluluk olmadığını, medenî olmayı sağlayan yasalarının bir kültür olmadığını, ve dayatılan görevlerinin özgür insanların âdeti olmadığını bilmektedirler; her ne kadar görevlerine "uğraş" deseler de. Yunanca ve Latince

öğrenerek, çok uzakların ve çok eskilerin eserlerini okuyarak Kültür peşinde koşarlar.

Çılgınca bir kendinden kaçış, özgür insan topluluklarında yaşananın tam zıddıdır. Özgür topluluklarda amaç kendinin farkına varmaktı, olabileceğin her şey olmaktı ve alabildiğine gelişmiş benliğini anlamlı bir evrensel bağlama oturtmaktı. Bireylere böyle anlamlı bağlamlar sunan topluluklar birer kültürdü ya da kültürlüydüler.

Son dönem Haçlıların şimdiden bir çark ya da zembereğe dönüşen kültürsüzleşmiş Avrupalıları, oldukları yer ve şeyden tamamen farklı bir şeye doğru burnunun dikine koşturmaktadır; yeni bir şeye doğru, Amerika'ya doğru. Adsız hedef, hâlâ İskandinav sagasındaki mitsel bir yerden ve Bask sazan avcılarının sıkı korunan bir sırrından başka bir şey değildir. Ama Avrupalılar şimdiden Müslüman gümüşünde, Senegal altınında, Hint baharatlarında ve Çin ipekleriyle porselenlerinde küçük Amerikalar keşfederler. Ticaretten gelen zenginlik artık olmadıkları bir şeyi satın almalarını sağlar. Tüccara dönüşen ve yeterince zenginlik biriktiren serfin bile, ismen de olsa kendini ataları kadar özgür bir Frank kılabildiğini görmüştük.

Venedik ve Cenova teknelerinin zenginlik peşindeki her zamankinden daha sık ve her zamankinden daha uzun seyahatleri Biyosferin dengesini alt üst eder; hem yalnızca tüccarların niyet ettiği kısımlarına da değil. Gemiler Cenova ve Marsilya'ya yabancıların altını ve baharatından daha fazlasını getirir. Yabancı sıçanlarla dönerler.

Sıçanlar Avrupa'da yeni bir şey değildir. Ama gemilerle gelen sıçanlar Avrupalıların hazırlıklı olmadığı bir şeyi de beraberlerinde getirir; bedenlerinin direnç gösteremediği bir şeyi. Ve Burgherlikten geçerek asilzadeler olmaya can atan serflerle dolu, oluşum evresindeki kasabalar bu konuğa ö-

lümcül işini gerçekleştirebilmesi için harika bir toplumsal ortam sağlar.

Dış ticaretin yan etkilerinden biri olan bu konuk Engizisyon'dan bile daha dişli bir kitle katilidir. Daha sonraları Hıyarcıklı Veba olarak bilinse de o zamanın insanları tarafından at binip tırpan kuşanmış Ölüm'ün ta kendisi olarak tasvir edilen Avrupa'nın bu yeni ziyaretçisi ilk hücumda kıta nüfusunun üçte birini öldürür.

Avrupalılar Veba virüsünün sonunda kendilerini yok etmeden evlerinde barınmasını mümkün kılan bağışıklığı kazanır; virüsleri Avrupa'ya taşıyan sıçanların çok önceden kazanmış olduğu bağışıklığı. Başka bir deyişle Avrupalılar virüs taşıyıcısı olurlar. Ama bu bağışıklık kazanma işi nesiller alır.

Roma lejyonları başka dengeleri alt üst ettiğinde ve başka bir veba çok önceleri ortaya çıktığında yetişkin Romalıların büyük bölümü birkaç nesil boyunca Çiçek Hastalığından ölmüşlerdi; ta ki Romalılar Çiçek taşıyıcısı olana ve bu hastalıktan yalnızca çocuklar ölene dek. İşte aynı şekilde daha sonraki Avrupalılar da nesiller boyunca Vebadan ölmeye devam ederler.

Avrupa nüfusunu kırıp geçiren iki katilden Engizisyon, ilk Hıyarcıklı Veba salgınından çok daha az can alır, ama Veba daha demokratiktir. Uzaklardan gelen katil; gönüllü yoksulluk evlerindeki militanların yanı sıra Katolik Kilisesi görevlilerinin de, fakir zeklerin yanı sıra varlıklı Burgherlerin de, serflerin yanı sıra Kralların da hakkından gelir.

Radikallerden bazıları Veba'yla birlikte sonun, Mahşer Günü'nün geldiğini düşünür. Doğanın, Tabiat Ana'nın, Tanrı'nın, nihayet, saçlarını yolan ve bağırsaklarını deşen Leviathanın azıdişi ve pençelerine düşman kesildiğini düşünürler. Bu bir temenni haline gelir. Tabiat Ana pekâlâ böyle bir maharete sahip olabilir, ama şimdilik böyle bir niyeti olduğu söylenemez.

Avrupa Leviathanı aslında Veba'dan güçlenmiş olarak çı-

kar; hem de sadece kademeli bir bağışıklık kazanımıyla değil.

Özgür insanlardan oluşan bir toplulukta Veba salgını tam anlamıyla bir felaket getirirdi. Ama bir Leviathan ters yüz edilmiş bir topluluktur. Er-Tarihi, bir insanlık felaketleri silsilesinden ibarettir. Bir Leviathan içinde tuzağa yakalanmış insanlar başlarına gelen felaketlerin aynadaki yansımalarıdır. Bir Leviathanda, tutsaklarının özlü ve alaycı bir biçimde ortaya koyduğu gibi, birinin kaybı diğerinin kazancıdır.

Tüccarlar pek çok müşteri kaybederler. Ama pek çok rakip de kaybederler ve bu onlar için çok önemlidir. Yahudi rakiplerini kovmak için nesiller boyu yaygara koparmışlardır. Daha sonraki tüccarlar, Hıristiyan doğruculuğuyla ve yarım ağızla, rekabetin ticaret için itici güç olduğunu söyleyeceklerdir, ama onlar da tekelciliğin itici güç olduğunu pekâlâ bilirler.

Vebadan sağ kurtulan Burgherlerin tek kazancı rakiplerin ortadan kalkması değildir.

Nasıl ilk Sümerlerin yaşamsal uğraşlarını doğal afetler biçimlendirmişse Veba kurbanlarının uzaklaştırılması ve tecrit edilmesi işi de Avrupa kasabalarının sivil kurumlarını biçimlendirmiştir.

Avrupalılar Veba kurbanı olmayı bırakıp da taşıyıcı olduklarında bile sağlık ve temizlik bürokrasileriyle birlikte koruma, gözetim evleri ve karantina koğuşları varlığını sürdürecektir. Veba kurbanlarından boşalan yerler sefaletleri artık pek de gönüllü olmayan görüm sahipleriyle dolacaktır. Sivil bürokrasiler Ruh sağlığı, Rasyonalite, Sağlık ve Tıp isimleri altında Engizisyon'un işini Burgherlerin yürütmesini sağlayacaktır.

Burgherler kendilerini sakin ve sessiz olarak görürler; kasabalarının da ticaretin çarkları ve zembereklerinden başka hiçbir şeyin kıpırdamadığı saatler gibi sakin ve sessiz olmasını isterler. Bu elbette bir temennidir, yoksa ticaretin kendisi bizzat Biyosferin alt üst edilmesine, çark ve zembereğe indirgenmeye direnen insan öznelerinin şiddetli tep-

kilerine sebep olmaya devam eder. Burgherlerin temennisi sonunda onları saat gibi işleyen kasabalarını kendi fabrikalarının ürünü olan iş makineleri ya da Robotlarla istihdam etmeye kadar götürür.

Burgherler, oldukları şey olmayı ve oldukları yerde olmayı diğer Avrupalılardan daha fazla istemez. Onların bugünü sefil bir dünden asil bir yarına uzanan bir geçitten ibarettir. Daha sonraki Gelişme öğretileri de mevcut her mekânı zaman içinde yarının mekânına uçan basit bir araca çevirecektir.

Şöyle bir soru duymuştuk: Kim Uygarlığın nimetlerini bırakıp da İlkel bir doğa durumuna dönmek ister ki? Şimdi soruyu soranın bir insan sesini taklit eden Leviathanın ta kendisi olduğunu görebiliyoruz. İnsanlar, en azılı Uygarlaşmacı Leviathanların içindekiler bile tüm güçleriyle, birikip durarak kendilerini diri diri gömen nimet yığınlarından saklanmaya, kaçmaya, fırlayıp çıkmaya uğraşır. Ve bunu yapanlar sadece radikaller değildir. Herkestir.

Radikaller yalnızca ayrılma tutkularını dillendirmekte daha açık sözlüdürler. Ve radikaller iki vebadan da sağ çıkarlar. Evdeki Engizisyoncular ve dışarıdan gelen sıçanlar tarafından kırıp geçirilen ayaklanma hız kazanır.

Avrupa'nın her yerinde, tarlalardaki çiftçiler geleneksel hakların yerini tüccarlaşan derebeylerin ve açgözlü rahiplerin dayattığı külfetli yükümlülüklerin almasına isyan etmektedir.

Gezgin radikaller ayaklanma havadislerini her yere taşırlar; hem de daha sonraları gazetelerin yapabildiğinden çok daha hızlı bir biçimde ve gazete muhabirleri, editörleri ve sahiplerinin dayatacağı çarpıtma ve sansürler olmadan.

Flamanya'da kendileri soyulup soğana çevrilirken Avrupalı Burgherler ve Şövalyeler için giysiler üreten dokumacılar, karşılarında giyinip kuşanmış duran rahip, soylu, aristokrat, tüccar ve usta sanatkârlardan oluşan koalisyona kar-

şı ayaklanırlar. İsyan eden zekler Compagnonades adını verdikleri kardeşlikler ya da birlikler altında biraraya gelerek iktidar sahiplerinin saraylarını ele geçirirler ve sivil kurumların iktidarını yıkmaya çalışırlar. Leviathan ordularının saldırısına uğrayan birleşik dokumacılar, askerî bir nüfuz sahibinin önderlik ettiği Guti ya da Moravya tarzı bir birlikle kendilerini savunmaya kalkışır.

Giysi tüccarları uyanıklık edip yatırımlarını Kralın çelik gibi bir koruma sözü verdiği ve Flamanlardan daha uysal zekler bulmayı umdukları İngiltere'ye kaydırırlar. Flaman dokumacılar daha önceki bir ayaklanmada rahipleri asmış, Kilise'nin mülklerine el koymuş ve öbür dünya için çalışan bu kurumun mal varlığını fakirlere dağıtmış olan deneyimli isyancılardır.

Giysi tüccarları İngiltere'de umduklarını bulamazlar. Kanal, ne haberleri ne de radikallerin kendilerini Avrasya'nın en batı adalarından uzak tutmaya yeter.

Oxford Üniversitesi'nden yüksek mevki sahibi biri bile Kilise görevlilerinden pezevenk ve Papa'dan da deccal olarak söz etmektedir. Adı Wycliffe* olan bu profesör de radikallerden biri gibi Herşeyi-kuşatan Kilise'yi fuzulî bulmaktadır. Kendisi bir radikal değildir, Hıristiyanlık'ta ısrarcıdır, ama rahiplerin, piskoposların ve papaların tüm bu hiyerarşisinin yanı sıra günah bağışlama yoluyla kurtuluş mekanizmasının bütününü, başka bir deyişle Konstantin'den bu yana kurumlaşmış Hıristiyanlığın tümünü büyük bir dalavere olarak görmektedir.

İngiliz Reformlarını önceden gören Wycliffe'in gözünde ulus-devletler yegâne kıymetli Leviathan biçimidir, bu nedenle de Evrensel Kilise'nin her biri ulusal hükümdarlığın sivil yöneticilerine bağlı, zenginlik biriktirmekle değil hükümdarlığın uyruklarının manevî kurtuluşuyla ilgilenen irili ufaklı kiliselere bölünmesini ister.

Radikaller profesörün derslerinin haberlerini yayar ve

* John Wycliffe.

Avrupa'nın ilk ulus-devlet kurucularının torunları bile Wycliffe'in derslerini dinlemek için Moravya'dan kalkıp Oxford'a akın ederler. Oxford profesörünün Hıristiyanlığa ve saygınlığa daha az önem veren öğrencileri ise Flaman giysi tüccarlarının Flaman radikal dokumacılardan daha uysal olmalarını umduğu insanların arasına karışırlar.

Tüccarların aleyhine ve öğrencilerin lehine olmak üzere İngilizler sözünü esirgemeyen Oxford okutmanından da radikal çıkar, aslına bakılırsa en az anakaradaki Beguinler ya da Özgür Ruh Kardeşleri kadar bilgi sahibidirler. Dahası, İngiliz radikalleri çiftler halinde kasaba kasaba gezen görüm sahiplerinden de ibaret değildir. Anakaradaki herhangi bir yerde olduğundan çok daha fazladırlar.

Tüm İngiltere sanki Leviathana karşı ayaklanmış gibidir; çiftçilerin yanı sıra zanaatkârlar, hatta fakir rahipler bile. Ve asiler, neyi isteyip neyi istemediklerini gayet iyi bilmektedir. Gasp adını verdikleri Uygarlığı istemezler. Ormanların kibar beyler tarafından yutulmasını istemezler, toprakların kibar rahipler tarafından yutulmasını da, ekinlerin kibar tüccarlar tarafından yutulmasını da. Soyup soğana çevrilen zekler ve serflerin emekleriyle kibarlaşan gaspçıların kurdukları ağa hizmet etmek, onları yedirip giydirmek istemezler.

Lollardlar denen fakir rahipler, Wycliffe'in İngilizce İncil tercümesini yanlarına alarak asilerin yanına gider ve ne rahiplerin, ne beylerin ne de tüccarların olduğu, insanların hısım olduğu ve her şeylerini ortaklaşa paylaştığı Aden diye bir yerden bahseden kısımları yüksek sesle okurlar.

Bu Aden, İngilizler için henüz daha sonra olacağı kadar uzak bir yer değildir. İngilizler ilk atalarını hatırlamayabilir, ama eşitlikçi şartların gasp edilişini hatırlarlar. Gasplarının çoğu Norman istilası kadar yakın bir tarihte olmuştur ve hâlâ da devam etmektedir.

Asiler Aden'i istemektedir ve Kral'dan kendilerine bunu bağışlamasını falan istemezler; bileklerinin gücüyle bunu elde etmeye kararlıdırlar.

Asiler, İngiltere boyunca Canterbury'den Londra'ya dek

yürürler. Çiftçiler ve ustabaşılar, vasıfsızlar, işsizler ve gezginler Aden yolcusu isyancılara katıldıkça kır ve kasabalar boşalır. Hapishanelere yürürler, hücum ederler ve özgürleştirilen tutsakları da aralarına alırlar. Tutsaklardan biri John Ball adında fakir bir rahiptir, şarkıları yüzünden hapse tıkılan bir ozandır. Bu ozan şu dizelerle isyancıların bütün hedeflerini kısaca özetler;

Adem'in toprağı ekip
Havva'nın yün eğirdiği günlerde
Kimdi efendi o vakit, söyle?

Bu Lollard uyarıda bulunur;

Güzel ahali, her şey ortak olana; ne serf ne de soylunun kaldığı hepimiz için eşit şartlara kavuşana dek İngiltere'de hiçbir şey yolunda gidemez ve gitmeyecek.

Okur bu uyarıyı bir kez daha okumakla iyi eder, çünkü herkesin serf–ya da işçi– olduğu bir Ütopya'dan söz edilmez burada.

Daha sonraları radikalliğin yerini alacak olan ve çalışma kamplarını evrenselleştirmeyi hedefleyen cehennem kaçkını talep, İngiliz isyancılarının tam da karşısında durduğu şeydir. İngiliz isyancılar Leviathan dünyasının sonunu ilan eder; tamamlanmasını değil. İsyancılar evrensel bir serflik durumu değil evrensel özgürlük istemektedir; bu da Leviathanvarî bölünmeler ve gasplarla ipotek altına alınmamış, doğa durumundaki özgür insan topluluklarının durumudur.

Asiler, sıradan insanların eğer isterlerse boyunduruklarını atabileceğini söyler; buğdayı beraberce biçip anızı yakabilirler. Buğday Aden'dir. Anız ise rahipler, beyler, avukatlar ve yargıçlar, yöneticiler ve tüccarlardır.

Anız insanlar değil rollerdir, maskelerdir, zırhlardır. Asilerden biri, sözünü esirgemeyen Wat Tyler, Kral İkinci Richard'ı bile maskesi ve zırhını çıkarıp insanlığa katılmaya davet eder. Ama Kral'ın maskesi olduğu yerde kalacaktır. Kraliyet ajanları açık fikirli Wat Tyler'ı öldürür. Ve asiler

artık silahlarını Başpiskopos da dahil olmak üzere yapışkan maskeleri ve zırhları olan herkese çevirir.

Artık hiçbir Flaman tüccar İngiltere'de seri giysi üretimi yapacak uysal eller bulma ümidi taşımayacaktır. Yatırımcılar bundan böyle ancak Kral'ın silahlı muhafızları ve cellatları eşliğinde dolaşmaya cesaret edebilecektir.

Hükümdar ve yüksek rütbeli görevlilerinden çoğu yerlerinden edilene dek ayaklanmalar Richard İngilteresi'ni sarsmaya devam eder. Gaspçının vârisi için de işler pek yolunda gitmez; isyancılar bir Plantagenet'nin yerine bir Lancaster geçirmek için silahlanmamıştır. Aslında, ilk Lancaster'in hükümdarlığı boyunca pek çok kibar insan da maskelerini ve zırhlarını çıkarıp yakma becerisini göstermiştir; bazı toprak sahibi beyler de varlıklı kasabalılar da isyancılarla kader birliği ederler.

Shakespeare'in Prens Hal'i, İkinci Lancaster, ayyaş Falstaff'ı bir yana bırakıp içerideki isyanı yatıştırmanın en eski yöntemi olan dış savaşa başvurana dek İngiltere isyanlarla çalkalanmaya devam eder. Beşinci Henry tüm güçlerini ve yaşamlarını Fransız rahipleri, beyleri, tüccarları ve diğer hazır yiyicilerle savaşarak harcasınlar diye silahlı İngilizlere önderlik edip kanalın öte yanına geçer.

İngilizlerin Normandiya'yı istila edip Paris'e ulaştıkları sene silahlı Portekiz tüccarları Septe'deki Müslümanları fethederler ve bir zamanlar Afrika'nın kuzey kıyısındaki Fenike ileri karakoluna, Cebelitarık'ın Atlantik'e açılan ucuna yerleşirler.

İngiliz ve Portekizli silah kuşanmış adamlar yurtdışına giderler, ama Moravyalı öğrenciler bu arada İngiltere'den ayrılmış ve eve dönmüşlerdir; bazıları Wycliffe'in derslerinden kalanları ise isyancıların düşleri ve eylemlerinden ilham alınış olarak.

Prag'da alevlenen ve hızla tüm Avrupa'ya yayılan ateşi tutuşturan, ellerinde diploma, yüreklerinde isyanla geri dö-

nen öğrenciler değildir; onlar zaten alevlenmiş olan ateşi körükler.

Bohemya-Moravya, ne İngiltere'ye ne de radikalizme yabancı sayılır. Bohemya'daki Kral Venceslav'ın kız kardeşi İngiliz Richard'ın Kraliçesi Anne olduğunda, İngilizler artık yabancı sayılmaz. Ve radikalizm ise Slavlar kendilerini Charlemagne ordularının kıyımından korumaya çalıştığından bu yana Orta Avrupa'daki yerini almıştır. Bogomillik güney Fransa'ya ilk ulaştığında, Praglı Cosmas,* Bohemya ve Moravyalılara daima İmparatorluk Leviathanı'nın karnında yaşamamış olduklarını, bir zamanlar atalarının her şeyi ortaklaşa paylaştığını ve hırsızların ya da fakirlerin olmadığı topluluklarda yaşadıklarını anımsatmaya çoktan başlamıştı.

Şimdiye dek radikalizm, Albililerin ve Özgür Ruhların havadislerini Hıristiyan diyarının en doğu ucuna dek taşıyan açık sözlü kişilerin sözleriyle ve İmparatorluk ya da Papalık hiyerarşilerine vergi ve öşür vermeyi reddeden dik kafalı köylülerin eylemleriyle sınırlı kalmıştır. Valdocular ve diğer Provence'lı mülteciler ise, o esnada Osmanlı Türk Leviathanı tarafından yutulan Sırp ve Bulgarların komşularına dek Bogomilliği taşıyarak halkayı neredeyse tamamlamıştır.

Ne Kilise ne İmparatorluk ne de Tüccarlar, şiirsel bir tarihçe içinde kadim topluluğun usûlleriyle ticarî İmparatorluk kurumlarının usûllerinin karşılaştırıldığı şarkılar söyleyen, Kromerizli Jan Milic Kilise'den Deccal diye bahsettiğinde alkış tutan ve özel mülkiyetin ilk günah olduğunu söylediğinde Brnolu Jan'a katılan taşra ve kasaba halkına pek de saygı beslemezler.

Kral Venceslav ile Anne'in babası ve Papa'nın kutsanmış İmparatoru olan Karl, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun biricik üniversitesini Prag'da kurduğundan beri, radikalizmin en âlimane ifadeleri dahi Prag'da Oxford'daki kadar yuvada sayılırlar.

---

* 12. yüzyılda Prag Katedrali Başrahibi.

İngiliz ayaklanmasına tanık olanlar eve döndüğünde Orta Avrupa, Leviathanın karnını boşaltmaya en az İngiltere kadar hazırdır; tek mesele bunun ne zaman ve nasıl olacağıdır.

Papa bağışlama ve kutsal emanet satışıyla Kilise için daha çok fon oluşturulmasını emrederek kor haline gelmiş ateşe körükle gider. Prag'daki üniversite İsa'ya ait bebek bezleri, çarmıhtan çiviler ve hatta bir miktar Bakire Meryem sütü bile bulunan kutsal emanetlerle dolu bir hazine sandığıdır.

Ama Jan Hus adındaki Üniversite Rektörü, yüksek rütbeli bir Katolik'te ender bulunan bir dürüstlüğe sahiptir, atadığı kişilerin ve iş arkadaşlarının bazıları sözünü esirgemeyen radikallerden oluşur. Bunlardan biri olan Dresdenli Nicholas, Kilise'ye Kıyamet'in Babil Orospusu, "azizlerin kanıyla sarhoş olan", İsa'nın değil Sezar'ın kopyası isimlerini yakıştırır. Bir başkası, Stribrolu Jakub, Katolik İmparatorluğu'nun değil kadim insan topluluklarının usûllerinin Hıristiyan usûlleri olduğunu söyler.

Rektör Hus Romalı Pontifex için fonları arttırmayı reddeder, bağışlama ve kutsal emanet satışını kınar ve alenen Papa'nın bir iman tüccarı, dinî eşya tüccarı, başka bir deyişle din pezevengi olduğunu söyler.

Pontifex hiç vakit kaybetmeden Rektörü aforoz ederek buna karşılık verir ve Prag'daki Papalık yetkilileri üç radikal öğrenciyi idam eder.

Bu davranışlar, ilk bakışta sadece Kilise'yi tutuşturacak gibi görünse de zamanla Romalı Vekilin her şeyi kuşatan İmparatorluğu'nu tamamen yakıp kül edecek bir ateşi körükler.

İdam edilen gençler, anında şehit mertebesine yükseltilir. Prag halkı rahiplere ve mülkî amirlere saldırır.

Olayların haberleri önce kırsala oradan da Macaristan, Polonya ve Litvanya'ya taşınır. Hus'un sözleri sloganlara dönüşür, çiftçilere, tüccarlara ve asilzadelere ulaşır. İman tüccarlarına öşür ödemeye hayır! Kilisenin mülklerine el koyun! Burgherler ve asilzadelerse bunu uluslaşma çağrısı olarak duyup geniş Kilise arazilerinin üstüne konarlar.

Çiftçilerin ve zeklerin duyduğu şey ise bir miktar farklıdır. Uzun süredir bastırılmış tutkular ve düşler, Leviathanın merkezine dek yanacak bir ateşe yakıt olur ve çok geçmeden hareket Üniversite Rektörü ve iş arkadaşlarının çoğundan da daha radikal bir hal alır.

Dürüst Hus söylemediği şeyleri yadsımak söylediklerini de savunmak için Konstanz'daki bir Kilise konsiline gitmek üzere yola çıkar. İleriki bir çağın Komplo Mahkemesi kurbanlarının çoğu gibi, o da hâlâ kendisini yargılayacak olan iktidara sadıktır. İmparator Sigismond'un kendisine verdiği geçiş tezkeresine güvenmektedir ve Konstanz'da toplanan değerli meslektaşlarının, Jean Gerson, Pierre d'Ailly ve Pavel Vlodkovic gibi felsefeyle uğraşan teologların kendisi gibi dürüst olduklarını düşünmektedir.

Aslında Vlodkovic, Lehler ve Litvanyalılar'ın Tannenberg yakınlarında bir Tötonik Şövalye ordusunu tarumar etmelerinin hemen ardından Köstence'ye gelmiştir. Bu sırada Cracow Üniversitesi Rektörü, Papa'dan ortadaki gerçeği kabul etmesini ve Tötonik Şövalye Tarikatı'nın Doğu Avrupa' daki iktidarına son vermesini istemektedir. Katolik Şövalyelerin kâfir diye niteledikleri halkları fethetmeye hiçbir hakları olmadığını öne sürmektedir.

Ama Vlodkovic ve mantıklı meslektaşları Hus'un gerekçelerini dinlemeye tahammül edemez. Konumlarını Kilise'ye borçludurlar, özgür topluluklara değil. Nasıl olup da birinin mantık çerçevesi içinde kendileri gibi üst düzey Kilise görevlilerini zalim, nüfuzlu, şaşaalı, zinacı ve pisboğaz İman tüccarları olarak değerlendirebileceğini anlamazlar. İmparator' un uyduruk geçiş tezkeresini geçersiz sayarlar ve eski meslektaşlarımn yakılmasını emrederler.

Hus'u yakan ateş tüm Avrupa'yı da ateşe vererek bu teolojik ihtilafı öyle geniş kapsamlı bir toplumsal devrime dönüştürecektir ki, daha sonra Fransa ve Rusya'daki neticeleri çok kan dökülen muhafazakâr darbeler olarak görülecektir.

Şehit mertebesine konan Rektörün iş arkadaşları teolojik mücadelelerini Karl'ın Üniversitesi'ndeki kürsülerinden yü-

rütmeye devam ederler ama Moravya nüfusunun geri kalanı, *şehitlerinin kendisini yargılayan* Konsey karşısında tekzip ettiği tutku ve düşleri uygulamaya koyarlar.

Ustabaşılar, çıraklar, hizmetçiler, dilenciler, fahişeler, hırsızlar ve gecekondu sakinleri hısımlık ve sevgiden oluşan yitik topluluğu geri kazanmak için yeryüzünün ekicilerine katılırlar. Bir nüfus, kitleler halinde Leviathanın hükmündeki iktidar merkezlerinden, şehirlerden ve tarım arazilerinden tamamen çekilir. Yeni bir başlangıç yapma azmindeki insanlar, insansız dağ yamaçlarına, nehir kıyılarına, ormanlara el koyar ve her bölgede her şeyin ortaklaşa paylaşıldığı, patron ya da işçinin olmadığı, asil ya da serfin olmadığı, *Kilise temsilcilerinin* adım bile atamadığı bir hısım topluluğu oluştururlar.

Tam da bu dağ yamaçlarında ve bu ormanlarda bir zamanlar gerçekten varolan toplulukları ve özgürlükleri geri kazanırken devrimci Bohemyalılar ve Moravyalılar diğer tüm Avrupalılar gibi kendilerini hâlâ olduklarından başka bir şey ve başka bir yerde sanmaktadır. Prag yakınında bir dağ yamacında yeni oluşan topluluğun radikalleri kendilerini Havarilerin çağdaşı olan İbraniler gibi görmektedir ve bulundukları yamaca da kimilerinin İsa'nın yeniden ortaya çıkmasını beklediği Levant'taki bir yerin adından esinlenerek Tábor Dağı adını verirler.

Ama Táborlular İsa'nın yeniden ortaya çıkmasını beklemez. Yeni doğan topluluğun her bir üyesi zaten kendi kendinin Kurtarıcı'sıdır ve Tábor'a varana dek kör ve dilsiz olanlar bile vardıktan sonra kendi görümlerini görüp açıklamaya başlarlar.

Olaylar karşısında iyice radikalleşmiş olan Táborluların arasındaki eski Valdocular, yeni özgürleşmiş komüniterler arasında hâlâ süren atanmış rahip ve memurlara yönelik tüm korkuyu da aşındırırlar.

Valdocular tüm dinî tarikatları değersiz bulup reddeder. Papa ve kardinallerinin yanı sıra İmparator ve tüm kralların da; düklerin, prenslerin ve burjuva amirlerinin de gaspçı ve

dolandırıcı olduğunu söylerler. Yegâne Araf'ın pek çok insanın maruz kaldığı sefalet olduğunu söylerler. Bir haç ve azizlerin imgeleri karşısında yerlere kapandıkları için Hıristiyanların putperest olduğunu söylerler.

Katarların tesirindeki Valdocuların Hıristiyan karşıtlığı pek çok Táborlu'ya uzaktır, ama Hıristiyanlığın dünyevî kolları ile sürekli karşı karşıya gelmeleri sayıları giderek artan Táborluları Bogomillerle hısım yapacaktır.

Bohemya ve Moravya topluluklarının havadisleri gezgin Beguinler ve yoldaşlarının gayri resmî ağı aracılığıyla Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. Tüm Galya yollarını ölüm tuzaklarına çeviren İngiltere Kralı Henry'nin savaşına rağmen bu havadisleri duyan insanlar her yerden Tábor Topluluklarına doğru hac yolculuğuna çıkarlar.

Hacılar arasında Lille, Tournai ve Brüksel'den sayısız Flaman Begard da yer alır. Táborlular onlara Pikarti derler.

Kendi tutku ve düşlerini Moravya topluluklarında gören ve muhtemelen eski dokumacılar olan bu radikaller Táborlular arasına yerleşerek Leviathanın toplumsal hayatından çekilişi daha da derinleştiren öğeler sunarlar. Otoritenin tüm biçimlerini reddetmekle kalmazlar, baskının da tüm biçimlerini, özellikle de insanlık dışı çalışma biçimini reddederler. Eğer giysi üretimi insanların güneşsiz zindanlarda toplanmasını gerektiriyorsa, özgür ruhlar rahipler ve soylulardan vazgeçtikleri gibi giyinmekten de vazgeçebilirler.

Pikartiler –ki çok geçmeden Táborluların çoğu, bir adı da Ademciler olan Pikartiler arasına katılır– doğa durumundaki insanların özgürlüğünü anımsar ya da yeniden keşfederler. Manicilerden ya da Gioacchinoculardan edindikleri Mecusî sembollerle ya da bizzat Ahit'lerin kendilerinden aldıkları sembollerle düşlerini ifade eden Ademciler, tüm özgür ruhların dağdaki beş özgür şehre çekilmesiyle birlikte son Leviathanın çökmesini ummaktadırlar.

O gün geldiğinde kimsenin çalışması gerekmeyecektir:

Her şey öyle bol ve bereketli olacak ki gümüş, altın ve para sizin için yalnızca birer baş belası olacak.

İnsanlar bir zamanlar Adem ve Havva'nın yaptığı gibi yeniden doğanın cömertliğinin tadını çıkaracaklar. Bu arada, nihaî çöküş gününü beklerken de ne çalışmaya gerek vardır, ne de açlık çekmeye:

Bundan böyle ne beylerinize kira vereceksiniz, ne de onlara tâbi olacaksınız; bunun yerine özgürce ve paylaşarak onların köylerine, balık havuzlarına, meralarına, ormanlarına ve tüm mülklerine sahip olacaksınız.

Başka bir deyişle Ademciler zenginlerin mülklerine yağmacı akınlar düzenleyerek, dünyanın tekelleşmiş bereketini yeniden dağıtarak doğa durumundaki eşitlikçi topluluğun gelişini hızlandırmaktadır.

Son canavar için eli kulağında bir çöküş beklentisi yalnızca bir temenni değildir. Bugünün diliyle ifade edecek olursak böylesi beklentiler devrim teorileridir ve egemen dille fazla haşır neşir olan bazı insanlar böyle alâmetlere Bilimsel bile diyeceklerdir.

Beklentiler temenni değildir, çünkü devrimciler dileklerini yıldızların gerçekleştirmesini beklememektedir. Tam aksine, devrimciler kendilerine canavarın kellesini koparma rolü biçmektedir. Alâmetler, devrimcilerin amaçlarına dair vaatleri ve beyanlarıdır.

Ve aslında Kutsal Roma canavarı Táborluların beş topluluk demektense "beş şehir" dedikleri birlikleri karşısında dize gelir.

Táborlular İmparator Sigismond'un, yani Hus'a yakılarak ölmesine yol açan geçiş tezkeresini veren kişinin, Roma İmparatorluğu tahtına kurulmaya niyetlendiğini öğrendiği sırada radikaller Prag'daki hükûmeti devirirler. Táborlular dağ-

başındaki topluluklarından Prag'a inerler ve tüm iktidar mevkilerini vakit geçirmeksizin ele geçiren loncaları devralırlar.

Pek kavga, gürültü çıkmaz. İmparator'un Prag'da pek az sadık yandaşı vardır. Kilise ya da İmparatorluğu savunan azınlık ise, ister piskopos olsun ister imparatorluğun üst düzey yetkilileri, makamlarının pencerelerinden atılarak öldürülürler.

İmparator Sigismond, Orta Avrupa'nın göbeğindeki bu Kâfirlere karşı bir Haçlı Seferi düzenleyecek olan Papa'ya başvurur. Böylece Haçlılar devri, barut ve İtalyan Quatrocento'su* çağına, sözde Rönesans'a taşınır; son Haçlılar Portekiz'in denizaşırı ticarî imparatorluğuyla aynı döneme denk düşer.

İmparatorluk ordusu çeşitli kalelerde imha kampları kurar ve ele geçirilen Táborluları daha önce Haçlıların Albililere yaptığı gibi yok eder. Ama Haçlılar Táborlular karşısında daha barışsever olan bir zamanların Albilileri karşısında oldukları kadar başarılı olamazlar. Almanya, Macaristan ve hatta Fransa'dan gelen İmparatorluğa bağlı beş ayrı Haçlı ordusu Táborluların "beş şehir" birliğine saldırır ve her bir Haçlı ordusu Tannenberg Muharebesi'ndeki Tötonik Şövalyeler gibi mutlak surette yok edilir.

Daha sonra Fransız Devrimi'nin askerî analistleri iki tarafın eşit olmayan bir karşılaşmaya girdiklerini ve zayıf olan tarafın İmparatorluk olduğunu ortaya koyarlar. Soylu Germen ve Macar mülk sahipleri, maiyetlerindeki cesur hizmetkârları ve zorunlu askerlik hizmetine alınan serflerden oluşan mangalarıyla başka bir çağın kalıntılarıdır. Bir halk ayaklanması karşısında, yaşamı, evi ve güzel yarınları için dövüşen silahlanmış bir nüfus karşısında hiç şansları yoktur.

Táborlular öfkeden kudurmuşçasına ve düstursuzca dövüşürler. Asilzadelerin savaş kurallarının hiçbirini takmazlar. Baruta ilk başvuran onlardır. Tábor orduları, Haçlıları Ma-

---

* Sözcük 14. yüzyıl İtalya'sını ve bu yüzyıldaki sanat hareketlerini ifade eder.

caristan, Silezya, Saksonya, Thüringen boyunca kovalar ve hatta düşman İmparatorluk kuvvetlerini Lusatya'ya* ve Brandenburg'a kadar takip ederler.

Orta Avrupa'nın Wycliffçileri, Husçuları, Táborluları ve diğer İmansızları üzerine yapılan Haçlı Seferi bir Katolik yenilgiler silsilesidir. Papa daha fazla Haçlı Seferi düzenlemekten vazgeçer. Osmanlılara karşı düzenlenen sözde Macar Haçlı seferleri ise Macaristan'ın doğu hudutlarını İslamî bir kutsal savaşın Türk faillerinden koruma çabasından başka bir şey değildir.

Haçlılar devri kapanır. Çoğu Wycliffçi ve Husçulara karşı Haçlı Seferi düzenlemiş olanların torunları olan Orta Avrupa soyluları, daha üç nesil bile geçmeden Kilise'nin topraklarına ve varlıklarına el koyarak Katolikliği kökünden kazıyacaktır. Her şeyi kuşatan Kilise için bu darbe sırf özgür topluluklardan değil de ulus-devlet yöneticilerinden geldi diye daha az ölümcül olmayacaktır.

"Beş şehir"i oluşturan toplulukların yenilgisi Katolik Kilisesi ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun birleşik orduları elinden olmaz. Bu daha hazin bir hikâyedir. Táborlular bir nesilden uzun süredir savaştadır. Onları kendi askerî zaferleri alt eder. Bereketli Hilal'de Sümer militaristlerine karşı çeteleşen Gutilerin ve önce Avarlara sonra Franklara karşı kendi birliklerini kuran Moravyalı atalarının kaderini paylaşırlar.

Táborluların kendi kendilerini yenmeleri basit bir mesele değildir ve öngörülmemiş bir şeydir. Táborlular aslında daha sonraki direnişçilerin içine düştükleri çıkmazlara bakıldığında çok daha bilinçli bir noktadadır ve ilk Táborlular diğer Avrupalıların çoğundan daha az şiddet bağımlısıdır.

---

* Günümüzde, büyük kısmını Almanya'nın kuzeydoğusundaki Lausitz bölgesinin oluşturduğu ve küçük bir kısmı da Çek Cumhuriyeti ile Polonya sınırları içinde kalmış olan, Sorab ve Vendlerin yaşadığı bölge.

Esasen Táborlular arasındaki fakir rahipler olan ve daha önceki İngiliz ayaklanmasında yer almış Lollard rahiplerininkine benzer bir rol oynayan muhafazakâr Husçular, silahlı mücadelelerden nefret etmektedir; Táborlular arasında ön planda olan Valdocular ise savaşı kız ve erkek kardeşlerin yeni doğan topluluklarının üstesinden gelmesi gereken bir Leviathan kurumu olarak gören ilkeli şiddet karşıtlarıdır.

İlk Táborluların en şiddet yüklü olanları yakın gelecekteki barışçıl Aden için her türlü vahşetin meşru olduğunu düşünen radikal Ademcilerdir. Onlara göre "dağların dışında kalan tüm kötüler bir anda yutuluverecektir": Tüm kötülük yapanlar öldürülmelidir, tüm evler yok edilmelidir, eski dünyanın her bir zerresi silinip süpürülmelidir.

Ama Ademciler bir savaş yürütemezler. Yapabileceklerinin en fazlası başarılı akınlardır. Tüm kurumları reddederler ki işlevsel bir savaş makinesi için gerekli kurumlar da buna dahildir. Ademciler bizim gerilla takımı ve terörist dediğimiz grupların yöntemlerini biraraya getirecektir. Ademciler, askerî olarak Táborluların en zayıf halkasıdır.

Tábor hareketi içerisinde yayılan şey Ademci şiddeti değildir. Táborlular askerî kurumlarını oluşturduklarında zaten aralarındaki Ademci radikalleri de başlarından defederler. Haçlı Avrupası'nın tüm askerî aygıtını kıyıya hapsedecek olan yenilmez orduları örgütleyen Táborlular barışçıl Husçular arasından çıkar; şiddet dolu Ademciler arasından değil.

İki zıt kutba yönelen iki hareket var gibidir. İlk hareket Leviathanın karnından bir çekilme hareketidir, ikincisi ise canavarın saldırılarına karşı bir öz-savunmadır.

Çekilme hareketi bir kendini terk etme, maske ve zırhı çıkarma zamanıdır. Yürekli radikaller ve görüm sahipleri hısımlar olarak kucaklanır, her yeni mezhebe yer açılır, hepsine kulak verilir ve hepsi özümsenir ve herkes keşfedilmemiş diyarlara gitme cüreti gösterir.

Kendini savunma zamanı geldiğinde ise tüm bunlar ansızın bitiverir. Kendini terk etme, yerini yeni bir katılığa bırakır, maskeler ve zırhlar kuşanılır, egzotik görüm sahip-

lerinden önce kuşku duyulur, sonra dışlanır ve nihayetinde de atılırlar.

Táborluların çoğu şiddetten tiksinmektedir. Tábor'un kendisi zaten Leviathan baskısının gündelik şiddetinden bir kaçıştır. Bir radikalin belirttiği gibi, Tábor'da insanlar "kimseden buyruk almaz ya da aforoz edilemez ya da hiçbir şeyden men edilemezler; ne papanın ne herhangi bir piskoposun ne de yaşayan hiç kimsenin üstlerinde bir otoritesi vardır, çünkü onlar özgürdür".

Ama İmparatorluğun orduları tarafından Leviathan baskısının yeniden dayatılması Táborlular için şiddetin kendisinden de iticidir. Üstelik İmparatorluk Haçlıları'nın niyeti eski baskıları yeniden dayatmak bile değildir; onlar Táborluların kökünü kazımak için yola çıkmıştır.

Pasifist Valdocular askerî bir savunma örgütlemesinin sonuçlarını öngörebilmektedirler, ama sırf insanî kazanımlar değil insanların hayatları da söz konusuyken diğerlerini engellemeye pek çalışmazlar.

İlk silahlı karşılaşma için yapılan hazırlıklar Tábor'un hedefinde bir sapma, giderek derinleşen özgürleşme hareketi için bir son, militarizme geri dönüş sayılmaz. Táborlular arasında bir askerî aygıt oluşturmak üzere hiçbir asil general çağrılmaz. Örgütlenme ve savunma çağrısında bulunanlar ilham sahibi köylüler, gezgin radikaller ve fakir Hus rahipleridir, yani baştan beri söylemi tekellerine almaya ve öncelikleri tanımlamaya yatkın olan en militanlar.

Daha sonra general olan Jan Zizka, Buchovlu Zbynék ve diğerleri başlangıçta Lollardlardan, yani fakir rahiplerden başka bir şey değildir. Örneğin Zizka, Tannenberg Muharebesi'nde bir Polonya beyinin ordusunda hizmet vermiş bir köylüdür. Şiddet karşıtları bile yüzyıllar süren Töton şiddetine bir son veren çarpışmayı selamlar. Polonyalı ve Litvanyalı soyluların, yenilen Tötonların vaktiyle dayatmış olduğu serfliğin aynını tüm kuzeydoğu Avrupa'ya dayatacağı gerçeği ise henüz bilinmemektedir.

Zizka, şövalyelerin askerî örgütlenmesinde açıkça görü-

nen tuzakları yeniden uygulamaya koyma peşinde değildir. Herhangi bir Husçu rahip kadar fakir ve gösterişsiz olmaya devam eder. Dahası kördür de. Zizka yoldaş Táborlulara bariz bir askerî hiyerarşi değil, kendi iç görümlerini verir.

Belki ilk muharebeden sonra savaş sona ermiş olsaydı Táborlular askerlikle ilgisi olmayan uğraşlarına, yeryüzünde Cenneti yaşamaya dair sorunlarına, sevgi ve hısımlık üzerine kurulu özgür toplulukları yeniden oluşturma sorununa geri dönebilirlerdi.

Ama Sigismond'un ordusunun Visegrád'da yenilmesi savaşın sonu değil, başlangıcıdır. İmparator'un zaman dışı ordusu Leviathan ordusudur ve Sümer iklimi gibi saldırmaya, "beş şehri" istila edip yok etmekle tehdit etmeye devam eder. Leviathan, orduları zapt-u rapt altına alan bir makineden başka bir şey değildir. Ve Táborlular Moravyalı atalarınınkine benzer biçimde topluluklar arası bir birlik kurup sorumluluklarını askerî liderlere emanet ederek kendilerini savunmaya devam ederler.

Bir köylü olan askerî öngörü sahibi kör Zizka, Táborlu köylüleri ve eski zekleri eğitimli zırhlı Şövalyelere dönüştürmeye çalışmaz. Kendini kırbaçlamaya alışkın insanları, düşmana demir uçlu dirgenlerle saldırmaya sevk eder. Köylüleri, savaşa kendi kağnılarıyla gitmeye ve topları bu kağnılara yerleştirmeye sevk eder.

Sayıca üstün olan Haçlı Şövalyeleri bile daha sonra Tank adını alacak olan silahlarla paramparça edilir ve Kilise'yle İmparatorluğun birleşik askerî gücü, silahlı kağnıların oluşturduğu safta tek bir gedik açmayı bile başaramaz.

Sümerler gibi Táborlular da savaştıkları şeyin aynadaki aksine dönüşür. Ele geçirilmesi mümkün olmayan bir kale olurlar. Ve işgalci Leviathanın kendilerine dayatmayı başaramadığı her şeyi kendi kendilerine dayatırlar.

Tábor'u savunanlar, çiftçiler ve kasabalıların yanı sıra yerlerinden edilen Kilise ve Katolik soylularının arazilerine el koyan Husçu soylulardan oluşur.

Ademciler dostları olan Husçu soyluları düşman Katolik soylulardan ayırt edemezler ve düşmanlarının olduğu kadar müttefiklerinin de mülklerini yağmalarlar. Her ne kadar baron ve Burgherlerin özel arazileri özgür toplulukları besleyebilecek cömertliğe sahip olsa da diğer radikaller kadar Ademciler de zorunlu çalışmama özgürlüğüne bağlı kalırlar.

Ademciler, baronların elindekileri yağmalayıp köylüleri günahkâr sefaletlerini terk etmeye teşvik ederken Zizka ve diğer askerî zevat da aynı baronlarla arazilerindeki köylülerin zorunlu emeğinin ürünleriyle Tábor ordularını desteklemeleri için görüşmelerde bulunmaktadır.

Savunma Tábor'da öncelik oluşturmaya devam ederken Ademciler açıkça Tábor'un savunma aygıtını sekteye uğratmaktadır. Çok geçmeden pek çok Táborlu'nun gözünde egzotik ve çekici olan Ademciler egzotik ama tehlikeli oluverirler; özellikle de Hıristiyan karşıtı Pikartilerle işbirliği yapmaktansa Husçu baronlarla işbirliği yapmayı tercih eden Husçu rahiplerin gözünde.

Husçu rahipler teolojik ihtilaflara hakemlik edecek bir ihtiyar seçerler. Pratikte bu ihtiyar hataya düşen Táborluların görüşlerinin doğruluğunu yargılama yetkisi olan bir piskopostur. Husçu rahiplik bir kilise haline gelir. Piskopos aforozlara hükmeder. Ademciler, Özgür Ruhlar, Beguinler, Begardlar ve bunların pek çok yandaşı sapkınlıkla suçlanır ve yüzlercesi Tábor'dan sürülür.

Radikaller kendi özgür topluluklarını kurmak üzere ormanlara ve nehirler içindeki adalara doğru giderler, piskoposları zorunlu işgücü ya da sürekli orduları olmayan ve anlaşılan bazılarında kıyafetler bile olmayan topluluklar. Kendileri hakkında kitaplar bırakmazlar ve haklarında ancak onlara iftira atanların raporları sayesinde bilgi edinilebilir ki bunlar da Ademcileri sayıları kabarık, hayat dolu ve şayet varsa bile çok az kısıtlamaları olan topluluklar olarak tasvir etmektedir.

Radikallerden biri, Martin Húska adında bir rahip, görüşlerini savunmak için Tábor'a geri dönme fikrine kapılır.

Konstanz'daki Jan Hus gibi Martin Húska da kendini yargılayan kuruma sadık kalır. Hus gibi o da görüşlerini savunur, Húska vakasında bu Hıristiyanlık karşıtı görüşler "Kilise çatısı altında toplanmaya yönelik olarak Paulus tarafından oluşturulan kuruma riayet etmemeyi" savunan görüşlerdir. Ademciler, Kilise'de toplanmak yerine aşk şölenleri adını verdikleri yemekler ya da ziyafetlerde biraraya gelirler. Aşk oyunu ve sevişme şölenin bir parçasıdır, çünkü Ademciler Hıristiyanlığın Günah öğretisini tümden reddederler.

Yine Jan Hus gibi Martin Húska da, Ademcilerin yağmacı akınları gibi savunmadığı uygulamaların kendisine maledilmesine karşı çıkar. Yargıçların duymak istediği tam da budur. Húska hapse atılır ve bir baronla ittifak kuran General Zizka'nın bizzat kendisi yakındaki bir Ademci yerleşim yeri üzerine giden bir Tábor ordusuna kumandanlık eder.

Zorlu akıncılar sıkı direnirler, ama Ademcilerin zorluluğu Táborluların kurumlaşmış şiddetine denk değildir.

Yenilmez Táborlular daha sonra "beş şehir"den sürülen radikallerin geri kalan topluluklarına karşı da bir haçlı ya da terör seferi başlatırlar. Geriye kalan tek şey yalnızca bazı Ademci kurbanların isimleri olur; Maria, demirci Rohan, Kaneşli Peter gibi.

Terörden sağ kurtulan radikaller tek tek ya da Beguin ve Begardlar gibi çiftler halinde gezginliğe geri dönerler; bazıları düş kırıklığına uğramış Valdoculara katılır. Martin Húska da kendinden önceki Jan Hus gibi tartıştığı dostları, yargıçları tarafından yakılır.

Aralarındaki radikallerden kurtulan Tábor, önce General Zizka'nın sonra da General Prokop'un kumandanlığında Avrupa'nın son Haçlı ordularını yenmeye devam eder.

Ama muzaffer Tábor, Cennet Krallığı değildir, hatta artık bir özgür şehirler birliği bile değildir. Tábor şimdi bağımlı bir taşranın beslediği bağımsız bir şehir devletidir. Karşı olduğu Leviathanla paylaştığı şeyler radikallerinin duyurduğu özgür şehirlerle paylaştıklarından çok daha fazladır. Sadakat değil de vatanseverlikle harekete geçen bir halk ordusuna

sahip ilk modern devlet olması muhtemeldir; yalnız şurası kesin ki artık bir özgürlük feneri olmaktan çıkmıştır.

Radikallerin imhasını radikalizmin kökünü kazıma takip eder. "Beş şehir"in başlangıçtaki heterodoksisinin yerini, giderek daralan ve muhafazakârlaşan bir ortodoksi alır. Savunma, öncelikli yerini korur ve Táborlu rahipler bu uğurda Husçu baronlarla, tüccarlarla ve Katoliklikten sadece şarap içip ekmek yeme ayinine atfettikleri anlam bakımından ayrılan Prag teologlarıyla aralarındaki dinî ayrımları da zaman içerisinde giderirler.

Son karşılaşma Táborlular ile Katolik Haçlılar arasında değil, muhafazakâr Husçularla giderek kaynaşmış olan Táborlular ile bu kadar tavizin yeterli olduğu hükmüne ancak varabilen Táborlular arasında olur. Böyle bir hüküm için çok geç kalınmıştır. Direnişçilerin eski günlerin tavizlerinden başka üzerinde duracak zeminleri kalmamıştır.

Tábor göz alıcı zaferler kazanan bir nesille beraber özgür insanlardan oluşan bir topluluk olarak ağır ağır intihara girişir. Hıristiyanlık Reformları başlamıştır.

Doğa durumundaki özgür insanlardan oluşan bir topluluğun yeniden kurulması hayali, bu hayali ilk olarak Tábor karşıtı orduların çoğunun devşirildiği Almanya'nın bütününe taşıyan Tábor'dan kovulmuş radikaller arasında varlığını sürdürür.

Çok geçmeden birbirine Bacı ve Birader diyen, vergi ya da öşür ödemeyi reddeden ve Leviathanın gaspından önce olduğu gibi tüm ağaç ve sulardan, tüm tarla ve otlaklardan herkesin istifade etmesini savunan binlerce, hatta on binlerce Almanca konuşan köylü peydahlanır. Hollanda'dan Hansa' ya dek kitlesel ayaklanmalar Avrupa'yı sarsar.

Avrupalı yazıcılar, Avrupa Leviatham'nın tıpkı kadim Asur örneğindeki gibi sürekli bir dağılma halinde olduğu gerçeğini maskelemek için Leviathanlarının Gelişimine odakla-

nacaktır. Çekilme, Gelişim'e verilen insanî tepkidir ve Leviathanın temsilcileri de bunun farkındadır. Leviathanın karnına doğru her düşüş, tıpkı Sümer'deki gibi geri çekilmeyi taklit ederek insan maskesine bürünecektir.

Kilise çok geçmeden Avrupa'nın Tapınağı olmaktan çıkar, ama Avrupa Tapınaksız kalmayacaktır. Kilise'nin vârisleri hiçbir şey olamasalar bile Kilise'den çok Sümerli olacaklardır.

İlk Táborluların vârisleri, nihayetinde Kilise'nin Katolik hâkimiyetini kıracaktır, ama son Husçuların vârisleri bu darbeyi çok güzel savuştururlar; Luther ve Calvin adında birileri potansiyel direnişçileri bir çıkmaz sokağa sevk eden Fransisken marifetini, bu kez bilinçli olarak tekrar edecektir.

Ama o zamana kadar Avrupa'nın son Haçlılarının vârisleri, tüm Leviathan Er-Tarih'indeki en zalim, en kanlı ve en acayip sahte çekilmeyi başlatmış olacaktır. Sözüm ona Protestanlar, sahte çekilişlerinden tüm özgürlük, hısımlık ve ortaklık izlerini silmek için soylular ve burgherlerle birleştikleri sırada, karşı-reformcu Katolikler gezegendeki son özgürlük, hısımlık ve ortaklık kırıntılarını da oburca mideye indirmeye çoktan başlamışlardır; yoksun oldukları şeye, midelerine indirerek sahip olurlar.

Çok geçmeden, Táborlu görüm sahiplerinin uzağı göremeyen vârisleri, bir Moravyalı Kardeşler Birliği tarikatı oluşturacak ve Avrupa'nın saptırılmış özgürlük, hısımlık ve ortaklık tutkusunun son kurbanları tarafından kutlanan hakikî aşk şölenlerine, Ademci aşk şölenlerinin hastalıklı bir hatırasını taşıyacaklardır.

-20-

Ağır ağır intihar eden Tábor toplulukları tüccar Katolikler tarafından katledilen Guançe topluluklarıyla aynı çağda yaşar. Guançeler, Atlantik Okyanusu'ndaki Kanarya isimli adaların son özgür sakinleridir, Fortunatae İnsulae'yi* arayanlar tarafından kökleri kazınmış olup Avrupalı olmayan ilk kişilerdir.

Guançe toplulukları daha önce de Fenikeliler, Kartacalılar, Romalılar ve Müslümanlar tarafından ziyaret edilmiştir, ama yine de Rektör Jan Hus'un bağışlama satmayı reddettiği

* Kanarya Adaları'nın eski adı.

sıralarda Betancourt* adında Norman bir serüvenci gelip aralarına yerleşene kadar varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Rektör'ün reddinin yol açtığı sonuçlar Son Husçular tarafından ortadan kaldırıldığı sıralarda ise Guançeler de yok olmaya yüz tutmuştur. Radikal Táborlular gibi misafirperver Guançelerin de Aden'de yaşamasma izin verilmez.

Bin yıl süren Hıristiyanlık Avrupalılara yeryüzüne düşen insanların Günah içinde yaşadığını öğretmiştir. Bu hüküm Hıristiyan Avrupalılar tarafından edilgen biçimde kabul edilmekle kalmaz, etkin biçimde yerine getirilir. Günah içinde yaşamayanların yaşamaya da hakkı yoktur.

Eğer Günahkâr Avrupalılar Aden'e ulaşamıyorlarsa, en azından Düşüş'ü zorla yerine getirirler. Bunu görev bilen Avrupalı kurtulmuş sayılır. O artık Tanrı'nın kırbacı olur. Masumlar lânetlidir. Bu bakımdan fırsatçılık ve hırs, kurtuluşun manevî alâmetleridir ve Tanrı'mn Kırbacı için Fortunatae İnsulae, Günahsızları dilediği gibi imha edip köklerini kazıyabileceği yerdir.

Kanarya Adaları anakaranın kıyılarından çok uzak sayılmaz, ama şimdiden batıdaki Yeni Dünya'nın bir parçası sayılırlar; halihazırdaki Amerika'dırlar.

Son Táborlular ve Guançelerin kökleri kazınırken Avrupalılar Rönesanslarını, Yeniden-doğuşlarını, Hıristiyan'dan da, Avrupah'dan da, insanoğlundan da başka bir şeye dönüşümlerini yaşamaktadırlar.

İtalyan Quatrocentosu'nu başlatan gezgin sanatçı ve âlimler de Beguinler ve Begardlar gibi gezicidir, ama aradıkları şey bir insan topluluğu içinde kendi kendinin farkına varmak değildir. Onlar bir yöneticinin, herhangi bir yöneticinin hizmetinde kendini hiçleştirme peşindedirler. Yazıcının

* Betancourt Y. Molina.

kendini insanlıktan çıkarması, Batı Avrupa'daki toplumsal bir hareketin ideali haline gelmektedir.

Sanatçı ve âlimlerin hepsi yenilikçi değildir. Ekonomik kazanç uğruna kendini araçlaştırmak epeydir Burgherlerin normal pratiği haline gelmiştir ve zeklerin payına düşen de hep başkasının çıkarı uğruna zorla araçlaştırılma olmuştur. Yeniden canlanan sanatçı ve âlimlerin tuhaflığı, zekler gibi bir başkasının çıkarı uğruna kendi kendilerini araçlaştırmaları ve kendilerinden önceki hiçbir canlıyla karşılaştırılamayacak biçimde araçsal mükemmellik seviyesine ulaşmalarıdır. Bu araçlaşmış insanlar, Bramante, Machiavelli ve meşhur Da Vinci gibi kişiler, Deha'nın olduğu kadar Uzman'ın da öncüleridir.

Tuhaflıkları tamamen yeni bir şey olmasa da bu canlı araçların tam bir önceli de bulunamaz.

Sümer ve Mısır'da da sanatkâr ve zanaatkârlar vardı, ama bunlar çıraklıklarını deneyimli alet kullanıcıları olarak tamamlarlardı, birkaç ipte birden oynayan cambazlar olarak değil; üstelik eski sanatkârlar Tapınağa ve tanrılarına hizmet ederlerdi, yalın güce değil. Aradaki fark sözcüklerle ifade edilebilecek kadar büyük değildir, ama tamamen göz ardı edilebilir bir şey de değildir. Pratikte, yöneticilerin saraylarını ve savaş aygıtlarını inşa edenler sanatkârlardı. Ama pratiklerini gizleyen örtü, yani Tapınak ve tanrılar, yitirilmiş insan topluluklarından izler taşıyordu ve bu izler her şeye rağmen dindar sanatkârın bir araç haline gelmesini nispeten engelleyen belirli bir ahlâkî yaptırım uyguluyordu. Rönesans insanları ise sanatkâr değildir. Onlar Sanatçıdır. Tamamen ahlâkdışıdırlar, insan topluluğunun hiçbir izini taşımazlar ve onlardan faydalanmanın bir sınırı yoktur.

Belki Firavun ya da Lugal'in yazıcıları da kendilerini aynı mükemmellik ölçüsüne göre bilemişlerdi ve gaspçı bir Firavun ya da Lugal'e bir öncekine olduğu kadar bağlılıkla hizmet etmişlerdi. Ama yazıcılar kayıt tutmanın dışında yalnızca birkaç ufak tefek işe daha yarayan araçlardı; oysa

Quatrocento'nun büyük adamları bir yöneticinin el atmak isteyebileceği her alanda aynı şekilde yetkindiler.

Yunan, Roma ve Çin'in kendi yazıcıları, ressamları, mimarları ve teknisyenleri vardı, ama bunların çoğu sanatkârdı; Sanatçı değil. Şang Yang, Platon, Aristoteles ve Arkhimedes gibi adamlar keşfettikleri sırları bir yöneticiye satmaya hazır oluşlarıyla Quatrocento Sanatçıları'nın gelişini çoktan haber vermişlerdi; ama sadece erken bir Machiavelli olan Şang Yang'ın ve "İşliyor!" mantığıyla Arkhimedes'in gerçek öncüler olarak hakkını vermek gerekir. Platon ve Aristoteles hâlâ görevden çok tarafsızlığa değer veriyorlardı ve bu nitelikleri onları, hizmetlerini sundukları yöneticiler için kör aletler haline getiriyordu.

Frank vasallar tımar beyleri için genelde cambazvarî hünerler sergileyebiliyordu, ama kadim topluluğun bir kalıntısı olan sadakat, bir vasalı belirli bir beye sadık kılıyordu, iktidarın kendisine değil. Bu yüzden, zırh kuşanmış öfkeli vasallar bir araç olarak da Da Vinci'nin yanında budala ve beceriksiz kalırdı.

Kilise bile bin yıl süren hâkimiyeti boyunca Quatrocento' nun büyük adamlarının öncüsü sayılabilecek nitelikte ancak birkaç kişi çıkarabildi. Azizlerden bazıları kendi kendine baskı kurma konusunda eşsiz hünerler sergiledi, diğerleri ise tıpkı hamileri karşısında hayasızca kendilerini horlayan dehâlar gibi Optimus Maximus karşısında kendilerini horlayan çile cambazlarıydı. Ama aziz cambazlar, hünerlerini kendi üzerlerinde sergilemeye yatkındı, oysa Rönesans cambazları ise hünerlerini dünyaya yöneltecektir.

Azizlerle aynı çağda yaşayan ama pek de dost olmayan sözde Simyacılar, daha Katolik binyıl içinde bile dünyaya saldırmışlardır. Ama istisnaî biçimde ünlenen Doktor Faust gibiler gizemli tipler olmaya yatkındır. Meşhur vârislerinin aksine Simyacılar, kendilerine şeytan dışında bir hami bulamıyorlardı.

Rönesans'ın meşhur adamlarının öncüleri, hiç şüphesiz gizemli tipler arasından çıkacaktır. Kadim topluluklar ara-

sında bile ara sıra da olsa gizemlerini hısımlarını tedavi etmek yerine öldürmekte kullanan Şamanlar çıkıyordu. İlk Leviathanlarda bu insanların vârisleri Doğa'nın sırlarını uyduruk ölüm makinelerine, işkence aletlerine ve zehirlere dönüştürdüler. Ama Tapınak-Devletler'de bu işkenceciler ve cellatlar insan toplumuna geri dönmeden önce arınma ayinleri gerçekleştirirlerdi ve Katolik binyılda da başlarına kukuletalar geçirmişlerdi.

Tam da Cadılık denen şeyi yapanlar, kukuletalarını çıkarıp ölümcül güçlerini alenen sergiledikleri sıralarda Kilise, kadın şifacılara ölümcül eziyetler etmeye başlar ve bu kadınlara Cadı adını verir. Böyle canavarca ironik çarpıtmaların erbabı olarak Kilise bizzat büyük bir dehadır.

Ama Kilise'nin dehası çıkarının nerede olduğunu görmeye yetmez. Sanki hep çağının nesillerce gerisinde kalmaktadır. Önde gelenlerinin altın sandıklarına çılgınca hücumu Kilise'yi körleştirir. Yeni yeni öne çıkan Simyacıların ve kukuletalarını çıkaran işkencecilerin çoğu Kilise görevlilerinin kendileridir ve aralarından biri Papa bile olur.

Kilise Ademci radikallerin ne kadar işine yararsa Bilim adamları, Mühendisler, Doktorlar, Profesörler ve nihayetinde kısaca Uzmanlar ve Yetkililer adını alacak olan yeni adamların da ancak o kadar işine yarar. Eskinin kukuletalı adamları aniden öne çıkmalarını Kilise'ye ya da kötülüklerinin Kilise tarafından sürekli günah keçisi kılınan Havva'nın üzerine yıkılmasına değil, Avrupa Burgherlerinin ahlâk dışı gündelik işlerine borçludurlar.

Burgherlerin İş adını verdikleri ticaret ya da alışverişin, dost insanlara düşman muamelesi yapmak anlamına geldiğini görmüştük. Avrupalı Burgherler İş'i doğrudan ya da dolaylı olarak İslam'dan öğrenmişlerdir ve Quatrocento'yla birlikte bu maharetin Viking uygulamacılarını ellerine geçirip

Yahudi rakipleri saf dışı ederek Müslüman ustalarının yerlerine göz dikmişlerdir.

Avrupalı Burgherlerin bu pratiği kazanırken Müslüman ustalarının ilkelerini bir kenara bıraktıklarını da görmüştük. Müslüman tüccarlar sanatlarını, kendisi de tüccar olan bir peygamberin ve merhametli bir tanrının buyurduğu sınırlar dahilinde hayata geçirmişlerdir. Pratikte esnek de olsa şüphesiz bu sınırlar vardır; tıpkı kadim sanatkârlara kılavuzluk eden etik ilkeler gibi.

Avrupalılar ticareti alır, ama Kuran'ı ya da merhametli Allah'ı bir yana bırakırlar ve bu kısmî İslam kabulü tüm Biyosfer'de etkisini gösterir. Avrupalıların tüccarlardan nefret eden biri tarafından yazılmış olan İncil'lerinde ticaret tamamen reddedilir ve özel olarak tüccarlar için hiçbir yol göstericiliği yoktur. Avrupalıların tanrısı Optimus Maximus ise silahlı birliklerin tanrısı olarak açgözlü tüccarın kendisinden daha merhametli değildir ve muzaffer birliklerin olduğu kadar maksimum kârın da tanrısıdır.

Neticede Avrupalı tüccarın ilkeleri Müslüman meslektaşınınkinden oldukça farklıdır. Avrupalı tüccara yol gösteren hiçbir etik ilke yoktur. İnsan ya da doğa fark etmez, Avrupalı'nın kâr elde edeceği şeylerin bir sınırı yoktur.

Açgözlü ve hiçbir sınır tanımayan yağmacı ve soyguncular şüphesiz Müslüman tüccarlar arasında da vardı. Ama İslam' da böyle adamların kirli işlerini gizli saklı yapmaları gerekirdi, karanlıkta kalmalıydılar, kukuletalar altına gizlenmeliydiler. Avrupa'da ise bu adamlar kirli işlerini herkesin gözü önünde yapabilmektedirler ve başlarına kukuleta falan da geçirmezler. Welserler, Fuggerler, Mediciler gibi emsalsiz yağmacılar fiyakalı kahramanlar, zamanın önde gelen Avrupalıları olurlar.

Maharetli işkencecilerin, zehirleyicilerin ve cellatların başlarındaki kukuletaların çıkarılmasını sağlayan, hatta onları buna teşvik eden şey Avrupalı Burgherlerin ilkesidir. Bu ilke gayet basittir, ama Hobbes'un vârislerinden biri olup ne Adem ne de Demirci olan* Adam Smith adında biri tarafın-

dan telâffuz edilene dek söze dökülmeyecektir: Kâr elde etmek için ne gerekiyorsa onu yapın.

Bu sözde Adem, bu özdeyişin doğal sonuçları hakkında sessiz kalacaktır ve onun ardılları da ta ki bizim çağdaşımız sayılabilecek Nietzsche açıklayana dek suskunluklarını koruyacaktır: Övgü almak için insanlıktan çıkın. Bu sonuç yeniden Leviathanlaşan Avrupa'ya İslam'dan değil Münzeviler denilen çileci Hıristiyan azizlerinden kalmadır. Arsız iktidaruşaklarının bu öncüleri, Optimus Maximus tarafından övülme uğruna tüm insanî vasıflarını böbürlene böbürlene sakatlayıp kökünden sökerek kendi kendilerini yenmişlerdi ve tanrıları da iyi Hıristiyanlara her cemaat kilisesinin duvarlarına ve pencerelerine aziz Münzevilerin insanî açıdan tiksinti veren marifetlerini çizmelerini ilham ederek onları ödüllendirmişti.

Rönesans'a dek, Avrupalılar Tefeciliği canavarlık olarak görüyordu. Bu dalavereyle kadim yabancılar olan Etrüsklerde ve Kartacalılarda ya da kendileriyle aynı devrin yabancıları olan Yahudi ve Müslümanlarda karşılaşmışlardı ve bu işi yapanlara kan emici diyorlardı. Şimdiyse kendilerine banker ya da yatırımcı diyen Avrupalı Tefeciler övgü dolu resimlerde aziz Münzevilerin yerlerini almaktadır.

Kâr avcıları ve iktidar uşakları için insanî ve doğal olan hiçbir şey kutsal değildir. İnsan topluluğu en uzak yıldız kadar yabancıdır ve doğa da yağmalanacak nesnelerle dolu bir hazine sandığıdır. Burgherler, insanları da toprak gibi alınıp satılabilir metalara dönüştürür; bilim adamlarıysa her ikisini de iktidarın sanatçıları tarafından manipüle edilebilecek atomlara indirger.

Bu hareketin yazıcıları doğa düşmanlıklarına Rasyonalizm, insan sevmezliklerine de Hümanizm derler. Şeylere

---

* İngilizce'deki Adam Simith adının Türkçe anlamı Adem Demirci'dir.

olduklarının tam tersi isimler vermek Kilise'den miras kalan bir yetenektir.

Rönesans'a dek bir önerme ya da edim insan ve doğa bağlamıyla uyum içindeyse mantıklı sayılırdı. Mantıksız, Doğadışı ve İnsanlık dışı sözcükleri tam olarak eşanlamlı değillerse de benzer kelimelerdi. Ancak şimdi insanın mantık yürütme yeteneği en insanlık dışı, doğa dışı ve mantık dışı önerme ve eylemlerin hizmetine sunulunca bu beceri Rasyonalizm diye selamlanır.

Daha sonraki sözde Aydınlanma, mantığı insan ve doğa bağlamından tümüyle ayıracaktır; mantık maskesine bürünmüş mantıksızlığın bu zaferinin en yetkin ürünleri ise canlıları ve doğasıyla birlikte Hiroşima'nın bu mantıksız "mantığın" kıyamet habercisi icadı tarafından atomlarına ayrıldığında alınmış olacaktır.

Eşi benzeri görülmemiş insan sevgisizliği, bin yıl boyunca İsa Vekilleri'nin eğitiminden geçmiş çarpıtma ustaları tarafından Hümanizm kılığına sokulacaktır.

Machiavelli ve çağdaşlarının Hümanizmi Platon'un Çinli meslektaşı olan Şensi Dükü'nün veziri Şang Yang'ın "hümanizmidir". Okurlar Şang Yang'ı insan topluluklarıyla devletleri birbirinden ayıran dipsiz uçurumu keşfeden ve hayalini bir iktidar simyasında, insan özgürlüğü, hısımlık ve topluluğun sistemli yıkımı için bir teknolojide bileyen, süssüz Leviathan iktidarının önde gelen hayranı olarak hatırlayacaktır.

Şang Yang'ın tek yaptığı, Lugallerin Ur-devrinin başlangıcından beri süren uygulamalarını söze dökmekti, ama söze dökmek yabana atılır bir maharet değildir. Lugallerin kendileri bile işlerini söze dökmeye cüret edememişlerdi. Lugaller işlerini Tapınağın sözleriyle örtmüştü ve kendileri bile Tapınaktaki tanrılara, yani insan topluluğunun kalıntılarına hizmet ettiklerini düşünmüşlerdi; yoksa kaba güce değil.

Şang Yang'ın hayali öylesine fütursuzdu ki Çin'de bile çok az taraftarı oldu; ta ki İtalyan iktidar sanatçıları Çinli öncülerinin gördüğü şeyi görene dek. Roma Lejyonlarından birkaç General'in yanı sıra İmparator Octavianus'un vârisleri Cali-

gula ve Neron da Tapınak dilinin hakkından gelip can çekişen son topluluk kalıntılarını da bastırmaya kalkışmışlardı, ama ezilenler Roma'ya öyle bir akın etmişti ki Neron'un vârisi Konstantin boğulmaktan kurtulmak için kendini akıntıya bırakmak zorunda kalmıştı. Machiavelli ve onun ünlü çağdaşları muhtemelen Şang Yang'ın ilk tam gelişmiş vârisleri olsalar da bu vârislerin Marco Polo aracılığıyla öncülerinin varlığından haberdar olmuş olmaları biraz kuşkuludur.

Rönesans iktidar sanatçıları ilhamlarını Şang Yang'ın eserlerinin İtalyanca bir tercümesinden değil Avrupa'nın kendi başarılı Burgherlerinin işleri üzerine bir çalışmadan alırlar. Tefeciler, hükümdarlığın en büyük Beyleri ve prensleridir. Büyüklük, tanrılara hizmet edene değil, şeytana hizmet edene bahşedilir. İnsan topluluğunun ilkeli birer hayranı olan, Cennet'in Krallığını Yeryüzünde arayan radikallere övgüler düzülmez, çünkü onlar Engizisyon tarafından yakılmıştır. Övgüler düzülenler Daniel'in Kitabı'ndaki dördüncü canavarın ilkesiz hayranlarıdır, Leviathanın uşaklarıdır.

İnsan sevmeyenleri Hümanist kılan şey kısa süre sonra Hobbes tarafından telâffuz edilecek olan bir yanılsamadır; canavarın bir insan başına sahip olduğu yanılsaması.

Ama bu Hümanistler, sahte yüzü Ur kadar yaşlı, çirkin bir putun mihrabında, doğanın yanı sıra insanlığı da kurban eden rahiplerdir. Leviathan bir Şey'dir ve onun bakış açısından doğa da insanlık da ister engel olsun ister araç birer Şeydirler. Canavar engelleri ortadan kaldırarak ve araçları ele geçirerek Zaman içinde yolculuk yapar. Quatrocento'nun büyük adamları canavarın izcileridir, onlar Leviathanın ayan beyan ortaya çıkan ilk mihmandarlarıdır.

Bu Leviathan iktidarı cambazları, eşi benzeri görülmemiş kusursuzlukta izcilikleriyle yalnızca kendilerini alt etmekle kalmaz gelecekteki engelleri öngörecek ve gelecekteki araçlara ulaşacak kadar bilinçli bir mihmandarlık içinde birbirlerini de alt ederler. Bir zamanlar kafaların içine kavramsal, sembolik ve kelimesi kelimesine katmanlar halinde olan

her bir varlık, her bir mekân ve her bir nesne şimdi potansiyel engel ya da araç olarak dikkatle incelenmektedir.

İnsanın anlam verme yeteneği olan mantık anlamları darmadağın etmeye yarayan bir araca indirgenmektedir. Mantıkçı, görünüşte soyutlanmış olan fenomenlerin evrensel bağlamını yakalamayı amaçlamak yerine fenomenleri tüm bağlamlardan soyutlamayı amaçlamaktadır. Anlamın yerini tanım, mantık yürütmenin yerini analiz, mitolojinin yerini bilim alır.

Soyutlamanın sanatçıları kendilerine Doğa Bilimci diyecektir, ama Natüralizmleri de Hümanizmleri gibi düzmecedir. Analitik cambazlar için tıpkı insan topluluğu gibi doğa da artık mantıkî değildir.

Tüm faaliyet, bir engel ya da araç arayışından ibarettir. Peşinde olunan engeller insan topluluklarını ya da doğal çevreyi tehdit eden Leviathan gibi engeller değildir. Peşinde olunan Leviathanın önündeki engellerdir. Peşinde olunan araçlarsa Leviathanın yararına potansiyel taşıyan çark ve zembereklerin yanı sıra potansiyel gaga ve pençelerdir.

Arayışın insanlık dışı ve doğadışı meyveleri Prens'in sarayının eşiğine bırakılır ki bunları insanlığa ve doğaya karşı kullanabilsin. Çark ve zemberek tasarımcıları Prens'i memnun etmek için birbirleriyle yarışırlar ve her biri en insanlık dışı, en doğa dışı tasarımlarını destekleyecek bir hami peşindedir.

Yenilikçiler ve dekoratörler artık yitik bir topluluğun cansız kalıntıları ve ölü tanrılarından oluşan bir Tapmağa sunuda bulunuyor taklidi bile yapmazlar. Sunular ilk defa açıkça ve gururla bizzat Leviathanın mihrabına bırakılır.

Rönesans yeni bir şeydir, ama bir yeniden doğuş değildir. Yeniden doğuş da Hümanizm, Rasyonalizm ve Natüralizm gibi düzmecedir.

Avrupa'nın dünyayı parmağında oynatan mükemmel hokkabazları kendilerini yeniden doğan Atinalılar olarak, yani

şimdi ya da geçmişte asla olmadıkları bir şey olarak tasvir ederler; böylece gerçekte ne olduklarını görmekten, gelişimi eksik kalmış Müslümanlar olduklarını görmekten kaçarlar.

Rönesans bir doğumdan çok bir sahneye çıkıştır. Leviathanın ortalığa çıkış partisidir. Canavarın kendi kıyafetleri içinde, yani azıdişi ve pençeleriyle ilk kamusal belirişidir. Rönesans Leviathanın isim törenidir. Bu bizzat Leviathan adına ve onuruna yapılan bir kutlama şölenidir.

Bu andan itibaren Leviathan Avrupa'nın tanrısıdır ve Optimus Maximus gibi Lugalzaggizi de yapay canavarın gölgesinde kalır. Marduk'un rütbesi hamilikten, yeryüzündeki Kralların Kralının bela-savarına indirilmiştir. Yalın güç tanrı olmuştur. Süsleme ve bezemelerin amacı artık canavarın azıdişi ve pençelerini örtmek değil, bunları daha görünür biçimde sergilemektir.

Kadim Yunan ressamları ve heykeltraşları *polis*'in iktidarını, şarap ve zeytin tüccarlarının zenginliğini yitik topluluklarının ölü tanrıları arkasına gizleyen ön cepheler yapmışlardı.

Yeniden doğan düzmece Rönesans Yunanlıları, tüm ön cepheleri bir kenara bırakırlar. Ölü tanrılar hâlâ süs nesneleridir, en azından başlangıçta ama süslemeler artık ön cephelere asılmaz, doğrudan pençe ve azıdişlerinin üzerine, giysi ve gümüş tüccarlarının kale ve saraylarına asılır. Hatta son derece hızlı biçimde eski Tapınağın türbeleri ve tanrıları süslemelere konu olmaktan dahi çıkar. Canavarın kendisi sürünerek ilerleyip tuvali boydan boya kaplar. Başlangıçta Leviathan hamisi, yalnızca ölü bir mitolojinin kalıntılarına yapmacık bir hürmetle bakarken bir köşede görünür. Çok geçmeden gururlu bir hami baş köşeye kurulur, mitolojik konular giderek arka planda kalır ve sonunda da yalnızca bir yöneticinin, canavarın kafasını geçici olarak işgal eden birinin sureti aydınlatılır.

Eksik güzellikteki tuvallerinin büyük vurguncu ve katillerin saraylarının duvarlarını süslemesinden tatmin olma-

yan Da Vinci, denizaltılar, uçan makineler ve kitle imhasını kendi resimleri kadar mükemmel kılacak ölüm araçlarının çizimleriyle hamilerine koşturur.

Rönesans sanatçısı kendini canavara öyle bütünüyle teslim eder, sanatçılığı öyle kusursuzdur ki insanın ulaşabileceğinin en üst noktası gibi görünür. Da Vinci, Michelangelo, Raffaello ve diğer büyüklerin hiçbir öncüsü yoktur; vârisleri de olmayacaktır.

Leviathana böyle bütünüyle kendini adayabilecek olanlar sanatçılıkta yetkinleşmeyi beceremeyecek, sanatçılıkta yetkinleşmeyi becerebilecek olanlar ise insanlıklarını tamamen yenmeyi beceremeyeceklerdir. Leviathan iktidarının hayranları sonunda bizim reklamcı ve tanıtımcılar olarak bildiğimiz sanat moronlarına, kendi ifadeleriyle "ticarî sanatçılar"a dönüşeceklerdir; sanatçılar ise Leviathan-perestlikte öyle kabiliyetsiz olacaklardır ki Leviathanın saygın insanları onları yozlaşmış sayacak ve "Bohem" olarak adlandıracaklardır.

İktidar uşaklarını "Bohemler"den ayıran duvar tıpkı Bilim'i Sanat'tan ayıran duvar gibi, daha Quatrocento devrinde yükselmeye başlayacaktır. Zat-ı âlilerin kendi çırakları bile Leviathanın hem süslemecisi, hem izcisi hem de alet yapıcısı olma ustalığına erişemeyeceklerdir.

Sadece kusursuz süslemeciler olarak kalan çıraklar, stüdyolarından pek çıkmayacaklardır ve daha Rembrandt döneminde bile bazıları Hamilerin dünyasından öyle tiksinecektir ki Leviathanla ilgili konulara tamamen sırtlarını dönüp kaynağını insan ve doğadan alan konular için pençe, çark ve zemberekleri bir kenara atacaklardır.

İzciler ve alet-yapıcılar, yani yakında Bürokrat ve Bilim adamı olacak olan sözde Bilginler, kendilerini besleyen ele asla nankörlük etmeyeceklerdir. Bu iktidar uşakları, artık resim ya da heykel yapmasalar da Rönesans'ın gerçek vârisleri olacaklardır. Rönesans'ın büyük adamlarının aldatıcı Hümanizmi, Rasyonalizmi ve Natüralizminin taşıyıcısı olmaya devam edeceklerdir. İktidar uşakları eski meslektaşları için insanî ya da doğal özneler bulmayı giderek güç-

leştireceklerdir, çünkü sistemli bir biçimde ve kusursuz bir hünerle tüm insanî ve doğal özneleri manipüle edilebilir Leviathan nesnelerine indirgeyeceklerdir. Hepsi de Leviathanın pençeleri ve azıdişleri haline gelecektir.

Ya da daha doğrusu, binyıldır bu işleri yerine getiren rahip bürokratların yerini aldıklarında sözde Hümanistler Leviathanın azıdişi ve pençeleri haline geleceklerdir.

Rahipler beceriksiz iktidar uşaklarıdır; bunun nedeni ise kişisel başarısızlıkları değil, kurumlarının bu işe elverişsiz olmasıdır. Kilise de herhangi bir Rönesans sanatçısı kadar Leviathana adanmıştır; ama gördüğümüz gibi Kilise, insanî özgürlük ve ortaklığın biçim değiştirmiş kalıntılarından, sürekli hayata dönen ve Leviathan teşebbüslerini mahveden kalıntılardan kendini kurtaramamıştır.

Yeni bürokratlarsa hiçbir insanî özgürlük ya da ortaklık kalıntısının yükünü taşımamaktadırlar ve tam da bu nedenle kendilerine Hümanist derler. Kilise'nin bin yıl derinliğindeki deneyim kuyusundan kana kana içerken taş saraylarında Aden'in ayrık otlarının baş göstermesinden de korkuları yoktur. Kurumları tüm Aden tohumlarını çürüten bir Canavar, bir Leviathandır.

İktidarın yeni uşağı, yalnızca Leviathanın sahte düşüncelerinin yazıldığı bir *tabula rasa*'dır*. O Devlet-yapımı, Devlet-ruhsath ve Devlet-çalışanı bir sahte adamdır, Hobbes'un bir çark ya da bir zemberek olarak gayet iyi anladığı bir fenomendir.

Devlet uşakları doğal olarak, Kilise'nin yazıcı eğitim merkezlerini, yani üniversiteleri ellerine geçirmek için acele ederler. Çoktandır iktidar uşağı üreten ve yetkilendiren birer fabrika olarak çalışan bu merkezler artık Rönesans adamlarının kitlesel üretimiyle uğraşmaya başlar.

Her prens, banker ya da tüccar, hizmetine, papaz olmayan kâtipler, kendini kiralayandan başka kimseye sadakati

---

* Tecrübe öncesi insan zihninin boş bir tabletten farksız olduğunu belirtmek için kullanılan Latince terim.

olmayan uşaklar, patronun iradesiyle tanrınınkini uzlaştırmaya çalışmayan idareciler ve cellatlar satın alabilmektedir.

Moravyalıların yarım kalmış bir ulus-devlet kurarak Franklara direnmesinden bu yana yöneticiler laik bürokratların varlığını düşlemiştir. Bundan böyle ulus-devlet tamamlanabilecektir.

İlk Rönesans sanatçılarının çağdaşları olan Husçu rahipler, yeniden oluşturulacak bir Bohemya-Moravya ulus-devletinde Katolik rahiplerin yerini almayı zaten önermişlerdir. Tasarlanan ulus-devleti Kutsal Roma'nın Haçlı ordusundan koruyacak kadar güçlü bir orduya sahip bir yönetici bulamayan Husçular istemeden de olsa orduları Husçuların ihtiyaçlarını karşılayabilecek olan ama çok farklı şeyler amaçlayan ve amaçlarından vazgeçtiklerinde ordularını da kaybeden Táborlularla ittifak kurdular.

Martin Luther, Husçuların hatasından ders çıkaracaktır. Luther, aynı anda hem Kilise'ye saldırarak hem de yeni kurulan ulus-devletin sadece yeniden oluşacak bir insan topluluğu yolunda bir geçiş aşaması olduğunu düşünen Kilise karşıtı köylülere ve radikallere saldırarak iki cephede birden savaşmaları için yöneticileri zorlayacaktır.

Reformlar için vazgeçilmez olduklarına inanan yöneticiler Hıristiyanlığa hücum eden atalarıyla aynı nedenle Luthercilige doğru hücum ederler; ganimet elde etmeye. Yeterince güçlü bir orduya sahip her hırslı Prens, Kilise'nin dünyevî varlıklarına ve arazilerine el koyarak rahiplerin yerine Rönesans adamlarını getirir.

Hümanist meslektaşları tarafından gerici olarak değerlendirilen Luthercilerin kendileri de aslında Rönesans adamlarıdır; tabii sanatları ya da ilimleri bakımından değil Leviathana körü körüne bağlılıkları bakımından. Ve bir kere papazlık makamına kurulduktan sonra öncelikle iktidarın uşağıdırlar, ancak tali olarak ve yalnızca Pazar günleri için

Lutherci olurlar. Ve Günah Öğretisi, Kilise için olduğu kadar Reforma tâbi tutulan Leviathanlar için de faydalı bulunarak reformcular tarafından kurtarılıp korunur.

Çiftçiler gibi Kilise de mülk gasplarına Reformlar adını veren istimlakçıların kurbanıdır. Kilise manevî gücünün yanı sıra sayısız kurbanın ölü bedenleri üzerinde Katolikleştirilen geniş mülkleriyle maddî gücünü de yitirir. Köylüler ve radikaller ise umutlarını büyük oranda yitirmenin yanı sıra yaşamlarını da yitirirler.

Beyleri için pek az sevgi besleyen köylüler, kendilerinden giderek daha fazla vergi sızdırmanın yanı sıra koru ve çayırları da çitle çeviren ticaret Beyleri'ne hiçbir sevgi beslemezler. Ama Luther ortaya çıkmadan önce köylülerin Beyleriyle paylaştıkları bir şey vardır: Katolik Kilisesi ve onun öşür tahsildarlarına karşı dinmek bilmeyen bir düşmanlık. Sırf Beyler bile silahlarını Kilise görevlilerine çevirseydi eski topluluk yeniden kazanılabilirdi, çünkü Katolik başpapazları arkalarında ve hizmetlerinde olmasaydı Beyler kendi başlarına hiyerarşi kurmayı beceremezlerdi.

Luther, Beyler ve köylüler arasındaki biricik ortaklığı, muhafazakâr Husçuları radikal Táborlulara bağlayan ortaklığı yakıp kül eder ve Beyleri bir yandan Roma'ya el koyarken bir yandan da Roma hiyerarşisini elinde tutma hünerini sergilemeye davet eder. Ve her ikisi de ancak köylüleri kamçılayarak, yakarak ve asarak başarılabilir.

Protestan başpapazları, Katoliklerin yerine geçerek Prens'in arkasındaki yerlerini alır ve bürolardaki papazların yerine de her daim kiralanmaya hazır bürokratlar geçer.

Anabaptistler ve Táborluların diğer radikal vârisleri son Kutsal Roma Haçlıları'ndan da daha hunharca ve ustaca öldüren Protestan ulusal orduları tarafından avlanırlar ve kökleri kazınır.

Avrupa coğrafyası bağımsız görünmesine rağmen banker ve tüccarların dokunaçlarıyla görünmez, ama sıkı bir biçimde birbirine kenetlenmiş bir baskıcı ulus-devletler yığını olmaya başlar.

Evrensel bürokrat eğitimcisi olarak Kilise'ye artık ihtiyaç yoktur; çünkü her devlet, iktidar uşaklarını üretmek ve yetkilendirmek için kendi fabrikalarını işletmektedir.

Şimdiden doğa ve topluluğa düşmanlıklarıyla tüccarları andıran devlet-ruhsatlı Rönesans adamlarının bezerlikleri tekelleşme tutkularıyla daha da artar. Yeniden doğmuş ve yeniden biçimlendirilmiş yazıcılar yalnızca tüm iktidar makamlarındaki papazların yerini almak için yarışmakla kalmazlar. Leviathanın ihtiyaç duyabileceği olası her türden hizmetin biricik satıcısı olarak yerlerini sağlama almak için de yarışırlar.

Bu yarışta, Leviathan parçalarının içine kıstırılmış insan nüfusunun ırzına geçme işini bürokratlar tamamlar. Beyler, şimdiden tüm çayır ve ormanlara el koymuştur, tüccarlar kaynağından pazara taşınabilecek her nesneyi ele geçirmişlerdir. Devlet-ruhsatlı uzmanlar da şimdi ruhsatsız nüfusun tüm kabiliyetlerine el koymaya ve Leviathanın "öznelerini" tamamen soyup soğana çevrilmiş bağımlı nesneler haline getirmeye girişir.

Devlet-ruhsatlı Tıp, Astronomi, Mimarlık, Felsefe, Metafizik Doçentleri ve Doktorları bütün şifacıları, denizcileri, inşaatçıları, hikâye anlatıcıları ve hatta görüm sahiplerini bile önce yerlerinden eder, sonra da sustururlar. İnsanların kendiliklerinden ve kendileri için yaptığı her şeyin yerini Devlet-ruhsatlı bir tekel alır.

Çarpıtma işinde her zaman güçlü olmakla beraber öngörüsü hep zayıf olan Kilise, bu anı şifacı kadınlar üzerine bir Engizisyon salmak için fırsat bilerek istimlâkçıların ekmeğine yağ sürer. Kilise, tüm iktidar merkezlerinde rahiplerinin yerini alan Hümanistlere açıktan saldıramaz, çünkü Kilise önde gelenleri ilk Hümanistlerdir. Bu yüzden günah keçileri arar.

Cadı yakan Torquemada'nın* ateşleri Hümanistler için

değil, din değiştirmiş Müslüman ve Yahudiler için ve de şifacılar için tutuşturulur. Ne tüccarlar ne de tüccarlaşan soylular rakiplerinin yakılmasına itiraz eder, elbette Tıp Doktorları da şifacıların yakılmasına ses çıkarmaz.

Doktorlar sonraları ruhsatsızları ortadan kaldırmak için Engizisyon ateşinden daha az dikkat çekici bir mekanizmaya başvuracaktır, ama bu susturucu mekanizma henüz uzak bir tasarı olmaktan öteye gidemez. Ve nasıl ki tüccarların ticarette deneyimli eski Müslüman ve Yahudileri hızla ortadan kaldırması gerekiyorsa, Doktorların da halk şifacılarını aynı hızla ortadan kaldırması gerekmektedir. Çağlar boyunca bitkiler ve hastalıklara dair gayri resmî yollardan aktarılmış bilginin vârisleri olan sözde cadılar şifacı olarak bilinirler, oysa bu irfana sahip olmadıkları herkesçe bilinen Doktorlar hastaların güvenliğini sağlamak için Devlet-ruhsatlı bir tekel kurmaya niyetlidirler. Doktorlar sonunda kökü kazınan cadıların bitki ilminin bir kısmını ele geçirecektir, ama şifa vermek güvenlik sağlamanın karşısında her zaman ikinci planda kalacaktır. İnsanları bitkiye çevirmek ya da parçalarına ayırmak zorunda kalsalar da hastalığın başını ezeceklerdir.

Tıp, Devlet-ruhsath Doçent ve Doktorların tekellerini kurdukları insanî alanlardan sadece biridir. Her alanda insanın yetenek ve güçleri bir polisin kullanacağı güçlere dönüştürülür. İnsanların kendileri için yaptıkları her şey Leviathanın lisanslı temsilcileri tarafından onlara yapılan bir şey haline gelir. Biyosfer gibi insanoğlu da sürekli bir polis gözetimi altına alınır.

Canlı varlıkların hayatlarını geliştirmek için kullandıkları tüm güçler ölü bir şey tarafından; Kadir-i Mutlak yutturmacası, yani Leviathan tarafından ele geçirilir. Ve Leviathan güvenlik sağlamaya yarayan güçlerini yaşamı iyileştirmek için değil, sadece daha fazla güvenlik gücü için, yut-

---

* İspanyol engizisyoncu.

turmacayı semirtmek için, ölülerin hükümdarlığını genişletmek için kullanır.

Leviathanın lisanslı temsilcileri, radikal görüm sahiplerinin insan özgürlüğü, hısımlığı ve ortaklığına dair anılarını bile ele geçirmeye kalkışır. Devlet lisanslı görüm sahipleri olan Edebiyat, Felsefe ve Metafizik Doçent ve Doktorları, insanlık hatıralarının hatırlanan son izlerini de bulmak için dokunaçlarıyla sondaj yaparlar. Okur yazar Doktorlar tam da Tıpçı meslektaşlarının cadıların şifa sanatını öğrendikleri yoldan hatıraları ele geçirir. Lisanslı yazıcılar, resmî risale ve manzumelerde "Altın Çağı" sergiler. Ne Doktor ne hasta; ne Avukat ne Suçlu; ne Bey ne de Serfin olduğu çağı kendilerine malederler. Fetihlerini tıpkı bir avcının katledilen bir geyiğin boynuzlarını sergilediği gibi av ganimeti olarak sergilerler.

Tıpkı bir Beyin, üzerindeki balıklar, av kuşları ve hareket eden her şeyiyle birlikte hâkim olduğu özel mülkü gibi Altın Çağ da Edebiyat adamlarının özel mülkü haline gelir. Altın Çağ gayri menkûlün bir parçası haline gelir, edebi bir mülk, ölü bir şey olur. Bu mülkün köşe başlarını tutan Devlet lisanslı Edebiyat Adamları, tekellerini tıpkı tüccarlar ve Tıp Doktorlarının kurduğu gibi kurarlar: Rakipleri ortadan kaldırarak.

Altın Çağ tekelcileri Altın Çağ'ı asla bırakmamış olan özgür insan topluluklarıyla yüz yüze geldiklerinde, Bilginler de İmansızları ateşle ölüme gönderen tüccarlar ve şifacıları ateşle ölüme gönderen Doktorlarla aynı tarafta yer alır. Günahsızların üzerine işkence aletleriyle yürüyen Günah vaizleri gibi lisanslı Bilginler de özgür toplulukların üzerine Leviathanın pençeleri ve azıdişleriyle giderler. Ne ilk Antropologlar ne de sonrakiler Leviathan karşıtı radikallerdir. Onlar Leviathanın temsilcileridir, gözleri ve kulaklarıdır. Amaçları insan toplulukları arasında yaşamak değil, insan toplulukları üzerinden yaşamaktır. Onlar kelle avcılarıdır. Meslekleri, özel Uzmanlıkları, insan topluluklarını da Leviathanın av galerisi olan Doğa Bilimleri Müzesi'nde geyik

boynuzlarıyla birlikte sergilenecek av ganimetlerine çevirmektir.

Avrupa'nın Uygar kelle avcıları, cadı yakanlar ve dünya yutanlar, şimdiden Leviathan iktidarlarını tatbik edebilecekleri yeni geniş alanlarla karşı karşıyadırlar, çünkü tüccarlar ve bürokratlar başlangıçtaki tekellerini pekiştirmekle meşgulken İspanyol denizciler de Avrupa'nın uzun süredir gözünü diktiği Amerika'yı "keşfetmişlerdir".

Bu keşif elbette insanlık adına bir keşif değildir, ne de olsa Okyanus'un öte yanındaki dünyada yaşayan insanlar dünyalarını zaten bilmektedir. Hatta bu Avrupa için bile bir keşif sayılmaz, çünkü Bask balıkçılar gibi Viking serüvenciler de suyun öte yanındaki dünyadan haberdardır.

Keşif Leviathan adına bir Keşiftir. Yeni bir dünyayı keşfeden varlık, Bilim adamları, Bankerler ve Doktorlarla daha yeni takviye edilmiş olan Avrupa Leviathanı'dır. Meşhur Kolomb ve onun cani vârisleri suyun ötesine özgür insanlar olarak değil, Leviathanın pençeleri ve azıdişleri, zırhlı canavar dokunaçları olarak geçerler.

Bu arada Avrupa'yı tüm Leviathanların en acayipi yapan şeylerden biri de büyük suyun öte yanına ilk gönderilen canavarı gönderenin Avrupa'daki yeni oluşumlar değil, yok olmaya yüz tutmuş olanlar olmasıdır. İlk Öncüler son Kutsal Roma İmparatorluğu'nun Engizisyon Katolikleri'dir; keşfin başlangıcı onların da son işi olur.

-21-

Büyük Göller bölgesindeki Potavatomi hikâyecileri Wiske diye birinden, uzun zaman önce Neshnabe'nin* başına, özgür insanların başına neredeyse bir Arkhon olan bir düzenbazdan bahsederdi.

Bu Wiske Potavatomilerin gözünde tamamen alçak biri değildi. Onun yaptıklarını canlandırdıkları törenlerde ona Yaban Tavşanı toteminin uzun kulaklı maskesini giydirirlerdi. Muhtaçlara, tuzağa düşenlere ve kaybolanlara yardım ettiği söylenirdi. Yeğenlerinin dediğine göre insanlara kar üzerinde yürüyebilmeleri için ağ tabanlı ayakkabılar vermişti, su üstünde kalabilmeleri için kanolar vermişti ve beslenebilmeleri için mızrak ve oklar vermişti.

Wiske'nin yeğenleri amcalarının hediyelerini pek değerli buldular ve bunlar kadar değerli hediyelerle şükranlarını gösterdiler. Wiske'yi karın üstünde taşıdılar, suyun üzerinde onun için kürek çektiler ve onu tıka basa beslediler.

Wiske bir Potavatomi Lugali olmanın eşiğindeydi. Ama Kichigami'nin çevresindeki arazi Büyük Göller'i çevreleyen bereketli korular, kırlar ve orman alanları, "Bereketli Hilal" değildi.

---

* Potavatomi dilinde insanlar anlamına gelen Neshnabe, aynı zamanda onların kendilerine verdiği isimdir.

Potavatomi kadınları ve adamları bir Konsey'de toplanarak Wiske'nin verdiği ve aldığı hediyeler üzerine kafa yordular.

Konsey eşi benzeri görülmemiş bir karara vardı. Sürgün daha önce duyulmamış bir şeydi. Biraraya gelen Neshnabe Konseyi'nin, bir üyeyi topluluktan sürmeye hakkının olup olmadığına emin değillerdi; her insan her nereye sürüklerse sürüklesin kendi düşünün peşinden gitmekte özgürdü. Yine de Konsey Wiske'yi sürdü.

Kichigami'nin bereketli korularındaki özgür insanlar bir Arkhonları olmadan son derece mutluydular. Mutluydular, çünkü özgürdüler. İyi amcaya, hediye vermeye istekli yaradılışını alıp kuzeydeki buz ülkesine ya da güneydeki ateş ülkesine, muhtaç, tuzağa düşmüş ve kayıp insanların olabileceğini düşündükleri topraklara gitmesi söylendi.

Zırhlı Avrupalılar bu Wiske'nin gerçekten yaşayıp yaşamadığını ve yaşadıysa da ne zaman yaşadığını merak edecektir.

Potavatomileri ilgilendiren ise bu değildi. Wiske şu anda yaşıyordu. Hikâye şarkılarda, danslarda, törenlerde ve şölenlerde yeniden canlandırılıyordu. Wiske hep topluluğun bir üyesiydi ve hep sürgüne gönderilirdi.

Doğrusal Leviathan zamam içine sıkışıp kalmış insanlar için paradoks içinden çıkılmaz bir hal alacaktır. Potavatomiler doğrusal zamanın yanı sıra ritmik zamanı da biliyorlardı, hatta insan için önem taşıyan olayların doğrusal zamanda gerçekleşmediğini de biliyorlardı.

Wiske'nin hediye verişi, yükselmesi ve kovulması ritmik olaylardı, tıpkı kalbin atışı gibi, güneşin doğuşu gibi, bitkilerin yeniden canlanışı gibi. Ritmik olaylar şarkıların, dansların, sık tekrarlanan tören ve şölenlerin konusuydu.

Wiske'nin gerçekten yaşayıp yaşamadığını bilmek hem imkânsız hem de gereksizdi. Böyle olaylar Leviathanlaşmış olanlar tarafından "gerçekler" ve "ham veriler" olarak değerlendirilecektir, çünkü bu olayların doğrusal gelişimi Leviathan zamanını yani Er-Tarih'i oluşturur. Leviathanlaşmış

olanlar yalnızca hatırlamaya değer buldukları tekil olayların parçalarını hatırlayacaktır, çünkü bu olayların hatırası canlı insanoğullarında değil taş tabletlerde, kâğıtlarda ve sonunda da makinelerde yer alacaktır.

Potavatomiler gereksiz bilgilerin depolandığı veri-işleme makineleri ya da bilgisayarlar değildi. Wiske'ye ne kadar ihtiyaç duyuyorlarsa "ham veri"ye de o kadar ihtiyaç duyuyorlardı. Fıkralarının çoğunda Wiske'yi maskara ettiler. Potavatomiler arasında Kadir-i Mutlak Arkhon, komik hikâyelerin konusu olmaktan öteye geçemezdi.

Yarı insan, yarı canavar olmanın yanı sıra sonsuza dek varolmanın Leviathansı erdemine de sahip biri olarak hediye-veren Wiske fıkralarda sonsuza dek hayvanlara ve insanlara tuzak kurup kendi tuzaklarına yakalanan uzun kulaklı, uzun kollu, uzun bacaklı ve uzun kuyruklu Düzenbaz biçiminde yeniden ortaya çıktı.

Fıkralar gülmek içindi. Doğrusal olaylar, yani yaşamın ritminin beklenmeyen aksaklıkları, genelde eğlenceliydi. Bazense trajik oluyorlardı.

Eğer trajedi tekrarlanırsa olay doğrusal değil ritmik olacaktı ve zaten biliniyor olacaktı. Ritimler sembollerle kavranır ve müzikle ifade edilirdi. Müzikal bilgi mühim, derin, canlı şeylerin bilgisiydi. Mitteki müzik, Kozmos'u oluşturan ritimlerin senfonisini ifade etmekteydi.

Arkhon, Uygarlaştırmacı, yani Leviathanın ete kemiğe bürünmüş hali, doğanın ritimleriyle son derece yakın bir ilişki içinde olan özgür insanların aşina oldukları bir karakterdi. Ve Uygarlaştırmacı, özgür insanlar tarafından kovulmuştu. Çağdaşlarımın pek çoğuna, belki de büyük çoğunluğuna bu sözler kulak tırmalayıcı gelecektir.

Bizim aramızda bile çoğu kişi bizim gökyüzü dışında hiçbir şey tarafından kuşatılmamış özgür insanlar olduğumuzu düşünürken nasıl olur da Potavatomiler Leviathan hakkında

bunca şey bilebilir? Ve nasıl olur da kurumlaşmış yaşamın, yasanın, düzenin bunca nimetini sunan kişiyi kovarlar? Yanıtlar da sorular gibi birbiriyle bağlantılı, ama doğrusal eğitimle yetişmiş ve dolayısıyla da benzeşen düşünceleri sembollerle ifade etmede beceriksiz biri olarak soruları ayrı ayrı ele almak zorunda kalacağım. Önce "neden" sorusunu ele alacağım.

Yaprağını dökmeyen ağaçların karın ağırlığı altında dallarını eğdiği en soğuk kışlarda bile insan yavrusu oldukça sıcak şartlar içinde doğmuştur. Sıcaklık, ne ağaç kulübenin rüzgârı tümden kesmekte yetersiz duvarlarından ne de zemindeki ateşten gelmektedir; sıcaklık, yeni geleni karşılayan insanların saçtığı ısıdan gelmektedir.

Çocuk beklenmekteydi; şimdiden mühim bir şahıstı; gelişi topluluğu bütünlemişti. Doğumundan kısa süre sonra ismi törenle verilmişti; öyle rasgele değil, son derece özenle. Totem, yani yeni gelenin hısım topluluğu bir dizi isme sahipti, tıpkı bir dizi yıldıza sahip gökyüzü gibi ve isimleri taşıyan canlı bireyler olmazsa topluluk pek de bütün sayılmazdı, hatta aslına bakarsanız huzursuz olurdu. Herkes yeni gelenin isim törenine katılmıştı, çünkü isimlendirilen onları çoğaltmıştı. İsimler öylece geçip gitmezlerdi. Potavatomiler kendilerini bizim Nüfus Artışı dediğimiz şeye adamamıştı; hatta bu olguyla hiç karşılaşmadıkları bile söylenmektedir.

Yeni gelen eksik bir ritmi tamamlamıştı. İsim topluluğun eksik ritmi bağrına basmasının yanı sıra duyulması muhtemel müziğe dair bazı beklentileri ifade ediyordu.

Ama bir tohumdan bir ağacın neye benzeyebileceği ne kadar çıkarılabilirse yeni adlandırılanın özel ritmi de ancak o kadar öngörülebilirdi. Çocuk, büyümesini belli bir boy ve biçim içinde kısıtlayacak hiçbir okula gönderilmemişti. Tam aksine kız çocuğu da yeni doğan erkek kardeşi de hayvanların arasındaki amcalara, teyzelere, kuzenlere, Güneş'in altındaki herkese ve her şeye, hatta Güneşin ta kendisine özenmekte ya da bunları dikkate almamakta özgür bırakılmışlardı.

Yetişkinler zarar görmeyecekleri her yerde çocukların dolaşması için kapıları kapatmamaya, açık bırakmaya özen göstermişlerdi.

Potavatomi çocukları kendilerine özgü beklentilere sahip olacak kadar büyüdüklerinde, kendilerine rehberlik etmeye hazırlanırlardı. Bunun için ormanda rüya kulübeleri kuruldu; biri kız için, diğeri de erkek kardeşi için. Yeni yetmeler bir Totem ruhu onları ziyarete gelene dek oruç tutarlardı. Ruh genelde bir hayvan kılığında görünürdü ve çocuğun adını taşıdığı ruhla aynı hayvan olmazdı. Ruh, çocuğu kendi yolu boyunca rehberlik etmeye, yani çocuğa bireysel bir ritim vermeye son verirdi ve bu ritmi kazanması için güçler önerirdi; yolunu aydınlatacak güçler.

Bundan böyle çocuklar kendi başlarının çaresine bakacaktı, ne yasalarla ne de topluluğun beklentileriyle sınırlanmışlardı. Kendi rüya ruhları, adını taşıdıkları atanın yoluna uygun yaşayıp yaşamayacaklarına karar vermelerinde yardımcı olmuştu. Eğer çocuklar böyle yaşamamaya karar vermişlerse, hangi yolda gitmekte kararlı olduklarını gösteren ilk icraatlarına göre yeniden isim alırlardı.

Özenle süslenmiş bir çantada rehberinin bağışlarını taşıyan ve rehberini dilediğinde sadece oruç tutarak çağırabileceğini bilen oğlan, görkemi ve gizemini bizim tahayyülümüzün alamayacağı bir kozmosla kendi başına yüzleşmek üzere yola çıktı. Bir avcı ya da bir savaşçı, bir uzun yol yürüyüşçüsü ya da bir aşık olarak maharetlerinden bir kısmını bilmemiz mümkün olacak. Hısımlarıyla ve yabancılarla dostluklarının derinliği hakkında daha da azını bileceğiz ve izlerini sürdüğü, işaretlerini yakalamaya çalıştığı, evrenlerini anlamaya uğraştığı kurtlar ve ayılarla dostluğu hakkındaysa neredeyse hiçbir şey bilemeyeceğiz. Ve dağ başlarında ya da ağaçlarla çevrili yeşil ayna misali göllerin kenarında tuttuğu oruçlar, rehberiyle giriştiği yaşamın kaynağına giden su altı yolculukları, atalarının toplandığı günbatımı ülkesine rehberinin kanatlarında yaptığı uçuşlar hakkında ise hiçbir şey bilemeyeceğiz.

Nihayetinde et ve sayısız hikâyeyle Totem'ine döndüğünü ve bu arada aşığı bunca zaman uzakta olmayan başka bir gençle evlendiği için sevdiğinin kız kardeşiyle evlendiğini bileceğiz. Maceralarını ve yolculuklarını kendi çocuklarına ve kız kardeşinin çocuklarına, yani ormandaki rüya kulübelerini kendi elleriyle yaptığı kız ve erkek yeğenlerine anlattığını bileceğiz.

Savaşmayı ve avlanmayı bıraktığında; bir arabulucu, hikâyeci ve yalnız gezgin olduğunda gücünün de onu bırakıp gittiğini düşüneceğiz.

Gençliğinden bildiği bir dağ başını ziyaret ettiğini, rehberi gelene dek oruç tuttuğunu, günbatımının ötesindeki ülkeye uçtuğunu; orada, kendisi ilk yolculuğundaki kadar genç, sevdiği ise ilk gördüğü günkü kadar güzel haliyle biraraya geldiklerini ve yanı başındaki sevdiğiyle birlikte suyun içinden Yaşam'ın menşeînin diyarına yolculuk ettiklerini hiç bilmeyeceğiz.

Eğer tüm bunları bilseydik bu adamın kendisini bizim doğrusal, hayalden yoksun Düzenimiz içine hapsedilmeye neden direndiğini sormazdık. Her Potavatomi'nin sahip olduğu kişisel rehbere ve kişisel güçlere sahip olabilme uğruna saygınlığa, meslektaşları arasında rağbet görmeye, dine olduğu kadar hukuğa da sırt çeviren Faust adında bir Avrupalı'nın hikâyesinde anlatılan şey **bizim** özlemimiz değil de nedir?

Bu arada adamın ablası kulaklarımıza daha az "romantik" gelecek bir müzik yaratmıştır. O da kendi rüyasının peşinden gitti, ama hem kendi rehberinin hem de topluluğunun beklentilerini karşılamayı çok da güç bulmadı. Adını gururla taşıdığı Totem atasına ulaştı. Kendini Totem'in uğraşlarına verdi; belki o da kardeşinin aşırı "romantik" olduğu görüşündeydi.

İsim atası gibi o da huş ağacı kütüklerinden kanolar, kış kulübeleri ve akçaağaç şekeri sepetleri yaptı; hayvan derilerini mantolara, eteklere, mokasenlere ve ilaç çantalarına dönüştürdü. Ruhu, ona yaptığı her şeyi bitirirken rengârenk tüylerle tamamladığı simgeciliği esinledi.

Atası gibi o da ilkbaharın yeni sürgünlerinin törensel karşılanışını hazırlayanlardandı ve evlendikten sonra Wiske'nin törensel sürgününü hazırlayanlar arasına da katıldı, ama şarkısının sözleri ve dansının adımlarını esinleyen kendi ruhuydu.

Atası gibi o da bitkiler topladı ve onların genel kullanımı hakkında bilgi edindi, ama oğlu yediği bir şeyin saldırısına uğradığında ona şifa veren şarkılar söylerken bitkileri nasıl karıştırıp kullanacağını kendi ruhundan öğrenmesi gerekti.

Sonradan oğlu da kızı da yapayalnız kardeşlerinin yolunu tuttular, ama ne hayal kırıklığına uğradı ne de şaşırdı. Çocukların kendi düşlerinin peşinden gittiklerini biliyordu; tıpkı kendisinin yaptığı gibi.

Kendi düşü onu şölen ve törenlerin merkezine, köy meclisine ve ilaçla tedavi çadırına getirmişti. Hısımlarının yaptığı ya da bildiği hiçbir şeye yabancı değildi.

Yine de, onun Wiske'yi tören halkasından kovmaya neden bu kadar hevesli olduğunu, Arkhon'unki bile olsa Uygarlaşmış bir hanede ev kadını olma ihtimalinden neden bu kadar tiksindiğini sorduğumuzda aramızdan bazıları dürüstlük ayağına yatacaktır.

Kız kardeşin yaptığı şeyin, evrensel insan yetilerinin gelişimi içinde utanç verici biçimde güdük kalmış Uygarlık ürünlerinin sefaletini ortaya sermek olduğunu göremeyecek kadar kör müyüz? Mimar, Ayakkabıcı, Gemi Yapımcısı, Kürkçü, Tiyatrocu, Ressam, Bestekâr, Dansçı, Eczacı ve Doktor olarak sivrilen bu hanımağanın çok yönlü Dahiyi, her yola gelirliğiyle dile düşmüş Rönesans Adamını çoktan aştığını göremeyecek kadar kör müyüz?

Soruyu tam tersinden sormak daha iyi olmaz mı? Onun neden iğrendiğini sormak yerine bizim neden Da Vinci karşısında büyülendiğimizi sorsak daha iyi etmez miyiz? Sakın bunun nedeni kız kardeş alelâde pisliğin içinde kalmaya devam ederken Da Vinci'nin Leviathanın boynunda bir inek çanı gibi sallanması olmasın?

Canavarın boynundaki sayısız inek çanı arasından neden

Da Vinci'yi bir pırıltı olarak görüyoruz? Sakın tüm o güdükleştiren ve ruhumuzu zedeleyen Uygarlaşmaya rağmen hâlâ daha o kadının olduğu şey olmayı arzuluyor ama o adamın olduğu şey bile olamıyor, yalnızca Leviathan bizim adımıza her ne oluyorsa ona alkış tutuyor olmayalım?

Potavatomi kadınının da erkek kardeşinin de, cömert Wiske'nin onlara sunduğu görünümlerden neden tiksindikleri bazılarımız için gün gibi âyan olacaktır. Ama yine de bir Leviathanın karnına asla düşmemiş olan insanların nasıl olup da bundan tiksinecek kadar bilgiye sahip olduklarını merak edeceğiz. Bu soruya –hepsi de kurgusal olan– pek çok cevap verilmiştir, ve şarkılar ya da hikâyelerden ibarettir. Yazıya dökülmüş sözler yaşayan seslerin, Leviathanın kayıtları insan hafızasının yerini aldığından beri şarkılar değer kaybetmektedir. Benim anlattığım hikâye de en parlak dönemlerden değil gerileme döneminden kalmadır, ama yine de şarkımı söylemeye devam edeceğim; çünkü yine de en azından bu ritimlerden bazıları, edilgence kabul edilen resmî ezgileri alt üst etmekte, hatta yaptıklarının bedelini onlara ödetmektedir.

Ur'da ortaya çıkan bir canavara, sonunda yapay torunları tüm insan topluluklarını yutan ve günümüzde Biyosfer'i de yemeye başlayan bir canavara karşı insan direnişinin hikâyesini anlatıyordum.

Leviathanın yuttuğu son insan topluluklarından birine gelmiştim; onları, daha kendilerine ulaşmadığı halde canavara direnirken buluyorum. Nasıl olur da bu insanlar neyle karşı karşıya olduklarını şimdiden bilebilirler? Acaba canavarın birden fazla olması, Ur'un yalnızca Sümer'de değil insanların biraraya geldiği her yerde olması, arılar için kovan ne kadar doğalsa insanoğlu için de Leviathanın o kadar doğal olması mümkün mü? Her şey mümkün olabilir, ama böyle bir olasılığın kabul edilmesi alaycı ve çıkarcı bir

biçimde insan sevgisinden yoksundur ve tuzaktan bir kaçış tahayyül etmenin önüne geçer. Böyle bir olasılık bir özgürlük şarkısında kabul edilemez, çünkü bunun kabulü Yeryüzü'nün kaderinin kötü olduğuna dair bir kehanettir.

Dünyanın tüm adalarındaki insanoğullarının, kendilerini Leviathanın karnına tıkmaya muktedir olduğunu inkâr edemem çünkü hepsi de bu yeteneklerini ortaya koymuştur. Ama arılar için kovan ne kadar doğalsa onlar için de bu durumun o kadar doğal olduğunu yalanlayabilirim ve hikâyemin kalanı da böyle olmadığını doğrulayacaktır.

Dünyanın diğer yerlerinde esen Leviathan akımlarının rüzgârları, nasıl olup da Potavatomilere dek ulaşmış olabilirdi? Büyük Göller bölgesi bu akımlardan yerkürede sığınılacak her hangi bir yer kadar uzaktı. Atlantis ve Mu denen kıtalardan esen Leviathan akımlarına dair hikâyeler anlatıldı, ama batık kıtaların hikâyeleri cevaptan çok sorulara yol açmaktadır ve bunları anlatanların çoğuna göre Başlangıçta varolan canlı varlıklar değil Leviathandır.

Esintiyi batık kıtalarda aramaya hiç gerek yok; Büyük Göller bölgesine dört bir yandan da esmiş olabilir. Bu rüzgârlar hakkında da Mu kadar az şey biliyorum, ama hikâyemin batık kıtalardansa rüzgârların üzerinde süzülmesi daha kolaydır.

Kuzey rüzgârı, buzlar diyarında amaçsızca dolaşan insanların haberlerini taşıdı. Potavatomilerin Lenni Lenape adındaki dilsel kuzenleri, bir zamanlar buz üzerinde yaptıkları bir yolculuğa dair belli belirsiz anıştırmalarda bulunan bir tomarı korumuşlardı. Başka dilsel kuzenler olan Krilerse Potavatomileri Aleutlardan, Athabaskalardan ve diğer kuzey halklarından ayıran kuzey nehri vadisi ve ormanlarına yerleşmişti. Bazı kuzeylilerin Avrasya'dan gelişinin diğerlerine göre daha yakın zamanda olduğu söylenir; bazılarınınsa Lugalzaggizi ilk emperyalist girişimle ilk Leviathanı başlattıktan hemen sonra geldikleri. Yurtlarına bağlı insanların Leviathana kelle koltukta saldırarak direndiğini, diğerlerininse canavarın ulaşamayacağı yerlere kaçarak kuşatmaya

direndiklerini görmüştük. Avrasya Leviathanlarının ileri itmesiyle harekete geçen göç dalgaları hakkında bir şeyler bilseydik kuzeyin Boğaz'ındaki* son göçlerin bir kısmının Leviathan karşıtı bir direniş hareketinin saçakları olduğunu bilebilirdik.

Batı rüzgârı, heybetli dağların ve dağların ardındaki denizci insanların haberlerini taşıdı; okyanus canavarlarını ve devasa balıkları avlamak için akıntılar ve fırtına dalgalarıyla kapışan büyük, dayanıklı okyanus teknelerine sahip insanların haberlerini. Denizcilerin bir çoğu; Nootka ve Kwakiutl, Tilamuk ve Bella Coola adındaki halklar, Potavatomilerin uzaktan dilsel kuzenleriydiler ve diğer dilsel kuzenlerin çoğu da, yani Kutenai, Spokan, Okonagon, Atsina, Arapaho, Ojibwa ve Menomini adındaki halklar da, Potavatomileri batılı denizcilerden ayıran dağlarda, yaylalarda ve ovalarda yaşıyorlardı. Batılıların, Leviathan usûllerini taşıyan Çinliler ve Japonlarla ender de olsa temasa geçtikleri söylenir, ama bu temaslar hakkındaki bilgimiz Mu hakkında bildiklerimizi pek geçmez. Potavatomilerin dilsel kuzenleriyle paylaştıkları Düzenbazlık ilminin, yani Yaban Tavşanı, Çakal ve Kuzgun üzerine ilimlerinin Leviathan usûllerini taşıyanlara yanıt niteliği taşıyıp taşımadığı hakkında yorumda bulunmaya yetecek kadarını bile bilmiyoruz.

Doğu rüzgârı, Potavatomilerin yakın kuzenlerinden, Abenaki, Penobskot, Massachuset, Vampanoag, Pikuat, Narraganset, Mohikan, Lenni Lenape adlarıyla anılacak olan gündoğumu insanlarından haberler taşıdı. Geçmek için hiçbir neden görmedikleri bir okyanusla Avrasya'dan ayrılan bu insanların ya da en azından atalarından bir kısmının, diğer taraftan gelmekte olan insanlar hakkında özlü görüşleri olduğu söylenir. Kadim Fenikelilerin, Libyalıların, Kelt-İberlerin fırtınalı Okyanus'un ötesine geçmeye cüret ettikleri söylenir. Aslında Vikingler geriye, yolculuklarını anlatan bir

---

* Michigan Gölü ile Huron Gölü'nü bağlayan Mackinac Boğazı.

saga da bırakmışlardır. Vizcayalar, Basklar ve diğer Avrupalı denizciler Potavatomilerin kuzenlerinin yaşadığı kıyıların yakınlarında sazan avlamak için Ferdinand ve İsabella'dan izin falan istememiştir. Görünüşe göre doğululların Avrasyalılarla temasları hiç de seyrek olmamasına rağmen onlar hakkındaki bilgimiz Mu hakkındaki bilgimiz kadar fakir kalıyor.

Daha sağlam haberler taşıyan güney rüzgârı sayesinde oralar hakkındaki bilgimiz bu denli kıt değil. İrokua dillerini konuşan, uzun dikdörtgen evlerde yaşayan, daha sonra Wendatlar ya da Wyandotlar olarak bilinen halkların yaşadığı ve Potavatomi köylerinden dar bir geçitle ayrılmış olan büyük köyler vardı. Daha doğudaki dilsel kuzenleri gibi bu uzunev insanları da kuzeydeki çok uzak bir ülkeden göç ettiklerini anımsıyorlardı. Taş devlerden, uçan kafalardan ve insanyiyenlerden kaçmışlardı. Bu korkunç yaratıklar elbette mitolojik varlıklar, hayal gücünün uçarı yaratıklarıdır; Neron, Caligula ve Konstantin gibi somut tarihî kişilikler değil. Bu varlıkları anlatan Wyandotlar da zaten Er-Tarih'le değil kendi kozmik bağlamlarıyla ilgilenmektedirler.

Kuzey ormanlarının barışçıl mısır ve fasulye ekicileri olan Wyandotların evreninde kuzeyde varolmayan canavarlar vardı. Wyandot mitleri, esrarengiz biçimde balta girmemiş ormanlardaki ağaçlardan daha yüksek taş piramitler, tüylü yılanlar, insan kurban eden maskeli rahipler gibi şeyleri şiirsel bir kesinlik ve arılıkla tasvir ediyordu. Wyandot evreninin bir Leviathanı vardı; en akla yatkını da bunun Frank kabile üyeleri, Avrasya'daki Roma Leviathanı'nın kapılarında fırtınalar estirmeden çok önce Yucatán da kımıldanmakta olan Leviathan olmasıdır.

Güney Leviathanı'nın haberlerinin daha Wyandotların ataları güney ormanlarının taş devlerinden kaçmadan önce Potavatomilere ulaşmış olması muhtemeldir. Bir zamanlar, Potavatomilerin göl kıyılarının hemen güneyinde yer alan Güzel Vadi, çoğu kutsal bir yeri belirten sembolik duvarlarla çevrili siteler içinde bulunan irili ufaklı kil tümseklerle do-

luydu. İlk tümsek yapıcıların hikâyeleri günümüze ulaşmadı, ama daha sonraki tümsek-yapıcılar güneyli kökenlerini hatırlıyorlardı ve tepesinde tapınak bulunan kil piramitleri Yucatán ve Orta Meksika'nın taştan devleriyle benzerlikler taşıyordu.

Ölülerin kemikleri üzerinde dağlar yükseltme uygulaması, kuzey korularında sürdürülmemişti, ama bu uygulamanın bir öğesi Büyük Göller bölgesindeki insanlar arasında da varlığını korumuştu. Bu öğe Ölüler Bayramıydı. Vefat eden hısımların kemikleri özenle korunurdu. Yılda bir kez, her taraftan köylüler belirlenmiş bir yere doğru yola çıkarlardı ve oraya vardıklarında tüm kemikleri ortak bir mezara gömerlerdi. Orada yabancıların kemikleri birbirine karışırdı, böylece mezardakilerin torunları da artık birbirlerine yabancı sayılmazlardı, çünkü ataları sonsuza dek birbirine bağlanmış olurdu.

Kuzey ormanlarındaki büyük gömme törenleri, Leviathan ilişkilerinin ortaya çıkması için değil hısımlık çevresini genişletmek için fırsatlardı. Kişisel düşlerinin birbirinden kopardığı özgür köylüleri, şölen topraklarına ulaşan herkesi kucaklayan törenler birleştirirdi. Ataları ortak mezarlarda yatan insanların hakikî dayanışması, Hobsçu Leviathanın barış tesis eden kurumlarının dayattığı güçle çoğalacak bir şey değildi.

Wiske'yi aralarından kovan Potavatomiler muhtemelen her yönden gelen ama güneyden gelip Fransız Cizvitlerden ve Seyyahlardan çok önce Büyük Göller bölgesine ulaştığı kesin olan Leviathan meltemlerini hissetmişlerdi.

Eğer Avrasya'yı model, Er-Tarih'i de Kader olarak kabul edersek kendimizi Potavatomilerin de eninde sonunda bir Leviathanın karnına, Avrupalılar Okyanusu geçmese dahi bu durumda da büyük ihtimalle güneydeki Leviathanın karnına düşeceğine ikna etmekte zorlanmayız. Ama eğer

Avrasya'yı bir ucube, Er-Tarih'i de bir sapma olarak görürsek, Avrupalılar Leviathan soykırımını suyun öte yakasına taşımamış olsaydı Doğa ya da Cennet adını verdiğimiz özgürlükler topluluğunun yok olmamış olacağına da bir o kadar kolayca ikna olabiliriz.

Avrasya'da yapay canavarların genişlemesi sadece görünüşte kaçınılmazdı. Kaçınılmazlığın aslında, yok olan sayısız Mohenjo Daroları ve Hititleri göz ardı eden, işleyen her Leviathana eşlik eden dağılmayı görmemek üzere eğitilmiş olan yazıcılar tarafından yaratılan bir yanılsama olduğunu ortaya koymuştum.

Kaçınılmazlık bir yanılsamadır, ama yutturmacaların kıtada enine boyuna yayılması öyle değildir. Tüm Avrasya kendini Leviathanın karnında bulur.

Ama suyun öte yanını da aynı kadere bağlamanın hiç gereği yok. Taştan devlerin aslında suyun öte yanındaki dünyada pek de Avrasya'daki kadar başarılı olamadıklarına dair belirtiler var; bu dünyada, Leviathanın Potavatomiler tarafından kovulmasının özgür toplulukların Leviathan tarafından kuşatılmasından daha yaygın olduğuna dair belirtiler.

Avrasya canavarının çok hızlı yayıldığını görmüştük. Başta sadece Ur vardı, eşi görülmemiş bir şeyin Başlangıcı. Çok geçmeden Lugalzaggizi oldu, sonra Sargon ve de bir dünya imparatorluğu.

İlk yapay canavarların daha baştan mıymıntı ve can çekişir durumda olduğu suyun öte yanındaysa bununla kıyaslanabilecek bir hız göremeyiz. Şüphesiz Wyandotların hatırladıkları canavarlar Ur'dan daha gençtir, ama mıymıntı olmalarını açıklayacak kadar da genç değil.

Olmek başları ve Ziggurat benzeri taştan devler görünüşe göre ilk Okyanus aşırı denizciler olan Fenikelilerle aynı zamana denk düşüyordu. Tesadüfe bakın ki, Fenikeliler büyük Okyanusa açıldığı sıralarda Yucatán ve Orta Amerika'da mimarî harikalar ortaya çıkmıştı. Bu anlatının daha önceki bölümlerinde bunun hiç de tesadüf olmayabileceğini iddia etmiştim. Ama tesadüf olduğunu kabul etsek bile, Toltek ve

Mayaların ataları Orta Amerika ve Yucatán'da Tire ve Byblos'u yeniden icat etmiş olsalar bile, büyük suyun bu yanındaki Leviathanlar ikiz kıtaların insan topluluklarını yutmayı ve Biyosfer'in karşısına baskın bir rakip olarak çıkmayı başaramamıştır.

Bu başarısızlıkları açıklamak için bu dünyanın yapay canavarlarının yeni olması yeterli değildir, çünkü canavarlar uzun süredir ortadadır. Başarısızlıklar, canavarlarının kendi acizlikleri ya da zayıflıklarıyla da açıklanamaz. Azteklerin zalimliklerinin Asurlular ya da İspanyollardan; Mayaların mimarisinin Yunanlılarınkinden; İnkaların yönetiminin Çinliler ya da Acemlerinkinden hiç de aşağı kalır yanları yoktu.

Başarısızlıklar sözde maddî koşulların elverişsizliğiyle de açıklanamaz. Bu uyduruk açıklamaya bel bağlayanların, önce neden en güçlü Leviathanlardan birinin tam da aynı maddî koşullar içinde serpilip geliştiğini açıklaması gerekir. Sözde maddî koşullar Leviathanın kıyafetleridir; üstünde dikildiği zemin değil.

Bana kalırsa, bu dünyadaki Leviathanların başarısızlığı insanların onların yayılmasına karşı direnişiyle açıklanabilir. Potavatomilerin Wiske'yi sürgüne göndermesi bu direnişin örneklerinden yalnızca biridir. Kuzey korularının Wyandotları taştan devleri pek umursamıyorlardı. Güney kıtasındaki Guarani insanları Bir'den, korku ve dehşetle söz ediyorlardı. Kuzey kanyonlarının Hopileri de canlıların yolundan ayrılan insanları yok eden tanrılardan söz ediyorlardı. Büyük Göller bölgesindeki Winnebago insanları ise yüce hediyegetirenle, Düzenbazla dalga geçiyorlardı.

Aslında, bu dünyanın rahipleri ve militaristleri, yani Leviathanın temsilcileri bile Uygarlığı yabancı bir şey olarak görüyorlardı. Kuzeydeki kıtada da güneydekinde de güç ve nimetlerin taşıyıcısı olan Leviathan, uzak diyarlardan gelen, sonra ayrılan ve hediyelerini geri almak için gene gelebilecek olan biri olarak görülüyordu.

İlk Kukulkan-Quetzalcóatl*, bir Fenike ya da Libya ahtapotunun dokunaçlarından biri olabilir.

Tüylü yılan, Fenikeli serüvencinin başlığı ya da gemi pruvasındaki tanrıça olabilir. Uzaklardan gelen adam kendini karşılayan köylülere yabancı olmayan, onların anladıkları dilden konuşmuş olabilir. Onlarla ticaret terimleriyle değil de bitkilerin döngüsünün, yaşam, ölüm ve yeniden doğum döngüsünün, adak sunmanın ve Baal'in diliyle konuşmuş olabilir. Konuksever köylüler, denizden gelen tanrısal yabancıya her şeylerini vermekten geri kalmamış olabilirler.

Tüylü Wiske'yi başlangıçta hediyelere boğan Potavatomiler gibi köylüler de bu yükün altında ezilmiş, ama konukseverliklerinden dolayı yabancıyı kovamamış olabilirler. Sonuçta, dediklerine göre Quetzalcóatl kendi kendini sürgün etmiş; geri dönme sözüyle tabii. Ve köylüler de kendi topluluklarına, törenlerine, görümlerine, usûllerine geri dönmüşler.

Ama yılansı tanrının gelişi unutulmamıştır. Önemli bir olay söz konusudur ve onlara göre önemli olaylar bizim için olduğu gibi tekil, yalıtılmış, doğrusal, tekrarlanamaz şeyler değildir. Önemli bir olay onlar için kozmik bir olaydır ve tüm diğer kozmik olaylar gibi, güneşin doğuşu ya da ayın tutulması gibi ya da bir kuyrukluyıldızın yolculuğu gibi ritmik, döngüsel ve sonsuza dek tekrarlanabilir bir şeydir.

Ziyaretçi, gövde üzerinde yaltaklanan rahipler ve tutkulu hayranlar biçiminde yaralar açtı. Periyodik olarak –Mayalar, devr-i daim süresini tam olarak ölçebiliyordu– yaralar yeniden deşildi ve Quetzalcóatl denizden yeniden çıkarak aralarına karıştı.

Daha sonraki insan-tanrılar, şüphesiz yabancının ününü kuşanan yerel rahipler ve onların takipçileriydi, ama kökenlerinin yabancı olduğu konusunda ısrar ettiler. Hediye verme, kaldığı yerden devam etti. Sık ormanda geniş tören yerleri, eşsiz güzellikte saraylar ve tapınakları olan taştan kentler peydahlandı. Ve canavar bir kez daha terk edildi,

---

* Tüylü yılan şeklinde betimlenen Quetzalcóatl, Kolomb öncesi Meksika'da Teotihuacán yerlilerinin yağmur ve bitki tanrısı olup Toltek tanrısı Kukulkan ile özdeşleştirilmiştir.

Leviathanın adamı kendi kendini sürdü. Taş kentler sık ormanlarla kaplandı.

Terk edilen mimarî harikalarının harabeleri, buldukları şeylerin görkemi karşısında gözleri kamaşan ve üniversite kampüsü olmaya bu kadar müsait yerlerin terk edilmiş olmasına şaşıran günümüzün sözde Arkeologları tarafından bulunacaktır. Arkeo- ve Antropo-loglar, terk edilişi insan direnişi dışında her türlü sebeple açıklayan kitaplarla kütüphaneler dolduracaktır. Kendi akademik merkezlerini yabani ot dedikleri şeyin bürümesi ihtimali, Antropologların korkulu rüyası olacaktır.

Leviathan Avrasya'da toplulukları yok edip insanları karnına tıktı. Doğrusal Er-Tarih, yaşamın ritmik döngülerinin yerini aldı. Müzik, yerini Zamanın Marşına bıraktı.

Ama büyük suyun öte yanında yaşayan topluluklar yok edilememişti. Tam aksine, burada ortaya çıkan birkaç Leviathan da topluluklar tarafından yutulmuş gibi görünmektedir. Leviathan zamanı Döngüsel zamanın içinde boğulmuştu. Canavarın geliş ve gidişi de yaşamın ritminin bir parçası haline gelmişti. Leviathan dışkısı da diğer tüm dışkılar gibi gübre olarak kaldı. Müzik, Zamanın Marşına yol vermedi. Yaşam, Er-Tarih'e yol vermedi.

Peki neden?

Eğer anlam arayışı içinde denizlerin derinliklerini araştırmaya devam edersek bunun da yanıtı bulunabilir. Arnold Toynbee bir keresinde iki tip uyarıcıdan bahsetmişti. Bir uyarıcı özneye boyun eğdirip onu aciz bırakırken diğeri onu diriltip güçlendiriyordu.

Sümer Leviathanı'na karşı askerî bir direnişe kalkışan Guti toplulukları daha yanıt vermeye vakit bulamadan haklarından gelinmişti. Gutiler sürekli bir askerî örgütlenme içine girdikleri anda, olmak istedikleri şeyden uzaklaşıp karşısında yer aldıkları şeye dönüşmüşlerdi. Bir topluluk olarak Gutiler, daha silaha sarılmadan aciz bırakılmışlardı. Anında

canavarın karnına düştükleri halde ona karşı direndikleri yanılsamasına kapılmışlardı.

Okyanusun öte yanında ise Quetzalcóatl'a ev sahipliği yapan topluluklar, birinci tür uyarıcı tarafından felç edilmemişlerdi ve kendi yordamlarınca karşılık vermeye muktedirdiler. Sadece Leviathan zamanını döngüsel zaman senfonisinde ritmik hamlelere indirgeyerek kısaltmakla kalmadılar; ister rahip ister idareci olsun, Leviathanın temsilcilerini de kendilerini topluluk ritüellerinin sahnelenmesine adamaya, bereket törenleri düzenlemeye, yağmur tanrıları ve mısır tanrılarına cömertçe sunularda bulunmaya, bitki örtüsündeki döngüsel değişimi kutlamaya, yeryüzü ve Yaşamı geliştirmeye zorladılar.

Bu şekilde Leviathanı ellerinde oyuncak yapan topluluklar, elbette bu işten hiç hasar görmeden çıkamadılar. Leviathan ölümcül bir oyuncaktı. Burada olduğu gibi orada da insan kurbanlarım yiyerek büyüdü. Ama ne zaman semirmeye başlasa devri sona erdi ve köylüler onu sık orman bitkilerinin bürümesine terk etti.

Quetzalcöatl'ın ulaştığı yerden Potavatomiler kadar uzak olan topluluklar bile Leviathana onu aralarından atmayı isteyecek kadar aşinaydılar.

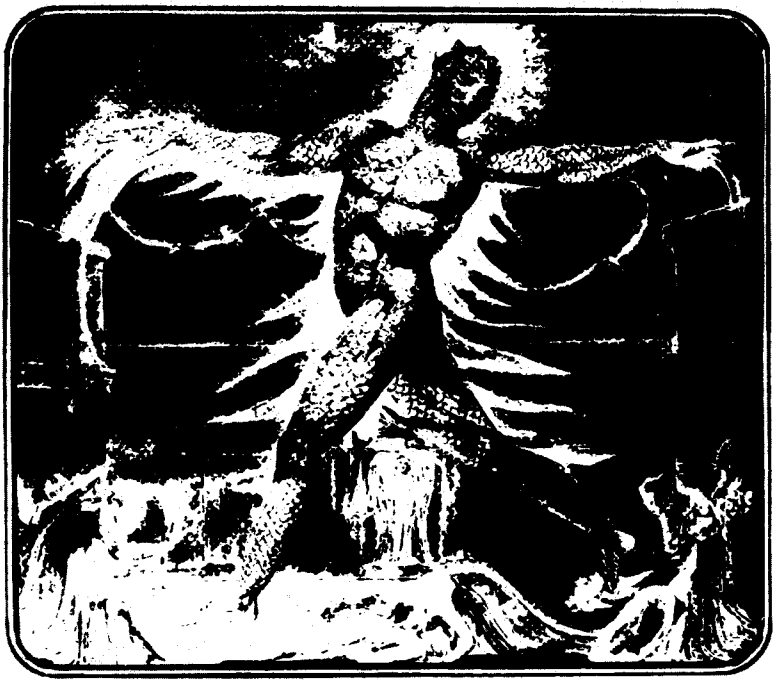
Ve her biri diğerinden, elklerle* quetzallar** kadar farklı olan kuzey koruları ve güney ormanları içindeki sayısız topluluk, kendi önsezilerine dayanarak canavarla ya oynadılar ya da ondan bütünüyle uzak durdular.

Bu kısa hikâyede pastoral bir dil kullanmam kasıtlı bir şey. Çünkü Avrupalıların yok etmeye geldiği şey köye ve kırlara özgü olan saf, pastoral bir hayattı. Kirli gerçeklik denen şeyler, çıkarcı tavizler, rezil ihanetler; saf, güzel ve yeni olana karşı hep bunlarla ittifak kurmuş olan Avrupalılar için hiç de yeni sayılmazdı.

---

* Yetişkini 800 kg. civarında olan iri boynuzlu bir Kuzey Amerika geyiği.

** Bir metreyi bulan parlak yeşil kuyruklarıyla Orta Amerika'daki yağmur ormanlarının en gösterişli kuşları.

-22-

Pastoral hayat artık yok. Kirli gerçeklikten başka bir şey kalmadı. Olup biten her şey Leviathandan ibaret.

Bu sözlerin, yazılı sözlerin kendisi bile Lugal'in yazıcılarının icadı. Rüya zamanını nasıl anlatsınlar?

Tüm anlamlar ters yüz edilmiş durumda.

"Orta Afrika", "Avustralya", "Amerika" özgür insanların yaşamış oldukları yerlerin isimleri değil. Onlar eşi benzeri görülmemiş soykırımların, devasa kolonilerin, Leviathanın canavarca avlarından edindiği ganimetlerin isimleri. Onlar Leviathanın "boş kıtaları".

Ölüm'ün tarafından bakıldığında, tüm Yaşam bir sapmadan ibarettir. Bu iki kahramanın dilleri birbirine tamamen yabancıdır. Kelimeleri birbirine tercüme edilemez. Özgür

canlılar için Leviathanın dünyası bir Yabandır. Leviathan içinse canlıların özgürlüğü Yabandır.

Özgür canlılar ufuklarında Leviathanı barındırırken gene de özgür kalabiliyordu.

Leviathanlaşmış olanlar ise ufuklarında özgür varlıkları barındırarak Leviathanlaşmış kalamazlar. Özgürlüğü bir kez ele geçirdiler mi Firarî olurlar. Ve Leviathanın küstah sözcüsü bunun farkındadır. "Kim Uygarlığın nimetlerinden vazgeçer?" ve "Kim kazma küreğe geri döner?" soruları ayna karşısında çalışılan hitabet sanatı sorularıdır.

Uygarlık Firarileri dillere destandır. Maskeleri çıkarıp atarlar. Tüm zırhlarını çıkarıp atarlar. Eskiden vazgeçilmez buldukları nimetleri bırakırlar ve dayanılmaz bir yükün altından kurtulmayı tadarlar. Bir özgür insan topluluğuyla ufacık bir temas bile onlara hiçbir Leviathan eğitiminin veremeyeceği seziler verir. Teması sürdürmekse düşleri ve hatta sonunda görümleri uyarır. Firarî sahiplenilir, dönüştürülür, insanlaştırılır. Uygarlığa yönelik hoşnutsuzlukların farkında olan Ruh-denetimcileri bu dönüşümleri Leviathanın karnının içindeyken ortaya çıkarmaya çalışır, ama en övündükleri başarıları bile sefil başarısızlıklar olacaktır. Uygarlık insanlığı besleyemez.

Topluluklar Leviathanlaşmış olanı sahiplenebiliyordu.

Ama Leviathan topluluklara sahip olamaz, canlı öznelere sahip olamaz. O yalnızca şeylere, ölü şeylere, nesnelere sahip olabilir.

Topluluklar maskeleri ve zırhları çıkarabilirdi. Leviathan ise ancak kafasındaki ve gövdesindeki deriyle eti sıyırabilir.

Topluluklar bastırılmış olanların insanlıklarını geri kazanmalarına yardımcı olabilirdi. Leviathan ise bastırılmamış insanlığı keşfedip tüketir. Yeryüzü'nün örtüsünün kaldırılması, özgür canlıların tasfiyesi olan Keşif, aslında Leviathanın en önemli projesidir ve özgür canlıları besleyen topluluklar onun en büyük düşmanlarıdır.

Cristo-foro, yani İsa-taşıyan'ın gemisinde büyük suyu geçen şey Batı Ruhu'ndan daha fazlasıdır. Üç geminin* içinde suyu aşan beden, hem solucanısı hem *ahtapotsudur ama* cansız ve yapaydır, Hobbes'un Leviathan dediği bedendir. Bu beden Kâşif'in soyadıyla tanımlanır; Sömürgeci kelimesinin İspanyolca karşılığı olan Colón** ile.

Bazıları tarafından İmana-getiren, yani Papa'dan da daha Katolik bir Hıristiyan olduğu düşünülen bu Colón, kendini İsrailoğullarını Mısır'dan çıkaran ikinci bir Musa gibi görmektedir. İlki kadar sıkı şekilde zırhlanmış olan ikinci Musa, zırhının içinde yabanı taşır ve İsrailoğullarını her nereye taşırsa orayı yaban kılar. Bir an için olsun maskesini indirip zırhını gevşetebilseydi kendisinden çok daha karmaşık ilişkilere, duygulara ve sezilere sahip insan topluluklarını görebilirdi. Ama zırhını gevşetemez.

Eğer topluluklar üyelerinin özgürlüğünü besliyorsa, Leviathanlar da üyelerinin bastırılmışlıklarını besler. Leviathanın içindekiler birbirinin polisi olur. Yalnızca tecrit olan kaçabilir. Tayfa ve kaptan birbirine tutunur, köleler efendiye tutunur. Her biri bir diğerini kendi görüşünü inkâr edip kendisinden beklenen şeyi görmeye zorlar. Bu yüzden, dipsiz uçurumu aşıp yelken açılmaz okyanusu geçme maharetini gösterdikten sonra bu kör adamların Yeni Dünya'da bulabildikleri yegâne şey çok iyi bildikleri Eski Dünya'larıdır.

Doğa Bilimci, Ekonomist ve Antropologların analitik zihinli öncüleri olan İsa-taşıyan ve suç ortakları, buldukları nesneleri, şeyleri birer engel ya da potansiyel araç olarak otomatikman sınıflandırırlar.

Albi Haçlıları'nın, Tábor Haçlıları'nın, Engizisyon ve Cadı avı vahşetlerinin vârisleri, Aravak topluluklarını görürler ve onları Vahşi olarak adlandırırlar.

İnsanyiyen anlamına gelen Leviathanın taşıyıcıları ve

---

* Kolomb bu seferinde üç gemilik bir filo kullanmıştır.

** Türkçe'ye Kristof Kolomb olarak geçmiş olan kâşifin orijinal adı Cristóbal Colón'dur.

temsilcileri Karaip topluluklarını görür ve onları Yamyamlar, İnsanyiyenler olarak adlandırırlar.

İsimler yalnızca izdüşümler değildir. Onlar aynı zamanda tanımlardır. Bir kez tanımlanınca, nesneler manipüle edilebilir. Vahşiler potansiyel araçlardır; işe koşulabilirler. Yamyamlar engellerdir; tasfiye edilmeleri gerekir.

Böylece Kutlu Adalar bir Leviathan yabanına ya da başka bir deyişle Yaban, Hıristiyan Uygarlığına çevrilir.

Bu gaddarlığın eşi az bulunur katılımcılarından biri, bazıları tarafından başka bir İmana-getiren olarak görülen Bartolomé de Las Casas, bu yıllanmış girişimin uygulanması sırasında zırhı da maskeyi de sıyırıp atarak cinnet geçirir. İşkence görenlerin mirasına konması beklenen bu adam, birden bire işkence görenlerle işbirliği yapar ve böylece kendi çağında da başka bir çağda da eşi az bulunur bir cesaret sergiler. İspanyol Yahudilerin avlanması hakkındaki görüşlerini Engizisyon baskısı altında açıklayamayan Las Casas, Aravakların avlanması ve köklerinin kazınmasına karşı yüksek sesle itirazda bulunur ve açıkça tavrını koyar. Hıristiyan dostlarının yaptıklarını gördükçe daha fazla Hıristiyanlık kurbanını bağrına basar; ta ki yapayalnız sesi insanlığın Leviathan canavarının pençelerinden kurtarılması gerektiğini haykırana dek. "Bir insanı Hıristiyanlaştırmak onu köleleştirmek ve canavarlaştırmak değil de nedir?" diye sorar. Bir Cenneti, cehennemvarî bir çalışma kampına çeviren bu Hıristiyanlar neyin nesidir; tanrı mı, şeytan mı? Böylesi bir kan dökmeyi, böyle canavarca kurban etmeyi isteyen tanrı da kimdir? Kurbanlar direnşin diye bağırır; gerekirse kurban edenleri kurban ederek. Eğer yüce bir varlığın gözünde insan yemek suçsa o varlık daha büyük hatalara düşeni kınamalıdır önce.

Ama Las Casas'ın artık yüce bir varlığa falan inancı yoktur. Ricalarını İspanya Kralı'na sunar; canavarın tam başına.

Ve canavarın kafası, protestocuya kulak kabartır; çünkü o da Kâşif'in yaptıklarından rahatsız olmuştur, ama farklı ne-

denlerle. Leviathan, Yeni Dünya'nın sakinlerini kılıçtan geçirebilir, ama onları çalıştırmayı bir türlü beceremez, onları da karnına tıkarak büyüyemez. Bu insanlar *encomienda* denilen zorunlu çalışma kamplarına toplandıktan kısa süre sonra tüm nüfusları telef olur.

Kral insanlar telef oldu diye değil, daha sonra Sermaye ve Teknoloji adını alacak şeyler heba oldu diye ağlar.

Sermaye ve Teknoloji nesnelerden ibaret değildir, insanlar ile nesnelerin ilişkileridir; yalnızca manivela ve matkaplardan değil eskiden insan olup da sonradan manivela ve matkap uzantılarına çevrilmiş varlıklardan oluşur. İnsan operatörler olmadan manivela ve matkaplar âtıldır; Yabana dönerler. Ve tüm Leviathan girişiminin amacı Yabanın kökünü kazımaktır, bereketli tropik adaları plantasyon tekdüzeliğine indirgemektir, eşsiz güzellikteki yerleri değerli taş çıkarma uğruna delik deşik etmektir ya da canavarın kendi dilinde ifade edecek olursak çöle çiçek açtırmak, vahşet ve yabanı kârlı bahçelere çevirmektir.

Efsanevî Midas, yemeği dahil dokunduğu her şey altına dönüştüğü için ağlamıştı. İspanya Kralı da aynı nedenden ağlar. Dokunduğu her canlı pörsüyüp ölmektedir, yalnızca yolundaki engeller değil potansiyel araçlar da. Hükümdarlığını malî yıkıma sürükleme pahasına Cenova bankerlerinden aldığı onca borçtan sonra tüm kazandığı yarım bir imparatorluktur. Cesetlerle kaplı arazilerde artık hiçbir engel yoktur, ama hiçbir araç da yoktur.

Kralın gemileri okyanusun ötesine sadece fatihleri taşımamıştır; sıçanları, virüsleri ve basilleri de taşımıştır. Kâşifler sadece Leviathanın değil, Veba'nın da taşıyıcılarıdır.

Hastalık aslında işgalcilerin temel silahıdır, ama bu iki yanı keskin bir bıçaktır. Kolay zafer sağlar sağlamasına, ama zaferin meyvesini de çürütür. Kral, işte bu yüzden Las Casas'a kulak kabartır, yüreği yumuşamış gibi davranarak encomienda yasalarını gözden geçirir. Ama hepsi beyhudedir. Kutlu Adalar giderek insansızlaşır, çalışma kampları atıl kalır, bahçeler kâr getirmez, potansiyel zekler imparatorluğu

kaybedilir. Saçları ağarmış fatihler kayıplarını telâfi etmek için bambaşka bir kıtanın topluluklarını parçalar ve Avrupa hastalıklarına bağışık insanları zeklerle beraber çalışma kamplarına, Yeni Dünya'nın ölülerini gömmeye gönderirler.

Yeni Dünya ilerlemeci bir biçimde canlılarından arındırılır. Okyanusun ötesindeki ikiz kıtalar, Avrupa'nın uzun süredir peşinde koştuğu Amerika olma yolundadır.

Midas dokununca altına dönüşen nesnelerin aksine Amerika altın gibi parıldayan ama Avrupalılar dokunduğunda ortadan kaybolan bir nesnedir. Açgözlü yağmacılıkta birbirleriyle yarışan İspanyollar bile külçeler halinde eritilen ve yabancı sermayenin yer altı mahzenlerine giden madenî altını ellerinde tutamaz.

Ve Hesiodos'un bir nesline isim veren gerçek altınsa –kutsal yerler, mitler, kültürler– telâfisi olmayan bir biçimde Biyosferden silinir.

Bu noktada belâgatli bir soru yöneltebilirim. Kazma küreğin yerine geçen alet edevatlar, yani Uygarlığın nimetleri o kadar çekici, o kadar dayanılmazsa neden bu harikaların müstakbel sahiplerinin bunları benimsemeleri için hep kırıp geçirilmesi gerekiyor?

Sürekli kaçamak cevaplar verme konusunda Kilise'yi geride bırakan güzelleştirme kampanyalarına rağmen Amerika'da Uygarlığın Yükselişinin hikâyesi tarif edilemeyecek kadar çirkin olmaya devam edecektir. Kıpır kıpır hayatla doldurulan Boş Kıtalar üzerine edilmiş hiçbir laf kalabalığı boş kıtalara çevrilen kıpır kıpır hayatın hatırasını silmeye yetmez.

Atlardan, baruttan ve romdan bahsedilecek. Üstün bir teknoloji ve üstün bir kültürden bahsedilecek. Ölüm dışındaki her şeyden bahsedilecek. Oysa Ölüm, Fatih'in ta kendisidir, ister atlara binmiş olsun ister silahlardan saçılıyor olsun. Ölüm, üstün teknolojinin telâffuz edilmeyen ismidir. Ölüm, topluluk-suz işgalcinin biricik üstün kültürüdür. Ve aslında Ölüm bir kültür bile değildir; o kültür karşıtıdır, kültür yiyicisidir, Leviathandır.

Kültürlü köylüler atlara aval aval bakarlar, ama bu çok uzun sürmez. Atlar anlayabildikleri bir şeydir. Atlar canlı varlıklardır, dostlarıdır, kuzenleridir. Özgür insanlar çok geçmeden zırhlı Avrupalıları binicilikte yaya bırakır, kısa süre içinde Avrasya bozkırlarının atlı Türklerine denk olurlar.

Barut ve rom atlardan daha da tuhaftır. Biri sadece öldürmeye yarar diğeri ise aptallaştırmaya. Ama bunlar bile uzun zamandır zehirli oklar ve zehirli bitkilerle haşır neşir olan insanlar için çok tuhaf sayılmaz.

İdrak edemeyecekleri denli tuhaf olan şey zırhın içindeki sakallı varlıktır; insana benzeyen ve öyle davranan, ama kesinlikle başka bir şey olan bir varlık; çünkü vermeden almaktadır, kimsenin hısımı değildir, hiçbir topluluğun parçası değildir. Tuhaf olan ve hep de öyle kalacak olan ölü bir şeyin insan suretine bürünmüş uzvudur, Leviathanın çarkı ve zembereğidir.

İşgal edilenler Leviathana zaten aşinadır, ama onun sindirip dışkıladıkları kadar değil. Topluluklarının bozulmamışlığını korumuşlardır, Leviathanı sınırda tutmuşlardır ya da canavarı topluluklarının sınırlarından tamamen kovmuşlardır.

Topluluklar, tüm hücumlara, tüm köleleştirmelere, tüm tecavüzlere direnirler. İstilanın hikâyesi aynı zamanda tükenmez bir direnişin de hikâyesidir. Tükenmezdir, çünkü süresi yoktur, çünkü bir döngü değildir, çünkü yaşamın kendi ritminin bir parçası değildir.

Her ne kadar Leviathanın ilkel haline sahip Azteklerin göz alıcı muharebeleri direnişin mızrakların ucunda olduğu izlenimi verse de direniş öncelikle bir ordular çarpışması değildir. Direniş mızraklarda değil davullardadır; müziktedir, mitleri ve usûlleriyle beslenmeye ve hayatta kalmaya devam eden toplulukların yaşadıkları ritimlerdedir.

Her ne kadar Haçlı şövalyelerinin vârisleri, ölümcül uzuvlu zırhlardan başka hiçbir şeye benzemeseler de istila öncelikle askerî bir teşebbüs değildir. İstila müziğin susturulmasıdır, ritmin hizaya getirilmesidir; zamanın doğrusallaştırıl-

masıdır, mitlerin ve usûllerin daha sonradan Kültür adını alacak olan yıkımıdır; özgürlüğü, düşlemi ve yaşamı besleyen topluluklara karşı bir savaştır.

İstilacılar neyi yok ettiklerini bilmiyor değildir. Onlar sadece İmansızların değil, gezgin Begardlar ve özgürleşmiş Ademcilerin de peşine düşen Haçlıların vârisidir. Onlar bir zamanlar müzik ve ritimle direnmiş olan toplulukların uzak vârisleridir. Kendileri de kurbanların torunları olarak, kendilerinden önceki pek çok başkaları gibi tutkulu kurban edicilere dönüştürülmüşlerdir. Tutkuyla öldürürler, çünkü neyi yok ettiklerinin kesinlikle farkındadırlar. Kendileri de baskı altında tutulduklarından, ya da kendi dillerinde söylersek Düşmüş, Aden'den kovulmuş, Günah dolu bir yaşama hapsedilmiş olduklarından özgür olanları baskı altına almaya, Düşüş'ü evrenselleştirmeye, Romalıların Kartaca'yı yok ettiği gibi geri dönüşsüz bir şekilde Aden'i yok etmeye, Günahı katolik ya da her şeyi kuşatır kılmaya can atarlar.

İsa-taşıyıcı Colón'un hemen ardından gelen vârisleri Amerika'yı bir Aden Bahçesi olarak görür. Amaçları, tıpkı Püriten, Liberal, Bolşevik ve Nazi ardılları gibi Bahçeyi bir zorunlu çalışma kampına çevirmektir. Bu amaca ulaşmak için atları ve köpekleri terbiye ettikleri gibi insanları da terbiye etmeleri gerekir, insanlığı besleyen rahmi ortadan kaldırmaları gerekir, topluluğu yok etmeleri gerekir.

Sözde Ekonomistler, kadim toplulukları yok eden şeyin Uygarlığın maddî nimetlerinin karşı konulmaz çekiciliği olduğunu iddia edeceklerdir. Bilge adamlar bu güce Talep adını vererek kelimelerden tasarruf edecektir. Tabii böylece hakikatten de tasarruf etmiş olacaklardır. Kendi kıyafetlerini yitiren insanlar Avrupalı kıyafetlerine bürünürler; hiçbir özgür insan, zincirlerin cazibesine kapılmaz.

Er-Tarihçiler, elbette toplulukları yok eden güç olarak askerî güce odaklanacaklardır ve yamyam canavarların sur-

larında fırtınalar estiren genç İskendervarî kahramanlar betimleyeceklerdir. Ama topluluklardan söz edildiğinde Er-Tarihçiler lafı çevirirler ve kahramanlarının, sözü bile edilmeyen canlılar üzerinde eşi benzeri görülmemiş kimyasal ve biyolojik savaşlar yürüttüklerini kabul etmek yerine birden kör cahillere ya da başka alanların uzmanlarına dönüşüverirler.

Meşhur Avrupa orduları, zaten can çekişmekte olan kurbanlarının işini bitirir. Sözde nimetlerse canlarına okunan sağlar için boş bir tesellidir. Toplulukları yok eden güç, başta beklenmeyen ama sonra memnuniyetle karşılanan bir müttefiktir; Veba.

Avrupalılar virüslere, basillere ve hıyarcıklı sıçanlara uyum sağladığından beri ölümcül salgınların taşıyıcıları haline gelmişlerdir. *Plagues and Peoples* (Vebalar ve Halklar) başlıklı bir kitap, Çiçek ve Hıyarcıklı Vebanın bunlara daha önce yakalanmamış topluluklar karşısında nasıl Fetihler yapabileceğini gayet canlı biçimde tasvir edecektir. Kitabın yazarı William McNeill, meşhur Fetihlerin ardındaki büyük aleni sırrı ortaya serecektir.

Hernán Cortés ve altına susamış çapulcular çetesi, Aztek'lerin haraca bağladığı diğer muhaliflerden daha güçlü bir müttefikleri ve Tlaxcalalar olmadan Azteklerin kökünü kazıyamaz, askerî aygıtlarını yok edemezlerdi. Edemezlerdi ve edemediler de. İspanyol çapulculardan biri, Bernal Díaz, geriye Meksika'nın meşhur Fethi hakkında bir anlatı bırakacaktır. Tenochtitlán'da fetih arifesinde Çiçek hastalığının başgösterdiğini kayıtsızca belirtecek ve ceset dağlarından ve hastalığa tutulan kalabalıklardan söz edecektir, ama dikkatini takım liderinin İskendervarî meziyetlerine verecektir, böylesi bir dikkatle Díaz'ın kendisi de eski bir Yunan'dan hiç aşağı kalmaz.

Díaz'ın çiçek hastalığından söz ederken takındığı insanlık dışı kayıtsızlığa daha sonraki Er-Tarihçiler tarafından Bilimsel Tarafsızlık denecektir. Çok daha sonra bizim çağdaşımız olan McNeill, ilk kez Çiçeğe yakalanan her kırk kişiden

ancak üç ya da dördünün sağ kurtulabildiğini açıkladığında bombayı patlatacaktır. Nitekim bu hastalığa, gücüne atfen "çiçek" denmez, deride oluşturduğu kızarıklıklar yüzünden böyle denir.

Böyle bir silah kuşanmış olup kendilerini Fatihler ya da Öncüler olarak tanıtan kitle katillerinin bundan önce bir eşi daha görülmemiştir. Ortaya koydukları, eşi benzeri görülmemiş bir hünerdir. İnsanlığın tüm ahlâk ilkeleri bu yapılanlar karşısında erir gider. Asurlular, Çinliler, Yunanlılar, Romalılar ya da Moğollar bununla kıyaslanabilecek hiçbir başarıya imza atmamışlardır. Şang Yang, insan topluluklarını tasfiye etmek için kullandığı silahlar arasına Vebayı da eklemeyi aklının ucundan bile geçirmemiştir.

Daha sonraki taraftarların, boşalttıkları kıtayı ve arz-talep yasalarının hükümranlığına sokan bir manivelayı incelikle göz ardı etmeleri, fethin kendisi kadar eşsiz bir ahlâkî boşluk sayesinde olacaktır.

Avrupalıların bu en büyük müttefikine müsamaha gösterilmesi daha ikinci Fetih zamanında, meşhur Pizarro'nun Fethi zamanında başlayacaktır. Bu kaçığın kafadarları kafayı altına öyle takmış olacaklardır ki dokunuşuyla And yaylaları ve sahillerini boşaltıp cansız altına çeviren Midas'ın adını bile anmayacaklardır.

Nesiller sonra sağ kalanların torunları vebaya Avrupalılar gibi bağışıklık kazanacaklardır; hastalığa sadece çocukları yakalanacaktır. İşte o zaman yeniden nüfuslarını arttırma imkânı bulacaklardır. Ama artık iş işten geçmiş olacaktır. Artık arz-talep yasaları topluluğa özgü ritimlerin yerine geçmiş olacaktır. Artık çapulcular kulübelere de tarlalara da el koymuş olacaklardır; kutsal yerlerin içini oymuş, orman sakinlerini kılıçtan geçirmiş, ağaçları alaşağı etmiş olacaklardır. Artık mitler ve müzik unutulmuş olacaktır. Artık Leviathan, ruhların ayağını kaydırmış, ekinleri dümdüz etmiş ve Er-Tarih'i başlatmış olacaktır.

Andlardaki Altiplano ve onun ardındaki sık ormanları işgal edenlerden biri, Lope de Aguirre adında bir adam,

Avrupa'dan gelen katillerin sıradan adamlar olmadıklarını bilir. Zırhlı Aguirre, kendisinin daha üstün bir varlık olduğunu, tanrının bir kırbacı olduğunu, bir tanrı olduğunu bilir; çünkü onun ilerleyişi karşısında yaşam geri çekilir. Aguirre, Vebanın ikincil konumda bir tanrı olduğunu, patikalar açarak tarlaları boşaltan bir keşif eri olduğunu bilir. Esas tanrının Leviathan olduğunu bilir, çünkü Vebanın başladığı işi bitiren Leviathandır ve kadir-i mutlak Leviathan geriye kalanların da hakkından gelir.

Aynı zamanda, Şang Yang, Neron ve Caligula'nın çoktan bildikleri gibi Aguirre de sınırsız ve insafsızca öldürenin, hısımı olmayan insanları korkunun bağlarıyla zaptedenin, potansiyel araçları açgözlülüğe ve de tehditkâr engelleri teröre sürükleyenin iyinin ve kötünün ötesinde olduğunu, insanlığın üstünde olduğunu bilir. Aguirre, böyle bir tanrının, İskoç Mary'nin İspanyol kocası olan uzaktaki imparator Felipe Habsburg'un astı olamayacağına hükmeder.

Aguirre, İmparator'a savaş ilan eder. Bu çapulcunun İspanya'nın ikinci Felipe'sine yazdığı muhalif mektup, Amerika'nın ilk Bağımsızlık Bildirgesi'dir. Bununla, ölümleri başlatanın İmparator değil, veba-taşıyan Aguirre olduğunu ve bu yüzden sağ kalanların işini bitirip cesetlerden kurtulacak kişinin de İmparator değil Aguirre'nin kendisi olacağını bildirir. *Viva la libertad! Viva Aguirre!**

Ama bu muhalefet bildirgesi, Aguirre'nin hepsi de iyi Hıristiyanlar olan suç ortakları için bile fazlasıyla açık sözlüdür ve Tarihin karanlık dehlizlerine yerleştirilecektir, vitrinine değil. Aguirre "Büyük" olmayı başaramaz; çünkü terörü, korkuyu ve hırsı Yaşam, Özgürlük ve Mutluluk Arayışı gibi terimlerle ifade etmeyi ihmal eder.

Bu deneyimsiz öncülerine oranla daha büyük dil ustaları olan Aguirre'nin manevî mirasçıları, onun projesini hayata geçirir, ama güneydeki kıtada değil kuzeydekinde; hiçbir

---

* Yaşasın Özgürlük! Yaşasın Aguirre!

ilkel-Leviathan teşebbüsüne kalkışmamış ve Ölümcül Düzenbazı aralarından kovmuş olan insanların bir zamanlar yaşadığı topraklarda.

Potavatomi toplulukları ve onların kuzenlerine el uzatanlar Felipe'ye değil onun İskoç kraliçesine bağlı olup İngilizce konuşan başka Aguirre'ler olacaktır; Kilise'nin ve İrlandalıların topraklarına ve zenginliklerine el koymak üzere Kraliçe'den ve Papa'dan bağımsızlıklarını ilan etmekte herkesten önce davranan Aguirre'ler.

İngiliz çapulcular İspanyol Fatihlerin başarılarından sonuna dek faydalanmak için Katolik karşıtı Elizabeth'in arkasında birleşirler; çünkü başlangıçta Protestanlıklarının tek nedeni, Yeni Dünya'nın altınıyla eve dönen İspanyol gemilerini yağmalama icazeti almaktır. Yeni Dünya'daki ilk İngiliz ileri karakolları, kıyı şeridini kaplayan korsan yataklarıdır.

Hepsi de saygıdeğer tüccarlar olan korsanlar, iç kısımlara girmeye cüret etmeden önce ileri karakollarını İngiltere'nin resmî Reformcularının gözünde ya aşırı ya da yetersiz olan Protestanlarla doldururlar.

Daha sonra başka Aguirre'ler kendi bağımsızlık bildirgelerini ilan edene dek, Büyük Göller bölgesindeki Potavatomiler İngiliz diline aşina olmayacaktır.

Potavatomiler de hiç şüphesiz yakın ve uzak kuzenleri gibi dünyanın doğu kıyılarındaki İngilizlerin varlığından haberdardır, tıpkı Frankların atalarının Galya'da zırhlı Romalılar'ın bulunduğundan haberdar olmaları gibi. Onlardan birini görmeden çok zaman önce bile Potavatomiler, sadece İngilizlerden değil Göllerin suyunu okyanusa taşıyan nehrin üzerindeki Fransızlardan ve Uzun Nehrin, yani Mississippi'nin batısındaki İspanyollardan da haberdardır.

Avcılar ve ulaklar üç yönden de haberlerle gelmektedir; büyük ölümlerin haberleri, akıl almaz ölümlerin, sadece kişi-

lerin değil tüm toplulukların ölümleri. Her ne kadar kurbanların çoğu yabancılarla Potavatomilerden daha fazla ilişki kurmamış olsalar da ölümü getiren, Okyanus'tan çıkagelen sakallı yabancılardır.

Bunun Düzenbaz Wiske'nin işi olduğunu hemen anlayan Potavatomiler için uzun mesafeden öldürmek pek de gizemli bir şey sayılmaz. Potavatomiler, işgalcilerin gemilerinden karaya çıkan vebalı sıçanların, ne işgalcilerin yaşam alanlarıyla sınırlı kalmadıklarını bilir ne de elkler ve geyikler gibi diğer kemirgenlerin de işgalcilerin bulaşıcı hastalıklarını taşıdığını. Onlar, Wiske'nin bir zamanlar bir gölcüğün karşı tarafındaki bir yerden dölünü göle akıtarak köyün bir sürü kadınının ırzına geçtiğini bilirler. Duydukları onları şaşırtmaz ve sonunda sakallı adamların ateş-tüküren tüfeklerini gördüklerinde de şaşırmazlar.

Potavatomiler, bu haberlerin ne kadar önemli olduğunun farkındadırlar, çünkü onu tanımaktadırlar. Uzun-kulaklı, uzun-elli, uzun-ayaklı Wiske geri dönmüştür, her zamankinden daha zarar vericidir ve insanlara karşı, söylendiğinden çok daha cömerttir. Ve elbette uzun-elli konusunda ne yapmaları gerektiğini bilirler: Onu topluluklarından kovarak yaşamın pis, kaba ve kısa olduğu topraklara sürmeleri, bereketli ve hayat dolu korulardan ve göllerden uzağa göndermeleri gerekmektedir.

Günümüzde de Boğaz olarak bilinen bir yerde pek çok köyden hısımlar toplanır. İlk çağlardan bu yana yaptıkları gibi kendilerini Leviathan canavarından arındırmak için devasa bir kovma töreni hazırlarlar.

Ama törenin tam ortasında davulların ritmi bozulur ve şarkı söyleyen sesler acı çığlıklara boğulur. Boğaz Potavatomileri, uzun mesafeden öldürenin saldırısına uğramıştır. Çiçek ya da Hıyarcıklı Veba, Büyük Göller bölgesine taşıyıcılarından çok daha önce ulaşmıştır.

Potavatomi köyleri mezarlıklara dönüşür. Sağ kalanlar kuzeye, Winnebagoların yaşadığı sahile doğru kaçarlar. Fransız Cizvitler bir nesil sonra Boğaz'a ilk vardıklarında

toprak kümeleri, orman açıklıkları ve mısır tarlalarının yanı sıra resimli kayalar bulacak, ama tek bir insana dahi rastlamayacaklardır.

Sağ kalanlar sayıca azdır. Unutulmamış hatıralar yaşananların ancak yirmide birini aktaracaktır. McNeill bunun, ilk Çiçek salgınının ölüm çanı olabileceğini doğrulayacaktır. –Birkaç yılda bir tekrarlanan– sonraki Çiçek salgınları daha ufak kayıplara yol açar, ama onların yerini Hıyarcıklı Veba salgınları ve Avrasya'da uzun süredir çocuk hastalıkları olarak bilinen başka illetler alır.

Avrupalı Veba-taşıyıcılarından "Biz" diye bahseden savunucular, olayı elbette inkâr edecektir. Kesin Kanıt isteyeceklerdir. Adeta cesetleri gözleriyle görüp saymak isteyeceklerdir. Ama aslında, Boğaz'da bir zamanlar Potavatomi topluluklarının yaşamış olduğunu bile duymak istemezler. Çocuklar için eğitici ders kitapları yazan yazarlar, bereketli ve hayat dolu koruları boşaltan katilleri, çöle çiçek açtıran yaratıcılar olarak resmedecektir. Hiçbir zaman hiç kimsenin ve hiçbir şeyin yaşamadığı toprakları gelişen endüstriyel parklara çeviren "Biz"iz, boş arazileri Disneyland'lere çeviren "Biz"iz, diyeceklerdir.

Hayatta kalanlar, bu fikrin savunucularının mübalağalı masallarına meydan okuyacak güçte değildir. Yinelenen veba salgınları, toplulukların bir sürü üyesini öldürmekten de öteye gider. Veba toplulukları yok eder.

Dört yüz kişiden geriye yirmisi kalır; kırk kişiden ikisi. Bu ikisi, kayıplara karışan Totemlerin isimlerini hatırlayabilir, ama müziği yeniden yaratamazlar. Hayatta kalanlardan biri bir hikâye-anlatıcı olsa bile öbürü, anlatıcının hikâyelerini nakledebileceği bir genç değildir ve hikâyeler anlatılmazsa ölürler. Biri bir şifacı olsa bile öbürü illa ki bitki ilmine sahip olmak istemeyebilir. Biri, şarkıları ya da büyük canlandırmalarda yapacaklarını hatırlayabilir, ama ikisi, hatta dört ya da altısı bile danslar, şölenler ya da törenler için yeterli değildir.

Bazıları birşeylerin, belki de kendi ruh rehberlerinin on-

lara ihanet ettiği duygusuyla hayata küsüp kendi yollarına giderler.

Diğerleri gün batımına, Mississippi'nin ötesindeki uçsuz bucaksız Ovalar'a, hatta yüksek dağlara doğru kaçarlar.

Pek çoğu, kendileri gibi yerlerinden edilmiş ve yönlerini kaybetmiş sağ kalan diğerlerinin köylerine, topluluk kırıntılarının meclislerine katılır.

Birleşen parçalar bir bütün oluşturmaz. Meclisler birer mülteci kampıdır, eritici bir potadır; birer topluluk değil. Davul ritimsiz çalar. Müzik akortsuzdur. Başlangıçtan beri korunan süreklilikler kopmuştur ve mitleri hatırlayan üç beş kişi de ortak bir başlangıçtan söz edemez çünkü toparlanan parçalar bir Totem oluşturmaz ve ortak bir Başlangıçları yoktur.

Yerlerinden edilmiş insanların mitleri artık basit hikâyelerdir ve büyük canlandırmaları ise basit törenlerdir. Yaşama usûlleri zaman geçirme usûllerine dönüşür. Yaşanmadan geçirilebilen zamansa Veba zamanıdır, Leviathan zamanıdır, Er-Tarihsel zamandır. Potavatomilerin ve tüm kuzenleriyle komşularının Er-Tarih'i vebayla başlar ve bu hikâye vebanın hikâyesidir.

Veba'dan önceki sayısız çağlar, bundan böyle hafızanın erişemeyeceği kadar geride kalmıştır. Başlangıçtan bu yana bütün güzergâhlarını hafızalarında tutan topluluklar telâfisi olmayan bir biçimde yok olup gitmiştir. Zamanları bundan sonra Rüya zamanıdır, gerçekdışı zamandır, hayalî zamandır.

Kaybedileni anlatmak için kullandığımız sözcükler bile; müzik, mit, tören, topluluk gibi sözcükler bile kıtanın kendisi kadar bomboş olacaktır, çünkü Er-Tarih'in kapanına düşen herhangi bir insanın sahip olabileceği hiçbir yaşanmış deneyimi çağrıştırmayacaktır. Kaybolan şey, insanî açıdan Ekonomistlerin defterlerinde yazandan çok daha büyük öneme sahiptir.

Sağ kalanların meclisleri, anlamı az da olsa geri kazanabilir, müziğin birazına ahenk verebilir, kayıplara karışan

toplulukların birazını yeniden oluşturabilirdi. Ama bu nesiller boyu, belki de sayısız nesiller boyu sürerdi. Kültürler hakkında bileceğimiz çok az şeyden biri de çok eski olduklarıdır. Oysa sağ kalanlar bundan böyle bir başlarına bırakılmayacaklardır. Veba illetini bile daha atlatmamışken, kendilerini Vebanın başladığı işi bitirmek üzere üşüşen işgalciler tarafından kuşatılmış bulurlar.

İşgalciler Vebayla ittifaklarına son vermez. Tam aksine, kanolar ve kütükten oyma kayıklarda hıyarcıklı sıçanlar işgalcilere eşlik etmeye devam eder. İşgalciler, içeni çılgına çeviren alkolü ve yönünü şaşırmış Veba kurbanlarını tetikte katillere çeviren silahları yaydıkları gibi Çiçeği de yaymaya devam ederler.

Salgın hastalıkların gücü giderek azalır ve işgalciler kurbanlarının işini bitirmek için, engelleri ortadan kaldırıp potansiyel araçları uygarlaştırmak için, Amerika'yı bir çalışma kampına çevirmek için Leviathan zırhlarında sakladıkları başka silahlara başvururlar.

İşgalcilerin bundan böyle, yani fareleri ve basilleriyle ilk ortaya çıkışlarının ardından karşılaştıkları tek şey Vebadan kurtulanlar, topluluk parçaları, yerlerinden edilmiş insanlar olur.

Yine de bu parçacıklar direnmeye devam ederler; Vebadan kurtulanlar, Leviathanı aralarından kovmaya devam ederler; yerlerinden edilmiş insanlar, Uygarın maskeleri ve zırhlarıyla yaralarını sarıp sarmalamayı reddederler.

Direniş nesiller boyu vebalar, zehirler ve patlayıcılara rağmen sürüp gider. Bu direnişin hikâyesi tekrar tekrar ve etkili bir biçimde anlatılmıştır. Bu hikâye, arılar için kovan ne kadar doğalsa insanlar için de Leviathanı o kadar doğal bir şey olarak göstermeyen bir hikâyedir. Bu hikâyeye göre Leviathan; toplulukla ufacık da olsa, Rüya Zamanının hatırası kadar incecik de olsa bir bağı koruyabilen insanlara, hile ya da güç kullanarak dayatılamayacak bir sapmadır.

-23-

Karnındaki onca insanla yapay canavarın hikâyesini bitirmeye can atıyorum. Başka bir çalışmada dünyanın son topluluklarının Amerikanlaştırmaya karşı direnişinin bazı ayrıntılarını aktaracağım. Tamamını ne orada anlatabilirim ne de burada; çünkü Er-Tarih'e karşı, Leviathana karşı verilen mücadele Yaşamla eşanlamlıdır; Biyosferin kendisini paramparça eden canavara karşı ortaya koyduğu savunmanın bir parçasıdır. Ve mücadele hiçbir şekilde sona ermiş değildir; canlı varlıklar tarafından hayat verildiği sürece canavar varlığını sürdürecektir. Ben ise onun Er-Tarih'ini olabildiğince kısa bir biçimde, onu sona sürükleyen anları aktararak bitireceğim.

Avrupalılar Leviathanı Okyanus'un öte yanına taşıyarak canavarın kabuğunu tüm yerkürenin üstünü kaplayacak şekilde esnetirler. Birkaç nesil gibi kısa bir zaman içinde tüm Yeryüzü tek bir yapay canavarın karnına düşer. Ama Avrupalılar tüm Yeryüzünü tek bir Leviathan içine tıkıştırarak Uygarlığa kötülük etmiş olurlar, çünkü böylece onu sınırlarının varabileceği en uç noktaya kadar götürmüş olurlar.

Önceki Leviathanların hep bir dağılma durumunda olduklarını görmüştük. Biri dağıldığında diğerleri onun kalıntılarını yutuyordu. Ama diğerleri olmadığında, Leviathan Tek kaldığında, bir ahmağın anlattığı ve hiçbir anlamı olmayan bir hikâye neredeyse sonuna gelmiş demektir.

Sermaye, Teknoloji ve Modern Dünya'yla eşanlamlı olup Hobbes'un Leviathan, Turner'ınsa Batı Ruhu olarak adlandırdığı Uygarlık da daha önceki tüm Leviathanlar gibi dağılma içindedir. Ama Uygarlık pek çok Leviathandan bir tanesi değildir. Nihaî dağılışı Leviathanın sonu olur. Sallanan bir beşikte kâbuslarla dolu yirmi yüzyıllık bir ağır uykunun ardından uykudaki ya uzun süredir unutulmuş bir müziğin ritimlerine ya da şafağı görmeyecek sonsuz bir ölüm sessizliğine uyanmak üzeredir.

Canavarı dünyanın geriye kalan son sığınaklarına da taşıyarak onun sonunu getiren Avrupalıların ne yaptıklarını bilmedikleri söylenecektir. Onların kendilerini, diğerlerini ve Yeryüzü'nü bilmezlikleri meşhurdur, ama davranışlarını açıklamak için bu yeterli değildir. Avrupalılar zeklerdir; yönetici zekler ve hizmetçi zekler, zeklerin çocukları ve torunları. İçlerinden bazıları zek olmayan atalarını hatırlasalar bile hiçbiri bu ataların dünyasının, bir çalışma kampı olmayan bir dünyanın neye benzediğini tahayyül edemez ve tahayyül edemedikleri şeyi, bu şey burunlarının dibinde bile olsa göremezler de. Bu bakımdan kara cahildirler. Ama eksik olduklarını, içlerindeki bir şeyin güdük kaldığını ya da öldüğünü bilirler ve kendilerinin yoksun oldukları şeye başkalarının sahip olduğuna dair en ufak bir imâdan bile alınırlar. Bu alınganlık, büyüklük taslayanlara karşı acımasızca sal-

dırmalarına neden olur; çünkü Avrupalı zekler eşitlikçidir –kendilerine Demokrat derler– ve kendi durumlarını evrenselleştirmeye azimlidirler. Bu bakımdan ise kesinlikle cahil sayılmazlar, çünkü ne yaptıklarını ve neden yaptıklarını gayet iyi bilirler.

Son Leviathanın zekleri, zorunlu çalıştırılan zekler değil gönüllü zeklerdir. Bu tamamen yeni bir olgu sayılmaz. Daha önceki Leviathanların içinde de gönüllü zekler vardır, ama yalnızca Romalı *Eques*'lerin, canavarlarının sürekli işleyişinin kaçınılmaz bir parçası haline geldikleri uçlarda ve çatlaklarda. Genişleyen Avrupa'nın gönüllü zekleri ise uçlarda değil, canavarın bütün bedeni ve kafasında yer almaktadır.

Daha önceki zeklere zorla dayatılan görevler gönüllüler tarafından Ödev kabul edilmektedir. Bir silah ve biraz barutla askerî bir angaryayı yerine getiren acemi bir er gerçek bir Neron'dur. Onun barutunun ölümcül gücü İmparatorunkine denktir. Ve geriye doğru ilerleyişiyle boşalan bir kıtada serflerin torunları birer Habsburg, ölü ruhlar hükümdarlığının tek hâkimi olan birer İmparator olma şansıyla karşı karşıyadır.

Amerika, onu boş bir kıtaya çevirmek için ellerinden geleni yapan hazır asker zekler için bir vadedilen ülkedir.

Kölelik bağları kesilmiş hatta gevşetilmiş bile değildir, ama bu bağlar zarif bir dönüşüm geçirip çığır açan zek için görünmez hale gelirler. Öşür ve vergiler artık dinî cemaat ya da tımarın görünür ve iğrenç temsilcilerine verilmez. Vergiler alışverişte ya da pazarda ödenen bedellere dönüşür ve bu marketlerde tüketicinin soyuna ya da mevkiine değil sadece parasına bakılır. Hepsi de birbiriyle bağlantılı bir dünya pazarının yerel suretleri olan bu pazarlarda her alıcının altın lirası İmparator'unkine denktir; bu sayede her alıcı İmparator'un dengi olmakla kalmaz, onun kadar özgür de olur.

Zeklerin angarya olarak kabul ettiği işleri gönüllü zekler böyle bir özgürlük uğruna kendi kendilerine dayatırlar. Taşlı ya da ormanlık arazilerin temizlenmesi, kazıp tüneller açma, taşıma ve çekme işleri, eşi benzeri görülmemiş bir inançla üstlenilir.

Tüm bu ter ve zahmetten sonra azat edilmiş zek, kendini satıcı ve alacaklılara karşı borç içinde yüzerken bulur ve bu hali İmparator'unkinden pek de beter sayılmaz. Eğer alacaklılar onu iflasa sürüklerse daha batıya gidip yeni vadedilen ülkeleri boşaltmakla meşgul öncülere katılabilir ve özgürlüğünü tazeleyebilir.

Gönüllü zek kendisini batağa sürükleyen satıcılara kızmaz, çünkü kendisi de onlardan biridir. En zahmetli işlerini ellerinden alan ithal zeklere kızar, ama onları bir tehdit olarak görmez; çünkü kölelerin inanmadan çalıştıklarını bilir ve bu yüzden onları hor görür. Firariler dediği kişilere, yani kıtanın sağ kalan sakinlerinin topluluklarını yurt edinen zek arkadaşlarına ise daha da çok kızar. Firarilere, sırf köle sahipleri kadar tembel oldukları için değil, onları İnsan (kast ettiği şey Uygardır) yapan nimetlere sırtını döndüğü için de kızar.

En şiddetli öfkesini ise Firarilerin aralarına sığındığı, kırıp geçirilmiş topluluklara saklar. Ona göre bu topluluklardaki canlılar insan değildir. Onlar Yamyamdır. Ayrıca Vahşi, İlkel, Yerli diye de anılacaklardır ki, bunların hepsi aym anlama gelir. Çığır açan zek, günlerini tanrı hizmetine adayarak, terleyerek ve çalışarak, ayak direyen dünya tarafından kösteklenerek ve alacaklılar tarafından kuşatılmış olarak geçirir. Oysa beş para etmez Yamyamlar, sanki ekmek elden su göldenmiş gibi davranırlar; Hint Prensleri ya da eski soylular gibi, avlanmakla ve balık tutmakla oyalanır, günlerini ve gecelerini üşütük kurtlar gibi uluyup zıplayarak geçirirler.

Öncü, onların insan olduğunu azıcık da olsa, gönülsüzce de olsa kabul etseydi iç organları patlar, zırhı erir, maskesi düşüverirdi; çünkü o ışığın aydınlığında, kendisinin bir zek olduğunu, özgürlüğünün kölelik olduğunu, Pazar-Uygarlığının bir zorunlu çalışma kampı olduğunu görürdü. Şeytan onu bir Firarî olması için ayartmaya çalışırdı ve ironilerin en büyüğü de Havva'nın aksine kutsal çalışmadan lânetli Cennet'e düşmesi olurdu.

Aydınlanmacılar aynı teşebbüs için kendisine yeni bir dil sağlayana dek öncünün insanlığı şeytanı defetmesinde, Baştan Çıkarıcı'yı yolundan uzaklaştırmasında yatar. Öncü kendini putperestleri imana getiren, yabanı uygarlaştıran olarak tanımlar. Daha anlaşılır bir dille ifade edecek olursak, öncü kendini dünyanın özgür canlılarının kökünü kazımaya adamış biri olarak tanımlayan bir zektir.

Eski dil, esenliğin ve lânetlemenin dili, günahın ve düşüşün dili, sonsuz ufuklar diyarında giderek arkaik kalmaktadır ve girişimci işgalciler için bir rehber olmaktan çok bir engel teşkil etmektedir. İspanyolca ve Fransızca konuşan çapulcular eski dile İngilizce konuşanlardan daha bağlıdırlar ve sonuçlar arkaik zihinliler için ölümcül olur.

Güney diyarlarının İspanyol işgalcileri ulaşabildikleri tüm altını ve ruhları kurtarırlar, kalanı lânetlerler ve öylece donakalırlar, önlerindeki ya da arkalarındaki dipsiz uçuruma düşmekten korkarak ince bir eşikte tam anlamıyla donakalırlar. Reformcular ve Aydınlanmacıların saldırıları karşısında Avrupa Katolikliği ufalanırken kıtada son sağ kalanların Katolik aziz suretinde bir deri bir kemik kalmış Toltek, Maya ve İnka tanrılarına şükranlarını sunduğu İspanyol Amerikası'nda rahipler çoğalır ve kiliseler artar. Dünya Leviathanı'nın büyük başarılarının en sıra dışı olanı, bizzat Fatihlerin yeni bir dil konuşan girişimci işgalcilerin gözünde Yerli, yani yağma nesnesi olmalarıdır.

Kuzey diyarlarının Fransız işgalcileri İspanyollardan da beter çıkar.

Fransız rahipler ve hazine-avcıları Büyük Göller'e dökülen ve Saint Lawrence adını verdikleri bir ırmak boyunca yukarı doğru yolculuk ederler. Saint Lawrence'ın Fransız "kâşif"i, kendisine nehrin ağzını ve civarını gezdirip onu nehrin daimî ve konuksever sakinleriyle tanıştıran Bask ve Vizcayalı balıkçılar bulur. Zırhlı davetsiz misafir ev sahiplerinden

bir çoğunu kaçırır, geri kalanlara da Çiçek ve Veba mikroplu sıçanlar bırakarak bir kuzey Tenochtitlán'ından* beklenenden çok daha az altınla eve döner.

İlk vurgunlarından memnun olmayan Fransızca konuşan leşçiler, kitlesel olarak geri dönmek için üç nesil beklerler ve bu yolculuklarında aradıkları hazineyi bulurlar. Ruhların yanı sıra altına da ulaşırlar.

Buldukları altın madenî değil, hayvansal altındır: Sansar, misk sıçanı ve kunduz altınıdır. Görünüşte tükenmez olan bir kürk kaynağı bulurlar ve nehir boyunca seyahat ettiklerinde daha da fazlasını bulacaklardır.

Bir zamanlar bu kürkler, Saint Lawrence denen nehrin her iki kıyısına da dağılmış köylerin sayısız sakininin kış giysileriydi. Köy yerleşimleri hâlâ göze çarpmaktadır, ama sakinleri anlaşılmaz biçimde kayıplara karışmıştır.

Oturanların yok oluşunun açıklanması sadece işgalci yazıcılarının vakayinameleri açısından zordur. Frankların torunlarının gözünde veba salgını ne onurlu ne de mertçe bir şeydir, böyle bir iş Frank rahipler nezdinde de pek Hıristiyanca sayılmaz. Dahası, Fransız teologlar yamyamlık günahına karşı istila günahının vebalini üstlerine almaya pek can atmazlar, Fransız engizisyoncular ise günahların ne birini ne de öbürünü işleyenleri tespit etmeye heveslidir. Fransız aynaları, böyle işler için yapılmamıştır.

Fransızlar, geniş toplulukların gözlerinin önünde ufaldığını görür ve vakanüvisler buna rağmen ses çıkarmaz; nüfusu kırıp geçirilmiş köylerden geçerken yumurtalara basmamaya çalışır gibi parmak uçlarında yürürler. Vakanüvisler boşalmış büyük köyleri örtbas etmek için, işi uydurma "kabileler" arasında Avrupa tarzı savaşlar icat etmeye kadar vardırırlar.

Fransızlar talih kuşunun başlarına konmasının ardında yatanları büyük bir rahatlıkla anlatamaz, çünkü bu durumda başarılarının büyüklüğüne gölge düşer.

---

* Bugün yerinde Mexico'nun bulunduğu Eski Aztek başkenti.

Görünüşte bitip tükenmez olan kürklerin ardındaysa üç neslin Veba kurbanları yatar.

Salgın hastalıkların hepsini getiren Saint Lawrence'ın Fransız Kâşifleri değildi elbette. Bir kısmı şüphesiz Bask ve Vizcayalı kâşiflerin ataları tarafından getirilmişti, bir kısmı da ya hayvanlar ya da Hollandalı veya İngiliz serüvenciler tarafından sahil boyunca kuzeye taşınmıştı.

Saint Lawrence Fransızları, Veba'nın hasadını biçerler. Krallığın serüvenci tayfasının gemileri, gözü yollarda kalan şapkacılara hazırlop kârlarla satılacak kürklerle yüklü olarak eve dönerler. Bir zamanlar Veba kurbanlarını kışın soğuğundan koruyan ölü hayvanların derilerinden şehirler, kaleler, misyonlar yükselir.

Deriler şapkacılara doğru giderken, Fransız misyonerler de ruhların hasadını biçer. Hısımsız adamların, evsiz kadınların, yetim çocukların, bir zamanlar sayısız toplulukları olanlardan geriye kalanların arasına giderler.

Rahipler sağ kalanların dillerini öğrenmek için büyük zahmetlere girerler, çünkü acilen bildirmeleri gereken bir mesajları vardır: Yerlerinden edilenlerin, yönlerini kaybedenlerin ve fakirlerin arasına onları sefaletten kurtaracak ve Kral Louis'in hükümdarlığının uyrukları haline getirecek olan Kurtarıcı gelmiştir.

Potavatomilerin yetişkin kuzenleri misyonerin kara cüppesi altındaki Wiske'yi hemen tanır, ama çocuklar Fransız Katolikler olarak yetişir. Dine geçirilen kadınlar kürk terzileri olarak işe alınır; adamlar ise yeni postların avcıları olarak. Ama çok azı zengin Fransız Katolikleri olabilir, çünkü denizaşırı şapkacılar, yıpranmayla yumuşamış postları, kaba ve işlenemez haldeki yeni postlara tercih etmeye yıllarca devam eder.

Fransız Amerika'sı başarılı olur, ama bu pek uzun sürmez. Kürk gemileri Avrupa pazarını doyurur ve hazırlop kârlar sona erer. Ama bu geçici bir durumdur. Tekrar eder, ama yine geçici olur. Kral gemiler dolusu kürkün yakılmasını emreder ve fiyatlar yeniden yükselir.

Fransız Amerikası daha büyük bir kargaşayla sarsılır. Genç Fransız adamlar, Uygarlık merkezlerinden kaçarlar. Firarî olurlar. Leviathan, insanlardan oluşan içorganlarını kaybeder. Dehşete düşmüş vakanüvislerin ifadesiyle, Vahşiler Uygarlaşacağı yerde Uygar Fransızlar Vahşilere dönüşür; kapılar aralık kaldığında, Katolikliğe geçenler bile Yabana geri dönerler.

Bu olgu karşı-veba gibidir: Vebanın kırıp geçirdiği köyler sakallı evlatlıklarla dolarken Uygarlık merkezlerinin nüfusu giderek azalmaya başlar. "Kim bu nimetleri terk eder ki?" türünden sorulara yanıt olan kararlar ve eylemler Fransız saltanatı ya da ruhbanları tarafından hasır altı edilemez, çünkü iltica öyle bir boyuttadır ki skandala neden olur. Bu türden soruların yanıtı açıktır: Yapabilen herkes. Yüzyıllar sonra Winnebago, Ottawa ve Potavatomilerin yanı sıra Başkan Jackson'ın orduları tarafından toplama kamplarına tıkılan diğer halkların son torunları, Firarilerin Fransız isimlerini hâlâ unutmamış olacaktır.

Bu, insanların Leviathanın karnından ilk çekilişi değildir. Bu olgunun daha önceki pek çok örneğini göstermiştim. Uygarlık kapılarının bekçilerinin gözünde kimi daha çok kimi daha az rezil sayılacak benzer örnekler Hollandalı, İspanyol ve İngiliz Amerikası'nda da vardır.

Bu Amerika öncesi dünyaya kaçışı eşsiz kılan şey, mültecilerin ya da Firarilerin fiilen işleyen topluluklara üye olmalarıdır. Bu topluluklar bir zamanlar oldukları şeye, Rüya Zamanı'na, kıyasla kırık dökük kalıntılardan ibarettir. Ama bu halleriyle bile aralarına aldıkları işgalcilere Avrupalıların uzun zamandır tatmadığı bir özgürlük, hısımlık ve topluluk bolluğu sunarlar. Fransız Firarilerin torunları daha sonra ev sahiplerinin destekçisi ve savunucusu olarak, hikâye-anlatıcı, şifacı, şarkıcı ve tören düzenleyici olurlar.

İlk Fransız Firarileri münferit Ademciler, Aden peşindeki radikaller değildir. Tam aksine sömürgeci Fransız Uygarlığının piçleridir, hatta bazıları aristokratların oğullarıdır. İki varoluş biçiminin çekiciliğini karşılaştırma yetenekleri kürk

ticareti örgütlenmesinin dolaylı sonucudur. Şirket su yoluyla ulaşılabilecek her köye kürkleri toplamak için seyyahlar yollar, çünkü büyük miktarlarda kürkü kara yoluyla nakletmek zordur. Bu seyyahlar tek başlarına ya da genellikle çiftler halinde yolculuk eder, çünkü esas amaç bir tekne dolusu kürkle dönmektir, bir tekne dolusu tayfayla değil.

Tek başına bir birey –bazen ikisi bile– bir grubun üyesi olduğunda maruz kaldığı eleştirel baskıdan, zırha sıkıca sarılmaya ve maskeyi düşürmemeye yönelik basınçtan uzaktır. Bunun sonucu olarak kendisine sunulan konukseverlik, dostluk ve sevgiye karşılık verebilir. Ve karşılık verir vermez resmiyeti çözülmeye başlar. Bir leşçi olarak gelmiştir. Ama ev sahipleri tarafından yavaşça ya da hızla hısımlığa kabul edilirse çalışma kampındaki bir zekten daha fazlası olabileceğini fark eder.

Fransız rahipler Firarilere karşı ağızlarına geleni söylerler ve onları aforoz etmekle tehdit ederler. O sıralarda Qubec ve Montreal'in genç hanımları için en yeni Paris modalarını ithal etmekle meşgul olan Fransız valiler Firarilerin üzerine cezalandırma seferleri düzenlerler, ama cezalandırma seferlerine katılanlar da iltica eder.

Aslında valilerin güvenebildiği yegâne Fransız askerleri Fransa'dan henüz gelmiş olanlarıdır. Bu durumda Yeni Fransa kendini Yeni İngiltere'den koruyabilmek için hâlâ *Les Sauvages** olarak adlandırdığı halde artık sembolik olarak değil gerçekten de kuzen ve hısım oldukları için her zamankinden daha çok saygı duyduğu insanlara büyük hediyeler ve daha da büyük sözler verir.

Yeni Fransa'nın orduları Ottawa, Ojibwa, Potavatomi ve Wyandot savaşçılarından oluşur, ve bu savaşçıların silahları Avrupa'dan olsa da kendi stratejileri ve amaçları vardır. Bu strateji ve amaçlar muhtemelen vebaya bağışıklığı olan sakallı hısımlarının yardımıyla Rüya Zamanı'nın topluluklarını yeniden kurmaya kadar varmasa da bunların gerçekten ne

* Vahşiler.

olduklarını asla bilemeyeceğiz. Fransız Amerikası'nın varlığı, açgözlü İngilizce-konuşan ırkçılar tarafından susturulur.

Sonunda tüm kuzey diyarını yutan İngilizce-konuşan işgalciler, kıtanın eski sakinleriyle hısımlık ilişkilerine girme düzeyine inmemeye kararlıdır. Onlar da çalışma kamplarından çıkıp giden ve bir daha zeklerin hayat tarzına geri dönmeyen Firarilerin skandallarıyla sarsılır. Ama bu rezalete seyirci kalmazlar. Kendileri ile kıtanın sağ kalan sakinleri arasına geçilmez çitler, günümüzün elektrik verilmiş dikenli tellerinin öncüsü sayılacak nitelikte çitler çekerler.

Bu İngiliz Hıristiyanlar, dinî inançlarından değil koyun, at ve köpek yetiştiriciliklerinden gelen bir terminoloji kullanırlar. Melez ve Kırma daha önce görülmemiş bir insanlıktan çıkmanın anahtar sözcükleri olur. İnsanlar genetik özelliklerine göre, yani sözde-soylarına göre kalıcı olarak damgalanır, etiketlenir, sınıflanır. Ne kadar din değiştirsen de, ne kadar hizmette bulunsan da, ne kadar vergi ödesen de bu işaret silinmez. Damgalanmış olanlar ve onların tüm nesilleri sonsuza dek etiketlenmiştir. İngiliz Firarilerin böyle bir bariyer karşısında Fransız ve İspanyol benzerlerinin ihtiyaç duymadıkları bir kararlılık ve cesaretle donanması şarttır.

Tüm İngiliz girişimciliğinin ruhunu belirleyen işgalciler, Leviathanın ilerlemeci çıbanbaşları, Öncü çığırtkan alayı, kendilerini saflık yanlısı ya da Püriten olarak gören Yeni İngiltereliler dir.

Saint Lawrence Fransızları'nın kapı komşuları olan Yeni İngiltereliler, varışlarından hemen bir iki mevsim sonra Firariler tarafından dört bir yandan kuşatılır. Vebanın boşalttığı Plymouth'a yerleşmiş saflık yanlılarıyla beraber onlardan olmayanlar da sağ kalan sakinlerin kıyı şeritlerine, Firarilerin Kısrak Dağı ya da Şen Dağ adını verdikleri bir yere yerleşirler.

Saflık yanlısı olmayan Şen Dağlılar, gözlerinin kıtanın güzelliklerinin tadını çıkarmasına ve kulaklarının köylülerin müziğiyle dolmasına ses çıkarmaz. Bırakırlar bereketin sembolü olan bahar bayramının çiçekli direği çevresinde beraberce dans ettikleri ev sahipleri tarafından sahiplenilsinler. Bırakırlar maskeleri ve zırhları düşsün. Ve çalışma kamplarıyla alâkasız bir yerde, bir çalışma kampından kaçıp kendilerine ait bir diğerinin içine hapsolan kıt akıllı, dik başlı zeklere gülüp geçerler.

Püritenler bu rezalet karşısında sadece utanç duymakla kalmaz sadeliğin ardındaki baskıcı azıdişlerini ortaya çıkaran şen Firarilere karşı ateşli bir öfke de beslerler. Şen Dağı yerle bir etmek ve bereket sembolü Mayıs direğini* kökünden kesmek için meşhur katil Miles Standish'in başını çektiği bir Püriten polisi kurarlar. Ve böylece Amerika'yı Mayıs direklerinden arındırırlar.

Püriten tasfiyeden kurtulanlardan biri, Thomas Morton New English Canaan (Yeni İngiliz Kenanı) adını vereceği hicivli şiirinde cellatlarının kirli çamaşırlarını gülerek ortaya sermeye devam edecektir.

Püritenler ve vârisleri Kader ve Alınyazısını ağızlarından düşürmeyecek ve kârlı kader tahvillerini ellerinde tuttuklarını düşüneceklerdir. Ama bu vurguncuların yolu da en az kendilerinden önceki Leviathanlarınki kadar kaderin cilveleriyle ve zalim ironilerle örülü olacaktır.

Bu ironilerin sadece en büyüklerinden bir kaçını burada konu edinebilirim. Her şeyden önce Püritenler İmansızların topraklarında fırtınalar koparan Katolik Haçlıların manevî vârisleri değildir. Onlar Haçlıların kurbanları olan Albililerin, Beguinlerin, Begardların, Wycliffe ve John Ball'un, radikal Lollardların ve isyancı köylülerin manevî vârisleridir. Onların ateş kusan öfkesinin kaynağı Ehrimen'in ateşi, yani dünyayı karanlığa boğmak üzere ışığı tüketen ateş değil,

---

* Bahar bayramında halkın etrafında dans ettiği çiçeklerle süslü direk.

Ahura Mazda'nın ateşi, yani karanlığı kovan ateştir. Yapmaya çalıştıkları şeyin temelinde Leviathanın kurucu ve koruyucularının mirası değil ayrılıkçıların, Leviathana karşı ayaklananların mirası yatar. Maharetleri ise bu projeyi değil, onun tam aksini gerçekleştirmelerinde yatar. Bu büyük bir maharet sayılabilir, ne de olsa Roma karşıtı kriz kültünün Roma Kilisesi'ne gebe kalmasından bu yana bir eşi daha görülmüş değildir.

Yeni Dünya'nın kıyılarına sökülmez şekilde yerleşen Püritenlerin yaptıkları Avrupa'nın radikal mirasını tersine çevirmekle sınırlı kalmaz.

Vikingleşmiş Avrupalıların Yahudi ve Müslümanların ticaretten ve tefecilikten elde ettikleri kârlara el koymaya başlamaları maddî kazançlarıyla asla telâfi edemeyecekleri bir bedel ödemelerine neden olmuştu. Burgherler Cennet'i yitirmişlerdi; hem bu dünyada hem de ahrette. Avrupalı asilzadeler Kâfirleri öldürerek Cennet'e ulaşabilirdi, Avrupalı köylüler ise bunu rahipleri ve soyluları öldürerek başarabilirdi, ama Burgherler daha çok paradan başka hiçbir şey elde edemezlerdi. Avrupalı tüccarlar ticarî girişimlerine ve yöntemlerine el koydukları Müslümanların merhametli tanrısını bir kenara itmekle Allah'ın vadettiği yeryüzü cennetini de ufuklarından silmiş oluyorlardı.

Hepsi de iyi Hıristiyanlar olan Avrupalı tefeciler Şeytan'a alet olduklarını, bu dünyada günahkâr, diğerinde ise onulmaz lânetliler olduklarını düşünmeden edemezlerdi. Bu utançların bedbahtlığı, Burgherlerin çoğunu yalnızca defterlerindeki meblağları düşünmeye ve geri kalan meseleleri papazlara havale etmeye yöneltti.

Ama tüccarlardan bazıları merhametli Allah'ın yerine bir şey koymaya kararlıydı Öylesine kararlıydılar ki bizzat Mammon'un* kendisini Cennet'in kapısına dikmekten çekinmedi-

---

* Aramca zenginlik anlamına gelen bu terim Yahudi edebiyatında aşağılayıcı anlamlar içerir. Dünyayı ele geçiren paranın kişileşmiş hali olan Mammon İncillerde de geçmektedir.

ler; böylece artık zengin biri içeri giriş biletini kesinlikle satın alabilirdi.

İsveçli Burgher Calvin, fakirlerin Cennet'e doğrudan giriş hakkına bile karşı çıktı. Calvin'e göre yoksulluk böyle bir ayrıcalık sağlayamazdı. Seçilmişler zamanın ilerisinde, hatta Zamanın dışında olanlardan seçilirdi ve günahkârların bahtının iyi olup olmaması son duraklarının neresi olacağını zerrece etkilemezdi.

Calvin, Cennet'in kapılarını tüccarlara açar ama, onlara elle tutulur bir geçiş izni sunmaz. Kendi adlarına Cennet'in pasaportlarını piyasaya sürenler Püritenlerdir. Ve bu Hıristiyanların pasaportları, ister inanın ister inanmayın, tam da ticaret ve tefecilikten gelen kâr ve faizlerdir.

Püritenler Calvin'in öğretisini esnetmezler, satır aralarından bir şeyler çıkarmazlar. Hesaplarının doğruluğu düz mantıklarına dayanır. Yaratılan her şey gibi Seçilmişler ve Lânetlenmişlerin de yazgısı önceden çizilmiştir. Bu alınyazısının işaretleri aslında onu okuyabilen herkes için açık bir kitap gibi son derece âyan beyandır. Esenliğin herkes için aşikâr olan işaretleri de görülebilir, okunabilir, sezilebilir. Seçilmişler, kurtarılacaklarını bilirler. Bu dünyadaki kazançları öbüründeki esenliklerinin göstergesidir.

Cennet pasaportları ve Ahret yatırımları olarak saflık yanlılarının kâr ve kazançları, fakirlerin sefaletinin yerini alır. Yatıracak bir şeyi olmayan fakirler aslında bu sefaletleri yüzünden dışarıda bırakılır, lânetlenmeye yazgılıdırlar. Ve saf olmayanlar, çapkın ve hovarda olanlar tüm şatafat ve zenginlikleriyle yarışı baştan kaybetmiştir, onlar Şeytan'ın tohumlarıdır. Cennet'in kapıları Püriten tüccarlara açılmakla kalmaz; onlardan başka herkese de kapanır.

Aşırı dürüstlükleri nedeniyle canavarın temsilcilerinin zulmüne uğrayan Püritenler İsrailoğulları nasıl Mısır'dan ayrılmışsa öylece canavardan ayrılırlar. Benzeşimi kuran ben değilim, kendileri. Zırhlı Musa'yı ve Levi'nin Oğullarını ataları olarak gören kendileri. Püritenler, Mısır'ın lüks haya-

tından ayrılır ve Kenan adını verdikleri Vadedilen Ülkeye yelken açarlar.

Aralarında İngiliz radikaller, Fransız Begardlar, Moravyalı Táborlular ve Ademcilerin de bulunduğu diğerleriyse böyle bir yeryüzü Cennetini, vadedilen ülkeyi çevrelerini saran cömert ikramların keyfini çıkarıp bayram yapmasını bilen insanların yaşadığı topluluklarla bir bütün olarak düşlemişlerdi.

Ama gerçekten Vadedilen Ülke'ye varan saf İngiliz İsrailoğullarına vadedilen ne topraktır ne de onun sağ kalan toplulukları; bu kendi içlerindeki geri dönüşsüz, onulmaz ve alınlarına yazılı Püritenliktir ve gördükleri, duydukları ya da dokundukları hiçbir şey Püriten anlayışlarını sarsamaz.

Püritenler ilk Amerikalılardır ve bundan böyle Aşikâr Yazgıları onları nereye götürürse orası Amerika olur, çünkü Amerika bir yer değil bir haldir, önceden belirlenmiş olan Seçilmiş'in kendinden menkul yazgısının tecellisidir. Püritenler ona Kenan derler ve çok da haklıdırlar. Kenan aslında vaatler ülkesidir. İsrailoğullarına vadettiği şey,

> **denizdeki balıklar, gökteki kuşlar ve yeryüzünde hareket eden tüm canlılar üzerinde hâkimiyettir.**

İngiliz İsrailoğulları vaatler ülkesini soymaya gelmiştir. Amaçları çöle çiçek açtırmaktır, çünkü kendileri çöldür.

Bereketli Yeni Kenan'ın esas sakinleri, soyları kurutulmak üzere daha Püritenler gelmeden işaretlenmişlerdi. Çünkü İngiliz İsrailoğulları zaten bilir ki,

> **Kenanları, Amorları, Hititleri, ve Perizzileri, Hivileri ve Yebusileri süreceklerdir...**
>
> **Ve Rabbiniz olan Tanrı'nın size gönderdiği her halkı telef edeceksiniz; gözlerinizde acıma olmayacak...**

Mısır ve Bereketli Hilal arasında değil de daha soğuk iklimlerde yer alan Kenanlarına ulaşmak üzere sıkı teçhizatlanmış olan Yeni İsrailoğulları, üç nesil süren vebanın ardın-

dan yine de konukseverliklerini koruyan insanların sunduğu hediyeleri geri çevirmez. Püritenler ev sahiplerinin sunduğu ve Yeni İngiltere'nin kürk ticaretini başlatacak olan kışlık ceketleri hediye olarak kabul ederler, bütün bir Amerika'nın koçanlı tatlı mısırının atasını, Şükran günü kabağını, Cadılar Bayramı kabağını ve Boston fasulyesini Amerika'nın yiyecek tüccarlarının tüm dünyaya satacağı hediyeler olarak kabul ederler.

Püritenler yazgılarını gerçekleştirmek üzere gelecek olan saldırıya hazırlanırlar; hep kaçınılmaz gördükleri, kitapların en kutsalında yazılı olduğu için alınyazısı olarak bildikleri saldırıya hazırlanırlar. Ama kendilerini tamamen hediyelerle kuşatılmış bulurlar. Hiçbir Kenanlının, Amori'nin, ya da Hitit'in, İsrailoğullarını böyle cömertçe ve barışçıl bir biçimde karşılamadığını düşünürler. Hiç şüphesiz Kenanlılar İsrailoğullarına bir neden, bir bahane vermiş bir kışkırtmada bulunmuş olmalılardı.

Hiçbir bahane olmayınca Püritenler bir tane uydurmak zorunda kalırlar ve saflık yanlıları için bu hiç de zor değildir. Yeni Dünya'nın sakinleri Püriten değildir. Tüm usûlleri ve özellikle de çalışmaktan hoşlanmamaları onların Şeytan'a alet olduklarının, belaya davetiye çıkaran lânetli putperestler olduklarının göstergesidir. Bu, ilk saldırı için de sonrakiler için de yeterince kışkırtıcı sayılır; kıtanın sağ kalan tüm sakinlerine karşı topyekün bir savaş açmaya yetecek kadar bile kışkırtıcıdır.

Leviathan tanrısının kırbaçları eline ilk düşecek olan Kenanlılar, Büyük Göller bölgesindeki Potavatomilerin Pikuatlar adındaki kıyı şeridine yakın kuzenleridir. Püritenler, Pikuatlar uykudayken saldırır. Katliama katılanlardan birinin sözleriyle, Seçilmişlerden biri barutu ateşlerken bir diğeri de,

> **Bir meşale getirdi ve bunu yaşadıkları hasır kulübelere fırlatarak yerli köyünü ateşe verdi. [İki yandan gelen ateş] kalenin [Püritenler Pikuat köyüne bu adı yakıştır-**

mış] merkezinde buluşmasıyla korkunç bir şekilde parladı ve her şeyi yarım saat içinde kül etti.

Cesur adamların çoğu alevlerin arasından çıkmaya niyetli değildi ve çitlerin arasında can havliyle dövüştüler, ta ki aynı alevle kavrulup yanana ve kollarını kaybedene dek...

Bu heriflerin cesareti unutulmayacaktır. İlk Amerikan askerî zaferinde hakkından gelinen düşman, gayet dişli, sanki Davut'un karşısındaki Golyat* gibi resmedilecektir. Böyle yiğit, cesur adamların hakkından ancak, Yeni Dünya'da eşi görülmemiş, bu kıtaya Tanrı'nın Seçilmişleri tarafından getirilen en acımasız tedbirlerle, örneğin kadınların ve çocukların öldürülmesiyle, gelinebilirdi. İsrail'in ve Yeni İsrail'in tanrısı,

... hatır gönül dinlemeden insanların yüreklerini paralar ve onları biçer ve kılıçtan geçirir ve ölümlerin en acısını tattırır. Kutsal Kitap bazen kadın ve çocukların da aileleriyle telef olmasını buyurur. Bazen de tam tersini, ama bunu şimdi tartışmayacağız. Yolumuzu aydınlatan ışığı Tanrı kelâmından aldık.

Püritenler bunu ne şimdi ne de sonra tartışırlar; yazılanı uygularlar. Bundan sonra kadın ve çocukların öldürülmesi harcıâlem sayılır.

Püritenlerin savunucuları, kesinlikle ekonomik değil de askerî nitelikteki açıklamalarında Boş Kıtanın, hepsi de insanüstü cesarette adamlara sahip savaşçı kabilelerle dolup taştığını iddia edeceklerdir.

Cesur olduklarına şüphe yoktur, pervasızca, bazen insan metanetinin sınırlarını aşacak kadar yiğittiler; oysa tamamen yanmamış düşmanlarını vurmak için tüfek omuzda bekleyen kundakçılar için bunların hiçbiri söylenemez.

---

* İslamî metinlerde Calut olarak geçen Golyat, Davut ile çarpışarak yenilen Filistî bir savaşçıdır. Filistin ismi bugün kaybolduğu varsayılan bu Hint-Avrupa kavminden kalma olup Filistîler ülkesi demektir.

Davut ha? Bu kıtanın Golyat'larının hikâyesi, işgalcilerin bu kıtanın korularında yaşayan insanlardan aldıkları bir kelime olan "savaşçı" kelimesinin kasıtlı ve art niyetli bir saptırmasıdır. Bu kıtanın savaşçılarının savaşlarıyla karşılaştırılabilecek çarpışmalar Avrasya'da Sümer askerî aygıtları zamanından bu yana akınlar ve kan davaları olarak bilinmektedir. Bu akınlar ve kan davalarıysa Lugalzaggizi'nin imparatorluk ordusunun askerlerine hiç de gerekli olmayan, silah ve barut çağındaysa artık tamamen gereksiz ve çirkin bulunmaya başlanan bir cesaret gerektiriyordu.

Hem Kızılderili savaşçıların hem de Püritenlerin yiğitliklerinin üstünü örtmek için "savaş" kelimesini kullanarak savunucular, Kızılderililerin akınları ve kan davalarını abartırken Püritenlerin daha o zamandan kitle imhasına dayalı Modern savaşlar sayılabilecek ve günümüzde Soykırım adını alacak olan yiğitliklerini de ucundan kırpıyorlardı. Akın ve kan davası kelimelerini duyunca tir tir titreyen ama soykırım yapmayı kendilerine hak gören savunucular, yeni ve ilerici bir ahlâk falan ortaya koymayacaktır; en eski ve en halis ikiyüzlülüğü göstereceklerdir.

Pikuat katliamı, Tanrı'nın Seçkinleri'nin vadedilen ülkedeki hikâyeleri arasında bir istisna olmayacaktır. Pikuat katliamı daha sonrakilerin bir örneğidir ve Püritenler bir sonraki için hazırlanmaya başlamışlardır bile. Kendilerine yiyecek ve giyecek getiren, orman patikalarında rehberlik eden ve akçaağaçtan nasıl şurup elde edeceklerini gösteren herkese aym şekilde davranırlar. Hepsi de Kenanlar, Amalikler ve Amorilerdir; hepsi de Kenan'a, sırf Püritenleri yazgılarının peşinden gidebilme becerilerini sınamak için yerleştirilmiştir.

Davut'sa tamamen resmin dışında kalır. Golyat'ın bizzat kendisi Püriten'dir, Golyat'm tanrısı ise Amerika'daki son suretini Dolar'da bulacak olan Optimus Maximus'tan başkası değildir.

Kıyı şeridinin sakinleri Yeni İngiltere'de yer adlarına indirgenmiştir. Doğudaki pek çok halk, İncil-okuyanlar ta-

rafından tümüne birden Kabileler denen Pikuat, Narragan-set, Massachuset, Vampanoag totemleri, boyları ve federasyonları, canlı insanlar olarak değil şeyler olarak, Amerika'nın gelişimin önündeki engeller olarak görülecektir.

Püritenlerin kurbanlarının insan olduğu günümüze dek kabul edilmeyecektir. Bunun kabulü Amerika'nın Öncüleri'ne özenen Naziler seçkin Doktorlara, Avukatlara, Tüccarlara ve Bilim adamlarına karşı benzerî suçları işleyene kadar ertelenecektir. Ancak ondan sonra canlarına okunan ama yok edilemeyen, katledilen ama yenilmeyen, yerlerinden edilen ama evcilleştirilemeyen, gözden kaybolmuş özgür insan topluluklarına karşı sempati duyulacak ve derin bir imgeleme sahip ışık dolu sayısız kitap ortaya çıkacaktır.

Elbette bu, İngiliz Amerikası'nda Firariler ya da radikaller olmadığı anlamına gelmez. Radikaller vardır ve sayıları öyle çoktur ki Yeni İngiltere'deki kaderi belli Seçkinler, uyumsuzları asmaya, radikalleri hapsetmeye ya da sınır dışı etmeye, muhalifleri köle olarak satmaya ya da cadı deyip yakmaya girişmeden Narragansetleri katletmeye başlayamaz.

Tanrı'nın Seçilmişleri, radikalleri gayet etkili bir biçimde susturur ve bunu öyle bir gayretle yaparlar ki insan Kazanç sahiplerinin ticarî faaliyet sürdürmek için nasıl vakit bulduklarını merak etmeden edemez. Çünkü sahiden de kazanç elde ederler ve kazançlarını gemi filolarına yatırırlar. Gemiler Pikuat ve Narragansett topraklarında yetiştirilen ürünleri Afrika'ya taşır. Orada gemi ambarları, Virginia'da köleliğe yazgılı insanlarla doldurulur. Gemiler eve, Virginia pamuğu ve tütünüyle dönerler. Eğer radikallik ebediyen ortadan kaldırılabilmiş olsaydı, tüm bu faaliyet adeta saat gibi tıkırında işlerdi.

Kenan, küçük bir İngiltere olur, dokunaçlarını yerkürenin her tarafına gönderen yapay bir ahtapot. Yeni Dünya tıpkı Eskisine benzer. Ya da daha doğrusu, Yeni Dünya Eskisi tarafından tüketilir, ayrı bir varlık olmaktan çıkar, hepsi tek bir ticarî imparatorluğun parçası olur.

Gerçekte bir alışveriş ya da marketler ağı olan bu imparatorluk içerisinde Devletler ayrıcalıklı konumlar için yarışır durur ve İngiltere diğer tüm rakipleri geride bırakır. Bunun nedeni Er-Tarihçilerin zaman zaman ortaya koyduğu kadar karmaşık değildir.

Ticarî meselelerde ahtapotsu Leviathanların solucanı olanlara üstün olduklarını görmüştük, çünkü solucanı olanlar gemilerinin ambarlarındakileri yiyip bitirmeye ve böylece de zenginlik kaynaklarını yani ticaret filolarını denizin dibine yollamaya yatkındır. Hollanda, uzun süre yarışmak için çok küçüktür. İspanya da Fransa da kara kökenli canavarlardır, yani adalı İngilizler gibi filolarını bir şeylerin bol olduğu yerlerden ender bulundukları yere sürekli olarak dolaştırmayı beceremezler. Bu yüzden İngiltere çok geçmeden tüm dünyayı kuşatan bir Leviathanın başkenti olur ve İngiliz Amerikası da bir ileri karakol ya da uzantı değil, başkentin tamamlayan bir parçası haline gelir.

İngiliz radikaller buna rağmen İngiltere'den ayrılıp Amerika'ya yelken açtıklarında Eski Dünya'yı geride bırakarak Yenisine ulaşabileceklerini düşünürler.

Bu sadece Firariler yani yalnızca İngiltere'yi değil Amerika'yı da geride bırakanlar için, kendilerini kıtanın sağ kalan toplulukları tarafından kabul edilip sahiplenilmeye bırakanlar için doğrudur. Bu Firariler bir hayli kalabalık olmayı sürdürür ve sırf hikâyelerini anlatmak için de olsa yalnızca birkaç tanesi Uygarlığa geri dönmeyi seçer. Aslına bakılırsa Raleigh'in, kıtanın kumlu sahillerindeki "kayıp kolonisi"nin içerilere taşındığı ve avlanarak, balık tutarak, şarkı söyleyerek, dans ederek yaşamayı sürdürdüğü ve Raleigh'in köle sahibi vârisleriyle olan akrabalıkları yüzünden Virginia Dare'in veya akrabalarının ya da torunlarından herhangi birinin bütün bunları açıklamamayı tercih ettiği söylenir.

Firarilerin sessizliği, kendi kendilerine dayattıkları bir

şey değildir. Sessizliği dayatanlar, bir Firariyi zek olmayan ve yaşamlarını çalışma kamplarında geçirmeyen diğerlerini anladıkları kadar anlayan zırhlılardır, Uygarlardır.

İngiltere'den ya da Avrupa'dan İngiliz Amerikası'na giden Muhalifler ya da Radikaller, Firariler kadar uzağa gitmezler ve aslında bu kadar bir mesafeyi katetmeleri için yuvadan ayrılmalarına bile gerek yoktur. Meşhur Quaker'lar ve daha az bilinen Unitas Fratrum ya da Amerika'daki yaygın isimleriyle Moravyalılar, böyle bir yolculuğa kalkışan Avrupalı radikaller arasında yer alır.

İlk Quaker'lar dünyayı alt üst etmeye çalışan bir hareketin parçasıdır; en azından İngiltere'de. Bu hareketin radikalliği günümüzde Christopher Hill tarafından tarif edilecektir. Bu hareket köklerini erken İngiliz radikalleri ve köylülerinin ayaklanmalarından alır; kökler Beguinler, Begardlar, Özgür Ruhlar ve Albililer aracılığıyla geçmişe, Roma karşıtı kriz kültünün öncesindeki Leviathan karşıtı akımlara dek uzanır. Bu radikal akımlar İngiliz Devrimi denen şey sırasında bir kez daha güç kazanırlar.

Kendilerini Tanrı'nın Seçilmişleri olarak gören paralı insanlar İngiliz iktidarına kurulmak için Kral ve Başpiskoposu yerlerinden ederken devirme işini gerçekleştiren orduyu oluşturan radikaller Aristokrasi ve Kilise'nin yanı sıra Paranın da iktidarını ortadan kaldırmayı ve Ademcilerin Aden'ini yeryüzünde kurmayı hedefliyorlardı. Familistler, Digger'lar, Ranterlar ve ilk Quaker'lar denen insanlar hiyerarşi, yasa ve ayrıcalığı devirmeye çalışan radikaller arasındadır.

Protestan üst tabakası, deneyimli Katolikler gibi yalan söyleyerek Common Wealth* dedikleri hükûmetlerini kurar ve Protestan Kilisesiyle beraber Protestan üst tabakasını da devirerek "açtığımız yolda" ilerleyebilecek olan "köylüleri, soytarıları ve alt tabakadan insanları" hiç vakit kaybetmeden sustururlar.

---

* Bu terim İngilizce'de "Ortak Yarar" anlamına gelir.

Quaker'lar, baskıya rağmen ayakta kalırlar; ama son derece zayıflamış ve ruhunu kaybetmiş olarak. Hâlâ bir yeryüzü Aden'ine özlem duyarlar, ama son derece ılımlı olmuşlardır. Radikal ordunun zaferinin generallerin zorbalığıyla sonuçlandığını görerek silahlı mücadeleden vazgeçerler. Leviathanın refah ve iktidar hiyerarşilerini reddetmeyi sürdürürler, ama pratikte radikallikleri başpapazların sahtekârlık ve riyakârlıklarını kınamaktan öteye geçmezler.

Bu ılımlı faaliyetleri bile Quaker'ları Amerikalı Püritenler nezdinde bir felaket kılar ve Katolik engizisyoncuların ve sapkınlık avcılarının zulmüyle iyice zayıflamış radikalleri izlemeyi, sınır dışı etmeyi ve idam etmeyi sürdürürler.

Amerika'daki ilk Quaker'lar kıtanın gerçek halkının imhasına karşı çıkarlar, ama Quaker'lardan çok azı Firarî olur, geri kalanlarsa bir zamanlar kınadıkları sahtekârlığı az ya da çok kabullenirler. İngiltere'de köylü ya da sanatkârken, Amerika'ya geldiklerinde hepsi işadamı olur ve tıpkı diğer işgalciler gibi ilk hazırlop kârlarını da gerçek sakinlerin mallarına el koyarak elde ederler. Püritenlerin silahlarını ve kundaklama yöntemlerini reddeden Quaker'lar yasal dalaverelere ve düpedüz aldatmaya başvururlar ve Pennsylvania denen Quaker diyarının gerçek sakinlerini, Boş Kıtanın hunhar işgalcileri kadar ustalıkla yerlerinden ederler. Musa gibi onlar da hâlâ eskisinin içindeyken yeni bir dünya bulmaya kalkışmışlardır, oysa eski dünyayı beraberlerinde taşıyorlardı.

Amerika'da Moravyalılar olarak bilinen Kardeşler Birliği, Amerika'ya en az Quaker'larınki kadar eski bir radikal miras getirir. Bu mirasın kökleri Orta Avrupa'ya bilhassa da Tábor'a dayanır.

Tábor mirasının Valdoculara, Özgür Ruhlara, Albililere ve daha da geriye gidersek Bulgar Bogomillere, Acem Manicilere ve kadim Mecusîlere kadar uzandığını görmüştük.

Son Táborlular da önce Husçu müttefikleri sonra da Katolik düşmanları tarafından bastırıldıktan sonra, sağ kalan Táborlular yalıtılmış ve gizemli gruplar halinde, vaatlerine değilse bile en azından Prag eteklerinde Cennet'i yeniden

kurmanın hatırasına sahip çıktılar. Pek çoğu, Luther'in kutsaması ve kışkırtmasıyla Alman askerî aristokratları tarafından zalimce bastırılan yaygın köylü ayaklanmalarına katıldı.

Hiç bitmeyen bir zulümle engellenen ve yıldırılan Táborluların sağ kalanları sanıldığı gibi fanatik olmadıklarını, Leviathan dünyasını ateşe vermeye gelmediklerini dünya âleme göstermeye niyetlendiler. Bu Táborluların en ünlülerinden biri olan Jan Ámos Comenius, bir devrimcinin ateşini eğitimci ışığına indirgemiştir.

Eğitimciyken bile peşlerine düşülen bu dönemin boyun eğmiş Táborluları sonunda Avrupa'yı terk eder ve dünyanın her tarafına yayılırlar. Bazıları Amerika'da yeni Táborlar kurmaya uğraşır. Çoğu ise yalnızca bir Moravya Kilisesi kurmayı başarır. Ama bazıları Amerika'nın ücra bölgelerine gitmeye cüret eder ve Eski Dünya'da Táborlulara yapıldığı kadar merhametsizce zulmedilmiş Yeni Dünya halklarıyla tanışırlar.

Bu Moravyalılar, Amerika'nın sınırlarının ötesindeki bu toplulukların nadiren hatırlanan Ademcilerle benzerliklerini görmezden gelemez. Irkçı Amerika'da çok tehlikeli bir işe kalkışırlar ve bırakırlar Mohikanların, Lenni Lenapelerin, Şavnilerin sağ kalan toplulukları onları da aralarına alsın.

Sınırların ötesine geçen Moravyalılar Comenius'un Kilise' lere bahşettiği hediyeden kurtulmayı başaramayıp kendilerini kardeş olmaya bırakamazlar ve her ne kadar ev sahiplerinin değil kendi ruhlarının ışığı solgun olsa da öğretmenlik etmekte ısrar ederler. Böylece yabancı öğretmenler, Şavni aşk şölenlerine katılmak yerine, tüm dünyayı bir Hıristiyan kitlesi olarak görecek kadar bozulmuş şekilde muhafaza edilen Ademci aşk şölenlerine katılmaları için Şavnileri ikna ederler.

Bu Moravyalılar, kadim mirasa ancak kendilerini toplulukların eşiğine getirecek kadar sahip çıkmışlardır, ama o eşiği aşacak kadar değil. Tábor'un bu manevî vârisleri İngiliz Amerikası'nın ilk misyonerleridir.

Daha sonraki misyonerlerin aksine Moravyalılar ev sahiplerine saygı duyar ve imrenirler, çünkü üzerlerine yapışmış pedagojik maske ve zırhlarına rağmen bu öğretmenler Tábor'un aslında eşiğin öbür yanında olduğundan şüphe etmekten kendilerini alamazlar. Sayısız kitap ve dergi, yazarlarının ev sahiplerinin usûllerine duyduğu sempati ve anlayış bakımından eşsizdir. Bu öğretmenlerin kitapları ve hikâyeleri aslında James Fenimore Cooper gibi Amerikalı ırkçıların, gözden yiten Öteki'ne bir nebze olsun insanlık atfettiği yavan edebiyatın esin kaynakları olacaktır.

Aslında Amerikalı Öncüler Misyoner olmaktan öteye geçemeseler de, Moravyalılardan Firarilermiş gibi nefret eder. "Vahşi Injun'larla*" karşılıklı saygı çerçevesinde yaşayan Moravyalı öğretmenleri görmek Öncüleri deliye çevirir; onları Amerika'daki linç güruhlarının tipik ölümcül öfkesine sürükler. Tümünün kökünü kazıdıktan sonra tarlalarına, ormanlarına ve akarsularına el koyup tüm bunların ırzına geçmek için sabırsızlanan Öncülerin gözünde kıta sakinleri zararlı haşarattan ibarettir.

Gerçekleştirilen en ünlü katliamlardan ikisinde, Paxton Katliamı ve Gnadenhütten Katliamı'nda Amerikan İlerleyişi ve Uygarhğı'nın öncüleri Moravyalı öğretmenlere kalacak yer ve dostluklarını sunan Mohikan, Lenni Lenape ve Şavni köylülerine saldırır. Köylerde tek bir savaşçı olmadığı halde öfkeli Öncüler köylüleri doğrarlar.

Ve Rabbiniz Tanrı'nın size gönderdiği her halkı telef edeceksiniz; gözlerinizde acıma olmayacak...

Ne acırlar, ne saygı duyarlar ne de anlarlar. Amerika özgürlüğün, hısımlığın, topluluğun ve hatta bunlara dair anıların bile kökünün kazınmasıdır.

---

* İngilizce'de Kızılderililere verilen Injun adı aşağılayıcı bir anlam taşır.

-24-

Ölümü, köleliği ve her zamankinden kasvetli bir sefaleti Keşfedilen kıta boyunca yayan İngilizce-konuşan Aguirre'ler Yaşam, Özgürlük ve Mutluluk arayışından söz ederken çok belâgatlidirler.

Karşıtlar birbirinden türer, zıt anlamlılar tüm çatışmaların uzlaştığı Hudut'ta eşanlamlı olur. İlk Haçlılardan bu yana gerçekleşen en hilekâr fütursuzlukta zekler sahiplerinin yanında dövüşür; borçlular alacaklılarının ve bankerlerin yanında, enayiler kendilerini dolandıranların yanında.

Hayal gücünün alamayacağı bir harap olmuşluk sayısız Kudüs'ü sarar. Sırf General Washington'un, General Sullivan'a "tüm İrokua köylerini toptan yok etmesini" emrettiği kuzey korularında bile Anthony Wallace'ın aktardığına göre,

> **[Altında Kasaba Yıkan Washington imzasının bulunduğu] Yıkım listesi oldukça uzundur: Chemung Nehri üzerindeki üç kasaba, Tioga Nehri üzerinde üç kasaba; Cayuga ve Seneca Göllerindeki bir düzine kadar Cayuga ve Seneca kasabası; Genessee Nehri'ne giden yoldaki yarım düzine Seneca kasabası; ve Genesco'daki yerleşim yerleri... Altı Ulus ve onların sorumluluğundakiler Devrim'den önce Mohawk Nehri'nden Erie Gölü ve Ohio topraklarına kadar uzanan geniş bir alana yayılmış, büyümekte olan otuz kadar köyde yaşıyorlardı. Bu kasabaların tamamından yalnızca ikisi 1780 baharında hasar görmeden kurtulmuştu. Diğerleri ise ya küle dönmüş insan cesetleriyle doluydu ya da boşalmıştı; rüzgâr ve yağmur altında çürüyorlardı...**

Henüz Washington'un ordularının ulaşamadığı ve bir sonraki Hudut olacak olan Büyük Göller bölgesinin Ojibwaları, Potavatomileri ve Miamileri için kendine Amerika diyen bu terör ne yaşamın, ne özgürlüğün ne de mutluluğun taşıyıcısıdır; bu tamamen aklını kaçırmış Wiske'dir. Fransızları mideye indirdikten sonra muzaffer İngilizler kendi aralarında savaş ilan ederler ve kardeş katli maskesi altında kıtanın gerçek sakinlerinden geriye kalanları öldürüp mallarına el koymaya girişirler.

Fiyakalı Bağımsızlık Bildirgesi bir dolandırıcılık manevrasıdır, zeklerin sahiplerinin yanında yer almasını sağlamak için tasarlanmış bir sancaktır. Zeklere sunduğu özgürlük, çalışma kampındaki zeklikten kurtulma özgürlüğü değil, sınırsız öldürme özgürlüğüdür. Haçlılar için Mutluluk da Esenlik gibi kurban kanıyla elde edilir. Böyle bir Özgürlüğe kendini adamak Vatanseverlikle eşanlamlı olur. Aktif Vatansever bir kitle katilidir; pasif Vatansever ise takımının cinayetlerini keyifle izleyen bir seyirci.

Sancağın ardındaki canavarın yaşamla, özgürlükle ya da mutlulukla işi yoktur, aslında bunların en büyük düşmanıdır. Hobbes Leviathanını çoktan yayınlamıştır; sayesinde canavar adını öğrenmekle kalmaz, Kilise görevlileri ya da Lope de Aguirre'nin sahip olmadığı bir öz-farkındalığa da kavuşur. Canavar, içorganlarını oluşturan insanların güvenini yitirmeksizin kendinden bahsedemeyeceğini bilir. Yaşam, Özgürlük ve Mutluluk'tan bahsetmek zorundadır ve bu terimlerin kullanımında eşi benzeri görülmemiş bir belâgat kazanır.

İngilizlerin İngilizlerle yaptığı ve her iki tarafın da geriye kalan topluluklara karşı en zalim yöntemleri kullandığı bu kardeşler arası savaşın özgürlük, bağımsızlık, mutluluk ya da insanî herhangi bir şeyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu tamamen iç işleyişle, Leviathanla ilgili bir meseledir, yutturmacanın cemaatleriyle çarklarının yeniden düzenlenmesiyle ilgili, makinenin subaplarının yeniden ayarlanmasıyla ilgili bir şeydir. Çark-zemberek takımlarından biri, Kürk Çıkar Grubu yeni kıtanın korularını ve topluluklarını kendi mıntıkasında tutmak isterken bir diğeri olan Arazi Çıkar Grubu ise kendi mıntıkasını genişletme peşindedir.

Her iki Çıkar Grubu da aynı oranda Leviathana aittir; her ikisi de Emperyalizmin ta kendisidir, yani zek üreticileridir; değişken ama tamamen kontrol altındaki Dünya Pazarının çalışma kampı takımadalarının genişleticileridir.

Kürk Çıkar Grubu, Çelik, Petrol ve Uranyum Çıkar Gruplarını kanıksamış olan sonraki araştırmacıların sandığı kadar önemsiz değildir. Bildirge'nin yayınlandığı sıralar, Kürk Avrupa'mn Petrolüdür. Amerika'daki Fransız İmparatorluğu kürk üzerine dönmektedir. Sibirya ve Amerika'da yeni oluşmaya başlayan Rus İmparatorluğu, post avcılarının imparatorluğudur. İngiltere, Fransa'yı değerli kürk kaynaklarından etmiştir.

Avrupalılar için kafalarını bu kıta hayvanlarının derisiyle taçlandırmak geçici bir modadan başka bir şey olmayabilir, ama yine de bizim Uygarlık dediğimiz dünya-yutan makinenin manivela ve çarklarını hareket ettiren şey bu modalardır.

Ölü hayvan trafiği tıpkı daha önceki baharat trafiği gibi süper kârlar, muazzam Kazançlar getirmektedir. Bu Kazançlar İngiltere'de giyim kuşam üretimine, giderek sanayileşen ve giderek insanlıktan çıkan bir üretim alanına yatırılır. İnsan ve araç arasındaki ilişki tersine çevrilmektedir. Tam da Hobbes'un tarif ettiği gibi, insan makinenin bir uzantısı haline gelmektedir. Eskiden zek olan insanlar şimdi daha da ileri gidilip ekseriyetle Kol denen etmenlere indirgenmektedir. Fabrikalarda üretilen giysilerden bir kısmı kürklerle takas edilmek üzere kürk avcılarına taşınır.

Kürk Çıkar Grubu, Yeni Dünya'nın korularını, kıtanın soğuk kuzeyinde serpilip gelişen büyük işletmenin, Hudson Körfezi Şirketi'nin –halihazırda olduğu gibi– Kürk fabrikası ve giysi pazarı olarak elinde tutmak istemektedir.

Franklin, Washington, Lee ve diğer Kurucu Babaların şahsında vücut bulan Arazi Çıkar Grubu ise insan özgürlüğü ve bağımsızlığıyla diğerleri ne kadar ilgileniyorsa ancak o kadar ilgilenmektedir.

Deliye dönmüş alıcılar toprak hakkı için her şeylerini vermeye hazırdır, çünkü bu haklar Cennet'in pasaportlarıdır. Bunlara sahip olan herkes bir Habsburg'dur, gerçek bir mülkün imparatorudur; hem de üzerindeki ağaçların, akarsuların ve yürüyen ve sürünen ne varsa hepsinin üzerinde mutlak bir hâkimiyetle birlikte. Kıtanın eski sakinlerinden istimlâk edilen toprakların bu alıcılara satışı süper bir kâr, yani kürk ticaretinin getirdiği kadar muazzam bir Kazanç getirmektedir. Bu Kazançlar da el konulan toprakların ürünlerini filolar halinde önce Afrika'ya taşıyan ve köleleştirilen Afrikalıları oradan Virginia'nın pamuk plantasyonlarına taşıyan ve sonra da Virginia pamuğunu İngiltere ve Yeni İngiltere'nin giyim fabrikalarına taşıyan gemilere yatırılır.

(Son derece kısa biçimde özetledim. Amerikan filolarının köleleştirilen Afrikalıları dünyanın başka yerlerine de taşıdıklarını ve kargonun bazen sözleşmeli Avrupalıları da içerdiğini eklemeliyim...)

Arazi pezevenkleri Kazançlarını, el konulan toprakların

satışından ve bu toprakların ürünlerinin satışından elde eder. Yaşamlarının, özgürlüklerinin ve mutluluklarının kaynağında daha fazla toprağa el koyma ve daha da fazlasına el koyma beklentisi yer alır. Arazileri ele geçireceklerdir; Kral'ın tam yetki verdiği kürk pezevenklerine savaş ilan etmek zorunda kalsalar bile. Amaçları kürk ticaretinden gelen Kazancı ortadan kaldırmak değildir; nitekim John Jacob Astor'un ihtiyaç duyduğu kürkleri Fransız Kanadası'ndan getirmesine izin vereceklerdir.

Kan davalı iki Çıkar Grubu, kişilerden değil kişileştirmelerden oluşur; sonunda da kendilerine Tüzelkişi diyeceklerdir. Bunlar, kişisel olarak etkilendikleri, rahatsız edildikleri ya da zarar gördükleri için kan davası güden insanlar değildir. Tehdit altında olan ya da zarar gören şey Kazançlarıdır.

Kanlı Çıkar Grupları, Kazanç elde etmenin alternatif ve çatışan biçimleridir. Kazançlar, kıtanın eski sakinlerinden çalınan ya da fabrika ve plantasyonlardaki zek ve kölelerin sıkboğaz edilmesiyle sağlanan ürünlerin satış zincirinden gelir. Bu maddî ve mekanik zincir ya da süreçler ticaret Leviathanı'nın kan akışını, iç devinimlerini, sahte-yaşamını düzenler.

Bütün belâgat, bu insanlıkdışı süreçleri zorunlu insan ihtiyaçları olarak sunma üzerine kuruludur. Hayvan derilerinden süper-kazançlar elde etmeye dayalı takas düzenini aynen korumak, İmparatorluğa ve başındaki Kral'a sadakat olarak tanımlanır. El konulan topraklardan elde edilen süper-kazançları arttırmaya dayalı düzeni daha ileri taşımaksa Bağımsızlık, Özgürlük ve Mutluluk olarak tanımlanır.

Hangi Çıkar Grubu kazanırsa kazansın zekler zek olarak kalırlar, ama yine de üçkâğıtçılar tarafından aldatılırlar ve aldatılmak isterler. Aldatılmak isterler çünkü –hiç değilse görünüşte– oldukları şeyden başka bir şey olmaya dair Avrupalı özlemi paylaşmaktadırlar. Kendilerini zek olarak değil, alıcı ve satıcılar olarak, İşadamları olarak görmek isterler; işgüçlerinden başka satacak şeyleri olmasa da, hatta işgüçlerini yeniden üretmek için gereken yiyecekten başka bir şey alamasalar da. Üzerinde işgücünü yeniden üreteceği

bir parsel arazi sahibi olma hakkına sahip bir zek kendi çöplüğünde öten bir Kraldır; hükümdarlığının Beyi, hanesinin Efendisidir. Belâgatli sözler gönüllü zeke güven verir, çünkü böylece kendisini diğer İşadamları gibi görür. Diğerinin Kazancı gemi filolarını doldururken onunkiler kömürlüğünde biriktirdiklerinden daha fazla olmayabilir. Onun İşi diğerinin dolunayı yanında bezelye tanesi büyüklüğünde kalabilir. Yine de aldanır, kendi işini gözünde büyüttüğü için değil, Büyük İş'in röntgencisi, Hür Teşebbüs'ün dikizcisi olarak vekâleten de olsa diğerininkine katıldığı için.

Potavatomiler, Outagamiler, Miamiler gibi dışarıdakilerin gözünde girişimci zek aklını kaçırmıştır, çalışma kampının tüm varoluşunu oluşturan yorucu çalışma yüzünden akıl sağlığı bozulmuştur. Bu gözlemleri dışarıdakilere, çalışma kamplarından uzak durmaları için bir neden daha verir.

Girişimci zeklerin dışarıdakiler tarafından izlenmek istememesi gayet anlaşılır bir şeydir. Görmüş olduğumuz gibi, izleyiciler zeklerin cinnet geçirmesine neden olmakta, onları daha da deliye çevirmektedir. Zeklerin bakış açısından kaçık olanlar elbette dışarıdakilerdir. Ve zeklerden çalışkan Öncüler, bağımsız Küçük Toprak Sahipleri ya da gururlu İşçiler olarak bahseden üçkâğıtçıya göreyse dışarısı diye bir şey yoktur, tüm evren bir çalışma kampıdır ve her kim bunu inkâr ederse palavracının ya da delinin tekidir. İki delilik karşılıklı olarak birbirini dışlar.

Son Leviathan için dışarının varlığını inkâr etmek son derece önemlidir. Canavarın sözcülerinin, Leviathanın özelliklerini insanlığın Leviathan öncesi geçmişine de, doğaya da, hatta bilinmeyen evrene bile yüklemeleri gerekir.

Hobbes-sonrası yapay canavar kendini, Tapınak ya da Cennet İmparatorluğu ya da İsa'nın Vekâleti olarak değil bizzat Leviathan olarak tanır ve aynı anda da kendi devamlılığından ve sağlamlığından şüpheye düşer. Canavar bir makine olduğunun farkına varır ve makinelerin bozulduğunu,

dağıldığını ve hatta kendi kendilerini yok edebileceklerini bilir. Ebedî bir faaliyet mekanizması makineleri peşinde beyhude bir arayış, şüpheleri hiç de yatıştırmaz ve canavarın, makine olmayan âlemlere ve varlıklara da kendini yansıtmaktan başka seçeneği yoktur.

Canavarın karnında her saat harcanan onca emek ve dökülen onca ter, canavarın ebedî varlığını daha baştan kabul eder. Nihaî bir çöküşle noktalanan bir Gelişim anlayışı Leviathana değil Hıristiyanlığa aittir. Bu anlayış Hıristiyanlığın saçmalığa adanmışlığının ayrılmaz bir parçasıdır ve yaşam bir gözyaşı ırmağı olarak görüldüğünde büsbütün de saçma sayılmaz. Ama bu anlayış tutarsız bir anlayıştır, Leviathan ise ziyadesiyle mantıklı bir varlıktır.

Hıristiyanların ve dışarıdakilerin bir gözyaşı ırmağı olarak gördüğü Leviathan varoluşu, Leviathanın kendisi için asfalt bir otobandır ve bu otoban boyunca süren Gelişim bir Kıyamet'e değil, sadece daha fazla Gelişim'e çıkabilir.

Leviathanın özfarkındalığı Aydınlanma, Işıkçılık, Masonluk, Marksizm ve üç beş düşünce akımında daha ifade bulur. Bu akımlar her şeyi yutan canavara son günlerine yaraşır bir dil sunarlar.

Artık kazançları esenlikle ya da hırsı ilahî bir göreve adanmışlıkla açıklamaya gerek yoktur. Çünkü istimlâk ve tefecilik Gelişimin temelinde yatan Sermaye birikimini sağlar; hırsın adı Teşebbüs olur, eski terimlerin üzerinin örtülmesi ise gereksizleşir, çünkü zaten ıskartaya çıkarlar.

Tüccar ve bankerin, İslam'ın ticaret zanaatını miras alıp merhametli tanrısını bir kenara itmekten utanç duyması artık yersizdir. Varolan her şey Leviathandan ibarettir, tanrı O'dur; hisse ve kârının tamamını yeniden ona yatıran herkese karşı merhametlidir.

Aydınlanmış tüccarlar artık Leviathanın doğa ve insan üzerinde zor ve hileyle dayatılmış bir yutturmaca olduğunu söyleyen Rousseu'ya her şeyin yutturmaca olduğu, doğanın da, insanın da, evrenin tamamının da yutturmacadan ibaret olduğu yanıtını verebilecektir. Kozmosun kendisi devasa bir

yutturmacadan başka bir şey değildir, bir makinedir, Büyük Ustanın, Matematikçinin kurduğu bir saattir. Zor ve hile gibi terimlerin bir saatin işleyişiyle ilgisi olamaz; insanın yanı sıra doğa da sadece saat gibi kurulu bir mekanizma ise insanlık dışı ya da doğa dışı gibi kelimeler tüm anlamını yitirir.

Hep zamanın birkaç nesil gerisinde kalan Katolik ya da her şeyi kuşatan Kilise, fırsatçı yüksek rahiplerinin rehaveti yüzünden bir gemiyi daha kaçırır.

Katolikliğin bizzat zihniyetine direnen tüm diyarlarda bu dini yalnızca biçimsel olarak yaymaya uzun süredir alışmış olan Kilise görevlileri Aydınlanma'nın biçimleri ve diline hücum ederler. Dar görüşlü Kilise görevlileri Katolik dili reddeden Işıkçıların ve Masonların aslında Katolikliğin özünü muhafaza ettiklerini ve Kilise'nin yapmayı asla başaramadığı şeyi yaparak bu özü galip canavarın bedeniyle birleştirme hünerini sergilediğini göremezler.

Kendi cilalı sözleriyle gözleri kamaşan Kilise görevlileri, Yaratım ile Makinenin aynı anlama geldiğini, ikisinin de bir Yaratıcıyı, bir Ustayı baştan kabul ettiğini fark edemezler. Işıkçıların Katoliklerin olup olacağından çok daha tektanrıcı olduklarını fark edemezler. Ancak Newton'un kavrayabileceği matematiksel-fiziksel ilkelere göre devasa saati hareket geçiren Newton'un Kozmik Matematikçi'sinin, Büyük Usta'nın Kralların Kralı Lugalzaggizi ve zırhlı birliklerin tanrısı Optimus Maximus'un ta kendisi olduğunu fark edemezler.

Zamane Mesihi'nin gelişini selamlamak ve böylece canavarın ışıltılı sürücü mevkiine kurulmak varken rehavet içindeki Katolikler canavarın gölgesinde kalmayı tercih ederler; aydınlanmanın kapısı ve beşiği olan Katoliklik de bundan böyle gericilik olarak bilinir.

Protestan mezheplerinden bazıları, Kilise'nin dar görüşlülükle es geçtiği mevkileri kapmaya çalışır, ama çok geç kalmışlardır, çünkü bu kez de Hıristiyanlar, zamanında kapı dışarı ettikleri Işıkçılar tarafından dışarıda bırakılır.

Işıkçılar gerek gelenekleri gerek kişisel eğilimleri yüzünden başta İsa'nın Vekâletini tercih etmeye meyillidirler, ama

geri çevrilince aidiyetlerini Satan'ın Vekâletine sunarlar; her ne kadar nadiren böylesine açık biçimde ifade etseler de. Yalnızca İşadamları arasından bazı şairler Leviathanı Satan ya da Mammon olarak tanımlayacak kadar ileri gider ve yalnızca Masonlar arasından en Aydınlanmış olanları açıkça aydınlığın, Ahura Mazda'nın ateşine karşı karanlığın, Ehrimen'in ateşiyle ittifak kurarlar.

Pek çok İşadamı tüm dikkatini defterlerindeki meblağlara yönelterek Metafiziği Aymışlara bırakır. Yine de hepsi Işıkçıların tuttuğu ışıkta güneşlenir. İşler şimdi İsa'nın Vekâleti'nde ihtiyaç duyulandan çok daha az hıyanetle halledilebilir. Artık Leviathanın süregiden dolandırıcılığını, hırsızlığını ve katilliğini Leviathan karşıtı bir hareketten ödünç alınan bir cüppe ardına gizlemeye gerek yoktur.

Ehrimen ya da Mammon'un cüppesine bürünenlerin havarilerin dindarlığına sözde bağlılık göstermelerine gerek kalmamıştır; hayırseverlik ya da sefalete de ve tabii yalın dürüstlüğe, saygıya ya da insanlığa da. Kilise görevlilerine olduğu gibi, radikaller tarafından öğretilerinin ilk çıkış yeri ve niyeti keşfedildiğinde kendi öğretilerinin kendilerine karşı döneceğinden korkmaları için de bir neden yoktur, çünkü Ehrimen ya da Mammon radikallerin işine zerre kadar yaramaz.

Bundan böyle canavar için radikalizm harici bir şey olacaktır; radikaller ise dışarıdan gelen kışkırtıcılar.

Işıkçılık yanlıları, geriye kalan tüm dışarıdakilere karşı topyekün bir savaş için canavarla tam bir işbirliğine girerler.

Hâlâ dışarıda birilerinin olması, aksi halde tutarlı bir bircilik olacağı yerde bir ikicilik meydana getirmektedir, ama bu ikicilik endişe verici değildir. Dışarıdakiler bir yandan imha edilirken bir yandan da varlıkları sürekli inkâr edilir. Bircilik kendinden menkuldür. Her şey yutturmacadan ibarettir ve öyle olmayan da yakında öyle olacaktır. Dışarıda, işlenip de Leviathan dışkısına, evrensel öze çevrilmeyi bekleyen hammaddelerden başka bir şey yoktur. Bazı hammaddeler dönüştürülmeye diğerlerinden daha fazla direnir, ama hiçbiri amansız İlerleme Yürüyüşü karşısında duramaz.

Aydınlanmışlar makinelerine son derece güvenmektedir. Bircilikleri bir tanım değil bir reçetedir, bir programdır, askerî bir stratejidir; makinenin Amerika kısmının Başkanlarının hep askerî kahramanlar olması da bir tesadüf değildir. Direnen cisimleri çalışma kamplarının tornasından geçirmeden önce söküp çıkarmak, biçmek ya da başka bir biçimde bağlamından koparmak gerekmektedir ve bu koparma işi de Leviathanın ordularının öncelikli görevidir. Makinenin Gelişimi her şeyden önce, makine olmayan herkese ve her şeye karşı dinmek bilmeyen bir savaştır.

Aydınlanmışların sonsuz özgüveni, Leviathan Ekonomistlerinin Arz-Talep şemalarında özetlenir. Yanıp sönen ışıklar ve vızıldayan göstergelerle birbirine bağlanmış iniş çıkışların geometrik tasvirleri olan bu şemalar, bir geri zekâlı için Cennet'tir. Satıcılar gözlerinden birini bir malın düşmekte olan arzına, diğerini de artmakta olan talebe diktikleri sürece Kazançlarında artış elde edeceklerinden emindirler. Başka bir deyişle, bu zımbırtı cidden kendinden bekleneni yapmaktadır.

Ekonomistlerin kötü talihine, dünyanın gidişatı onların şemalarındaki gibi değildir ve ticarî canavarın dünyadaki gerçek performansı Aydınlanmışların güvenini haklı çıkarmaya yetmez. Leviathanın direnen insanlık ve doğaya karşı verdiği savaşın adı olan İlerleme Yürüyüşü, mecazî değil gerçek bir savaştır. Bu savaş iniş-çıkışlar ya da vızıldayan göstergelerle değil, yüksek tesirli patlayıcılar ve eğitimli katiller ordusuyla yürütülür. Bu savaş uzun bir zaferler silsilesidir, ama bu zaferler Pyrrhos zaferleridir. Muhtemelen okuyucu, zaferden zafere koşarken dosdoğru kendi yıkımına koşan Arnavut militarist Pyrrhos'u hatırlayacaktır.

Leviathan Dünyayı iniş-çıkışlara ve yanıp sönen ışıklara indirgemek için önce buna uygun hale getirmelidir; hammaddeleri metalara dönüştürmelidir ve insanları da metaları biçen, işleyen, dolaşıma sokan zeklere. Doğa ve insanların bu şekilde indirgenmesi işini de Ekonomistler değil, linç güruhları, milisler ve ordular, yani Leviathanın polisi gerçekleştirir.

Daha önceki hiçbir Leviathan, hiçbir doğal afet, insan topluluklarını ve ortamlarını bu boyutta yok etmemiştir. Bereketli ormanlar ve çayırlar sürülmüş tarlalar haline getirilir. Hayvan popülasyonlarının soyu bazen tüm bir türü kapsayacak biçimde tüketilir. İnsan toplulukları silahla yere serilerek paramparça edilir, son kalıntıları da toplama kamplarına sürülür.

Soyları tüketilen popülasyonların tüyleri, araç gereçleri, hatta bazen doldurulmuş örnekleri zafer ganimeti olarak müzelerde sergilenir. Ganimet avcıları, yani Arkeologlar soyları tüketilen toplulukların mezarlarını kazarlar ki zafer vitrinlerinde Rüya Zamamnda yaşayanların pipolarını ve oklarını da sergileyebilsinler. Tüketilen ve yeniden üretilemeyen maddelerin yerini sentetikleri alır. Kökü kurutulan insanların yerini zekler, çalışma kampı yaşamı için elverişli insanlar alır.

En iyi zekler bile işgüzar çalışma kamplarının gerektirdiği oranda kendini baskılamaya uygun olmadığı için onların da yerini sentetikleri, makineler, yani Leviathanın kendi özünden olma şeyler alır.

Sanayi ve Teknoloji Devrimi denecek şeyleri sırtlayan Büyük Yutturmaca tüm duvarları yıkar, doğa ve insan tarafından önüne dikilen her engeli muzaffer fırtınalarla yarar ve her devirde hızını daha da arttırır. Ama canavar Cehennem kaçkını, kanatlı bir kemirgene dönüşmeye başladığı sıralarda kendi kâhinleri ışık hızına yaklaşan bir cismin kütlesini kaybedeceğini ve dumana dönüşeceğini söyleyeceklerdir. Böyle bir cismin zaferleri de uzun vadede birer Pyrrhos zaferi olacaktır.

Canavarın zaferleri kısa vade de birer Pyrrhos zaferidir.

Veba ve ateşle kırıp geçirilen insan toplulukları, daha doğrusu onların paramparça halde sürgün edilen, hapsedilen, av ganimeti olarak sergilenen son kalıntıları aslında yenilmemiş, asla emek takımı haline getirilememiştir.

Dahası, hâlâ boyun eğdirilememiş olan bu toplulukların hayaletleri, sentetik canavarın kuytu ve tenha yerlerine kurulur ve mutsuz mahpusların sinirini bozan bitmek bilmez bir ıslık ya da ulumayla varlığını belli eder.

İçeriyi bir çalışma kampı, mahpusları da zek olarak gören hayaletin bakışı, bu hortlak nazarı ne veba, ne ateş ne de barut tarafından bastırılabilir. Hayalet-aynada cennet gibi bir Bugün'den çok daha azına denk gelen bir görüntünün yansıması karşısında ürperen mutsuz mahpuslar, mutlu Yarın'a doğru koşuşturup durur. Amerika'ya vardıkları halde bir sonraki Amerika'nın peşine düşerler. Zaten huduttayken, yeni hududun Öncüleri olmak için birbirlerinin üstüne basarlar. Ve her hudutta aynı kulak tırmalayan ıslık, aynı aksi uluma ve aynı farkında bakış onları rahatsız etmeye devam eder.

Bu kıtanın teşebbüs adına hürleştirilmesi, bir evreni dolduracak kadar hayalet ortaya çıkarmaya yetmiştir.

Rahatsız olanların kaygı dolu çocuklarına anlattıkları uyku öncesi masallarının aksine özgür insanlar, fabrikaların işçi alma merkezlerinin önünde işbaşvurusu için kuyruklar oluşturmaz. Sırf bu kuzey kıtasında bile, tutumlu ve üretken bir hayat sürme olasılığı Avrasya'da Sümerlerden beri bilinegelen her tür direnişle karşılanır.

İşgalci canavarın karnından –en azından bir süreliğine de olsa– uzak durabilmesinin en emin yolu canavarın gözünün önünden çekilmektir. Okyanus kıyılarından, orman arazilerinden, göl ve nehir kenarlarından kıtanın Ovalarına doğru göç eden onca insanın yaptığı da budur.

Bu Ovalar, bu canlılarla dolup taşan geniş sığınak, bu sayısız bufalo sürüsünün otlağı, insan gözüne uçsuz bucaksız görünen bu yer her şeye rağmen ötedeki canavardan ayrılmış, korunmuş, yalıtılmış bir yerdir. Doğudan dağlar, sık ormanlar ve Uzun Nehir'le ayrılmıştır; güneyden aşılması olanaksız bir çöl; batıdan tırmanması imkânsız dağlar; kuzeyden uçsuz bucaksız buzullarla ayrılmıştır. Telef edilen topluluklardan gelen sığınmacılar burada sekteye uğrayan

ritimlerini geri kazanır, danslarına kavuşur, mitlerini yeniden canlandırır, müziklerini yeniden oluştururlar. Sentetik ya da sanayi ürünü olmayan, canlı bir varlık ve dost, hatta bir kuzen olan bir Avrupa ithâlâtından, yani atlardan istifade ederler. Daha önce kanoyla kürek çeken, mısır eken ve ağaçtan kulübelerde yaşayan insanlar bufalo derisinden yapılma barınakların çevrelediği konsey ateşine at sırtında gelirler. Onlar, dünyanın son özgür insanlarıdır.

Yıkımlara rağmen doğdukları yerlerden, atalarının yattığı yerlerden kopamayanların işgalcilere karşı koymaktan başka çaresi yoktur. Silah bırakanlar, yani iş başvurusunda bulunanlar çok azdır, öyle az ki Öncüler "en yi Kızılderili ölü olandır" sözünü benimserler.

Direniş ateşli ve uzundur; Karipler ve Aravakların silahlarını ilk konuklarına çevirmeleriyle başlar, Cuauhtémoc* ile acı içindeki son veba kurbanı Aztekler, Tenochtitlán'ı Cortés ve tayfasından almayı başaramadıklarında ise sona ermez.

Direniş on altı nesil boyunca, canavarın karnının sürekli silah altında bir kamp olduğu ve tutsakların da öncelikli İşinin savaş olduğu dört Leviathan yüzyılı boyunca sürer.

Ganimet sandığı, farazî silahlarla, kaçınılmaz Gelişim'in yolunda dikilen Yaban Kahramanların tasvirleriyle tıka basa doldurulacaktır. Cuauhtémoc'un mahsun vârisleri, işgalcilerin yiğitliğinin kanıtıdır ve tek kanıt da budur. Yaban Komplocu ne kadar cesur olursa, Uygar Fatih'in hünerleri de o kadar büyük olur. Gerçek olayların boyutları, seyirciler için çarpıtıcı ayna işlevi gören av koleksiyonları aracılığıyla ters yüz edilir. Efsanevî canavarın devasa dişleri ve boynuzları, zorba Golyatlara karşı mütevazı gücüyle direnen minik uygar Davut'un efsanesini özetler.

Askerî nüfuz sahibi bir adam ve bir general kadrosu tarafından örgütlenen silahlı bir direniş, genişleyen Sümerlere karşı direnen Guti federasyonu kadar eski olan son çaredir.

---

* Son Aztek hükümdarı olan "Düşen Kartal" Cuauhtémoc, İspanyol işgaline karşı direnişin başında yer aldı. Tlacopan ve Texcoco krallarıyla birlikte yakalanıp Cortés'in emriyle yargılanarak ölüme mahkûm edildi.

Golyat efsanesinin aksine, işgalcilerin Şef dediği bu kıtanın nüfuzlu adamları genelde cüsseleri küçük, ufukları kocaman adamlardır; güçleri kollarından değil sözlerinden gelir.

Guti ve Táborluların aksine bu kıtanın direnişçileri sonunda kendi Leviathan-öncesi askerî örgütlenmelerinin kılıfı içine girmez. Çeşit çeşit federasyon ve birlikler hep geçicidir ve geçici kalırlar; süreklilikleri her konseyde yenilenmelerine bağlıdır. Eğer zafer direnişçilerin işgalcilere benzemesine bağlıysa, direnişçiler zafere sırtlarını döner ve yenilgi yaşamadan dağılırlar.

Kıtanın özgür insanlarının yürüttüğü silahlı direniş, Uygun Adım yürüyen İlerleme'nin ayağına her adımında takılır. Kıtanın sahil kıyılarında bir Virginia kuran ve alabildiğine dost canlısı ev sahiplerinin kendilerine sürekli hizmet etmeyi seve seve kabul edeceğini sanan ilk İngilizlerin bu büyük hayalden uyandırılmaları uzun sürmez.

Dost canlısı Winginalar, kıyafetleriyle beraber isimlerini de değiştirir ve gözleri açılan işgalcilerin burunlarının dibinde hakikî Guatémoclara dönüşürler. Azteklerin aksine, Pemisapanlar gibi Winginalara da perişan haldeki Çiçek Hastalığı kurbanları değil, güçlü ve sağlıklı savaşçılar eşlik eder ve Yeni İspanya'nın aksine ilk Virginia bir Kayıp Koloni haline gelir.

İngilizler kendi Nemesislerine Komplocu derler ve bundan sonra istilalarına başarıyla direnen herkese de aynı adı verirler. Her ne kadar kendileri ülkeyi ele geçirmek ve sakinlerini köleleştirmek için komplo kuruyor ve direnişçiler de vatanlarını ve özgürlüklerini koruyor olsalar da İngilizler Vatansever ya da Özgürlük Savaşçısı gibi isimleri kendilerine saklarlar. Protestan İngilizlerin, ikiyüzlü ve yalancı olarak gördükleri Papacılardan aşağı kalır yanları yoktur.

Büyük Göller bölgesinin insanları Yeni Fransa'nın kendi ormanları ve akarsuları boyunca yayılmasını önlemek için biraraya geldiklerinde Fransız Katolikleri doğal olarak, Foksların Komplo kurduğundan söz eder. Neredeyse iki nesil süren savaşla telef edilen ama yenilmeyen Fokslar şeytan gibi

inatçı işgalcilere karşı koymayı sürdürebilmek için daimî savaş makineleri haline gelmektense kendilerini feshederler. Ama Fransız savaş makinesi, Fokslarla yaptığı savaştan yorgun düşmüştür ve Yeni Fransa, kıyı İngilizlerine yem olur.

İngilizler kendi sıraları geldiğinde Uygarlığın nimetlerini dağlar arasındaki ormanlara, kanyonlara ve göllere taşımayı denerler ve kendilerinden öncekilerin karşılaştığından çok daha direngen "komplolar"la karşılanırlar. Tupac Amarular ve Andlar'da yeniden oluşturulan bir İnka kalesiyle çarpışan İspanyollar bile işgalci İngilizleri karşılayan silahlı direniş gibi bir şeyle karşı karşıya kalmamıştır.

Kıtanın boş olmadığı ve sakinlerinin Uygarlaştırılmayı beklemediği gerçeği, İngilizlerin hafızasına bir dizi eşsiz askerî yenilgiyle kazınır.

Büyük Göller bölgesinin bağımsız halkları, İngilizleri, kendilerini Fransız boyunduruğundan kurtaranlar olarak karşılamaz.

Potavatomiler ve tüm diğer kuzenleri, henüz bu uygulamayı öğrenmemiş olan Büyük Göller bölgesi halkı tarafından Kafaderisi Avcıları olarak anılan İngilizlere karşı birleşirler. Federasyon'un İngilizlerle ilk büyük karşılaşması Braddock Yenilgisi olarak bilinir, bir Avrupa ordusunun Yeni Dünya'da yaşadığı en büyük bozgundur.

İngiliz arazi spekülatörleri ve kürk tüccarları yine de korular, vadiler ve göller üzerindeki Tanrı vergisi haklarında ısrar ederler ve şimdiye dek bir eşini daha görmedikleri bir direnişle yüz yüze gelirler.

Korulardan, göllerden ve vadilerden gelen türlü türlü halk ve işgal altındaki kıyı bölgesinin sağ kalanları, farklı usûlleri ve farklı dilleri olan halklar tek bir federasyonda birleşirler ve işgalcileri Okyanus'a doğru geri püskürtmeye karar verirler.

Federe savaşçılar dağların batısındaki sayısız İngiliz kalesinden ve askerî karakolundan ikisi dışında hepsini yok ederler. Meşhur Pitt kalesinde başarısız olurlar; çünkü kalenin komutanı, İngiliz generalinden aldığı emirle, kuşatmacı-

lara Çiçek Hastalığı bulaştırır. Ve meşhur Detroit Kalesi'nde de kuşatma, Avrupalı militaristlerin makûl gördüğü bir can kaybını, İngilizlerin ısrarla "savaş sever" dediği kabileler kabul edilemez gördüğü için başarısız olur.

Er-Tarihçiler Yaban canavarlarından oluşturdukları albüme bir yenisini, uyanık ve dayanıklı İngiliz Davut'u için bile fazla dişli çıkan bir tanesini ekleyerek bu bölüme "Pontiac'ın* Komplosu" adını yakıştırır.

Ama, Pontiac aslında katilden çok hatip olarak akılda kalacak ufak tefek bir adamdır, Detroit'i ele geçirme uğruna kardeşlerinin, kuzenlerinin ve yeğenlerinin hayatını riske atmama kararından mesul tutulabilecek bir adamdır.

Aslında bir kısmı işgal altındaki kıyı topraklarından gelmiş olan bu "Komplocular", atalarının silahlar, rom, giysi ya da Avrupalı işgalciler yokken gayet mutlu yaşadığını hatırlayan ve bunu hısımlarına da hatırlatan sayısız kâhindir.

İngilizler öyle bir hırpalanmıştır ki, iki kaleyi kaybetmemiş olmalarına rağmen federe savaşçılarla silah bırakma anlaşması yaparak dağların batısındaki topraklardan uzak durma sözü verirler.

Direnişçiler dağılır. Sahip oldukları kültür ciddî sözlerin basit yalanlar olabileceği gerçeğine yabancıdır; biri onlara Er-Tarih'in büyük anları olarak görülen aldatmacalardan söz etseydi, buna inanmazlardı.

İngilizlerin bir kısmı, Kürk Çıkar Grubu, dağdaki istilaları sözde yasaklayan Quebec Yasası'yla sözlerini tutar görünür.

Ama büyük çoğunluğunu Arazi Çıkar Grubu'nun oluşturduğu kıyı İngilizleri, Quebec Yasası'nın tahammül sınırlarını aştığı iddiasıyla, bağımsızlıklarını ilan ederek silah ve toplarla dağlara doğru harekete geçerler.

Bundan böyle Amerikalılar olarak bilinen toprak-gaspçıları kendilerini dünyaya Devrimciler, demokratlar ve de hırslı işgalciler ve vicdansız kafa derisi avcıları dışında söylenebilecek her ne varsa o şekilde tanıtırlar.

---

* Kızılderili federe birliklerinin lideri.

Ama Potavatomilere ve Büyük Göller bölgesindeki kuzenlerine göre George Washington ve arazilere el koymuş spekülatör dostları açgözlü işgalciler ve vicdansız kafaderisi avcılarından başka bir şey değildir. Göllerin ve iç kesimlerdeki vadilerin yenilgi tatmamış halkları, Kraliyetçi İngilizleri nasıl karşıladılarsa Demokrat Amerikalıları da öyle karşılamak için federasyonlarını yeniden oluştururlar.

St. Clair ve Harmer sadece Washington'un iki generalinin isimleri değildir. İngilizlerin kayıtlarında Braddock ismi ne ifade ediyorsa bu isimler de Amerika kayıtlarında aynı şeyi ifade eder; apaçık askerî bozgunların, örtbas edilemez yenilgilerin isimleridir.

Yine de kendilerinden önceki tüm Leviathanlar gibi makinemsi Amerikalılar da aynı alana tekrar tekrar saldırmaya devam ederler. Golyat'ın karşısına diktikleri bir sonraki Davut, Wayne adında bir generaldir; yenilgiyi kabul etmektense tüm adamlarını ölü görmeye yeminli bir katil.

Böyle bir düşman karşısında direnişçiler, benzer ölüm makinelerine dönüşmektense dağılmayı seçerek yaşama Evet, Leviathana ise Hayır derler. Wayne devrilmiş ağaçlarla dolu istila edilmiş bir arazideki meşhur zaferini, dönecek bir evleri olmadığı için dağılmamayı tercih eden birkaç savaşçıya karşı kazanır.

Amerikalılar sonunda girişimci ruhlarına yakışır bir strateji, bir güven stratejisi geliştirirler. Bir ellerinde sopa bir ellerinde anlaşmayla daha ileri gitmeyeceklerine söz verirler ve ne zaman sözlerine inanacak birkaç savaşçı bulsalar ilerlemeye devam ederler.

Bu kelimelere sığmayacak kadar riyakâr bir "üçkâğıtçılığın" en dillere destan icracısı da Lewis Cassius adında uyanık bir fırsatçıdır. Bu Cassius, işgal edilmiş arazi parsellerini yerleşimcilere satan arazi acentalarından biridir.

Ellerindeki tapularla öncü yerleşimciler, toprağı, üzerindeki tüm ağaç ve hayvanlardan arındırarak hâkimiyet hayallerini gerçekleştirirler. Hayat dolu, bereketli ormanlık araziler, ürünü peşinen satılan çiftlikler olarak bilinen ıssız ara-

zilere dönüştürülür. Orman arazilerinin sakinleri yiyeceğin yanı sıra barınaktan da mahrum bırakılır. Ve artık Başkan Jackson'un Savaş Sekreterliği mevkiine yükselmiş olan meşhur Cassius, Amerikan ordusunu sağ kalan son gerçek sakinlerin üzerine salar.

İşler buraya varmışken; yani ortam özgür insanlar için bütünüyle yaşanmaz hale getirilmiş, yenilmemiş direnişçilerin altı tam mânasıyla oyulmuşken Amerikalılar artık soykırımlarını gizleme zahmetine katlanmaz. Amerikan programının adı doğru dürüst konulur: "Kızılderili İhraç Tasarısı"; bu ad apaçık ve göğsünü gere gere soykırımı işaret eder.

Potavatomiler de dahil tüm nüfuslar, atalarının yurdundan ayrıkotları gibi sökülürler. Kadim Asurluların gaddarlıklarını gölgede bırakan kitlesel sürgünler, eli sopalı Aydınlanmış üçkâğıtçılar tarafından gerçekleştirilir.

Ve bizzat bu sürgünler, düşmanı savaşta karşılaşmadan öldürmenin başka bir yoludur. Güzergâhları boyunca Selâmetleri duygusal bakımdan hödük ve tahmin edilebileceği gibi yozlaşmış olan Amerikan Ordusu'nun ellerine emanet olan sürgünler, yolda açlıktan ve hastalıktan ölür, çünkü girişimci ruhlu hilekâr askerler sorumlu oldukları yiyecek ve erzağı iyi kârlarla toplama kampı güzergâhındaki öncü yerleşimcilere satarlar.

Tapu sahibi yerleşimciler, boşaltılmış alanları mahvetmeye ve eski konsey topraklarında yerleşimci çocuklarına "Amerikan olmaktan neden gurur duyuyorum"un ezberletildiği okul binaları yapmaya hücum ederler.

Cani işgalciler, şimdi kıtanın son özgür insanlarıyla, Leviathandan kaçarak uçsuz bucaksız Ovalar'a sığınanlarla karşı karşıyadır. Amerikan hukukundaki her türlü hileyle desteklenen büyük askerî seferler, direnişçileri yenmeyi başaramaz. Yalan sözlerin de artık bir faydası yoktur; Ovaların insanları Amerikalıların kusursuz yalancılar olduğunu öğrenmiştir.

Mantık ve Gelişim'in temsilcileri, akla hayale sığmaz bir başka gaddarlığa imza atarlar. İnsan tahayyülünün ötesinde

bir garezle Ova insanlarını yiyecek ve giyecekten mahrum edecek şekilde dünyadaki Bizon bufalolarının soyu kurutulur. Tüm yaşam koşullarının yok edicileri olan Amerikalıların, geçmişte bir eşi daha görülmemiştir. Ahmakça bir saçmalığın doruğu olan bu gaddarlığa verilebilecek bir ad yoktur; bilinen hiçbir canavar bunu yapamaz. Bu akıldan ve yaşamdan yoksun olan sentetik bir şeyin işidir.

Yiyecek ve barınak kaynaklarından mahrum bırakıldıktan sonra bile bir deri bir kemik kalmış Ova insanları direnmeyi sürdürür ve toplama kamplarına gönderildikten sonra bile direnirler.

Son direnişçiler kendilerini bir dansa, Hayalet Dansına verirler. Paylaşılan müzik, ritmik devinimler bir deri bir kemik kalmış direnişçileri yeniden canlandırır, onları toplama kamplarından alır, Leviathan Zamanı'nın dışına, Er-Tarih'in ötesine taşır. Dans eden Ova insanları Shaker'lardan* ve hâlâ Avrupa'nın çekiliş mirasının kimi öğelerini taşıyan diğer Avrupalılardan ilham alır. Kendilerini canavarın karnından çıkaracak bir Ruh düşlerler; işgalcileri silip süpürecek ve bufalo sürülerine can verecek bir Ruh. Daha önce asla Leviathanın karnında kapana kısılmamış olan bu kıtanın özgür insanlarının kendilerine özgü bir çekilme mirasları da yoktur; daha önce çekilmeye hiç ihtiyaçları olmamıştır, onlar zaten dışarıdadır. Silahsız bırakılmış, hapsedilmiş ve açlığa mahkûm edilmişken, Roma karşıtı kriz kültünün, Amerikalı zindancıların soykırımı aklaması için hâlâ yakardığı kültün ta kendisinin ana temalarını yinelerler.

Son topluluklar bir hayalet dansı yaparlar ve son toplulukların hayaletleri yapay canavarın karnında dans etmeyi sürdürür. Yenilgi tatmamış toplulukların konsey ateşleri

* Ann Lee tarafından kurulmuş olan ve törensel dansları nedeniyle kendilerine bu isim verilen bir Amerikan mezhebi.

soykırımcı işgalciler tarafından söndürülemez, tıpkı Ahura Mazda'nın ateşinin kendi üstlerinde ışıldadığını iddia eden yöneticiler tarafından söndürülemediği gibi. Koyu bir perde ateşin ışığını keser, ama ateş yanmaya devam eder ve alevleri hiç beklenmedik yerlerde harlanır.

Tıpkı Ahura Mazda'mn alevinin Bogomiller ve Batılı vârisleri tarafından güney Fransa'daki Albi'ye taşınması gibi, bu kıtanın topluluklarının canlı tuttuğu alevler de Avrupa ve Amerika'nın en karanlık köşelerine taşınır.

Montaigne adında biri, Avrupalıların Vahşiler dediği insanların onların yitirdiği diyarlara sahip olduğunu fark ettiğinde ona gizli bir gerçek açınlanır. Rousseau adında biri, zihin bulandıran gerçekleri öteye itip de Uygarlık denen gidişatın Aydınlanmış çağdaşlarının iddia ettiği gibi bir lütuf olmadığını, Avrupalıların kaybını ortaya seren bir afet olduğunu gördüğünde bir düşlem edinir. Blake, Melville ve Thoreua bu vahiylerin şarkısını okullarda güdükleşmiş çağdaşlarına söylerler ve telâfisi imkânsız biçimde Leviathanlaştırılmış zeklerin torunları, giderek artan bir topyekün okullaştırma aygıtına ve her zamankinden beter biçimde her yerde hazır ve nazır olan baskıya rağmen sentetik çevrelerinin dışından gelen ritimlerle hareketlenmeye başlarlar.

Kıyametin son canavarını yakacak olan ateş; Özgür Ruhlar, Ademciler, Ranter'lar, ayaklanan zekler ve serfler tarafından canlı tutulan ateş unutulmuş, ama söndürülmemiştir. Alevleri Şayen, Dakota, Potavatomi topluluklarının konsey ateşlerinden gelen közlerle harlanır.

Ama bu ateşin Leviathansı saptırması, bir sonraki kilise tarafından ilan edilmiştir bile.

Aydınlanmış bir bilimsel ekonomistten hiç de aşağı kalır bir şahsiyet olmayan Marx, Morgan'ın İrokua topluluğu modelini devrimci yapısının temeline oturtur. Emekçi insanlık kölelik, serflik ve ücretli emekten Tam Gelişmiş Komünizme doğru ilerlerken, İlkel Komünizm adı yakıştırılan İrokuaların paylaşımcı usûlleri bu yapının temelinde can çekişir.

Daniel'in dört canavarı da Gioacchino da Fiore'nin üç çağı

da, aşama kaydedilmesi için İnsanlığın Üretici Güçleri tarafından işleme tâbi tutulmuştur. Her bir evre, bir Üretim Modelidir. Söz konusu bağlam bir çalışma kampıdır ve devrimci özneler, yani zekler, nam-ı diğer Proletarya Er-Tarih'in nesneleridir.

Kıyamet ertesindeki ahret yaşamı hâlâ biraraya toplanmış zekler tarafından hayat verilen bir çalışma kampıdır; ama daha önceki kamplardan farkı, devrim sonrası devlet teşkilatının Arkhonlarının hepsinin de Cennet partisi üyeleri olmasıdır. Eskatoloji* polisi tıpkı Kirus gibi Ahura Mazda'nın lütfuyla zorbalık yapar, hapseder ve öldürür. Baskıcılar İrokualarının özgür ve paylaşımcı usûllerini nişan ve pazıbent yapıp giysilerine takarlar.

Roma Kilisesi'nin Roma karşıtı kriz kültüne el koyarak onu çarpıtmasının maskaralık düzeyinde yeniden sahnelenmesi olan Devrimci Kilise yine de çok sayıda potansiyel asiyi yeni Fransisken Tarikatlarına, daha önceki Tarikatlar gibi baskının öncüsü olan çıkmaz Leviathan sokaklarına sevk etmeyi başarır. İşadamlarının başaramadığı işi, geriye kalan insan topluluklarını yok etme işini, Marx'ın İlkel Komünizm adını verdiği şeyin son izlerini de kökünden kurutarak tüm insanlığı yürüyen merdivende yukarı doğru; Er-Tarih'in toplama kamplarını geride bırakıp budalalığın en üst basamaklarına, en tepedeki kampa doğru; Cennet Partisi Genel Sekreteri'nin, yani kendine Proletarya diyen bir yöneticinin hükmettiği bir kampa doğru koşturmayı başarmak güdük kalmış asilerin temel projesi olur.

Devrimci Arkhonlar, Biyosfer'i parçalama, dünyayı özgür insanların ne oturabileceği ne dikilebileceği ne de uzanabileceği bir yer olmaktan çıkarma konusunda Aydınlanmacı Arkhonlardan hiç de geri kalmazlar.

Dünyadaki toplulukların son kalıntıları da güvenli bir biçimde, bekçilerin topluluklar hakkında bilinecek her şeyin

---

* Ölüm ve kıyamet sonrası insan ve evrenin kaderine ilişkin öğreti ve inançların tümü.

yer aldığını ısrarla söyledikleri ganimet kutularına yerleştirilir.

Canavar şimdi karnındaki zeklere yönelir, çünkü ne kadar güdük kalmış olurlarsa olsunlar onlar da Quaker'ların "iç ışık" dediği şeye hâlâ sahiptir ve bu ışık, hamuru karanlıkla yoğrulmuş olan sentetik Leviathan için lânetlidir. Dışarıdakilerin topluluklarını ortadan kaldırmış olan Teknoloji Harikası, kendi karnı içinde yaygın şekilde yer alan dışarıdakileri meydana çıkarmaya; insan zekleri atarak yerlerine makineler, kendi özünden yapılma şeyler geçirmeye girişir.

Bu acayip son davranışı, sadece Leviathanın sözüne hâlâ güvenen ve onu mantıklı bulanları şaşırtır. Onun mantığı da doğa sevgisi ya da insanlığa adanmışlığı kadar yapaydır. İnsanları aletlerin uzantısına çevirmek için insanlığı böyle zalim ve kanlı biçimde yutan canavar şimdi bu uzantıları bir kenara itmekte ve daha ileri gelişimi için hiçbir işe yaramayacak olan yığınla insan üretmektedir.

Artık dışarıda olanlar radikaller değildir. Onlar artık otomatlaştırılan yani yapaylaştırılan zemberek ve dişlilere can vermiş olan insanlardır. Dışarıdakiler belki de en kralcı zekler ya da müdürlerdir, tıpkı çağdaşlarının çoğunun aksine bu nimetleri istediklerini bilmedikleri halde hısımlık ve topluluğu keşfeden Fransız Kanadalıları gibi.

Yerlerinden edilen zekler isteksizleşir; Quaker'ların haklı olup olmadığı, şimdi dışarıda olanların gerçekten de bir "iç ışıkları"nın, yani kayıp ritimleri yeniden oluşturma, müziği geri kazanma, insan kültürlerine hayat verme yeteneklerinin olup olmadığı henüz belli değildir.

Dünyayı dolduran ve zehirleyen teknolojik döküntülerin insanlara dans edecek bir yer bırakıp bırakmadığı da meçhul.

Bilinen tek şey Er-Tarih'te ilk kez biricik hale gelerek dünya çapında yayılmış olan Leviathanın, yani Büyük Yutturmacanın dağılmakta olduğudur.

Pilli seslerin pilli dinleyicilere radyo ve televizyonlardan eski nutukları okumaya başladığı günden itibaren canavar kendi kendiyle konuşmaya başlamıştır. Kendi dışında kalan

her şeyi ve herkesi yutmuş olarak canavar kendi kendinin biricik referans kaynağı olur. Kendi çalar kendi oynar, kendi kendini sömürür ve kendi kendine savaş açar. Gelişiminin sonuna ulaşmıştır, çünkü artık kendisi dışında olup üzerine yürüyebileceği bir şey kalmamıştır. Her şeyden öte bir savaş makinesi olan canavarın, her halükârda Ehrimen'in Ahura Mazda'nın ışığını ilelebet söndüreceği facia gibi bir intihar savaşında, kendini bir çırpıda telef etmesi çok büyük olasılıktır.

İnsanlar Ehrimen'i ışığı söndürmekten vazgeçirmeye çalışırken hayatlarını boş yere harcamaktadır, çünkü bu eylem Ehrimen'in Ahura Mazda üzerindeki nihaî zaferi olacaktır ve ricacılar bunu canavarın kafasına kendilerinin soktuğunu fark ettiklerinde iş işten geçmiş olacaktır.

Leviathan Narkissos'a dönüşmektedir, kendi sentetik havuzunda kendi sentetik imgesine hayran kalarak, kendi gösterisi karşısında mest olmaktadır.

Onu maskelerinden, zırhlarından ve aklı başındalığından sıyrılmaya ve keçileri kaçırmaya terk etmenin tam zamanıdır, çünkü onun hoş *polis*'inden zaten kovulmuşlardır.

Kadim Anadolu'da insanlar toprak altında kalmış Hitit Leviathanı'nın enkazı üzerinde dans etmişlerdi ve evlerini kayıplara karışan imparatorluğun büyük işlerinin kayıtlı olduğu taşlardan yapmışlardı.

Döngü yine tamamlandı. Amerika, Anadolu'nun yerini aldı. İnsanların sadece hayatta kalmak adına zıplamaları gereken yer, dans etmeleri gereken yer ve dans ederek ritimleri hayata geçirmeleri, döngüsel zamanı geri kazanmaları gereken yer burası. An-arşik ve panteist dansçılar artık yutturmacayı ve onun doğrusal Er-Tarih'ini Herşey olarak değil, sadece bir döngü olarak görüyorlar; uzun bir gece, Yeryüzü'nü yaralayan fırtınalı, ama güneş doğduğunda tüm geceler gibi bitecek bir gece olarak görüyorlar.

Detroit, Mart 1983

Fredy**Perlman**

Er-Tarih'e Karşı, **Leviathan'a Karşı**

"Fredy Perlman'ın belki de en önemli eseri olan *Er-Tarih'e Karşı, Leviathan'a Karşı* adlı çalışması, insan topluluklarının ve onların Batı'daki uygarlık Mega-makinesine karşı türlü türlü direnişinin hikâyesidir. Kitabın yaklaşık olarak yarısı dünyadaki en son dinî uygarlık olan İslam da dahil olmak üzere Mezopotamya bölgesinin özgün uygarlıklarını ele alıyor. Bu son derece çarpıcı, tarihsel bakımdan doğru olduğu kadar lirik ve tutku dolu da olan eserin geri kalanında ise sapkınların, hayalperestlerin, yerli direnişçilerin ve diğer isyancıların mücadeleleri aktarılarak günümüz gerçekliğine varılıyor.

Er-Tarih'e Karşı, uygarlığın ta kendisi olan Leviathan'la çağlardan beri kaçınılmaz bir mücadele içerisinde yaşamın özerkliğini ve neşesini korumaya çalışan zeklerin –tüm biz avamın, mahpusların, zorunlu emekçilerin– panoramasıdır."

John Zerzan (Önsöz'den)

ISBN 975-7005-20-7
9 789757 005209
www.kaosyayinlari.com

